

Rendkívül előnyös alkalmi vételeink briliáns- és finom ékszerárak igen jutányos bevásárlásáteszik lehetővé

WIRTH JÁNOS és FIA

ékszerészek,

IV., Ferenciek-tere 9.

Ezen évőszközök uj, mintázott kivitelben (mintája védve) grammja 5½ kr.

5 koronáért

küldök 4½ kgr. (kb. 50 drb.) kevéssé megcsúszott, finom, enyhe

pipereszappant

Róza, lilomta, orvona, ibolya, rezeda, jácint és gyöngyvirágból szépen összeválogatva. A pénz előzetes megküldése esetén, vagy utólagos küld.

KANN IGNÁCZ
Wien, II., Lillienbrunn, 17.

Hajfestő-fésű.

Egyszerű fésűvel ősz vagy vörös haját szőke, barna vagy feketebe festi. Teljesen árul-mal! Évek óta használható! Sok ezer darab használatban. Darabja 5 korona franko. Szállítja
J. Schüller, Wien, II., Kurzbaugasse 4.

Anti-rouge,

vörös orr, vörös kezek ellen ezerszeresen kipurkálva
Ár 3 kor.
A siker biztos! Utólagos küldi:
KANN IGNÁCZ
Wien, II., Lillienbrunn, 17.

KARÁCSONYI VÁSÁR!

Mélyen leszállított árak!

Majolika-, porcelán- és üvegdisztrakták, evő-, mosó és üvegkészletek, az egyedüli Chamotte tűzálló főzőedények mélyen leszállított árban kaphatók

WADLSTEINER F. BUDAPEST,
Mária Valéria-u. 5.
A világhírű Christoffe ezüsti rakatára u. m. evőeszközök és egyéb asztali ezikképek.

KARÁCSONYI VÁSÁR!

ESZMÉNYI KEBEL

érhető a Ptilus orientales által. Ratió gyógyszerárakból Páriban, Passage Verdun 5, az egyedüli szer, mely két hónap alatt és a nélkül, hogy az egészségnek ártana, az asztonyi kebel fejlődését, valamint a kebel idomának szilárdságát biztosítja. Egy üvege ára használati utasítással együtt 3 forint. Raktár: Török József, Budapest, Király-utca 12. sz. 9791

KWIZDA FERENCZ JÁN.
es. és kir. osztr.-magy., román kir. és bulgár fejed. udv. szállító,
Kerületi gyógyszerész Korneuburgban Bécs mellett.

Kwizda Fluidja

Kigyó védjeg (Turista-fluid).
(Kwizda-féle köszvény-fluid.)

Régi jóhírű diétet-kosm. szer (bedörzsölésre az emberi test izmainak és inainak erősítésére és edzésére. Eredményesen használva turisták, kerékpárosok s lovaglókat által nagyobb túrák utáni erősítésre és erőtújításra.

Árak: ¼ palack K 2.-
½ palack K 1.20

Kapható minden gyógyszer-tárban. — Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Főraktár Magyarország részére: Török József gyógyszerésznél, Budapest, Király-utca 12 és Andrássy-ut 26. sz.

Egy háztartási mérleg ingyen!!

Mélesen olcsó árak mellett küldöm szét tulajdonított rakományból választott s kiváló minőségű ártalónoson kedvükre

mexikói ezüstáruimat

és pedig:
6 drb. mek. ezüst asztali kész. 6 * * * evővillát.
6 * * * evőkanalat
12 * * * kávéskanál,
6 * * * kiváló deszertkést.
6 * * * deszertvillát,
1 * mek. ez. levesmer. kanál
1 * * * ezüst tejmerítő,
2 * elegáns ezüst asztali gyertyatartót.

46 drb. összesen forint 6.50

Minden megrendelő e méltó jutalomképpen egy szavatosság mellett pontosan működő 12% küld. horadképességű háztartási mérleget kap teljesen díjlanul. A mexikói ezüst egy teljesen fehér fém (belül is), melynek tartósságáért és kiváló minőségéért 25 évi jóállást vállalok. Szétküldés a pénz előzetes beküldése esetén vagy utánvétellel történik az európai rakományból.

Kann Ignác
Bécs,
II., Lillienbrunn, 17.

50. SZ. 1903. (50. ÉVFOLYAM.) SZERKESZTŐ FŐMUNKATÁRS
NAGY MIKLÓS. MIKSZÁTH KÁLMÁN. BUDAPEST, DECEMBER 13.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK (a Világkronikával együtt) egy évre 24 korona, félévre 12 * * * * * Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG félévre 8 * * * * * POLITIKAI UJDONSÁGOK (a Világkronikával) egy évre 10 korona, félévre 5 * * * * * Külföldi előfizetőknek a postallag megfizetendő vitéllyel is csatolandó.

A FÖRENDIHÁZ ÚJ TAGJAI.

KÖZELEBB ISMÉT két érdemes férfit tette ki a király azzal, hogy a főrendiház életfogytiglani tagjává nevezte ki őket: Beöthy Zsoltot, a Kisfaludy-társaság elnökét, egyetemi tanárt és Hatvany-Deutsch Sándor földbirtokost, több iparvállalat tulajdonosát.

Beöthy Zsolt pályafutását, melylyel a kitüntetés kiérdemelte, nem szükséges részletesen méltatni. Az irodalmi és tudományos élet mozgalmainak első sorában áll már hosszú idő óta s a nagyközönség jól ismerheti széleskörű működését; lapunk is nemrég, 1900. évi 7-ik számában részletesen foglalkozott vele abból az alkalomból, hogy a Kisfaludy-társaság elnökévé választotta.

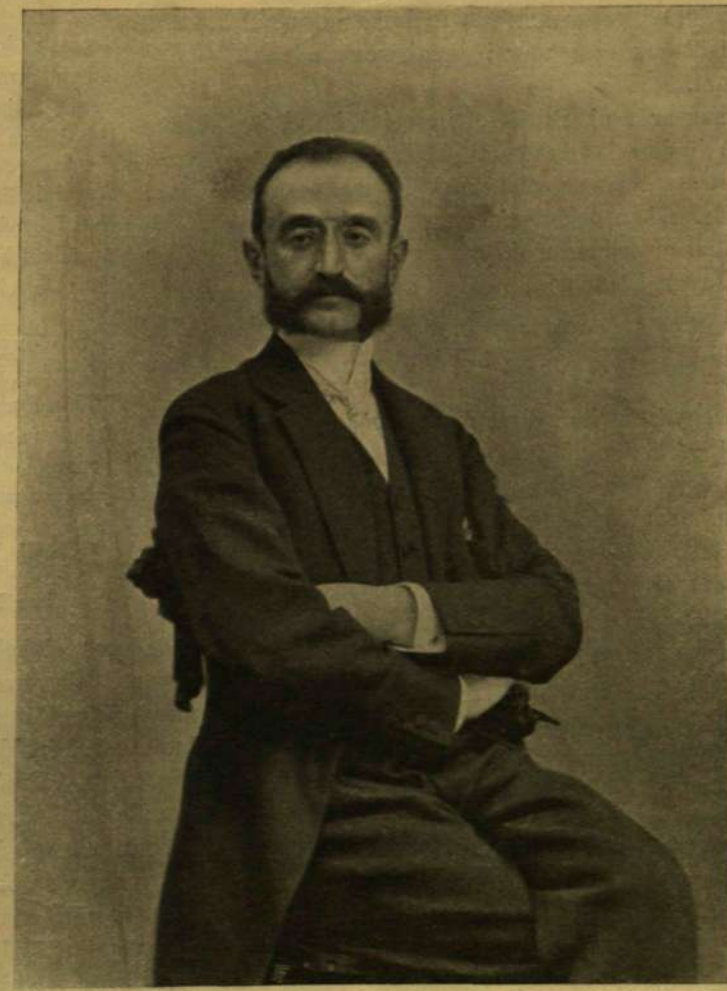
Beöthy mint költő és regényíró kezdte irodalmi munkásságát, később azonban igazi hivatását felismerve, áttért az irodalomtörténet és az esztetika művelésére s e téren egész sereg kitűnő munkát alkotott. A tragikumról szóló könyve mint mélyreható tájékozottsággal s az irodalmi és művészeti alkotások szépségei iránt ritka fogékonysággal bíró esztetikust mutatja, a magyar szépprózái elbeszélés történetét tárgyaló két kötetes nagy műve az elmúlt korszakok szellemét, gondolkodásmódját, ízlését kiváló erővel megjelenítő történetíró ismereti meg velünk. Színi bírálati és műfaj magassabb szempontokból való felfogását tanúsítja, kisebb irodalmi tanulmányai pedig, köztük különösen az Arany Jánosról szólók, irodalmunk legbecsesebb e nemű termékei közé tartoznak.

Mint akadémiai és ünnepi szónok sok sikerrel folytatja a régi nagy elődök hagyományait. Nagy arányú irodalmi munkásságában mindig mint a művészi magyar próza mesterét látjuk; e tekintetben a mai írói nemzedék legkitűnőbbjei közé tartozik.

Az egyetemen az esztetikát adja elő nagy hatással, az irodalomtörténeti kollegiumokat is tart. Egyetemi előadásai nemcsak alapos tudományosságukkal, hanem formai szépségükkel is kiválóak. Tanügyi mozgalmainban vezérszerepet játszik, mint a középiskolai tanáregylet s a tanárvizsgáló bizottság elnöke, a közoktatási tanács alelnöke. Nagy szolgálatot tett az iskolának irodalomtörténeti tankönyvvel, melynek számos kiadásából egész nemzedék ismerte már meg irodalmunk fejlődését.

BEÖTHY ZSOLT.

HATVANY-DEUTSCH SÁNDOR.

A FÖRENDIHÁZ ÚJ TAGJAI.

FOGÁPOLÓ-SZER
(Elixír, Por és Paszta)
KÉSZÍTÉK A
BENCÉSEK
SOULAC-ban.
A. SEGUIN, Bordeaux
JURY-TAG
VERSENYEN KIVÜL
az 1900-iki párisi világkiállításon.

Ha őszül a haja
ne használjon mást, mint a
„STELLA“-HAJVIZET,
mert ez nem hajfestő, de oly vegyi összetételű szer, mely a haj eredeti színét adja vissza. Üvegje 2 K.
ZOLTAN BELA gyógyszerárban,
Budapest, V/49, Szabadság-ter, Sétány-utca 10035

Tiszteletteljes kérelem:
A bevásárlásnál ne kárjén egyszerűen „malátát kávé”, hanem mindig határozottan — Kathreiner-féle — Kneipp-malátát kávé, s azt csakis az itt ábrázolt eredeti csomagokban fogadják el!

Kathreiner-féle
Kneipp-malátát kávé
széles körben
Kathreiner-féle malátát kávé
München

SERRAVALLO

China-bora vassal.

Erősítő szer gyengék, vörösvérnyak és lábadozók számára. Étvágygerjesztő, idegerősítő, vérjavító szer.

2000-nél több orvosi vélemény.
Kitűnő íz.

J. Serravallo — Trieste-Barcola.

Kapható a gyógyszerárakban
½ literes üvegekben K 2.40 és
1 literes üvegekben K 4.40.

Az egyedül létező valódi angol
SZÉPÍTŐSZER
a Balassa-féle valódi angol
UGORKATEJ.
mely azonnal eltávolít minden szepit, májfoltot, pattanást, bőrráktát (mitesser) stb. és az arcnak friss üdöséget, fiataloságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ehhez ugorka-szappan 1 kor. 9880
poudre 2 kor.

Főszékhely: **Balassa Kornél** gyógyszerár. Budapest, Erzsébetfalva.
Kapható minden gyógyszerárban. Főraktár Budapest: Török József gyógyszerárban Király-utca 12 és Andrássy-út 26.

Beöthyt már eddig is több kitüntetés érte; főrendiházi taggá való kinevezése betetőzi azt az elismerést, mely munkás élete jelentős eredményeit kíséri.

*
Hatvany-Deutsch Sándort a magyar ipar terén kifejtett tevékenysége érdemesítette főrendi tagságra. E téren a vezérek egyike, igazi nagyszabású iparos, a kit merész vállalkozó kedv, alapos szakképzettség, a gazdasági viszonyok mélyébe látó s azokkal számolni tudó üzleti szellem jellemez. A nagy sikerek, melyeket elért, sikerei közgazdaságunknak is, mert új utakat mutatott a termelésnek s új, világkereskedelmi piacokat nyitott a magyar ipari termékeknek.

Aradon, 1852-ben született s korán a kereskedelmi pályára lépett. Mint ifjú, előkelő berlini és párisi kereskedő-házakban működött s hazatérve beltagja lett a nagyatyja által alapított „Deutsch Ignác és fia” cégnek. Kiváló tehetsége csakhamar új irányokba vezette a cég működését: belátta, hogy a nagy kereskedő házaknak fel kell karolniuk az ipari munkát s ezzel előmozdítani az országnak a földművelésre szorító gazdasági egyoldalúságból való kiemelkedését. A kedvezőtlen gazdasági állapotok ellenére merész elhatározottsággal hozzáfogott cukoriparunk jobb karba helyezéséhez.

A nyolczvázás évek elején, mikor a cukoripar Európa-szerte válságos helyzetbe jutott, nagy nehézségek közt rábirta az általa vezetett céget, hogy a fizetési zavarokkal küzdő nagyszurányi cukorgyárat több más céggel együtt szerezzék meg s a gyár üzemét tökéletesítse, viszonyait rendezze. E vállalkozás nagy sikerrel járt s csakhamar több más követte. Hatvany-Deutsch Sándor úttörő szerepet vállalt; szakítva azzal a hittel, hogy ipari földmívelésre alkalmas cukorrépa az országnak csak nyugati részeiben terem, oly vidékek cukorrépa-termelésre való alkalmasságát is bebizonyította, melyek addig e termelési ág hasznáiban nem részesülhettek. Így jött létre a hatvani, sárvári és az oroszokai cukorgyár. E gyárak állandóan körülbelül négyezer munkást foglalkoztatnak s ezenkívül sok ezer mezei munkásnak adnak kenyeret.

A magyar cukorkivitel fejlesztése körül is kiváló érdemeket szerzett Hatvany-Deutsch Sándor; a magyar cukornak Ázsiában való terjesztésében első rendű szerepe volt, mikor pedig az amerikai, majd a kelet-indiai angol kormányok büntető vámokkal s egyéb gátló intézkedésekkel igyekeztek e terjesztést megakadályozni, ő vezette a magyar iparosok védekezését.

A magyar cukorgyárosok országos egyesülete 1894-ben elnökévé választotta; e tekintélyes egyesület vezetésében Hatvany-Deutsch Sándor sikeres tevékenységet fejtett ki s egyes ipari szakkérdésekben a kormányhoz is sok jó szolgálatot tett. Az ezredévi kiállításon a cukorkiállítás elnöke volt, a magyar gyáriparosok szövetségének egyik alapítója, a Hazai Első Takarékpénztár igazgatósági tagja. Több más nagyipari és kereskedelmi vállalat vezetésében is részt vesz, valamint a főváros képviselő-testületében is. A közjótékonyaságnak is buzgó előmozdítója, nagyobb alapítványok bizonyítják emberszeretétét.

EGY JÓ EMBER KÖNYVÉBE.

— Ajánlva dr. Kiss Áron úrnak. —

Hol van a világnak
Nagyobb boldogsága:
Mintha ránk mosolyog,
Egy szülőtlén árva?

Mintha a szegény bankkódót
Nevetni tanítnak,
Könnyhullajtó, fehér arczát
Pirossá vidítják!

Hol van a világnak
Igazabb vallása:
Mint a szeretetnek
Édes gyakorlása?
Mint a szenvedőkhöz szépen
Lehajolni tudni,
Minden este egy-egy jótett
Fényén elaludni!

Nem baj a templomba
Ha alig is járnál,
Csak megessék lelked
Mindenkor az árván...
S ha még minden elhagyottat
Testvérkép szerettél:
Nem baj, hogyha imádkozni
El is felejtettél!

Ha ki élte végén
Számot vet magával.
S érzi, hogy visz egy-két
Jótettet magával...
A ki tudja, hogy úgy hull könny
A koporsójára,
Szeretettől — szeretettől:
— Az nem élt hiába!

Szabolcska Mihály.

FUIT.

Nem tudtam rólad még: ki vagy te?
Ki vagyok? Nem tudtad te sem.
Szemünk egy villanó sugárán
Kigyúladt szívünk hirtelen.

S még ismeretlen, szót se váltva,
Ajkunk már egybe forradott.
Hol esőket kaphat, esőket adhat,
Az ajk örömmel hallgat ott.

De múlt a nyár... Lehűlt a vérünk
S mire lehült a téli hó:
Ajkunkról egykedvű közöny nyel,
Pergett már — csók helyett — a szó.

S nem vádol érte egyikőnk se,
A boldog múlt nem kesereg;
Nem siratjuk, vissza se várjuk,
Üdv-árgya szívünknek betelt.

S szerelmünket ma mint csak álmod
Veti fel már a képelet...
Az üdvöt könnyű elveszítni,
Ha már fokozni nem lehet.

A verőfényes pusztaságon
Így múlik el a délibáb,
Miódon a nap az ég magasságán
Delelő pontját lépi át.

Kulcsár Ferencz.

A KÉT PRÓBA-ÉLET.

Irta Kozma Andor.

Diodoros előkelő syrakusai ifjú volt, a ki nagyon belekeveredett a filozófiába. A syrakusai aranyifjúság közt kitört a divat, hogy Xenophanest, a kétkedő, problémák közt vergődő rhapsodista bölcsész, a ki Kolophonból száműzve ide vetődött, meg kell hallgatni. Hallgatta is tanításait minden jóra való syrakusai ifjú. De tán egyre se hatottak azok oly mélyen, mint a nemes, romlatlan, jószándékú és csak tizen-nyolcz esztendő Diodorosra.

Diodoros esténként, a családi beszélgetések idején, szinte kétségbeejtette maradi apját, anyját az új tanokkal.

Dühöngött Homeros ellen. Ez a nagy tehetségű, de felületes epikus — úgy mondá — meg-

rontotta az egész görög világot. Micsoda szemtelen és ledér babonákat hirdet! Istenekről beszél, a kik ép olyan buja, nyegle, haszonleső, kalandos ficzók és némberek, a milyen a gyarló ember. Már pedig ilyen istenek nincsenek. S ha mégis vannak és valóban ilyenek — nem érdemesek az isten nevezetre. Csak egyetlen igazi isten lehetséges. És az nagy, fel-foghatatlan, emberi gyarlóságtól tiszta, mindenható...

— Ez a fiú atheista! botránkozott az apja.

— Ah, hogy nincs Syrakusának törvénye, a mely megtilorná az ilyen bűnös tanokat azon a gyalázatos Xenophanesen! Így elbolondítani a mi szegény, gyermekes fiunkat!... Ez volt Diodoros anyjának kifakadása.

Diodoros a szülői sápitózkodások csak még makacsabb hívéré tettek Xenophanesnek. A mester az isteni filozófiáról ép ez időben tért át az emberire. Arra oktatta fiatal híveit, hogy az emberi élet legtökéletesebb formáit kell bölcsészettel keresni, noha azok soha meg nem lelhetők.

Legutóbb ezt a problémát vetette föl: vajjon a házaset biztosít-e a férfinak nagyobb boldogságot, vagy a holtig való legényélet?

A fiatal hallgatók temérdek vitában hánytorgatták a problémát a nagy Xenophanes előtt. De a kolophoni bölcs végül olyan érvekkel verte vissza mind a két álláspont szóharczosait, hogy méltán mondhatta: a probléma még nincs megoldva!

Diodorosnak ez roppantúl ingerelte a becsapást. Sokért nem adta volna, ha eléri vala, hogy a nagy Xenophanes az ő fejtegetése végén egyszer csak így kiált fel: Ifjam, te megoldottad ezt a problémát!

Messze elbolyongott a vidéken, sok stádiumnyira a várostól, folyvást e problémán törve a fejét. Megigértte volt a mesternek és filozófáló ifjú társainak, hogy három nap múlva visszajön s elmondja a megoldást, a melyet addig kiokoskodik.

Mély töprengése közben az erdő sűrűjébe tévedt. Egyszerre valami zajra neszelt föl. Szép szarvastehenet pillantott meg, a melyik bele-gabalyodott egy vadászhalóba s azon dolgozott, hogy kiszabaduljon. A háló szálai már tágultak és szakadoztak. Még egy perc — s a szarvastehén szabad.

Ekkor Diodoros, hogy szíveséget tegyen ismeretlen embertársának, a ki azt a vadászhalót vetette, odaugrott, erősen megbúzt a meglazult záró zsinórt s a végét odacsavarta a fához. A szarvastehén meg volt fogva. Többé nem is próbálkozott kibújni s megadta magát sorsának.

A sűrűből egy felséges alakú vadász toppant elő s bemutatta magát Diodorosnak:

— Zeus vagyok, a legfőbb isten; Kronos fia.

— Én meg Diodoros ifjú filozófus Syrakusából. Örülök a szerencsének, hogy láthatlak, ám-bár nem hiszek benned.

— Ez most divat nálatok, de én nem veszem rossz néven. Különösen tőled nem, a ki nagy szíveséget tettél nekem.

— Ugyan már! Egy szarvastehénhez segítettél, ez az egész. Szót sem érdemel.

— Csakhogy ez a szarvastehén voltaképp a legkiváncsabb Dryád. Régen hajszolom, hogy az enyém legyen. De a feleségem, Hera, szörnyen féltékeny. Szarvastehénné változtatta a kicsikét s így én csak mint vadász juthattam hozzá. S még így is kimenekszik hálóból, ha te nem segítesz.

— Ah, már megint az a Homeros-féle ledér istenkedés! Ha tudtam volna, hozzá nem nyúlok ehhez a zsinórhoz.

— Már ezen túl vagyunk, fiatal barátom. Te megsegítettél Zeust s ez még soha sem volt halandóhoz hálátlan. Kívánj tőlem, a mit akarsz — s teljesedni fog.

— No, ha így van, segíts engem annak a problémának a megoldásához: a házaset biztosít-e a férfinak nagyobb boldogságot vagy a holtig való legény-élet?

Zeus elgondolkozott. Végre így felelt:

— Igazán, magam sem tudom. Ezt így, elméletben nem is lehet eldönteni. A kérdést csak az oldhatná meg, a ki már mind a kettőt végigpróbálta.

— Hát, ha tudod, tedd meg, hogy én holnaputánig végigpróbáljam mind a kettőt.

— Főisten létemre még ennyit se tudnék?... Jó, két próba-életet adok neked. Az egyiket leéled ma, a másikat holnap. Ha én úgy akarom, egy nap egy egész élet. Holnapután pedig visszaébredsz mostani valódra s emlékezni fogsz mind a két próba-életedre. Eldöntheted aztán: melyik a jobb s melyiket akard a valóságban még egyszer végigélni.

Zeus eltűnt a szarvastehénnel a sűrűben, Diodoros pedig lehanyatlott a gyöpre.

Syrakusában érezte magát, elegáns, jómódú fiatalembernek. Szép leányok s azok mamái epedezve vetettek rá szemet. Ez jó! Hívták folytonosan a leányos házakhoz. Ott szinte megették. De hiába. Volt esze, hogy lépen ne ragadjon. Vagyonából pompásan élt. Sok szerelmi kalandja volt. Öreg gazdasszonya kifogástalanul szolgált ki, s nem volt semmi gondja. Egyszerre azonban az öreg gazdasszony meghalt s nem akadt méltó utódja. Folyvást váltakoztak a házánál a tolvajnál tolvajabb, kellemetlen némberek, kik semmit sem tettek kedvére. A zajos mulatságokba belefáradt. A szerelmi kalandok kezdtek terhére lenni. Látta a tükörben, hogy őszül. Kösztény kinoszt. Egyesegyedül feküdt napokig, hetekig, majd hónapokig is rideg agglégényi szállásán. Ha jelt adott, cselédek szaladtak be közömbös szolgálatkészséggel. Pedig ő valami szerető lény után, annak ápolását, nyájás szavaiért epedt. Kinézett ablakán. Nehány ifjúkori barátját látta, a mint meghízva, egészségesen és nevetgélve vezetgettek kelles asszonyaikat s gyönyörű gyermekeiket. Irítottató irigység mardosta. Meg kellene házasodni!... De kit kap még? — Csak a ki a pénzért jön hozzá. Ez nem kell! Elkésett, marad agglégény.

Folytonos unalomban, sivárságban, melankóliában morzsolódott le az idő. Már nagyon öreg volt, nagyon elhagyott s nagyon beteg. Meddig tart ez még? Ha még soká, úgy nem lehet kibírni. Örült mind, a ki idejében meg nem házasodik!... Mi a manóknak szenvedje tovább az egyedülvalóság kínjait?... Ott, a fali szekrényben, van egy biztosan élő méreg. Odavánszorgott. Hanem a lába az utolsó lépésnél nem bírta. Lerogyott. Tantalusi kínna nézett hol a fali szekrényre, a melyet nem ért el, hol pedig az ágyra, hová nem tudott többé visszavánszorgni. Kibált segítségért. Nem jött senki. Az egész cselédség megszökött, bizonyosan a bacchanáliákra. Nyomorultán vergődött a padlón, mint egy döglődő kutya. Egy pohár víz isteni volna — s nincs, a ki adja. S belépett az ajtóba a halál. A rém, az iszonyatos! És ez úgy kezdett vele játszani, mint macska az egérrel. Órákig tartott, míg nem irgalmasan hozzálépett s csontkezével jól összeszorította a nyakát. Sötét lett körülötte, érzi, hogy meghal...

És Diodoros felébredt az erdőben. Egy nap és egy próba-élet elmúlt.

Jött a második. Megint lehanyatlott a fűre.

Házasság ember volt. Szerette csinos feleségét

Bruck Lajos: Hetivásár a Várban.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

s mondhatlanul győtrődött, mikor az kinok és veszedelmek közt, évenként egy-egy, sőt két ízben két-két gyermekkel ajándékozta meg. Soha sem keveredtek ki a gyereksírásból s a gyerekbetegségekből. Újjelenként maga is meggyalogolt a szobában egy-két stádiumnyit, ölében csitítgatva hol az egyik, hol a másik apróságot. S azon vette magát észre, hogy ő, ki legényül olyan finoman élt meg vagyonkijárából, a nagy családi kiadásokat nem győzi. Igen szegény lett s nagyon sokat kellett dolgoznia. Letett a drága közszereplésről, hírnévről, mulatságról, csak egyre robotolt. Szívesen tette: csak szerettei ne nékülözzenek és viruljanak! De azok még sem virultak. Hol az elerünyedt, sápatag asszonyért, hol egyik, hol másik gyerekért kellett szívgyötrő aggodalmakat kiállnia. Mégis, nagy néha, mikor épen semmi baj sem volt, egy-egy nap sugaras nyári reggelben vagy tűzhelyfényes téli estén, boldognak merte képzelni magát nyájás asszonya s kacagó apróságai körében. Az ilyen ártatlan kicsapongásért sietett a sors mihamarabb az orrára ütni. A kis rövid derdre mindig hirtelen megjött valami nagy, tartós boru. Elérkezett az az idő is, a mit soha sem akart megérni: temetnie kellett olyanokat, kiket magánál sokkalta jobban szeretett. Felesége nem volt már, de a mi egy-két gyermeke a sokból megmaradt, az felnőtt. Ő megroskadt, tutyi-mutyi, piszkos vén ember volt már s napról-napra butább. Egy leányánál huzta meg magát, valami hátulsó kamrában. Érezte, hogy nagyon terhére van a vejének, s hogy a kis unokái, kiket imádozott ösüföt ünnek belőle. Hát ez élet?... Eh, kapta

magát s ott a hátsó kamrában egy ruhaszáritó kötelet szépen a nyakára hurkolt, elrúgta lába alól a számoltyt s lógott. De veje még a halált sem engedte meg neki. Belépett, összevénbolond-gazemberezte s levágta a kötélről, hogy — azt mondta — várja be illendően természetes végét, úgy sines az már messze. Aztán már vak lett és siket, s csak arra eszmélt olykor-olykor, hogy valamiért szidják. Végre sötétben, csöndesen fogta körül az öntudatlanság...

És Diodoros felébredt az erdőben. A második nap és a második próba-élet is elmúlt.

Zeus, a vadász ott állt felette s kérdezte:

— Nos, hát melyik élet tetszik?

— Egyik sem!

S Diodoros abban a percében valósággal halott volt.

Xenophanes és az ifjú társak harmadnapon hiába várták, hogy ám halljuk a probléma megfejtését!... Pedig Diodoros előtt a probléma már világos volt. De többé nem mondhatta el.

HÁZI-ÉS NÉPIPARI KIÁLLÍTÁS A RÉGI ORSZÁGHÁZBAN.

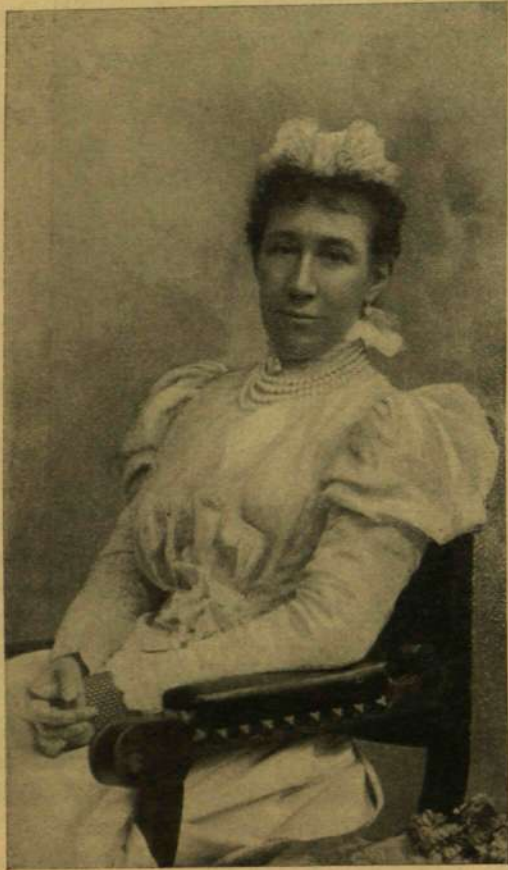
Szomorú valóság, hogy hazánkban állandóan fél millió körül van a tudóbetegek száma, a kik közül évenként hetven-hetvenöt ezren pusztulnak el, tehát körülbelül kétszer annyian, mint az összes többi fertőző betegségekben együtt véve.

Pedig a tudomány kimutatta, hogy a tudó-vész gyógyítható, csak idejekorán kell hozzá fogni. És a szanatóriumokban nemcsak sikerrel gyógyítják az idejében ápolás alá fogott tudóveszes betegeket, hanem minden felgyógyult, a ki onnan kikerült, egyszersmind buzgó

apostola is lesz azoknak a helyes életrendi szabályoknak, melyekkel a ragály tovább terjedése meggátolható. Ennek pedig rendkívüli jelentősége a betegség terjedésének csökkentésére, megbecsülhetetlen.

A tüdőbetegek szanatóriumi kezelésének ügyére hazánkban először Korányi Frigyes, kitűnő tudósunk hívta fel a társadalom figyelmét s lelkes fáradozásainak eredményeképp működik a budai hegyek közt a mintaszerűen berendezett *Erzsébet-szanatórium*.

Csak hogy mit tehet ez az egyetlen intézet, mikor oly megdöbbentően nagy a betegek száma! Különösen épen a magyarság lakta Alföldön, hol legjobban pusztít a tüdővész. Ide kétszeresen szükségesek volnának a szanatóriumok. Ezért a legnagyobb elismerés illeti meg azon nemes emberbarátok működését,

Gróf Wenckheim Frigyesné, szül. Wenckheim Krisztina grófnő, tiszteletbeli elnöknő.

Lukács György, elnök.

a kik 1901 december havában Lukács György békésmegyei főispán kezdeményezésére egyesületet alakítottak, melynek célja az, hogy szegény sorsú tüdővész betegek részére népszanatóriumokat létesítsen. Ma már százezer korona alaptőkéje van az egyesületnek, melyhez királyunk tízezer koronás alapítvánnyal járult. Az egyesület védnökségét József főherceg vállalta el s hogy a jótékony intézmény mielőbb megfelelhesen feladatának, az elnökség lankadatlan munkásságot fejt ki. Az elnökség tagjai: özv. gróf Almásy Kálmán, szül. Wenckheim Mária grófnő tiszteletbeli elnöknő, gróf Wenckheim Frigyesné, szül. Wenckheim Krisztina grófnő tiszteletbeli elnöknő, gróf Almásy Dénes, tiszteletbeli elnök, Lukács Györgyné, szül. Perényi Madoly báróné el-

nőknő s dr. Lukács György, békésmegyei főispán, elnök.

Van már kész terv is, mely e szanatóriumok típusául szolgáljon s melyet Czigler Győző az ügy iránti nemes lelkesedéstől díjtalanul készített; helyek is vannak egyes községek áldozatkészségéből, de a tőke, a melyre szükség volna, még nincs együtt. Az egyesület tehát céljának előmozdítására népipari kiállítással

Özv. Gróf Almásy Kálmán, szül. Wenckheim Mária grófnő, tiszteletbeli elnöknő.

Békésmegyei szöttek a kiállításon.

AZ ALFÖLDI TÜDŐBETEGEK SZANATÓRIUMA JAVÁRA RENDEZETT KIÁLLÍTÁSBÓL.

egyekötött vásárt rendezett a régi országházban, melynek védnökségét József Ágost főherceg és neje Augusta főhercegnő vállalták el.

S ennek a kiállításnak nemcsak abban áll a haszna, hogy emberbaráti célt szolgál, hanem abban is, hogy a nagyközönség megismerve a hazai népipari termékeket s azok forrásait, ezentúl ebbeli szükségleteit — melyeket eddig nagybárá a külföldről fedezett — itthon is kielégítheti.

A kiállítás nagy érdeklődés mellett nyílt meg e hó 6-ikán. Kocsikon, gyalog tömegesen érkezett a közönség minden irányból s a Sándor-utcai régi országház csöndjét csakhamar vidám beszélgetés, társalgás zaja verte fel.

Belépve az egykori országház kapuján, mind-

járt az előcsarnok díszítése kedvező hatással fogadja a látogatót. Csupa zöldelő délszaki növények mindenfelé, kedvesen csoportosítva, melyek közül József főherceg és neje fehér mellszobrai tűnnek elő.

Innen a «Hazafiság» feliratú nyirfa diadal-kapun áthaladva a folyosóra, onnan a régi ülésterembe jutunk, a hol bájos kép tárul elénk: virágokkal borított sátrak mindenfelé, a merre a szem az amfiteatrumszerű helyiségben széttekint. Közelebről tájékozódva látjuk, hogy a terem hat részre van osztva s mindenikben hat-hat, nyirfától alkotott csinos sátor áll. De a nyirfa szép fehér kérge csak itt-ott csillan elő a sok virág közül, a melyekkel a sátrak borítva vannak. Még pedig különféle népies virágokkal. A bejáratnál jobbra eső

Lukács Györgyné, szül. Perényi Madoly báróné, elnöknő.

Gróf Almásy Dénes, tiszteletbeli elnök.

első hat sátor pipacsval van díszítve, az utána következők ibolyával, aztán következnek az orgonavirágos, akácvirágos, rózsás és öszi-rózsás sátrak. A sátorcsoportok külön nevet is kaptak, a díszítő virágoktól s ott olvashatjuk a rájuk függesztett kis táblákról: *Pipacsmező, Ibolyaliget, Orgonás, Akáczerdő, Rózsadomb és Öszi-rózsakert*. A tervezés Kovács Gyulának, a kereskedelmi muzeum aligazgatójának izlését dicséri.

E sátrakban árulják előkelő nők a legkülönb-félebb házi- és népipari cikkeket. A «Pipacsmező»-ben például a torontáli szőnyeg- és vászon-házipar termékeit, ugocsmegyei fazekasárkat, tulipános ládákat, gyermekbútorokat, játékokat és sok más egyebet. Az «Ibolyaliget»-ben különösen feltűnnek a szép kalotaszegi

varrottások, köztük igen értékes régibb himzések. Nagy keresletnek örvendenek a székely- és csángó-szöttek és esztergályos árúk is, nemkülönben a győri porcellán és majolika-tárgyak stb.

De ki győzné felsorolni mind azt a sok csinos dolgot, a mi itt a különböző sátrakban fel van halmozva: a díszes faragású kulcsokat, taplómunkákat, díszedényeket, bábukat, asztali készleteket, vánkosoakat, takarókat, háztartási cikkeket, ékszereket, dohányzacskókat, pipákat, hortobágyi különlegességeket, kosarakat, szerszámokat, havasi kűrtöket, hal alakú zsebkéseket, széntartókat, oltárlámpákat, mikulásokat, tornaszereket, mindenféle állat-alakokat, díszbe öltöztetett fa tócskákat, csengőket, számológépeket és számtalan más egyebet. A sorozat eddig is ugyancsak változatos és tarka s bőven van miben válogatni.

A virágsátrakon kívül, a terem azon részén, a hol az elnöki szék volt, egy hatalmas, villamos lámpákkal világított karácsonyfa van felállítva, sűrűn borítva ama tárgyakkal, a melyeket tombolán lehet megnyerni. Mert tombolákat is rendeznek, a melyekben mindig igen sokan vesznek részt s a melyek a kiállítás kedélyességét nagyban emelik.

Több más helyiségben s a karzaton és folyosókon is sok mindenféle van még kiállítva, többek közt van karácsonyi könyvesház is, melyben a Franklin-Társulat gazdag gyűjteményét

Békésmegyei leányok és legények.

mutat be főképp ünnepi ajándékkul alkalmas dísművekből. Ugyancsak a folyosón van egy érdekes parasztszoba, Wenckheim Krisztina grófnő ajándéka, melynek bútorzata a szanatórium javára eladó.

Az emeleti termekben, a hol a képviselőház bizottsági ülései voltak, külön csoportosítva, Békésmegye mutatja be háziiparát és népeletét, öt dűsan és izlésesen berendezett helyiségben. Van itt körforgó-gépezet, népies motívumú kézimunkákkal, van kigyósi, csabai, kétegyházi szoba, a bennök levő tárgyak közt 150—200 évesek is láthatók. *Jantyk* Mátyásnak, a nem rég elhunyt békésmegyei születésű festőművésznek egyik régebbi ismeretlen műve szintén ez osztályt gazdagítja. A terem egyik főérdekessége, hogy ott látjuk munkájában a népet is, néhány legénnyel, menyecskeivel és leánnyal képviselve. A szép kiállítás iránt nagy és élénk a részvétel, folyton sűrű tömegben hullámozik a helyiségekben a főváros elegáns közönsége, gyorsan kelnek a csinos portékák, annál inkább, mert hiszen a karácsony is közeledik s most sok itt marad abból a pénzből, a mi máskor leginkább külföldi eredetű karácsonyi ajándékokra megy ki.

És csak örvendezni lehet emez élénk érdeklődésnek, mert nemcsak a hazai népipar pártolását jelenti az, hanem bizonyára szép jövődelmet is fog hozni a szegény tüdőbetegek szanatóriumainak céljára.

Békéscsabai szoba.

HAYNAU KALANDJA LONDONBAN.

A «Budapesti Szemle» most megjelent decemberi füzeté érdekes cikket közöl Londonban élő hazánkfi, *Kropf* Lajos tollából Haynaunak arról az ismert esetéről, a mikor 1852-ben meglátogatta a Barclay és Perkins-féle sörgyárat s a gyár munkásai felismervén az olasz- és magyarországi tettei miatt nagyon népszerűtlen tábornokot, őt és kísérőit megverték. *Kropf* Lajos e cikkben egykorú adatok s hivatalos iratok nyomán nemcsak magát az esetet mondja el hitelesen, a hogy megtörtént, hanem a belőle keletkezett diplomáciai tárgyalásokat is. A közleményből — melyhez két egykorú lapból vett képet is adunk, — érdekesnek tartjuk a következőket megismertetni olvasóinkkal.

Haynaunak Olaszországban és hazánkban elkövetett kegyetlenkedései általános fölháborodást keltettek mindenfelé a művelt nyugaton, különösen Angliában, hol «az osztrák mészáros»-nak (Austrian butcher) és Manderspachné megvesszőztetése után «az asszony-korbácsoló»-nak (woman-flogger) nevezték el őt. Midőn pedig híres kiáltványai Buda és Pest lakosaihoz (1849 július 19., 20. és 24.) megjelentek és a londoni lapok közölték azoknak rövidített szövegét an-

Békésmegyei házipari munkák.

AZ ALFÖLDI TÜDŐBETEGEK SZANATÓRIUMA JAVÁRA RENDEZETT KIÁLLÍTÁSBÓL. — Erdélyi fénykép.

Haynaut a néptömeg úzóba veszi.

HAYNAU LONDONBAN. — Egykorú rajzok után.

gol fordításban, senki sem akarta elhinni azok valódiságát, mert teljesen lehetetlennek tartották azt, sőt ez ügyben az angol alsóházban interpelláltak is.

A következő évben az a furcsa ötlete támadt Haynau tábornoknak, hogy elmegy Berlinbe, Londonba stb., még pedig oly célból, hogy saját szemével lássa, saját füleivel hallja, hogy a közvélemény mit tart az ő olasz-magyarországi sáfarkodásáról. Egy angol ember, ki Haynauval egyidőben volt megszállva a berlini fogadóban, azt írja róla, hogy a jó poroszok összecődültek az utcán, de csak némán bámultak rá a tartózkodtak minden tüntetéstől mellette vagy ellene.

Brüsszelbe érkezve Metternich és az osztrák követ, báró Neumann óva intették, hogy ne menjen Angliába, mert kellemetlenségei lehetnek ott. De Haynau nem hallgatva jóakaró tanácsukra, tovább folytatta útját és elment Londonba, hol azt az elővigyázati szabályt ajánlotta neki maga báró Koller, az osztrák ügyvivő, hogy beretválassa le hosszú sárga bajuszát, de Haynau e tanácsot se fogadta meg.

Egy ideig simán ment minden; Haynau megjelent nyilvános helyeken, de nem történt semmi bántódás. Ebben az időben éppen készültek a nagy világtárlatra s azért sok idegen fordult meg Londonban s egyvel több vagy kevesebb bajszos külföldi nem igen vonta magára a figyelmet.

A londoni látnivalók közt volt ekkortájt Barclay és Perkins máig is fennálló, nagy sörfőzgyára a Themze folyó déli oldalán, a Southwark Bridge tövében. A tábornoknak volt egy hitel-levele a londoni Rothschild házra s midőn pénzt fölvette, fölkerlte a bankházat, hogy adjon neki ajánlólevelet az illető czéghöz, hogy a híres sörfőzgyárát megtekinthesse. E levéllel zsebében azután ő és két más úri ember — az egyik adat szerint, két hadsegéde, egy másik szerint egy hadsegéde és egy tolmács — szeptember 4-én déltájban megjelentek a sörfőző irodájában, hol a bevett szokás szerint föl szólították őt, hogy írja be nevét a látogatók könyvébe* s ez után mindhárman kimentek egy udvarba egy őrök kalauzolására mellett. Két perc múlva az óriási gyár minden munkása és kocsa már tudta, hogy ki volt az a nagy bajszú külföldi ember és összecődültek a tágas udvaron, hol baljóslatú ostorpattogások, morgások és kifakadások voltak hallhatók mindenfelől. De Haynau nem

* Az aláírás hasonmása előttem fekszik «Haynau FZM». A látogatók aláírásai közt ott találjuk még a következőket: Albert herceg (Viktória királynő férje), Albert Edward Prince of Wales, III. Napoleon, az orosz császár, Ozmán pasa, Comte de Paris, Garibaldi, Don Carlos, Gustave Doré, Górcsakoff herceg, Jenny Lind, Princesse de Polignac, Frigyes Ágost szász király stb. — Azt, hogy az osztrák tábornoknak kik voltak kísérei, nem sikerült megtudnom. A helyszínen való tudakozódásomra azt felelték, hogy a két kísért nem jegyezte be nevét a látogatók könyvébe. A közlő.

vette észre a készülődő vihart, míg végre, midőn éppen meg akarta nézni a híres nagy sörső kádat, melyben a heidelbergi óriási hordót megusztathatják, tolmácsa figyelmeztette a veszélyre és erre «General Vorwärts» — hátrálót fuvatót, vesztére. Meghátálására vészszemet kaptak a munkások és kocsisok.

Legelőször egy zsupp szalmát, vagy egy kötés szénát ejtettek rá a padlásról s a munkástömeg erre nagy lármával megrohanta, megdobálták árpával, mindenféle szeméttel, lim-lommal és kezdték páholni a söprükkel, stb. Mindenfelől ordította a tömeg, hogy «Down with the Austrian butcher!» (Le az osztrák mészárosral) Haynau és társai erre keresztültörték a haragos embertömeget s kiszaladtak a gyárból, de ismét vesztőkre, mert odakünn már mintegy 500 főnyire becsült csőcselék várt rá, többnyire munkások, község-hordók (coal-heavers), utcai gyerkőczök és még asszonyok is, kik szitkolódva káromkodva ütöttek-verték, letépték kabátját a hátáról és hosszú sárga bajuszánál fogva huroczták meg végig a Bankside nevű úton, mely a Themse partján húzódik végig. A tábornok esze-vesztetten futott, míg végre eljutott egy koresmához, a George public house-hoz, melynek nyitott ajtaján át bemenekült a házba, a koresmárosné, Mrs. Benfield, nagy ámulatra és itt elrejtőzött egy ágy alatt. Legnagyobb szerencsére a ház odon szerkezetű volt sok ajtóval s ezért, midőn a tömeg utána nyomult s egymásután fölörte az ajtókat, nem akadtak rá. Meg is ölték volna talán, ha a megremült koresmárosné nem küldött volna gyorsfutárt a rendőrségért a közeli southwarki állomáshoz, honnan rövid idő múlva Inspector Squires többrendőrral megjelent a kik kiszabadították Haynaut kényes helyzetéből. Szintén szerencsére éppen egy rendőri csónak volt közelökben a partnál s azért a tábornokot gyorsan behelyezték a rendőrök és eleveztek vele a túlsó partra a Somerset Househoz, a fölízgatott tömeg átkozódásai közt.

A higgadtabb angol közönség rendkívül megbotránkozott a vendégjog ily megsértésén, a hírlapok mérges vezércikkeket írtak az esetről s persze nem maradt el a sok levél sem, melylyel minden egyes alkalommal a legcekélyebb ok miatt az angol közönség elárastja a szerkesztőseket. De a sok levél közt csak kevés volt, mely a megsöprözött tábornokot védelmébe vette volna. Haynau is elmondhatta magáról, hogy: Uram, védj meg a barátaitól. Így például egy úriember azzal védte őt, hogy Wellington herceg is halomszáma akasztatott és lövett agyon embereket Spanyolországban és egy ízben megsöpröztette rakoncátlanok markotányosnait, köztük a hírneves Meg Donaldsont is. Csakhogy sehol sincs följegyezve a hercegről, hogy idegen úri asszonyokkal is így bánt volna el és tudunkkal nem keresztelték el őt «mészárosnak», «hyénának» stb. Egy öreg angol katonatiszt pedig szítja a southwarki

sörfőzőket és hasonló betyároknak és nagyobb gyáváknak (equal ruffians and greater cowards) czimezi őket — mint maga Haynau.

A «Kölnische Zeitung» állítása szerint a bécsi polgárok a kávéházakban a botrány hírének hallatára megjelentek — az öreg Angliát és csak az osztrák katonatisztek voltak magukon kívül mérgőkben. Így például a Café Daumban egy horvát vitéz kihúzta kardját és darabokra vagdalta az angol királynő arczképét.

Másrészt azonban a tábornok kudarcra nagyon tetszett a londoni nemzeti demokratáknak, kik meetinget (gyűlést) hívtak egybe szeptember 10-ére és óriási falragaszokon dicsőítették a sörfőzők «nemes magaviseletét a gyilkos és asszony-korbácsoló irányában». A terem zsúfolásig telt meg. Az elnök mindenekelőtt kérészt intézett az egybegyűltekhöz, hogy valami magyar ember énekeljen el egy nemzeti dalt és egy egyén engedve a föl szólításnak, elénekelt — «az olasz marsaillaise»-t, melyet élénken megtapsoltak. Ezután fölolvasták a meetinget egybe hívó falragaszt s Haynau nevének hallatára bőgött a gyülekezet. Több szónok felszólalt ezután, s beszédeik folyamában magasztalták Lord Byron és Guyon tábornokot, mivel a zsarnokság ellen fegyvert emeltek. Szidták a «Morning Chronicle»-t, Rothschild lapját és magát Rothschildot, mint Haynau jó barátját.

Még a «Punch» is annak nevezi a bankárt. Pedig hát szegény Rothschild Lionel semmit sem tudott az ajánlólevélről Barclay és Perkins-ekhez, mert éppen abban az időben eltemette volt feleségét és hosszabb ideig fátán tartózkodott. Szidták továbbá Cobdent is, mert a béke-kongresszus alkalmával Haynau mögött ült s ugyanazt a levegőt lélegezte be, mint az utált osztrák generális. Megbőgtek azonkívül a «Times»-t is. Ellenben Kossuthot és Magyarországot megjelentek; megjelentek azonkívül még a lengyeleket, a francia köztársaságot (még akkor az volt), a demokráziát, stb. A magyar és lengyel menekültek számára pedig segélyadományokat kértek. Egy szónok sajnálatát fejezte ki, hogy Haynaut nem fullasztották bele abba a nagyobb kádba, a Themzébe. Fölolvasták a tábornok kegyetlenségeinek lajstromát s egy német ember meleg köszönetet mondott a sörfőzőknek, a miért hogy honfitársának kiporolták a szűrét. Miután pedig Barclay és Perkinsék vizsgálatot indítottak — persze csak pro forma — a bűnösök kipuhatolására, a meeting fenyegetőzött, hogy ha Haynau miatt valamely munkás bajba keverednék, a demokráciák — mai szólásformával élve — boykotálni fogják a sörukét.

Maga a tábornok rögtön a botrány után elhagyta az angol fővárost. Elutazása előtt köszönetet mondott az angol hatóságoknak a neki nyújtott oltalomért. Úgyt most a londoni osztrák követtség karolta föl és báró Koller már szeptember 5-ikén hivatalos jegyzéket intézett Lord Palmerstonhoz, melyben formálisan tud-

tára adja neki a tábornokon és «két hadsegédjén» ejtett botrányt és azt is, hogy Haynau nem akar vádlóként fellépni a munkások ellen, hanem még aznap elutazik Doverba, honnan másnap Ostendébe készül áthajózni. De miután egy osztrák tábornokon történt a sértés, ám függeszse föl Palmerston az angol törvényt és indítsa meg a vizsgálatot a gyárban a munkások ellen!

Palmerston szeptember 17-ikéről kelt válaszában egészen röviden az angol kormány sajnálatát fejezte ki az ejtett sérelemért s tudtára adta Kollernek, hogy levelét átadta a belügy-miniszteriumnak.

Sir George Grey, a belügyminiszter, egy héttel rá azt válaszolta erre, hogy ő is sajnálja a történeteket, de miután a megsértett fél vonatkozó vádlóként fellépni, neki, a miniszternek, nincs hatalmában az ügyben bármi lépést tenni. Ő Koller báró kívánságához képest fölkerlte a gyár tulajdonosait, hogy kutassák ki a bűnösöket, de ez eddig nem sikerült.

Ezután még sok tinta folyt ez eset miatt Bécsben és Londonban, míg elvégre Schwarzenberg herceg is beleült a firkálásba és ő maga tanácsolja azt, hogy miután az angol kormány több ízben, helyen és alkalommal őszinte sajnálatát fejezte ki az eset miatt, kár volna a jegyzékváltást tovább folytatni, mert ezentúl könnyen meddő szóharcczá fajulhatna el a vitaközlés.

Palmerston egy magánleveléből tudjuk, hogy az egész diplomatikai jegyzékváltás csak szin-padi komédiának volt száma. Komolyan senki sem vette, legalább Angliában.

A levél 1850 október 1-ről van keltező és magyar fordításban így hangzik:

«Kedves Grey! Koller igen méltányos a Haynau-ügyben és úgy hiszem Schwarzenberg is inkább csak azért fessegeti a dolgot, mivel le akarja csillapítani a kedélyeket az osztrák hadseregben, mintsem azért, hogy ő maga törődneik valamit Haynauval, ki az osztrák kormány kegyét elvesztette és kit nagyon kárthatatnak Bécsben az osztrák társadalomban kegyetlenkedéseiről.»

«Mondtam Kollernek, hogy sokkal tanácsosabb volna, ha minden bűnvádi eljárást elkerülnének, mert a vádlottak védelmének érdekében szükséges leendene elbeszélni részletesen mindazokat a bar-bár tényeket, melyeket Haynau Magyarországon és Olaszországban elkövetett, a mi többet árana neki és Ausztriának, mint a mennyit bármily a sörfőzgyár kocsisai ellen hozott ítélet használhatna.

«Meg kell vallanom, hogy Haynau idejövetele minden cél és ok nélkül (without rhyme and reason), oly rövid idő múlva olasz- és magyarországi viselt dolgai után, ezen ország népe ellen irányított szantszándékos inzultus volt, kik véleményüket felölle oly tele torokkal hangoztatták volt mindenhol nyilvános gyűlésekben és valamennyi hírlapban. De az a bánásmód, melyben őt a sörs kocsisok részesítették, hibás lépés volt. A helyett, hogy megverték volna, a mi különben Koller elbeszélése szerint nem volt olyan komoly dolog, inkább a levegőbe kellett volna őt dobálni egy paplannal, azután a kutyáiban meghentergetni és bér-

Bruck Miksa: Bártfai ház pitvara.

kocsin hazaküldeni őt, megfizetve a kocsiért a szállódíjat.

«Midőn idevaló útjában Brüsszelbe érkezett, Metternich és Neumann komolyan azt tanácsolták neki, hogy ne jöjjön el Angliába mostan. Koller pedig itt rá akarta beszélni arra, hogy nyirassa le hosszú, sárga bajuszát, de ő nem akart megborot-válkózni s azon hiedelmének adott kifejezést, hogy Angliában való megjelenésével sikerülnie fog a közvéleményt megváltoztatni s a nép jóakarát maga irányában elnyerni.

«Megmagyaráztam Kollernek, hogy ezen ország népe tisztelettel, sőt némi jószívvel is fogadja mindig még legkeserűbb politikai ellenségeit is, ha kötelességből vagy kényszerűségből kell ide eljőniök. Lám Buonapartét nem inzultálta senki sem Plymouthban, Soult tábornokot lelkesedéssel fogadták, Metternichet pedig, Lajos Fülöp királyt és Guizot-t udvarias és szíves vendégszeretettel; de Haynaut — helyesen-e vagy helytelenül, az már mindegy — ép oly aljas gyilkosnak tekintették, mint Manningékat és Tawell-t* s neki folyvást egy pár rendőrt kellett volna magával vinnie az utcán, kik hivatra lettek volna őt a népség becsületes fölhaborodástól megóvni. Az osztrák kormány azonban azt hiszi, hogy a Barclayéknál elkövetett botrányt egy bizonyos dr. Trencke rendezte, ki ezelőtt egy szabadelvű lapnak volt szerkesztője

* John Tawell egy nőt gyilkolt meg s ezért 1845-ben fölakasztották; Fred. George Manning és felesége pedig egy férfit ölték meg és szintén akasztófán haltak meg 1849 november 13-án. A népesödés ez utóbbi alkalommal általános botrányt keltett Londonban.

Pijlts Ödön: Oktatás a szarak tartásában.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

Bécsben és most, mint menekült él itten és mint őrök van Barclayék intézetében alkalmazva.

Haynaut azonkívül még az a kitüntetés is érte, hogy nevét megörökítették az angol ponyva-irodalomban. A British Museum gyűjteményében van ugyanis egy «broadside» (egy-levelű nyomtatvány), az egykor működött zügnymodák egyikének terméke, melyben komisz papíron, primitív befűkkel egy fűzapoéta megénekelte ékes versekben a tábornok kaland-jait Londonban, s melynek az a refrainja, hogy «poor old Marshall Haynau» (szegény öreg Marshall Haynau). Egy másikban pedig a poéta dicsőíti a sörfőzőket s ebben a «khórus» mindig azzal kezdődik, hogy «Hit im, kick him!» (Üsd! rúgd!)

Londonban csakhamar elfelejtették az egész inezidenst, de Schwarzenbergék tovább duzzogtak. Két évvel utóbb meghalt Wellington herceg, az öreg katona, és eltemették őt ünnepélyesen Londonban a Szent Pál templomban. Általános európai gyász közt; ez alkalommal jelen volt az összes diplomáciai kar. A sok külföldi katonatiszt sorából hiányzott azonban az osztrák egyenruha, még pedig azért, mivel Bécsben még folyvást mérgelődtek a Haynau-inczidens miatt. Legalább ezt állítja Lord Malmesbury, az ex-miniszter, emlékirataiban. Az osztrák diplomácia észjárása annál furesábbnak tűnik föl, ha meggondoljuk, hogy Wellington herceg marsall volt az osztrák hadseregben s mint ilyenért a bécsi helyőrség, élén a fiatal császárral, ünnepélyes gyásztisztviszteleket tartott 1852 szeptember 30-ikán.

A mia tábornokon elkövetett botrány értelmi szerzőit illeti, kérdősködésemre azt a választ kaptam, hogy a lord Palmerston levelében említett dr. Trencke nevű egyén soha sem volt a sörfőzgyárban alkalmazva.

Az inezidensen még mai napig is jót nevet a fiatal nemzedék Barclay és Perkinsék sörfőzgyárában, hol «Marshall Haynau» emléket főtartotta a hagyomány; mert a szemtanúk közül már csak egy jó öreg úr él, ki szívesen elcsévegi azt, a mit tud az esetről a látogatóknak, ki fölkeresi őt atelierjében; mert ő már valami hatvan év óta czeztáblákat pingál azon koresmák számára, hol a czég sörét árulják.

DIVATÁRUS-LÁNYOK VERSENYE.

Egy közismert párisi vívómesternek az a furcsa eszméje támadt, hogy távgyalogló versenyt rendez a párisi divatárus és varrólányok között, a kiknek csinos alakjait csoportosan láthatni déltájban, a mint zajos, kacagó csoportokban mennek haza ebédelni az Opera körüli műhelyekből. A párisi nép, mely mindennek és mindenkinek valami becéző vagy csúfnevet szokott adni, ezeket a lányokat «midinettes»-

Az asztalnál Vargies Imre, a temesmegyei szabadalvópárt elnöke, s Niamesy Mihály megyei tb. főügyész ülnek, mögöttük állnak: Szivák Imre, orsz. képviselő, Barát Armin szerkesztő, Rubinek Gyula, báró Feilitzsch Artur, orsz. képviselő, Molnár Viktor főispán, s Szűry Kálmán közalapítványi főtitkár.

TISZA KÁLMÁN ARCZKÉPEMÉNEK LELEPLEZÉSE TEMESMEGYE KÖZGYÜLÉSI TERMÉBEN.

nek nevezte el (magyarra talán «delikék»-nek lehetne fordítani). Egy sportlap aztán fölkapta a vívómester eszméjét és megvalósította a különös versenyt.

Párisból Nanterreig mentek. A Place de la Concorde-ról indultak. Roppant számban jelentkeztek a verseny napján, október 25-ikén a leányok, nem kevesebb, mint ezerhatszáz s igen nagy közönség nézte a nem mindennapi látványosságot; az Avenue de Champs-Élysées annyira tele volt nézőkkel, hogy a rendőrség csak nagy nehezen tudott a széles utca közepén egy kis helyet tartani fenn a versenyzőknek.

Mikor az indulásra pisztolylövéssel jelt adtak, egyszerre nagy zaj közben megindult a tömördek leány. Természetes, hogy a kik a nagy téren egyenest szemben állottak azzal az utcával, a melybe be kellett fordulniok, igen nagy előnyben voltak, a kik pedig a kezdetnél hátramaradtak, azok nem igen bírtak az előttük álló tömegben előretörtetni.

A verseny különben nagyon mulatságos volt. Nevezetes, hogy a leányok egytől-egyig mily roppant komolyan fogták fel a dolgukat. Fogaitat összeszorítva, ökölbe szorított kézzel, szemüket előre, az útra meresztve, mentek előre, kiki oly gyorsan, a hogy csak tudott. Néhány perc múlva ki volt már pirulva valamennyi, nemsokára rá pedig veresek voltak, mint a rák.

Szépnek nem volt mondható a látvány. A mily csinosak máskülönben ezek a lányok, mikor csapatosan sétálnak az utcán, nem lettek szebbek azáltal, hogy lihegve siettek előre, hát még mikor Nanterrebe értek, lélekszakadva, átiiz-zadtan, kimerülve! Inkább szánandók voltak, mint csinosak. Mulatságos jelenet azonban volt elég, így indulásuk előtt, mikor a kezük fejére vagy a tenyerükre pecsétet ütöttek személyazonosságuknak igazolására, hogy útközben egyik-másik ne helyettesíthesse magát másvalakkal.

Összesen 350 díj volt; az első díjat, egy diszes hálósza-berendezést, egy 30 éves leány nyerte el, a ki egy óra és öt perc alatt tette meg a tizenkét kilométeres utat. Volt ezenkívül még egész sereg más díj, a legkisebb értékű egy képes levelezőlap. Külön díj volt a legbatalabb és a legöregebb, a legcsinosabb, a legmagasabb, a legkövérébb és a legsoványabb, a savoyai, az

auvergnei, a lotharingiai leányok számára, stb. Párisban mostanában nagyon divatosak az efféle versenyek. Volt már szabólegények versenye, hordárok versenye, sőt «költők» versenye is. Ez utóbbi volt a legfuresább. A chansonnier-k, vagyis a Montmartre negyedbeli «cabaret»-k (kurta kocsmák) közönségének mulattatói, a kik a saját maguk szerzette verseket szokták ott elszavalni, vagy elénekeln, ezáltal nem a verseikkel versenyeztek, hanem a lábukkal, azaz szintén a távgyaloglásban igyekeztek legyőzni egymást. Csakhogy az volt a bökkenő, hogy gyakorlat közben, a Montmartre és Suresnes közti uton és vissza (16 kilométer) mindegyiküknek egy-egy verset kellett csinálnia egy az indulás pillanatában kijelölt tárgyról. A feladat pedig ez volt: «Milyen kellemetlen az, ha gabona-szemek kerülnek az ember cipője talpába». Erről az épületes tárgyról szabad volt akár komoly, akár tréfás verset csinálni. A díjat egy De la Fouchardière nevű gyorslábu és gyorsan rimelő versfaragó nyerte el.

EGYVELEG

* Új iparanyag. Ez az anyag már ismert Angliában; neve «kapok» és könnyebb a parafánál, a miért is nagyon alkalmas mentőövek készítésére.

TEMESMEGYE SZÉKHÁZA TEMESVÁRT.

A kapok nem egyéb, mint a nedvességtől teljesen ment s nem rothadó növényi rost. Megbéllelik vele az ujjakat, mellényeket; tele tömők az öveket, a matracokat, a párnákat, a szírtket s örvényeket jelző uszőeszűzőket. Ilykép az utazók számára biztos, kényelmes mentőeszközöket készítenek, mivel háromszáz gramm kapok elégséges egy ember fen-tartására. Truffert kapitány a Tsad és Bahr-el-Ghezel vidékéről most legújában közlé tett tanú-mányában egy hasonló tulajdonságú növényről tesz említést. Ezt a cserjét a benszűlött kurik «marea»-nak hívják s a mimozák családjához tartozik. Magassága négy-öt méter, törzsének átmérője körül-belül 30 centiméter, virága sárga, ágai tuskések. Szereti a nedves helyeket, víziradásokat. Fájának tömörsége nem oly nagy, mint a parafáé, de kemény, rostos lévén a szövédéke, igen czélszerű arra, hogy a lándzsákat és a nyilakat felfogó paizsokat gyártanak belőle. Nagy könnyűsége folytán csónakokat, hajókat, úszatokat állítanak elő belőle. Az ott utazók mindig visznek magukkal egy-egy csomót ennek a növénynek a törzséből s ha valamely folyón, sőt akár nagy kiterjedésű vízfelületen kell áthaladniok, sok hasznát veszik a rendkívül könnyű törzséből hamarjában összeűtött csónaknak.

* Képes levelezőlapok az iskolában. Egészen új alkalmazását találta ki a képes levelezőlapoknak egy francia ur nő, a kit bántott a falujabeli iskola tantermei falainak kopársága. Gondolkozott, hogy lehetne ezen olcsó szerrel segíteni és végre kitalálta a módját. Nyári utazása közben, a merre csak járt, összevásárolta a tájképes levelezőlapokat, úgy, hogy mikor haza érkezett, igen szép gyűjteményt aján-dékozhatott az iskolának. Példáját követték mások is és az előbb oly kopár iskolafalak most már néhány ezer apró tájképpel vannak telecsatolva, gyönyörködtetésére a szemnek de előmozdítására a földrajztanításnak is.

* Villámhárítókát már a 10-ik században használtak, a mennyiben néhol a búzaföldekre vas-hegygyel ellátott hosszú póznákat dugtak. A kelta harcosok pedig úgy védekeztek a villám ellen, hogy zivatarok alkalmával hasra fekvé, kardjaikat a hegyükkel fölfelé maguk mellé tűzték.

* A perzsa sah élő macskákat gyűjt. Nincs az a macskafaj, melynek legalább egy példánya a teheráni macskagyűjteményben képviselve ne volna. Egy-egy ismeretlen fajtájú macskáért a sah állítólag 30—40 ezer koronát is szívesen fizet. A sah jól fizetett ügynökei az egész világot bejárják, hogy ritka macskákat vehessenek.

* Kedélyes tárgyalások. Siámban törvényszéki tárgyalások alkalmával a bírák, ügyvédek, vádlottak, tanúk, sőt még a rendőrök is cigarettáznak és teáznak. Így van ez Mexikóban is, hol a vádlott cigarettáit a bírák szemellettára sodorogtatja.

* Különös album. A berlini rendőrség 41 kötetben mintegy 21 ezer fényképet őriz. Ezek a Berlinben letelepedett vagy leginkább ott működő gonosztevők, tolvajok, betörők, csalók és orgazdák arczképei. Egy külön kötetet azon hasonnemű emberek arczképei töltenek meg, a melyeket külföldi hatóságok küldöttek.

* A velozipédok száma Franciaországban 1896-ban 329.000, 1902-ben pedig 1.206.000 volt. Ez az óriási szám legjobban bizonyítja, hogy a kérekpár sport-eszközből, a mi eredetileg volt, rendszer közlekedési eszközzé lett. A francia nagyvárosi munkás ma már többnyire kérekpáron jár gyárba, műhelybe, a mi lehetővé teszi, hogy bárhol van is a foglalkozása, a távoli olcsó városrészekben vagy éppen a városon kívül tartson lakást.

* Életbiztosító társulatok úgynevezett athlétákat azért nem biztosítanak, mivel azok többnyire a rendkívüli erőlködés következtében támadt szív-bajokban szenvednek s aránylag nagyon rövid életűek.

TISZA KÁLMÁN ÚJ ARCZKÉPEL.

I.

TISZA KÁLMÁN A FOLYOSÓN.

Azzal a mondattal fejeztem be sokféle írásaim legutolsóját az öreg generálisról temetése napján: «Tisza Kálmán csak pihenni megy Gesztre és bizonyára vissza fog térni.» Nem is múlt el sok idő és immár kezd visszatérgetni képben, írásban, országgyűlési beszédekben, hol már az ellenzék is az ő nagyságára és alkotmányosságára hivatkozik. Temes vármegye múlt vasárnap leplezte le ünnepélyesen arczképet, melyet a megyeház tanácssterme számára Ferenczy József festett. Egy másik jeles rajzoló művésznök, Faragó József ugyancsak ez idén készített róla egy rézkarcot, mely őt a folyosón ülve, lábait keresztbe fektetve ábrázolja, kis fekete sapkájában.

Faragó József be akarta mutatni, hogy nem csak humorista, hanem poéta is, a mi voltaképpen pleonazmus, mert hiszen a humor nemesedve a poézis homokja és kavicsai közt csörgedezik s tisztul meg. A humor a mély érzések-ből fakad és ugyanazon rétegből a poézis is. Faragó más alakit is választhatott volna az előtt közül, kit a természet után rajzolhatott volna, de ő mégis Tiszát választotta, mert méltó témát akart, nem elmúlt, a min erejét kipróbálja. A kortársak közül választotta, mert intim képet akart adni, melybe az illetőnek egész lelke, egész karaktere bent legyen és mi azt, a kik még láttuk, ismertük, megfigyeltük az élet, fölismerhessük.

Valósággal a legnehezebbet választotta, mert Tisza Kálmánnak már két művészi képe van. Az egyik a Benczúr híres festménye Szeged város birtokában, melyen magyar díszruhában, kardja markolatját fogva ül úgy, a hogy őt igen ritka szem látta, de azért mégis ő az, hatalmas tetőpontján, jéghideg árczán azzal a férfias keménységgel, mely kormányzatának sajátja volt. (Erről vett másolatot a temesmegyei képhez Ferenczy.)

A másik kép a Horovicsé; ez a szürke Tisza, az egyszerű, jó, nyájas Tisza. A szemén a szokott okuláré, rajta a darúszerű blouze, melyet nyaranta viselt, jobb kezét nagy nyugalommal fekteti térdeire, míg balkeze nagy újját kabátja oldalzsebébe mélyeszti; egy szerencsésen el-esett tartása ez... És micsoda tökéletes testének, alakjának minden része, az arcot el lehet takarni, a kézzől, a vállról, a lábról meg lehet ismerni, hogy ez csak a «generális»-é lehet.

A harmadik kép, (a Faragóé) legjobban viselhetné a «Tisza alkonya» címet. Az egykori hatalmas államférfi öreg már, szinte aggasztán, hófehér szakállal legyező alakban körüli megkeskenyedett ránczos arcát, melyen csendes borulat honol. Tél van, télnek kell lenni; a szürke, nehezebb kelméjű kabát be van gombolva, a fején a kis fekete selyem sapka, mely a régi képviselőház léghezamái ellen szolgál védőszűrű, láttatlanul hagyja a lenge ősz fűtőket, mert a fejnek az a része, melyet a sapka be nem takar, teljesen beesik a vállak közé.

Ott üldögél régi helyén, a hol milliószor láttuk, a folyosó egyik padjának szögletén, szemben a tanácssterem ajtajával. Öreg uraknál gyakran látjuk, hogy a méhes a kedvező helyük; a méhek rajzása, döngése zsongítja idegeiket s gondolatokat fakaszt bennök, előidézi a múltakat, melyeknek emlékein jól esik elmerengni.

Tiszának a Ház folyosója volt a méhese. Ez a zsigibongás, jövés-menés, hullámzás volt az életelixírje. Itt érezte magát jól és innen mindig tudta, mi történik bent a teremben. Egy-

egy új vagy régi intímus ki-kijött a köpüből, a tanácssteremből, Tisza mindig megkérdezte: — Ki beszél?

Ha gyenge legény szolt odabent, csak szipantott és semmit sem kérdezett többé. Ez volt az ítélete.

— Néha megkérdezte:

— Mit beszél?

Ez már egy neme volt a megbecsülésnek.

A kérdezt természetesen elmondta dióhéjban, néha szóról-szóra is s erre a «generális» vagy azt felelte: «Hja, hja» (ez volt a roszt kalkul), vagy azt felelte: «Majd elolvasom» (ez volt a jobb kalkul). Olyan legény alig volt már az utolsó időkben kettő-három, kinek a beszédjéért a hosszú szikár alak fölkel, kinyitott mint egy peniculus és besomfordált a tanácssterembe, hol valami közel eső padba lekiporodva, újra becsukódott felényire, mint a peniculus.

Jó gondolat volt Faragótól, hogy a nagy öreg embert éppen a folyosón leste meg s így adta át az utókornak képmását, melyet teljesen méltó a másik két Tisza-képhez. Jellemző, eleven és igaz, hogy szinte megszólítani látszik az embert, hogy: «Ki beszél odabent?»

M—th K.

II.

A TEMESVÁRI ARCZKÉP LELEPLEZÉSE.

Temesvárott december 6-ikán leplezték le Tisza Kálmán arczképet, melyet a temesmegyei szabadalvópárt megbízásából Ferenczy József

akadémiai festő festett s melyet a vármegyei közgyűlési termében helyeztek el. A leleplezési ünnepélyen nagyszámú közönség jelent meg s a fővárosból is többen leutaztak ez alkalomra Temesvárra, így Feilitzsch Artur báró, a képviselőház elnöke, Szivák Imre, Mayer Károly, Rubinek Gyula és Drakulics Pál országgyűlési képviselők. Jelen volt az ünnepélyen továbbá Németh János főltszentelt püspök, Laszky táblai elnök, Plausics, a temesvári szabadalvópárt elnöke, dr. Kun és dr. Szentkláray Jenő kanonokok, Telbisz Károly polgármester, Molnár Viktor főispán, Kabdebo alispán. A karzaton ünnepi öltözékben számos hölgy volt jelen Temesvár és a vármegye úri társaságából.

Az ünnepélyt Vargies Imre, a temesmegyei szabadalvópárt elnöke nyitotta meg szép beszéddel, megemlékezve Tisza Kálmán hazafiságáról, szabadalvúságáról s sajnálkozását fejezve ki, hogy gróf Tisza István miniszterelnök halaszthatatlan kormányügyek miatt nem jelenhetett meg. Ezután Niamesy Mihály tiszteletbeli vármegyei főügyész méltatta hatóságok emlékeztetésével Tisza Kálmán politikai pályáját magas szempontból, előkelő formában. Jellemezte Tisza Kálmánt, mint ellenzéki vezért, majd mint miniszterelnököt, fejtegette az általa alkotott törvényeket, Magyarország pénzügyi megerősödése körül szerzett érdemeit. A beszéd után, melyet lelkesedéssel hallgatott régig a közönség, leleplezték az arczképet. Vargies Imre pártelnök — miután a szabadalvópártnak külön helyisége nincs, — Tisza Kálmán arczképet átadta megőrzés végett Temesmegye alispánjának; Kabdebo alispán a megye nevében köszönettel vette át az arczképet, melyet a megye dísztermében fognak őrizni. Tisza Kálmán arczképet, mely Benczúr Gyulának

TISZA KÁLMÁN. — Faragó József rézkarcza.

Wolf Arthur fényképezte.

KOSSUTH SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE SOLT-VADKERTEN.

Szegeden levő festménye után készült, Temes megye közgyűlési termének falán azon arcképsorozatban helyezik el, melyben a király, Deák Ferencz, Kossuth Lajos, gróf Andrássy Gyula s a régebbi főispánok, Murányi, Ormós Zsigmond stb. arcképei foglalnak helyet.

Ez a közgyűlési terem méltán díszteremnek is mondható, mert a történelmileg is nevezetes székháznak ez a legfényesebb része. E vármegyeház arról nevezetes, hogy 1861-ben, a mikor a kiegyezési törekvések meghiusultak s a megyék felosztása bekövetkezett, az akkori katonai parancsnok nagy haderővel kivonulva, ágyúkat szegeztetett elejé és ellene. Az alkotmányos alispán — Reöth — tiltakozott az erőszak ellen s véde a jogfolytonosságot, együtt tartá a törvényhatóságot. És a gyűlés folyt tovább; míg végre a katonaság elvonult.

KOSSUTH SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE SOLT-VADKERTEN.

A pestmegyei Solt-Vadkert bazisias közönsége is szobrot állított Kossuth Lajosnak, melyet e hó 6-án lepleztek le ünnepélyesen. Ez alkalomra Kossuth Ferencz is leutazott több képviselő társaságában, kiket a vasutnál nagy közönség lelkesen fogadott.

Délután két óraker ment végbe az ünnepély, melyben részt vett úgyszólván az egész község s küldöttek által képviselve voltak Halas, Kis-Kőrös és Dunapataj is. Az ünnepélyt *Krutzsch* Antal evangélikus lelkész, a szobor-bizottság elnöke nyitotta meg, ki üdvözlőlvén a megjelenteket, szép szavakkal méltatta Kossuth érdemeit, majd *Krasznay* Ferencz, a kerület országgyűlési képviselője tartott Kossuthról emlékbeszédet, melynek végezte után a szobrot — *Horvay* János sikerült művét — leplezték. Ezután *Kossuth* Ferenczet kívánták halálai, kinek szavait különös lelkesedés kísérte. Többen is szólottak még s azután *Frey* Miksa jegyző a község nevében átvette a szobrot s az

ünneplők a Himnus éneklése közben eloszlottak.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

III.

A téli kiállítás gazdag anyagából mai számunkban újból bemutatunk néhány érdekesebb művet.

Kriesch Aladár «En vagyok az út» című festménye egyes részleteiben mély tanulmányokra enged következtetni. Csak az a kár, hogy a kompozíciónak jelképes értelmét, hogy t. i. a Megváltó minden üdvösség forrása, kissé nehéz belőle kibámozni.

Márk Lajos újabban erejének és tehetségének java részét az arcképfestészet terén értékesíti. Különösen női arcképei érdekességre törekvő előadásukkal és színezésükkel, mind nagyobb érdeklődést biztosítanak a művész részére. Egyik arcképet mai számunkban mutatjuk be. A kép majdnem egész alakban ábrázol egy fiatal urt, gondot fordítva úgy a finom arcvonások feltüntetésére, mint az izléses öltözködés festői hatásainak kiaknázására.

Az élénkség egyik főerője *Bruck* Lajos festményének is, a ki a budai vár vásárcsarnokát mutatja be az alakok és a színek nagy változatosságával s mégis egységes kompozícióban. A fővárosi élet festői ábrázolására újabban szívesen szentelik művészeink erejüket.

Bruck Miksa képe a felvidékre vezet a nézőt. Egy bártfai ház pitvarát látjuk magunk előtt azzal a megfigyeléssel festve, a mely e művésznünk hasonló alkotásait jellemzi.

Huszárképeket küldött a kiállításra nagy számmal *Pajtás* Ödön, csak hogy ezek humorosan, kedves eltorzításban mutatják be a huszárelét változatosságát. Ezek a jól rajzolt torzképek méltán keltik fel az érdeklődést a művész tehetsége iránt, kinek jó hasznát vehetnék a magyar élelápok.

KÜLÖNÖS TALÁLmányOK.

Csak a szabadalmi hivatalok tudnák megmondani, mily roppant nagy száma van manapság a technika csodás haladása korában a feltalálókknak, a kik megoldanak minden problémát, a repülőgéptől a leszakíthatatlan cipőgombig — legalább a papirosra. S nem is hinnáz ember, mily gyakran akad tere a szabadalmi hivatalokban a hőbortnak és a humornak.

Az ilyen furcsa készülékek feltalálói között nem tartozik az utolsók közé egy magyar embernek a repülőgépe, melyre 1894-ben kért a francia kormánytól szabadalmat. A repülőgépet, ha ugyan megcsinálták volna, nem hajtotta volna se szél, se gőz, se villamosság, hanem a madarak repülő ereje. Az egész dolog nagyon egyszerű. A kosár föl, melyben az utas ül, kötelekkel két nyolcszögletű bambuszkeretbe foglalt háló van erősítve. A háléhoz lábuknál fogva vannak kötve a madarak; ha ezek felröpülnek, napnál világosabb, hogy velük repül a kosár is, utasával együtt.

Még nevezetesebb az a francia ember, a ki igavonásra akarta befogni a tengerek és folyók halait. Szabadalmat is kért ötletére, kifejtve, mily hasznos volna, ha például a hajótörötteket betanított halak serege vontatná ki a partra, vagy ha árúkat lehetne szállítani olyan apró csónakokon, melyekbe kisebb-nagyobb halak vannak befogva. Hogy hol szednék a hajótörötteket a veszedelem pillanatában az alkalmas halakat s egyáltalán, hogy lehet halakat vontatásra használni, erről a jeles feltaláló nem nyilatkozott.

Nincs se szere, se száma az olyan találmányoknak, melyeknek célja a vasúti szerencsétlenségek megakadályozása. Ha valahol nagyobb vasúti baleset történik, biztosra lehet venni, hogy egész halom ilyen találmány eszméje merül fel. Párját ritkítja azonban egy francia mérnök ajánlata, hogy kapcsoljanak minden vonat mozdonya elé egy háromszög-alakú nagy vas-sarkantyút, a mely egy tengely körül jobbra-balra forog. Ha már most két ilyen sarkantyúval ellátott vonat összeütközik, legelőször a sarkantyúk ütköznek össze. Ezek pedig a kapott ütés következtében, az egyik jobbra, a másik balra, félrefordulnak s nyomukban félrefordul a vonat is. Az igaz, hogy az eredmény mind a két vonat kisiklása s a betört fejek és kitört lábak száma se lesz kisebb, de a főcél: az összeütközések lehetetlenné válna, el van érve. Egy másik francia a párisi akadémiához beterjesztett javaslatában azt ajánlotta, hogy a vonatok végéhez kapcsoljanak egy nagy ék-alakú kocsit, melynek lejtőjén sinek vezetnek fel. Az összes vasúti kocsik föléle is sinekkel legyen ellátva. Ha már most a nyílt pályán haladó vonat hátulról utólról egy másik vonat, nem ütköznek össze, hanem a hátul jövő egyszerűen felszalad az előlő vonatra. ezen végig megy a kocsik tetején s aztán elől egy hasonló lejtőn megint leszalad és nyugodtan folytatja útját, mintha semmi se történt volna. Ez a terv azonban nem hőbort volt, hanem tréfa, melylyel szerzője az akadémiát akarta nevetéssé tenni.

A katonák jóvoltát nagyon szíven viselhetne az a francia, a ki feltalálta a szurony-esernyőt. A szurony pengéjére alkalmazott egy kausuklepedőt, melyet a kellő pillanatban, ha megered az eső, könnyen ki lehet feszíteni, a szuronyt egyúttal a puskára tűzni s így a képzelhető legjobb esernyője lehet minden katonának. Hasonló az az amerikai kalap is, a melyet egy rugó megnyomásával szét lehet feszíteni, úgy, hogy ha esős az idő, az ember egyszerűen átalakíthatja a kalapját esernyővé.

Egy másik amerikai a nagy hőség ellen szerkesztett kalapot, melynek belsejében egy viztartó van. Ha a kalap föledét kissé megnyomják, valóságos «tüss» módjára zuhog az ember fejére a hűsítő víz. Ugyanez még egy másik kalap-fajtával is gazdagította az emberiséget: az életmentő czilinderrel. A ki ezt fejére veszi, veszély nélkül hullhat a fejére az utcán a házak tetejéről téglá, cserép, esőcsatorna, zászlórúd stb., mert köcsöghalapia erős rugóra jár s ha valami nehéz tárgy ráesik, a rugó nagy erővel visszahúzza a magasba. Ez Amerikában, a sok emeletes házak hazájában, a hol e mellett nem mindig építkeznek kellő gondossággal, nem is olyan megvetendő találmány.

GRÓF CHOTEK REZSŐ.

1822—1903.

Az Ausztriában előkelő szerepet játszó Chotek grófi családnak egy Magyarországra szakadt s itt teljesen magyarra vált sarja, gróf Chotek Rezső meghalt Futtakon, december 3-án. Az elhunyt a Chotek grófi család legidősebb tagja volt s nagybátyja Ferencz Ferdinánd trónörökös nejének, Hohenberg Zsófia hercegnőnek, a mennyiben az ő apja édes öccsége volt a hercegnő nagyapjának. Magyarországra úgy került a család, hogy gróf Chotek Rezső apja, Hermann gróf nőül vette korompai Brunszwick Henriette grófnőt 1813-ban. E házassággal birtokosa lett a terjedelmes korompai uradalomnak s az indigenátus megszerzésével örökös jogon tagja lett a magyar főrendiháznak.

Gróf Chotek Rezső 1822-ben született. Mivel atyja korán elhalt, anyai nagytatyjánál, Brunszwick grófnál nevelkedett Budán. Tanulmányait is magyar iskolákban, Budán és Nagyszombatban, a jogot pedig Pesten végezte. Ezután Bács-Bodrog megye megbízásából beutazta báró Orczy Béla társaságában Hollandiát, hogy az ottani csatornák építését s a téglából épült országutakat tanulmányozza, a magyar alföldi viszonyokra való tekintettel. E tanulmányút tapasztalatai alapján a Bácskában is tettek hasonló kísérleteket. Két évig vármegyei aljegyző volt, 1848-ban gróf Chotek gróf Andrássy Gyulával együtt korjegyző volt a főrendiház Pesten tartott első ülésén. A főrendiház üléseinek legbuzgóbb látogatói közé tartozott haláláig, bár jelentősebb politikai szerepre nem vágakozott.

Lelkes, szorgalmas mezőgazda volt. A szabadságharc idején a fölkelő szerbek által elpusztított futtakai uradalmát nagy szorgalommal felvirágoztatta, úgy, hogy ez most a Délvidék legszebb gazdaságai közé tartozik. Meghonosította s nagy eredménnyel üzte a kender- és komlótermelést is s ezzel jó példát adott birtokos társainak. Horvátországban, Czerevicsben is volt birtoka, a hol Rudolf trónörökös több ízben volt vendége vadászaton. E birtoka révén az elhunyt gróf virilis jogon tagja volt a horvát tartománygyűlésnek is, de ennek tanácskozásaiiban nem igen vett részt.

Az elhunyt főurat Alsó-Korompán december 8-án temették el.

SÁRKÁNY JÓZSEF.

1827—1903.

A magyar bírói kar egyik kitünősége, *Sárkány* József, a budapesti királyi tábla nyugalmazott alelnöke meghalt december 6-án. Nagy képzettségű jogász volt s kiváló munkaerő, a ki díszes állásait közeliismerés mellett töltötte be.

Illenczfalvi *Sárkány* József 1827-ben született. Mint aszöldi gimnaziumi diák iskolatársa és lakótársa is volt Petőfinak. A jogot elvégezve, tizenkilenc éves korában letette az ügyvédi vizsgálatot s Pest vármegye szolgálatába lépett. 1848-ban Pest vármegye ablegátusai között jelen volt az országgyűlésen, majd pénzügyminiszteri fogalmazó lett Kossuth miniszterre kinevezése után. A szabadságharcban előbb mint hadbíró, később pedig mint honvédmagvet részt. Az abszolútizmus első idejében külföldre menekült s itt is gyarapította jogi ismereteit. Hazatérve mint ügyvéd működött 1869-ig, a mikor kinevezték a királyi tábla bírójának. E minőségében mint a sajtóbíró elnöke működött s igazságos, de emberszerető eljárásával, valamint éles ítélő képességével annyira magára vonta a figyelmet, hogy 1871-ben a budapesti kir. törvényszék elnökévé, 1875-ben kir. táblai tanácselnökké, 1887-ben pedig táblai alelnökké nevezték ki. Előszeretettel foglalkozott kivált a bűnvádi ügyekkel, hivatalos és jogtudományi foglalatosságain kívül pedig buzgó munkálkodott az evangélikus egyház érdekében is. 1901-ben vonult nyugalmába s ekkor a király a vaskorona-rend második osztályával tüntette ki. Nyugalmoztatása óta főleg az egyházi és a fővárosi ügyeknek szentelte tevékenységét.

GRÓF CHOTEK REZSŐ.

1870. évi nyaralás — Franzosy után.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A «Vasárnapi Ujság» karácsonyi albuma. A «Vasárnapi Ujság», mint a múlt évben, az idén is díszes kiállítású albumot ad ki «Karácsony» címmel. Az album nagy számú szépirodalmi közleményt fog tartalmazni legjelesebb íróinktól és költőinktől s gazdagon lesz illusztrálva részint az egyes közleményekhez készült képekkel, részint művészi kiviteli színes képmellékletekkel. «Karácsony» című ez évi díszalbumunkat díjtalanul fogják megkapni mindazon előfizetőink, a kik a jövő 1904-iki évre is előfizetnek, valamint 1904-re újonnan belépő előfizetőink is.

A «Magyar Remekírók» című nagyszabású vállalat ismét öt szép kötet kiadásával közeledett befejezése felé. Ez öt kötet egyikében a *kurucz költészetet* állította össze nagy gondnal *Erdélyi* Pál; a Thököly és Rákóczi-kor költői emlékeinek legjavát, a melyek régi költészetünk legbecesebb, a mai olvasó szívét leginkább megindító maradványai közé tartoznak s a mostani országos Rákóczi-ünnepek révén különös alkalmosszerűséggel is bírnak. Bevezetésül a kötet sajtó alá rendezője tartalmaz jellemzést írta meg a kurucz költészetnek. *Kisfaludy* Sándor műveinek első kötete jelent meg a vállalatban híres két lyrai művével, a *Himfy* szerelmével: a «Keseregő szerelem» és a «Boldog szerelem» című ciklusokkal, melyek egy század előtt oly kedves olvasmányai voltak a magyar közönségnek s színüket, zamatjukat azóta sem veszítették el. A kötetet *Heinrich* Gusztáv rendezte sajtó alá s ő írt hozzá kitünő életrajzi bevezetést. Szintén első kötetét kap kitünő életrajzi bevezetést: három történeti nevezetességű rópiratát: a «Hitel»-t, a «Világ»-ot és «Stádium»-ot s ezenkívül a nagy hazafi külföldi úti rajzaiból szemelvényeket. E kötet becsét nagyon fokozza az, hogy *Sáchenyi* művei ma már könyvtári úton alig kaphatók s így most újra

a közönség kezébe kerülve, fölleveníthetik a legnagyobb magyarnak a nemzetre tett hatását, melynek sohasem volna szabad csökkennie. A kötethez *Berzeviczy* Albert vallás- és közoktatási miniszter írt nagyon becses bevezetést, magas színvonalú esszé-t *Sáchenyi* életéről és működéséről. E tanulmány *Sáchenyi* irodalmunk legjelesebb termékei közé tartozik. *Vörösmarty* költeményeinek negyedik kötetében, melyet *Gyulai* Pál rendezett sajtó alá, a drámai költemények közlése folytatódik, a költő öt drámájával. *Tompa* Mihály költeményeinek második kötetét adja e sorozat *Lévay* József gondozásával; e kötet a dalok, ódák, románcok és balladák gyűjteményét tartalmazza. *R. Hirsch* Nelly a vállalat e negyedik sorozatába két sikerült arcképet rajzolt: *Sáchenyi*-ét és *Kisfaludy* Sándorét. A «Magyar Remekírók» vállalatát most már szép elterjedést nyert s nagy hatással teljesíti hivatását: a magyar irodalomnak a nagyközönség széles körében való elterjesztését. Az egész gyűjtemény 55 kötetre fog terjedni. Ára 220 korona, mely összeg azonban csekély havi részletekben is törleszthető. A «Magyar Remekírók» eme kiadására úgy a kiadó *Franklin-Társulat*, mint minden hazai könyvkereskedés elfogad megrendelést.

Két versfüzet. Két kicsike formájú versfüzet kerül élénk a nagy halmazból, de mind a kettőben több van, mint némely terjedelmes kötetben. Az egyik *Mármaroszigeten* jelent meg, «Ifjú Álomok» a címe, írta *Szegedy* Miklós. Nyilvánvalóan nagyon fiatal ember versei ezek, sok bennük a kezdetlegesség, a tapogatózás, alig van köztük, a mely jónak mondható és ha elolvastuk, mégis úgy érezzük, nem vesztegettük az időt hiába. Bizonyos frissesség ömlik el e dalokon, egy fiatal, naiv lélek álmodozásain, egészséges hangjuk kellemesen üti meg a fület, a képzelet élénksége csinos színekben játszik bennük. Ha majd tekintete mélyebb válik s jobban belelát a saját szívébe, az életbe, a természetbe, ha az a sok ritmus, a mi most benne él s dalra készíti, igazi művészté tud nemesezni: talán nemcsak a dalogató ifjút fogjuk benne látni, hanem a költőt is.

Egészen ellentétes hangot szólaltat meg *Ady* Endre «*Meg egyszer*» című füzetében. Az ő világa nem csöndes, szelíd mosolygó ábrándvilág, lelke

Márk Lajos: R. F.-né úrnő arcképe.

mintha örökös lidércnyomás alatt állana. Fájdalma metsző kín, tehetetlen vergődés, mely visszaszárk kézzel tölti el az agyát, megbénítja akaraterjét, sivar öngúnyba fojtja lelkesedését, az ideálok helyett torzképeket fest képzelete elé. Az önmagával küzdő, kínosan forrongó ifjú ideges belső küzdelme ez, melyet a saját egyéni világnézet kialakulásáért folytat. Az a jelentékeny intelligencia, melyről a versek sok helye tanuskodik, tehetségének számos fellobbanása, azt a reményt kelti, hogy a szerző győztesen fog kikerülni a belső harcából s el fog érkező számára is a harmonikus művészi alkotás ideje. Mutatványul a Nagyváradon megjelent füzetből a következő verset közöljük:

A halottak.

A kik lakoznak csendben valahol,
Szomorú fűz a kike ráhajol.
A kiknek sírján halvány mécs lobog,
A gyótródást azok már rég feledték:
Mi sirva élünk, ők meg boldogok...

Nádas, fehér ház szűk kis ablakán
Néznének csak az én és énnyám!...
Pedig előtte mécses sem lobog...
Oh, de a kik csak halottat siratnak,
Mellette mégis százszor boldogok...

A **„Budapesti Szemle”** most megjelent decemberi számának sok tartalmas közleménye között első helyen Kropf Lajos cikke áll: *„Haynau kalandja Londonban”*. E cikkből lapunk más helyén nagyobb részletet közlünk. A második cikkben Wolfner Pál értekezik a német szocializmus revíziójáról, azokról az újabb és sok figyelmet keltett mozgalmakról, melyek a német szocializmus demokratá pártban újabb fölmerültek. Móricz Károly befejezi a jogi szakoktatás és vizsgálati rend reformjáról szóló terjedelmes tanulmányát. Ez után a *„Domokos”* című francia regény hetedik és utolsó közleménye s azután Hatvany Lajos *„Anyegin olvasásakor”* című költeménye következik. (A tehetséges fiatal író, kitől lapunk is között költeményeket, a főrendiházi tagja most kinevezett Hatvany-Deutsch Sándor fia.) A füzetet *„Értésítő”* rovat zárja be könyvismeretességekkel, többi közt Petőfi összes költeményeinek Steinbach József által készített s Boroszlóban megjelent német fordítása is részletes méltatásban részesül. A **„Budapesti Szemle”** Gyulai Pál szerkesztésében s a Franklin-Társulat kiadásában minden hónap elején jelen meg 10 lnyvi terjedelemben. Előfizetési ára félévre 12 korona, egy szám ára 2 korona.

Művészeti könyvtár. K. Lippich Elek szerkesztésében új műtörténeti vállalat indult meg, melynek célja, hogy a művészet ismeretét s ezzel az iránta való érdeklődést terjessze a nagyközönségben. E végül műtörténeti monographiákat ad ki, részint egyes régi és modern, magyar és külföldi művészekről, részint a képzőművészetek történetének egyes

fontosabb korszakairól, nagy gondot fordítva arra, hogy e monographiák világosan, érdekesen legyenek írva, hogy ne száraz adathalmazok legyenek, hanem élvezetes és tanulságos olvasmányul szolgáljanak. Eddigél három kötet jelent meg: *„Budapest művészete a török hódoltság előtt”*, Divald Kornél-tól, *„Donatello”* Éber Lászlótól és *„Michel Angelo Buonarroti”*, Meller Simontól. A kötetek kiállítása igen díszes, gazdagon vannak illusztrálva, az illető művész vagy korszak minden nevezetesebb alkotása megvan bennük. A tartalom is méltó a szép külsőhöz, beható tanulmány eredménye mind a három monographia, s fejlődésnek csak mostanában induló műtörténeti irodalmunk nyereségéül tekinthetők. Michel Angelo életrajzának az ára fűzve 8 korona, díszkötésben 10 korona, a másik kettő 6, illetőleg 8 korona. A vállalatot a Lampel Róbert cég adja ki.

„Zichy Mihály élete, művészete és alkotásai.” Az Athenaeum kiadásában jelent meg a nagy magyar művészt ismertető új könyv, melyben Zichy életét Lándor Tivadar, művészetét Gerő Ödön ismerteti, egyes képeit pedig Londez Elek magyarázza. A szép kiállítású, terjedelmes kötetben megvannak a művész legjellemzőbb alkotásai; ára díszkötésben 15 korona.

Uj, illusztrált Petőfi-kiadást adott ki az Athenaeum; tetszetős formában nyújtja nagy költőnk összes műveit négy kötetben, *Baditz Ottó*, *Benczúr Gyula*, *Bihari Sándor*, *Böhm Pál*, *Ebner Lajos*, *Eisenhut Ferencz*, *Hegedűs László*, *Karlovsky Bertalan*, *Révész Imre*, *Spányi Béla*, *Vágó Pál*, *Vasváry János* és *Wagner Sándor* eredeti rajzaival. A vászonkötésű, finom papírra nyomtatott négy kötet ára 12 korona.

„Erdőn-mezőn.” Bárony István ily című könyvének díszkiadása második kiadásában kerül a nagyközönség elé, a mi bizonyossága annak, hogy a község mennyire méltányolja tartalmának és kiállításának szépségét. A jeles szerzőnek ez egyik leg sikerültebb műve, melyben a természet szépségei iránti fogékonysága, művészi előadása, festői képzelete teljes erejében érvényesül. A díszmunka az Athenaeum kiadásában jelent meg, ára szép kötésben 24 korona.

„Pompéji pusztulása.” t. Bulwer angol regényíró híres történelmi regényét, az ifjúság számára átdolgozta Gaál Mózes. Az ó-korból vett tárgyú regény drámai erővel, alapos kortörténeti ismeretekkel rajzolja azt az életet, mely Pompéjban néhány nappal a rettentő pusztulás előtt folyt s a nagy katasztrófa színeiben gazdag leírásával fejeződik be. Az átdolgozásban is, az ifjúság élvezetes és e mellett tanulságos olvasmányt kap. A közel negyedfél száz lapra terjedő kötet a Franklin-Társulat kiadásában Goró Lajos rajzaival és számos művelődéstörténeti képpel díszítve jelent meg; ára fűzve 4 korona, vászonkötésben 6 korona.

„Hűség és mind a sárig.” cím alatt írta meg Gaál Mózes történelmi elbeszélés alakjában az ifjúság számára Mikes Kelemen életét. Az eseményeket magával Mikesszel beszélgeti el, a hazafias kegyelet fölkelésére alkalmas hangon, az ismert törté-

nelmi eseményeket összefűzve a képzelet segélyével. A tíz íves kötetet Goró Lajos rajzaival a Franklin-Társulat adta ki; ára fűzve 2 K. 50 fillér, színnyomatú vászonkötésben 4 korona.

„Forgások.” elbeszélések, írta Szende Dárday Olga. Ez elbeszélés-kötet tizenegy többé-kevésbé vázlatos történettel ismert meg, melyek az életből vannak merítve s gyakran éreztetik a szerző írói tehetségét, humorát. A kötetet az Athenaeum adta ki, ára 2 korona.

Hock János vallási könyvei. Hock Jánosnak *„Vigasztalások könyve”* című művét az Athenaeum új díszkiadásban bocsátotta közre Honti Nándornak a régi fametszetek modorában készült rajzaival. Ára vászonkötésben 8, bőrkötésben 15 korona. — Ugyancsak az Athenaeumnál jelent meg Hock Jánosnak egy új imakönyve a római katolikus ifjúság számára; ára a kötetek szerint váltakozó, 2 koronától 15 koronáig.

Az Athenaeum ifjúsági könyvei. Az Athenaeum az idén is több ifjúsági könyvet bocsátott ki a karácsonyi könyvpiacon. Ezek közül megvannak *„Katalin”* című ifjúsági regényének illusztrált új kiadása. Hasonló irányú Tulsek Annának *„Az élet iskolája”* című regénye, mely szintén fiatal lányok számára készült. Gaál Mózes új ifjúsági regényének címe: *„A három kenyerespajtás.”* Három jó barátunk kalandos életét rajzolja. A kötetet Mühlbeck Károly képei díszítik. Cooper, a hírneves amerikai író *„Bőrháriszár története”* című kötetét dr. Kárpáti Károly fordította le; a könyvet színes képmellékletek kísérik.

Idegen szavak szótára. A magyarban használatos sok idegen szó között nem mindenki tud eligazodni, a ki nem ismeri azokat a nyelveket, melyekből hozzánk kerültek. Erre szolgálhat tájékoztatóul az idegen szavak szótára. Eddigél ilyen magyar munka csak egy volt közkezen, *Babos Kálmán* ma is igen jól használható szótára; most jelent meg a fentebbi cím alatt egy másik, melyet *Radó Antal* készített. Mittegy húszezer szót és szóhasználatát és magyarázatát adja benne, kiterjeszkedve a szálló igékre, megjelölve az egyes idegen szók eredetét és kiejtési módját is. A szótár ára köve 4 kor.

„A humorról szóló magyar elméleti irodalom.” cizmen tartalmas füzetet adott ki dr. Szinyei Ferencz, mint különnyomatot a *„Philologiai közlöny”* 1903 évfolyamából.

„Góbáságok.” Péterffy Tamás ily című könyve, mely mulattató szépek adomákat, tréfákat tartalmaz, most már második kiadásban jelent meg. Ára 1 korona 40 fillér.

Az Athenaeum „Nagy Képes Naptára.” most már 45-ödször jelenik meg, hogy a közelgő új esztendőre közhasznú tájékoztatóul szolgáljon. A naptár bő szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalmát, mely e mellett majdnem 300 oldalra terjedő tisztíci címért is magában foglal, csinos illusztrációk érdekesebbítik. Ára 2 korona.

Angol lap Budapestén. *Golonyi Jenő* szerkesztésében angol lap indult meg Budapestén *„Hungary”* cizmen. A hónapokint kétszer megjelenő képes folyóirat egyik célja, hogy hazánkat az angol és amerikai közönség előtt megismertesse. Első száma gazdag szöveg- és képtartalommal jelent meg. Előfizetési ára 3 hónapra 3 korona 50 fillér, egy évre 14 korona.

Király Színház. A főváros legújabb színházában, a Király Színházban megnyitása óta folytonosan az *„Arany-virág”* című eredeti operett játszották; csak december 10-ikén került a sor a második darabra, melyben a drámai személyzet mutatkozott

Kriesch Aladár: „Én vagyok az út, az igazság és az élet...”

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

be. *Heyermanns Herman „Ghetto”* című drámáját adták *Hevesi Sándor* fordításában. A darabban reális tulajdonságai, az élet meglepő festése mellett sok szimbolikus elem és bölcseletkedés van.

Egy zsidó-negyedben, ghettóban történik a dráma, a hol a zsidók ősi szokásai és felfogásai szerint élnek és főleg üzleti szempontból nézik a világot. Ilyen a vak Zachei zsibáros is, ki nem valami lelkiismeretes, ha üzleti érdekeiről van szó, de a régi szokásokhoz, elfogultságokhoz mereven ragaszkodik. Fia, Rafael ellenben hangzatos szavakban mondja el, hogy sokat kell elhagyni mindabból, a mi jó volt egy letelepülő nomád népnek, de nem jó a mai keresztény társadalomban szabadon élő népnek. Ez Heyermanns színművének tendenciája. Rafael gyűlöli a ghettót, neki szabad szellem kell. Atyjának keserves szemrehányásokat tesz, mert nem tisztán kezeli a mérleget. Rafael különben megszereti a házuknál levő keresztény cselédet s feleségül akarja venni. Atyja azonban egy jó hozománygyal bíró fajtájából leányt választott már fiának s a cselédeleának pénzt kínál, hogy távozzék a háztól. Mivel pedig a leány elutasítja a pénzt, az atya hamis esküt tesz rá, hogy fia akaratával kint járja a pénzt. A leány erre vízbe öli magát, a fia pedig megátkozza atyját s világgá megy. A Király Színház előadása a darab tendenciáját, drámai oldalait, retorikai részeit jól kiténtette. A világtalan apát nagy hatással jászotta *Vágó Béla*, egy még eddig alig ismert színész, *Thury Elemér* Rafaelt, *Testori Julia* a cselédlányt játszotta, a többi szerepeket *Lubrinicz Julia*, *Lubinszky Györgyi* és *László József* be.

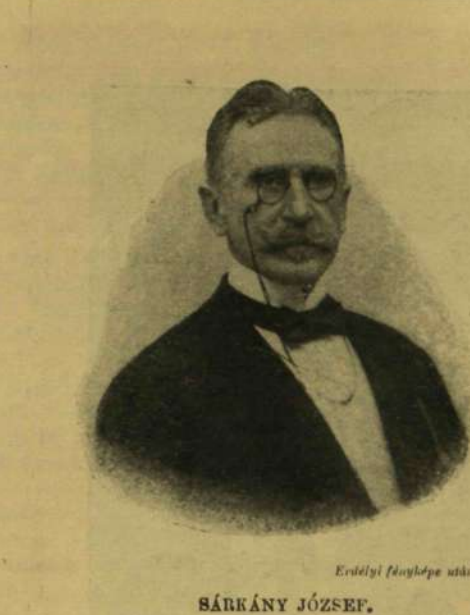
Az Uránia-színházban most a *Balaton* szép vidékét mutatják be, december 5-ike óta. A fehér vászonra vetített képekhez a magyarító szöveget *Sági János* és *Szalai Sándor* írta, és elmondanak sok érdekességet a Balaton-mellék történetéből, szokásairól, lakosságáról és arról az életéről, melyet a gyönyörű víz partjait nyaranként ellepő fürdőközönség támasztott. Százhatvan kép a Balaton szeléről véve, és tizenöt mozgó fénykép, mely az ottani életet mutatja, művészileg keltik föl az illúziót. Sifók, Földvár, Keszthely, Fűred a látványosság forrásai, s a mozgó képek is főleg az ottani élet folyását tárják elő.

Műtermi kiállítások. A jeles állatképfestő, *Pálkics Béla* a Kmetty-utca 29. szám alatt levő műtermében kiállított rendezett saját műveiből. A művészt jó idő óta nagyrabecsülik különösen azok, kik futtatásra nevelt lovakat, elegáns fogataikat képen is látni akarják és azok, kik kedvüket lelik az állatvilág gyapjasainak, a bárányoknak, birkáknak, kosoknak abban a hűségese lefestésében, mely Pálkicsnak különös sajátossága. Festményeinek egyik jelentékeny része nem is jut kiállításra. Műtermében 120 kép mutatja 1862-től mostanig terjedő munkásságát, melyben aróképek, életképek, tájképek, esendőleti képek után is lehet itélni egyénisége sokféle tartalmáról. A kosok, a birkák, lovak ebben a gyűjteményben is a legkiválóbbak, mint a művész megfigyelésének és szeretetével festett dolgoknak különös alkotásai. A művészeknek úgynevezett műtermi kiállítására nagyon elterjedt szokás a külföldön, s a művészetközönség szívesen keresi föl a művészeket otthonukban. Pálkics művészetét a közönség régen ismeri és műtermébe is sokat látogatnak most el. A Kmetty-utcai szomszédos műtermében *Konek Ida* festményeinek kiállítása látható. *Konek Ida* esendőleti képekkel szerzett művészi nevet. Virágai, gyümölcsei, és különböző asztali és házi holmik után festett képei hosszú változatos sorozatban képviselik a művésznek alkotásait.

KÖZINTÉZETEK ÉS EGYLETEK.

A Magyar Tud. Akadémia december 7-diki ülését dr. Kautz Gyula elnöklése mellett tartotta és *Wosinszky Mór* regész, szegárdi apát-plébános, mint levelező tag, foglalta el székét. Az ókor mézbetétes agyagműve című munkája egy részének felolvasásával, a második a külföldi anyagot tárgyalja. A bemutatott agyagedények egy része hű másolat: ezeket Wartha Vince műgyemtemi professzor készítette. Eddig általán az hitték és azt hirdették, hogy az ókori agyagedényeken a mézbetét gipsz. Wartha Vince műgyemtemi tanár analízálván a mézbetétet, rájött, hogy a magyarországi leletekben a gipsz elő sem fordul, hogy az foszforavas més és magnezium, a melyet égetett csontból állítottak elő. A gipszet a víz oldja, ez a foszforavas més azonban csaknem oldhatlan. Ezeket az edényeket a sírokba tették a halottal. Lelőhely van Magyarországon 167. Nagy valószínűséggel az is megállapítható, hogy az anyagmeszeségnek ez a fajtája a trákoknál divatozott s hogy ők terjesztették el Európáig.

A múzeumok és könyvtárak országos bizottsága december 6-ikán tartotta közgyűlését a nemzeti múzeum dísztermében *Thaly Kálmán* másodelnök vezetésével.

Thaly Kálmán.

Thaly Kálmán elnöki megnyitó beszédében nagy elismeréssel emlékezett meg Széll Kálmánról, mint a múzeumok és könyvtárak ügyében az idő szerint működő három testületnek: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének, Tanácsának és Főfelügyelőségének megalapítójáról, és *Berzeviczy Albert* közoktatási miniszterrel, a szövetség volt elnökéről, kinek köszönhető e testületek fokozott működése s a vidéki gyűjteményeknek több százszal való megszaporítása. A közgyűlés jegyzőkönyvében meleg köszönetet mondott *Berzeviczy* miniszter utód munkásságáért. A napirend során következett ezután a Szövetség tisztikarának: egy elnök, két másodelnök, három titkárnak és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 20 tagjának öt évre való kiküldése. Elnök lett: *Wlassics Gyula*, alelnökök: *Thaly Kálmán*, *Telesi Sándor* gróf; titkárok: *György Aladár*, *Porzolt Kálmán* és *Sándor József*. A közgyűlés bekezdéseként *Gyalay* Farkas tartott előadást a magyar könyvtárak jövőjéről. Ezt ki nyomatják, valamint *Sietmayer* Vilibald előadását is, melyet Európa néprajzi viszonyairól tartott különös tekintettel a hazaiakra.

Az Erzsébet Népakadémia felhívással fordult a közönséghez. Arra a célra alakult, hogy népkönyvtárakat állítson föl és hasznos olvasmányt nyújtson a népeknek. Az amerikai Egyesült Államokban 5400 népkönyvtár van mintegy 45 millió kötettel. Magunkra hagyatva, csak saját erőnkre utalva gyöngék vagyunk, — így szól a felhívás. — Ezért fordulunk minden művelt emberhez azzal a kérréssel, hogy akár könyv, akár pénzadománnyal, bármily csekély legyen az, a nagy cél elérésében segítsenek. A ki könyvet ad, közölje levelezőlapon a könyvtárosunkkal. Azonnal érle küldünk. Bármily csekély adomány az Erzsébet Népakadémia könyvtárához, *Gézy István*hoz küldendő (Budapest, VIII. Práter-utca 40.) A ki a Népakadémia igazgatósága által elfogadott legalább 20 korona értékű könyvet ad, alapító taggá lesz. A felhívást az Erzsébet Népakadémia elnöke irták alá.

A Délmagyarországi Közművelődési Egyesület alakuló gyűlése Szegeden. Nagy lelkesedés közét alakították meg ezt az egyesületet december 8-án Szegeden. A szomszédos megyékből a fővárosból sokan jelentek meg és Szeged városának ünnepélyesen fogadta vendégeit. Az egyesület a művelődés erejével akar hatni a délvidék különböző nemzetiségei közt és minden nagyobb helyen szervezkedni. Erre Szeged kiválóan alkalmas, mert önére jének szétszórásával már régebbi idők óta bocsátja ki a magyar rajokat és hódítja meg a messze környékét a magyarság számára. Az egyesület működése hét déli megyére terjed ki.

December 7-ikén érkeztek a vendégek Szegedre. A Magyar Tud. Akadémia, Kisfaludy-Társaság, Petőfi-Társaság és sok művelődési egyesület elküldte képviselőit, és megjelentek az érdekeltek megyék legfőbb tisztviselői. Az elnöki székre kijelölt *Rónay Jenő*, volt torontáli főispán és a tiszteleti elnökségre jelölt gróf *Apponyi Albert* fogadtatására különösen ünnepélyes volt. December 7-ikén a színházban rendezett dísz-előadáson a vendégek legnagyobb része megjelent. December 8-ikán délelőtt volt az alakuló közgyűlés a földszinti város-házban. Ott voltak a hadsereg és honvédség tisztjei is, köztük *Kreylich* nyugalmazott altábornagy, *Jankó* nyugalmazott altábornagy, *Bakonyi* és *Mayer* nyugalmazott tábornokok. A gyűlést előkészítő bizottság elnökei: *László György* kir. tanácsos, dr. *Kern Lajos* kir. közjegyző nyitották meg. Az egyesületnek máris 40,000 korona vagánya és 3000 tagja van. Elnökké közfelkiáltással *Rónay Jenő* volt főispánt választották, ki hazafias beszéddel foglalta el helyét. Alelnökké megválasztották *Hercegy Ferenc*et *László Gyulát* és *Kern Lajost*. Tiszteletbeli

elnökök lettek: gróf *Apponyi Albert*, *Császka György* kalocsi érsek, *Desszffy Sándor*, *Várady Árpád*, *Németh József* püspökök, *Molnár Viktor*, *Kállay Albert*, *Urban Iván*, *Rákosi Jenő*, *Falk Miksa*, dr. *László György*, *Fehér* Polyp apát, *Jakó Milán*, *Latinovits Pál*, *Meskó Sándor*, *Delimánics Lajos*, *Pogány Károly* és dr. *Csathó Zsigmond*. A megválasztott tisztikar nevében gróf *Apponyi Albert* mondott nagy tetszéssel fogadott beszédet, arról szólva, hogy a nemzetiségek maradjanak meg nemzetiségükben, de a magyar művelődés ereje összeforrasztólag tartsa össze mindnyájunkat. A magyarországi nemzetiségi fejlődés minden más országtól elüt. Másol a meghódított fajok olvasottak magukba a hódító fajt. Míg a magyar megnyitotta kulturájának kapuit minden más idegen faj előtt és nyelvi különbség nélkül osztotta vele a jogokban. Azt a faji szeretetet, a mely őseinket vezette, át kell vinnünk a kultúrába is s akkor egészen biztonságba helyeztük az őseink munkáját. — Megválasztották a bizottság tagjait is. A helybizottság elnöke báró *Gerliczy* Ferencz lett. Az egyesület igazgatóságának 150 és a választmányának 300 tagja van. Délben lakoma volt számos felköszöntéssel. Gróf *Tisza* István miniszterelnök lelvén, *Berzeviczy* miniszter és *Zsilinszky* államtitkár, valamint *Mojlath* gyulafejvári püspök táviratban mentették ki elmaradásukat.

MI UJSÁG?

— **A helyzet.** (A velencei szünnyogok.) A hét ki-magasló eseménye, hogy dacára a függetlenségi párt félrevonulásának az obstrukció még egyre tart. Hasztalan szóár folydogál a tanácssteremben s a képviselők csendes lemondással ügyeleken a folyosón, beszélgetve a helyzetről és ezerszer ismételve a sablonos kérdést: «Hát mi lesz már? még sincsen vége? Megfoghatatlan.

— Én természetesen találom, — meséli egy híres utazó honatyá. — Velencében töltöttem most egy pár napot, melyekről kedves emlékem maradt, de az éjeket is ott kellett töltönnem. A velencei éjék csak a képeken andalított. A valóságban elrontják őket a velencei szünnyogok, a moszkító. Éjente nem tudtam aludni, úgy esletem. Egy éjél aztán meggyújtottam a gyertyát és a világossággal és egy lepedő lobogtatásával behesegtettem őket a hálófülkémből a nappali szobámba, úgy, hogy alig maradt benn néhány szünnyog. Becsuktam az elválasztó ajtót s elolván a gyertyát újólag lefeküdtem... hát mit gondoltok: mi történt aztán?

A honatyák találgatták, de hasztalan. — Hát az történt, barátaim, hogy a megmaradt néhány szünnyog miatt épen úgy nem tudtam aludni, mint mikor még valamennyi szünnyog benn kelle-metlenkedett.

— Miért nem nyúltál valami erős szerhez, — veti közbe valaki, — csatlhatatlan például a Drasehke-féle füstölő szer.

— Hisz hozzányúltam én ahhoz, — végzi a velencei utazó, — de a füst köhögési ingert okozott, mire aztán a rájót köhögésem miatt nem tudtam aludni.

E pillanatban esengettek odabent...

— Új velencei szünnyog, — jegyzék meg a körül-állók nyugodtan, megértvén a csengetésről, hogy nem szavazásra hívó, hanem csak szónoklásra jelez.

A József főhercegezszeranatórium javára a régi képviselőházban rendezett kiállítás ünnepi pompával nyílt meg december 6-án délután. A kiállítást az intézet védnöke, *József Ágost* főherceg nyitotta meg, édes anyjával, *Klotild* főhercegnasszonnyal.

Gróf *Tisza* miniszterelnök és több miniszter, az országgyűlés elnökei, államtitkárok, a miniszteriumok főbb tisztviselői, a fővárosi egyesületek, az aradi, hódmezővásárhelyi, nagyvárad, szegedi kereskedelmi kamarák képviselői, a budapesti szanatórium egyesület igazgatósága és nagyszámú előkelő férfi és nő közönség gyűlt össze a megnyitásra. A kiállítás rendezősége részéről jelen voltak: dr. *Lukács György* békési főispán, dr. *Kovács Gyula* kir. tanácsos, *Verner László* és *Könyvi Elemér* titkárok. Négy órakor megérkeztek *Klotild* főhercegnasszony és *József Ágost* főherceg, a kiállítás védője. Leikes éljenzés fogadta a fenséges vendégeket, a kiket *Lukács György* főispán üdvözölt, beszédében ismertetve az egyesület célját. Népszanatórium-alapunk gyarapítására törekszünk, mondá. A kiállítás a magyar nép munkáját tárja föl, annak a népek munkáját, mely legtöbbet szenved a pusztító betegségtől. S a kiállítás az emberbaráti eszlen kívül közgazdasági érdekeket is szolgál, mert ha sikerül

AZ ALFÖLDI Tüdőbeteg-szanatórium javára rendezett bazar a régi országház üléstermében.

megismertetni, kedvelteké tenni házi és népiarunk szép czikkait és azoknak kelendőseget is biztosítani, akkor ez a kiállítás is hozzájárul ahhoz, hogy szegény népünk javára a munkáskalmakat, a megélhetés és kereset forrásait szaporítsa. Végül megköszönte a főhercegi család nagy érdeklődését és jóindulatát. Az éljenzéssel kísért beszédre József Ágost főherceg így válaszolt:

„Fogadják legbensőbb köszönetemet a meleg üdvözlét, mely mely visszhangra talált szívemben. Nemes szívek egyesültek egy szent kötelesség végzésében, hogy édes hazánk szegény selyméről gyermekeiket megmentsék a borzasztó tudósvétől, attól a bajtól, a mely, mint az elnök úr mondta, ezer meg ezer embert követel évente áldozatul. E veszedelemben testvéreinknek segítségére kell sietnünk és ha nagy szenvedésüket megszüntetni nem is tudnók, legalább enyhítsük. Ilyen nemes, fenséges és szent feladat előtt nem zárkozhatsz el senki; tudom, minden igaz hazafi, a ki csak teheti, istápolni, támogatni fogja ezt az ép oly szép, mint fontos törekvést. Hiszem, hogy Isten áldása kísérendi ez egyesület működését, édes hazánkban visszaadván sok elvesztettnek hitt emberéletet. Szívem mélyből kívánom, hogy minél többen gyógyuljanak meg az épülő szanatóriumokban és így a már iszonyatos mérvet öltött baj terjedelmében korlátoztassék és talán idővel kiirtassék. Midőn a kiállítást megnyitom, fölkelnek mindazok, a kiknek kebleben nemesérzésű szív dobog, támogassák ezt a kiállítást, a melyben a magyar nép beteg, szenvedő testvéreink javára végzett munkáját mutatja be. Ezzel a kiállítást megnyitottak nyilvánltnak.”

A lelkes beszédet hosszantartó tetszés fogadta. A főherceggasszony és a főherceg körüljárták az egész kiállítást. A könyvesarnokban a főherceggasszony megvette Tompa Virágregét, nek dicskiadását. A körút során nem kerülte ki a vendégek figyelmét semmi és a főherceggasszony majdnem minden egyes sátorban vásárolt valamit. Csaknem egy óra hosszáig időztek a kiállításon. Megnézték mindent, fölmentek az emeleten levő békésvármegei csoporthoz is, a hol a Ganz-gyár zenekara a Himnuszszal fogadta őket és öt óra tájban elbucsuván a kiállítás rendezőségétől, a közönség szeretetteljes tünnetése közt a várbeli palotába hajtottak.

Másnap, december 7-ikén József Ágost főherceg nevelő, Augustus főherceggasszonnyal látogatta meg a kiállítást. Hosszasban megnézték a békésvármegei csoportot, a hol a szövét, fonást érdekeltőve szemléltek. Hegedüs Sándorné a pergő rokka

melléült és dolgozott a kerek rokkán. Valóságos népelet kínálkozik itt a szemnek. A sátrak mellett ismét Budapest szép hölgyei végeztek az árusítást. Augustus főhercegné az erdélyi kalotaszegi varratásokból, borsodi rózsáscedényekből, a bátfai játékokból, az udvarhelyi paraszt majolikákból sokat vásárolt össze és láthatólag gyönyörködött azon a selyem-varrottas terítón, a melyet férje vásárolt számára. A kiállítást napról-napra sokan látogatják és a vásár jól megy. A sátrakban minden nap változnak az eláruló hölgyek. Az eleven nyüzsgésben cigány-zene hangzik, még pedig minden nap más banda húzza.

Általános közjótékonyági egyesület. A főváros társadalmában a nők szeretettel gondoskodnak a szegénység és a nyomor enyhítésén. Most általános közjótékonyági egyesületet alakít egy részük, mely eddig is sok jót tett. Gróf Csáky Albiné, szül. Bolza Anna grófnő, a főrendiház elnöke neje lakásán december 8-ikán értekezletet tartott a szervezőbizottság. A belügyminiszter az alapszabályokat helybenhagyta s így az egyesület alakulóközgyűlést tarthat január 10-ikén. Időközben a bizottság újból megkezdi jótékony munkáját és már legközelebb munkafoglalkoztató műhelyt nyit meg a VII. kerületben, a hol a segítségért szorulóknak könnyű munka fejében ellátásban fognak részesülni. Az elnök gróf Csáky Albiné indítványára az alakuló közgyűlés nem valamelyik fényes fővárosi teremben, hanem a létesítendő munkafoglalkoztató tágas helyiségében tartják meg.

A reformátusok konventje tanácskozott a legközelebbi napokban Budapesten báró Bánffy Dezső egyetemes főgondnok és Kun Bertalan tiszán-inneni püspök elnöklésével s fontos egyházi és iskolaiügyi határozatokat hozott. Elvégezte a zsinati törvénytervezet tárgyalását is. A tanácskozásban részt vett gróf Tisza István miniszterelnök is. Decz. 10-én értek véget a konvent ülései. Báró Bánffy Dezső decz. 9-én este a konvent tagjait a lipótvárosi kaszinó földszinti külön éttermébe meghívta vacsorára. A vacsoránál az asztalfőn báró Bánffy Dezső, jobbján gróf Tisza István miniszterelnök, balján Kun Bertalan református püspök s utánuk sorjában a hosszú fehér asztal mentén a konvent egyházi és világi tagjai foglaltak helyet. Vacsora után a társaság tagjai az emeleti csarnokba vonultak s külön-külön asztalok mellé telepedtek le. Fél tizenegy óra felé kezdtek a vendégek oszladni.

A szépművészeti múzeum építésének fő részét már korábban elvégezték, s az idén az elő részét építették föl. Ennek bokréta-ünnepét december 5-ikén tartották meg s az ünnepélyre megjelent dr. Berzeviczy Albert közoktatásügyi miniszter is. A városligetben, az új műcsarnokkal szemben összesen 24 ezer négyszögletes területen emelkedik a szép palota egészen szabad helyen. Költsége a kormány négy millió koronát fordított. Az új múzeum négy év alatt épült föl. Az épület terjedelmére kétszer akkora, mint a bécsi szépművészeti múzeum, melynek építése 14 millió koronába került. Berzeviczy miniszter szemléje végén elismerését fejezte ki Schikdanz tanárnak, Herceg műépítőnek, Majorossy Géznak, a palota építőjének, valamint mindazoknak, a kik a múzeum létrejöttéhez hozzájárultak.

Építészeti mesteriskola. A fővárosi műépítések és képzőművészek mozgalmát indították, hogy a magyar építőművészeti stílus úttörője, Lechner Ödön számára a közoktatásügyi kormány építőművészeti mesteriskolát szervezzen. A mozgalom vezetői ez ügyben emlékiratot szerkesztettek, melyet az építészeken és művészekon kívül a társadalom sok kitűnősége is aláírt. Ezt az emlékiratot küldötték nyújtotta át Berzeviczy Albert közoktatásügyi miniszternek.

Történelmi levelezések a Múzeum levéltárában. A Nemzeti Múzeum levéltára újabbán Deák Ferenc két érdekes levelének birtokába jutott, a melyeket Deák a pozsonyi diétáról írt 1834-ben Görögnek, Oszterhuber Józsefnek. Bethlen Anna grófnő ajándékából pedig, a ki Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok örököse (a vártanú tábornok neje másodsor Bethlen József grófhöz ment feleségül), a Nemzeti Múzeum kézirattárába került Leiningennek az a naplója, a mely Marczali Henrik fordításában nemrégiben jelent meg. E naplóval több, mint hetven darab levél is került a kézirattárba. Az ajándékozó kikötötte, hogy az iratok némely része csak tizenöt év múlva juthat nyilvánosságra.

Új cseppkő-barlang. Biharmegyében a révi szorosban lévő vizeses fölött cseppkőbarlangot fedeztek föl. A vizeses forrása egy tizenegy kilométerre terjedő földalatti patak, a mely az esetől száz lépésnyire nagy robajjal tör elő egy sziklából. Csárán Gyula, a bihari hegyek kutatója robbantásokat végeztetett a patak előterénél és nagy barlangot talált, mely a többi révi barlang közül gyönyörű cseppkővel tünik ki. A barlang első részét Csárán már megközelíthetővé tette. Beljebb a barlang két-felé ágazik; az egyik ág a patak mentén folytatódik, a másik harmincz méter magasságba vezet. A magaslát tetején üreg van. A patak mentén egy óriási cseppkőfüggöny tünik föl és itt véget is ér a barlang járható része. Tovább nem hatolhattak a víz miatt, de azt hiszik, hogy idővel az egész barlangot feltárhaják és az ország ismét nevezetes látványosságá válik gyarapszik.

A Louvre ismeretlen része. A világhíró párisi múzeum építészeti felügyelője, Redon, azt a fölfedezést tette a napokban, hogy van a palotának egy ismeretlen része, a föld alatt. Egy próba-ásatásból arról győződött meg, hogy mintegy 7 méternyi mélységben található az épületnek olyan szépen kidolgozott része, mely eredetileg bizonyára a föld felett volt. Hogy került a föld alá? Bizonyosan az utca színvonalának emelkedése következtében. Már beszélnek arról, hogy napfényre kellene hozni ez eltekart részt, a mi azonban igen nehéz feladat lenne s másképp, mint a Louvre körülárkolása által, alig képzelhető.

Görög vígjáték modern színpadon. Görög tragédiát látni mai színházban nem épen ritka dolog nálunk se, másutt se, de hogy színpadra vigyük Aristophanest, arra nem egyhamar lehetne példát találni. Ez történt a napokban Cambridge angol város új színházában, a hol az egyetemi ifjúság előadta Aristophanes Madarak című darabját. S egy 2317 éves vígjáték, a melynek első előadása Kr. e. 414-ben volt, hogyan hat a mai közönségre? Egész jól, a cambridgei közönség teljesen meg volt elégedve a darabban is, az előadásban is. Igaz, hogy a darab annyiban jól volt megvalósítva, hogy nem tartozik Aristophanes politikai vígjátékai közé, tehát könnyebben, kevesebb történelmi ismerettel is megérthető. Az előadásban csak fiatal emberek vettek részt, a helybeli egyetem hallgatói, a nézők közt is a férfiak leginkább a különböző angol egyetemről jöttek, tanárok és tanulók, volt azonban díszes női közönség is.

A mely japáni nő — legyen az hajdon vagy férjzett — lerészegszik, mint becselen személy, polgári jogait elveszti. Japánban részeg nőt alig is lehet látni.

Azt a tollat, melylyel az úgynevezett „szent szövetség” tagjai: I. Ferenc császár, III. Vilmos porosz király és I. Sándor cázar 1815 szeptember 26-ikán Párisban a szerződést aláírták, a minap Bécsben elővezették. 800 koronáért a német konzul vette meg.

Pap Henrik rajza az alföldi tüdőbeteg-szanatórium javára rendezett kiállítás plakátján.

A kolozsvári (Heinrich J.) ásvány- és gyógyszeripar gyárja b. t. számos kitűnő készítményéről az ez évben tartott orvosok és természet tudósok vándorgyűlésén több előadást tartott, illetve beszámolt a gyár által forgalomba hozott gyógyszeranyagokkal tett kísérletek eredményéről. Örömmel konstatálták, hogy a kolozsvári gyár, mely a külföldi ma behozott gyógyszer-fajtákat gyártja, minden tekintetben versenyképes.

HALÁLOZÁSOK.

SPENCER HERBERT, a nagy angol filozófus meghalt december 8-án 83 éves korában. Halála az egész tudományos világ gyászja, mely benne egyik legnagyobb gondolkodó elméjét veszítette. A filozófiában új rendszert, az úgynevezett evolúcionizmust teremtette meg. Ezt az elvet érvényesítette minden munkájában, melyek száma egész könyvtár. Tanításának sok követője akadt és fiatal tudósok egész gárdája haladt az ő nyomában. Az elhunyt Derbyben született 1820-ban. Néhány munkája magyar nyelvre is le van fordítva, filozófiai rendszerének pedig több ismertetője akadt nálunk is. Spencer Herbert végrendeletében úgy intézkedett, hogy holttestét elégecsék. A temetésen úgyszólván egész Európa tudományos testületei képviseltetik magukat.

Dr. LEDERER BÉLA történész e hó 7-én elhunyt Budapesten. Született 1860-ban, egyetemi tanulmányai befejezésével három éven át Párisban tanult tovább. Hazatérve, történelmi dolgozatokat írt a „Budapesti Szemle”-nek, a „Századok”-nak és sok közleménye jelent meg külföldi, különösen francia folyóiratokban. Buvarkodási leginkább a magyar alkotmány történetére terjedtek egész a legutóbbi időkig. Gróf Andrássy Gyula, a volt miniszterelnök és kultigyminiszter őt bízta meg beszédei összegyűjtésével és közebeosztásával; két kötet, a melyek 1870 ig terjednek, meg is jelent és szerkesztésük általános elismerésre talált.

HERCEG ENKA-ODESCALCHI INCZE, 1848/49-iki honvéd-hadnagy, 83 éves korában elhunyt Budapesten. Az Olaszországban nagy multtal bíró Odescalchicsalád Magyarországra telepedett ágában lelkes hazafiassággal tünt ki. Az elhunyt herceg atyja, Sándor, 1831-ben nyert magyar honfúsitást. A megboldogult részt vett a bajmoki, kátyi és szent-tamási ütközetekben.

Elhunytak még a közelebbi napokban: Lászlófalvi Id. VELITS ÖDÖS, Torda város nyug. polgármestere, a Torda-Aranyos Vármegyei Takarékpénztár igazgatója, a tordai ev. egyház főgondnoka, ki évek során át nagy tevékenységet fejtett ki Torda város emelésére, életének 63-ik évében Tordán. — IDÖSB. ISSERUTZ ANTAL, Déva város nyug. polgármestere 76 éves korában Déván. — MILLMANN SÁNDOR, szilágyi plébános 45 éves korában Váczon. — VADAS ALBERT, válasszati ref. lelkész. — FENCZIK JENŐ hercecsi görög-katolikus lelkész 60 éves korában Hercecs közönségben; szerkesztője volt a „Lisztok” című egyházi újságnak és sokat tett a felvidéki szláv ajkú nép kultúrája érdekében. — THURN-TAKIS LAMORÁI, hadseregbeli altábornagy, a Nádasdy gróf nevelő viselő 9. huszárezred tulajdonosa 71 éves korában Pozsonyban. Az elhunyt herceg 1832-ben Szabadszék született, atyja Thurn-Takis Frigyes herceg, anyja Bathányi Auróra grófnő volt. — Szemerjai Kovács KÁROLY, a kereskedelmi múzeum központi könyvtárolója 40 éves korában Budapesten, s a kereskedelmi múzeum tisztikarának részvéte közt temették el. Dr. Kovács Dénes lapserkesztő és ismert író décséti gyászolja az elhunytban. — SZÖLLÖSI ISTVÁN, nyug. ref. tanító, ki felszázadnál többet töltött az iskolai oktatásban, 87 éves korában,

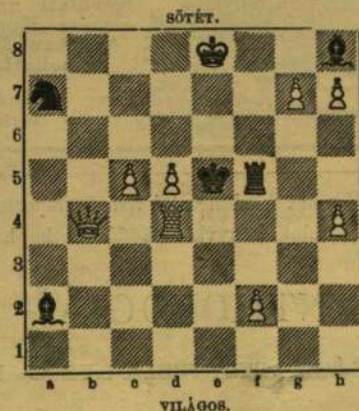
Rimaszombatban. — PÁPAI PÉTER mérnök 83 éves korában Szántóváron. — KUTS ISTVÁN főgimnáziumi tanár 53 éves korában Nagykikindán. — HAMMER SÁMUEL magánzó, 48-as honvéd Budapesten 76 éves korában. — MARCÓCSY JÁNOS gyógyszerész, Selmeczbányán. — LUGOSI FODOR ZOLTÁN pénzügyminiszteri számellenőr 44 évében Budapesten. — BAGI ZSIGA, az Alföldön oly ismert paraszt milliomas Bagi unokája, 32 éves korában Csongrádon.

ÖZV. RAKOVSKY ISTVÁNNÉ, született Majthényi Ilona báróné, csillagkeresztűs hölgy, néhai cs. és kir. kamarás özvegye; Rakovszky István képviselő édes anyja, b. Tallian Dénes, a közös külügyminiszterium udvari tanácsosának anyósa, 64. évében Nyitra-Novákon. — TASNÓDI NAGY GYULÁNÉ, szül. sárni Szabó Mária, Nagy Gyula országos levéltárnok és a történelmi társulat titkárnak felesége, 49 éves korában, Budapesten. — ÖZV. BETHLENFALVI PÁL ISTVÁNNÉ, szül. Fodor Anna, 40 éves korában, Csiksomlyón. — ÖZV. DÉMY IMRÉNÉ, szül. Horváth Jozefa, 84 esztendősen korában, Győrött. — FARKASDY DEZSÖNÉ, szül. Ehen Gizela, 44 esztendősen korában, elhunyt Székesfehérváron. — KLASZAY PÉTERNÉ, szül. Bodó Emilia, 67 éves korában, Kemeceán. — SIMLI MARISKA, ki Budapest ismert alakja volt, mert mindig papi reverendában járt és többféle gyarló lapot, folyóiratot szerkesztett, a kíváncsiságot többször foglalkoztatta, 35 esztendősen korában, szülőhelyén, Székesfehérváron, hol a különöz leány temetéséről a város gondoskodott.

SAKKJÁTÉK.

2358. számú feladvány. Jaspersen J.-től.

III. díjat nyert feladvány.

Világos indúl s a harmadik lépésre matot mond.

A 2343. számú feladv. megfejtése Gérecz Károly-tól.

Világos.	Sötét.	Világos.	a.	Sötét.
1. Va5-d2	... Ke4-f5	2. Kf5-e6 (b)		
2. Ha1-b3	... Kf5-f6 (a)	3. Vd2-f4	... Ke6-d6	
3. Vd2-f4	... t. sz.	4. Vd4-f8	... t. sz.	
4. Vd4-f7	... t. sz.	5. V v. H mat.		
5. V v. H mat.				
	Világos.	d.	Sötét.	
	2. ...	Kf5-e4		
	3. Hb3-c5	... Ke4-f5		
	4. h3-h4	... Kf5-f6		
	5. Vd2-g5 mat.			

Helyesen fejtették meg: Budapest: K. J. és F. H. — Andorfi Sándor. — Kovács József. — Csomonyán: Németh Péter. — Lipótváros: Hoffbauer A. — Bakonyzentúson: Szabó J. — Kecskeméten: Balogh D. — Farkas: Kintzig Róbert — A pesti sakk-kör.

Szerkesztői üzenetek.

T. G. Abesszinia éghajlata vidékenként nagyon különböző. Az ország alsó részeiben és völgyeiben datolya, indigo, pamut, banánok és egyéb tropikus növények díszlenek, elefántok, oroszlánok, zebrek, zsiráfok és gazellák tenyésznek. Más részekben mérsékelt az éghajlat s olyan enyhe, mint Szeiciliában vagy déli Spanyolországban, míg a legmagasabb hegyvidékek éghajlata hasonló Európa zordabb vidékeihez. S. A. az újabbkori háborúk legvéresebb csatája az volt, mely 1870 augusztus 18-án ment vége a franciák és németek közt Gravelottánál. Hét órán át tartott ezen ütközet s az alatt német részlől minden ötödik ember elesett vagy megsebesült, a legyőzött franciákkal pedig seregüknek egy harmadát vesztették el.

M. J. Csakugyan van már néhány madárkórház is Európá nagyvárosaitban, a hol kizárólag szárnyasokat ápolnak. Legismertesebb a londoni, a hol évenként 6-700 beteg madarat gyógyítanak. Az orvossgot leginkább szőlőszembe rejte adják be a beteg madárnak, vagy erre való készítménnyel csipegetik belé. De gyakran alkalmaznak a kenést, sőt a gőzfűdőt is. Együttal egészséges madarakat is vesznek gondozásba, a melyeknek gazdálk hosszabb, vagy rövidebb időre elutaznak. Mintegy 4000 ilyen madár volt tavaly a londoni intézetben, hol egy e célra berendezett külön osztályban a rakonoztatlan természetű madarakat is szelidebb erkölcsökre szoktatják. A sajátos intézet vendégei leginkább a papagályok és kanárik közül kerülnek ki.

S. E. A világ összes vasutainak a hosszúsága ke-rekszámban 817 ezer kilométer, melynek értékét mintegy 170 milliárd koronára lehet becsülni. Amerikának magának több vasútja van, mint a többi négy világ részének összesen. Kiszámították, hogy a meg-levő vasutvonalak egy vonalba állítva, azokkal a földgömböt hússzor körülmé, az értéküket pedig egy koronás pénzdarabokban összeadva, ebből egy körülmél 12 kilométer hosszúságú oszlop lenne. A vas-utak ezen óriási kiterjedése annál meglepőbb, ha el-gondoljuk, hogy 1835-ben még összesen csak egy 41 kilométeres vonal volt, az, a mely Angliában Stocktontól-Darlingtonig vezetett.

A munka jutalma. Nagy dolgokat mozgat csekély erővel. A munkánymorról, korunk ez egyik leg-égetőbb kérdéséről akarna képet rajzolni s nem képes többre, egy banális, szentimentális elbeszélése.

A templom tövében. A szerzőtől jobb versekhez vagyunk szokva; ennek különben jó gondolata prózai módon van megírva s a versele is gondatlan. Vár-juk a jobbat.

Dal az erdőről. Poéta-sora. Nincsenek rhythmusai, verseiben oly kevés a zengzetesség, hogy úgy lehet őket olvasni, mint a rimes prózát. Nyelve is egye-netlen, sokszor prózai. Pedig vannak jó ötletei, néha színei is. Az erdőről szóló versben egyik-másik sor benső megfigyelésre, költői szemre vall. Több gondol-kellene dolgoznia.

Gondolj reám. Jól versel, de szónokiasságával nem tudja pótolni költői érzése hiányát.

Pihenő. Arra, hogy mily keveset mond, nagyon hosszadalmas s a nyelvén, bár látszik rajta a gyakor-ított tollforgató, nincs elég szin és erő.

Ne gondold. A sir felé. Nem rossz versek; különö-sen az utóbbi nem sok híján beválnék, ha gondolata nem volna olyan elkoptatott.

A halott szerelme. Az élet kelyhe. A szikla. A for-dítások legfőbb hibája, hogy nagyon érzik rajtuk az, hogy fordítások. Mervé a nyelvük, bizonyos erőszá-kossággal árulja el, hogy fáradságos munkával ké-szültek.

Az érem. Az alapeszméje nem rossz, de nem is új; a feldolgozás nagyon kezdetleges.

KÉPTALÁNY.

A 48-dik számban közölt képtalány megfej-tése: Ki két nyulat üz, egyet sem fog.

Felolós szerkesztő: Nagy Miklós.

Szerkesztési iroda: Budapest, IV., Kaplony-utca 9.

Kérje ingyen és bérmentve!
lapidő 500. évi, körülbelül 3000 dí-
szes ábrát tartalmazó árjegyzéket
KELETI J. orvos-sebész mű-
és köztér-gyógyos
BUDAPEST,
IV., Koronaherceg-u. 17.
Tartalmazza az összes új-
betegápolás és beteg-
kezelés szabályait, minden eszközt rend-
szeresen a megfelelő betegségek osztályosa, a m-
ca. és kir. szabad, legújabb rendszerű sérvkö-
tegyenészek, gépek, (műfogak, fájó- és
támpapák), műgyógyászati (műszerek és műanyagok), gyer-
mekgyógyászati és csontcsontok részére teljes betegkezelési-
sek tájékoztatók stb. Továbbá: Hygienikus gummi-
minden csúszó, kozmetikus szerek, valódi angol és ol-
lingeni acélárak különböző csúszók, borotváló eszközök

Szépségápolás.

Szeplős arc, májfoltos hölgyek hófehér arcbőrre tesznek szert. 10152
Pattanásos, atkás (mitesszeres) arc barsonysima lesz. 10152
Vörös orr, vörös kéz, vörös foltok (tűzfolt) szép fehérre gyógyulnak.
Szemölcs, lencese, anyajegy nyomtatlanul, fájdalom és vérzés nélkül távolíthatnak el.
Szörös arc, nők örökre megsebesülnek bajukról.
Kopaszodó, ráncos gyors segítséget találnak.
Öregedő, unakodó, hervadó arcok szépségüket, szép-ségüket visszanyerik.
Csunya, makacs bőrbetegségek (pl. bőrvörösz, lupus, ekzéma, psoriasis stb.) Könnyen fényesül gyógyíthatnak. Gondos, óvatos kezelés.
Helytelen arczápolás vagy rosszul választott szépség-szerek által előidézett és elhanyagolt arczok helyre-hozhatnak.
Arczáró, arczfürdő, arczmasszázs a legjobb konzerváló szere az arcz szépségének.
Hajfestés ártalmatlan (ágnem) szerekkel.
Intelligens nők a szépségápolásból (arcz-, kéz- és haj-ápolás) oktatást és bizonyítványt nyerhetnek.
Orvosi Kozmetikai Intézet
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 4., I. em.
a hol hozzáértő szakorvos tudományon alapon kezel az arcz, kéz és haj szépségéért. D. e. 9-12-ig, d. u. 2-5-ig.
Levelekre válasz.
„Szépségápolás” és „arczgyógyászat” című tájékoztató füzet postán zárt borítékban 50 fill. bérletért.

A női szépség elérésére, tökéletesítésére és fenntartására legkiválóbb és legbiztosabb a

MARGIT-CREME,

mely vegyítette, sem higanyt, sem ólomot nem tartalmaz teljesen ártalmatlan. Ezen világhírű arczkremet pár nap alatt eltávolít szíjait, hajfoltozt, pattanást, bőrrákát (Mitesser) és minden más bőrbajot. Kisimítja a ráncokat, redőket, himlőhegyeket és az arczot hófehérre, simává és üdvévé varázsolja. Ára nagy tégely 2 kor., kis tégely 1 kor.

Margit hölgy 1 kor. 20 fill., Margit szappan 70 fill., Margit fogsó 1 kor., Margit arcvíz 1 korona.

Hamisítványok bíróság üldöztetnek.

Postán utánvétellel vagy a pénz előzetes befizetése után küldi a készítő:

Földes Kelemen gyógyszer Arad.

Legkedveltebb, legjobb hajfestőszer a

MELANOGENE

fekete és barna színben.

Ezen kitűnő és ártalmatlan készítménnyel haját, szakált, bajuszt pár perc alatt feketére vagy barnára lehet festeni. A szín állandó és a természetes színtől meg nem különböztethető. Ártalmatlan és alkalmazása igen egyszerű. Nem piszkál. Ára 2 kor. 80 fillér. 9815

Budapesti főraktár. Török József gyógyszer. Király-u. 12. és Arány-út 29. — Kapható minden gyógyszerárban.

Kétségtelen, hogy a

az előkelő világ kedvenc illatszere. Folyton növekvő kelendősége bizonyítja ezen megkérdőhatatlan tény. Elérhetetlen aromája és kiválóan átitó hatása folytán ma nélkülözhetetlené lett a művelt emberiség minden körében. — Egyedül gyártója: Mülhens Nándor, Köln a/R., Glockenstrasse 4711. Az osztrák császár 6 felseje és az orosz csár 6 felseje udv. szállítja.

A Richter-féle

Horgony-Kőépítőszekrények

és

Horgony-Hidépítőszekrények

még mindig a gyermekek kedvenc játéka. Miért? Mert, mint a legtöbb szülő saját ifjúkorából tudja, a gyermekeknek mindig érdekes és mulató szórakozást nyújtanak és nem kerülnek, mint egyéb játékok, már egynéhány nap múlva sutba.

Mert a kiegészítőszekrények által mindenkor tervszerűen kiegészíthetők és ezáltal a gyermekeknek mindig értékesebb és élvezetesebb lesznek; mert minden egyes kiegészítőszekrény a kis és nagy játékosok számára új és újabb hozadék.

Ezért egy karácsony alatt so hiányozzon a Horgony-Kőépítőszekrény vagy a Horgony-Hidépítőszekrény. Bővebbet találunk a különféle Horgony-szekrényekről és a legjobb kiegészítő módszerekről, valamint az új „Saturn” és „Meteor” rakási játékokról az új képes ábrákban, a mely kíváncsiakra ingyen és bérmentve beküldetnek. A ki jól választani és vásárolni akar, az olvassa el előbb ezen érdekes elismerő nyilatkozatokat tartalmazó ábrákat.

A Richter-féle Horgony-Kőépítőszekrények Horgony-Hidépítőszekrények minden finomabb játékszertől — 75, 1.50, 3 kor. és magasabb árban kaphatók. Bővebbet alkalmával csak a híres „Horgony” védjeggyel ellátott szekrényeket fogadjuk el, mert valamennyi másféle kőépítőszekrény csupán a Richter-féle eredeti gyártmány utánzatai. A ki zenekedvelő, az kérjen ábrákat a híres Imperator és Libellion zeneművekről is.

RICHTER F. AD. és TÁRSA, kir. udvari és kamarai szállítók. Iróda és raktár: Bécs, I. Operng. 16. Gyár: XIII/4 (Hietzing), Radolstadt, Nürnberg, Oltén, Rotterdam, Szt. Pétervár, New-York.

Haris, Zeillinger és Társa a „Kék csillaghoz”

cégtulajdonos: FABINYI GÉZA,

Budapest, IV. kerület, Váczi-utca 16. szám

ajánlanak karácsonyi ajándékoknak alkalmas cikkeket.

KIVÉTELES ÁRAK:		KIVÉTELES ÁRAK:	
1 vég 15 méter 82 cm. magyar középfinom szifon	8.— korona	1 darab női ing kézi himzéssel	3.50 korona
1 vég 20 méter 82 cm. magyar finom szifon	12.—	1 tucsat vászon-batizt zrekendő, aszur széllel	7.—
1 vég 15 méter 88 cm. lenvászón 6 női ingre vagy ágyneműre	15.50	1/2 tucsat fekete női harisnya	5.—
1 vég 14 méter 150 cm. erős pamutvászón 6 lepedőre	16.—	1 színes kávékészlet 6 csemegekendővel	3.—

Legjobb minőségű színes velen, kreton és zefir 60 fillér méterenkint.

Rendkívüli nagy választék vászon asztalneműekben, valamint asztalneműekben aszur széllel. Vászonneműk fehér és színes széllel, tucsatonként 5 koronától kezdve; kész női, férfi és gyermekfelneműekben. Rumburgi, irlandi és fonálvasznak, ugyisint színes lepedővasznak a legolcsóbb árakban.

Egy modern elektro-fizikai gyógyintézet nyílt

meg Budapest, VI., Nagymező-utca 12. sz. alatt, a hol a legújabb kombinált gyógyjelzés szerint méretekelt díjazás mellett a legkülönfélébb idegbajok, u. m. neurasthenia, neuralgikus fájdalmak, ischias stb. ideggyengeség; továbbá rheumatismus (csúsz) köszvény; valamint idült nemibajok, továbbá hysteria, hypochondria, különféle eszontmegbetegedések, izületi bajok és a legkülönfélébb bőrbetegségek, emésztési és vérkeringési zavarok gyógyíthatnak. Intézetünkben orvosi rendelésre villamos fürdők (teljes és részleges), színes ivóvízfürdők vörös és kék vetítéssel, multipló fürdők, szénsavas fürdők ultraviol, galvanizáció, elektro vibrációs massage, oxigén belégzés kapható. Az intézet orvosa rendel. d. e. 9—1., d. u. 3—7. Vasár- és ünnepnapon d. e. 9—1.

Hygiea gyógyintézet BUDAPEST, VI., Nagymező-utca 12. sz.

Anti-rouge,

vörös orr, vörös kezek ellen ezerszeresen kímélőbb

Ára 3 kor. Utánvét mellett küldi: KANN IGNÁCZ Wien, II., Lilienbrunnstrasse 17.

Magyar fém- és

Lámpaáru-gyár

részvénytársaság

BUDAPEST-KÖBÁNYA.

Villamos- és légszusz-esillárok, Petroleum-lámpák minden czélra.

Fém- és díszműtárgyak.

Valódi király-olaj

biztonsági petroleum.

Raktárak Budapesten:

- II., Fazekas-tér 3—4. szám.
- V., Gizella-tér 1. szám.
- VI., Teréz-körút és Király-utca sarkán.
- VIII., Ulói-ut 2. szám, a Calvin-tér sarkán.
- X., Jászberényi-ut.

Pozsony: Lőrinczkapu-utca.

Kolozsvár: Wesselenyi-utca 20. sz.

Debrecen: Simonffy-utca 1. sz.

Megejtett kísérletek alapján

és kizárólagosan használja

VÉDJEK.

drogueriában, illatszer-, pipere- és minden jobb fűszertüzletben. Budapesti vezérképviselő: LISZTER LIPÓT, Budapest, V., Béla-utca 5.

Tudományos egyetem klinikája gyógyczélokra elfogadta

A Kolozsvári (Heinrich I.) Ásvány- és Gyógyszappangyár B. T.

gyógyszappan gyártmányait és azokat határozottan főlé helyezi minden külföldi gyógyszeriparnak. Kiváló gyártmányaink: kénzappan, amelyben a kén oldott állapotban van. Kénkátrány-szappan bőrbajok és kiütések ellen. ellenességei ellen a legolcsóbb. A Szent László (fertőtlenítő) Szappan az egyedüli tényleg desinficiáló és egyúttal pi-donsága mellett a legideálisabb tolette-szappan. Egyedüli gyártója az Ásvány- Hygiea- Iróda-szappanoknak, melyek festéket, zsírt, olajat vagy bármilyen foltot hideg vízben is azonnal eltávolítanak a kezről a nélkül, hogy ezt megtámadnák, sőt a bőrre puhító és finomító hatással bírnak. Kapható minden gyógyszerárban, drogueriában, illatszer-, pipere- és minden jobb fűszertüzletben. Budapesti vezérképviselő: LISZTER LIPÓT, Budapest, V., Béla-utca 5.

+ Soványság +

Segy telt testidomát a D. Franz Steiner & Co. Berlin arpora által. Ammóremmel kitüntetve P. ris 1904. Hygiene-kiváltása és Hamburg 1901. 6—8 hót alatt már 30 fontnyi gyarapodást hozott. Orvosi rend szerint. Szappan becsület. Nem szedőgő. Szé-m kőszőnővel. Ára kartononként 2 kor. 50 fillér. Postaiutvány vagy utánvétellel. Küldtje:

TÖRÖK JÓZSEF Gyógyszerész, Budapest, 18. Király-u. 12

Baros-féle

ELLA-hajnövesztőszesz

és kenőcs. Eddig feltűnhetetlen leg-hatásosabb hajnövesztő szesz, melyek a fejbőr tisztítását és erősítését hatnak rá, megszabadítják a fejt a kellemetlen fejkorpától s megújítják a fejbőrön elforduló pattanásokat, miáltal a haj-hullást azonnal megszüntetik és új haj-növekedést eredményeznek. 1 üveg Ella-hajszesz 3.60, 1 tégely Ella-hajkenőcs 3.60 kor. Szá-ra fejbőrnél a kenőcs, szárs fejbőrnél a szesz alkal-mazandó. Egyedül készítő:

Baros Gábor, Budapest, VII., Dohány-utca 1/L.

Kozmikai tolette-czikkok és illatszer-gyár.

JBOLYAILLATOS

MANDULA KORPA

ARC ÁPOLÁSRA

LEGJOBBAN BEVÁLT SZER

MOTSCH A. és T. BÉCS

1/3 QUELLENG. 116 SZ. és 1. LUGER 13. SZ.

10038

ZSIGMONDI KÁROLY kocsigyártó, Budapest, IX., Imre-utca 3. a körponti vásárcsarnok mögött. Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld. Museum-körúti raktárát beszüntette. Használt kocsikat becsere, javításokat elfogad.

BUDAPESTI GYÁRAK ÉS CZÉGEK.

Kristály üvegkészletek és dísz tárgyak

kaphatók az

10122

ELSŐ MAGYAR ÜVEGGYÁR

RÉSZVÉNTÁRSASÁGNÁL

Budapest, V., Fürdő-u. és Ferencz József-tér sarkán. (Diana fürdőház.)

Fájós lábakra ajánlja

készít Gerő Adolf udvari szállító

IV. Kossuth Lajos-utca 4. sz.

Specialista ana'omikus alapon készült gyermek-czipőkben.

Ujdonság borotvákban!

melyek nagy feltűnést keltenek kitűnő minőségük és olcsó árak folytán. Elismeri és bizonyítja sok számos közönség. levél is. Minden meg nem felelő ki lesz cserélve és így minden kockázatát ki van zárva és a siker biztos. Tesék egy próbamegrendelést tenni. A borotva árai: „Angol” borotva darabja 1 frt 20 kr., Transzvali borotva darabja 1 frt 50 kr., „Páratlan” borotva darabja 2 frt 50 kr. — Csinos borotvatartó ingyen. 10045

Megrendelési cím: WINKLER és GRAUER

Első magyar „Bur” acélszaka szétküldési telep Kőbánya 43.

BELICZAY BÉLA

Mézeskalácsos és viaszgyertya-öntő

Budapest, VII., Csányi-utca 3. szám, saját házában.

TELEFON 29—05. 10108

raktárában kapható saját készítményű finom mézeskalács, fehér és díszített viaszgyertya, méz, fehér és sárga viasz, legjobb minőségű viaszmasz kicsinyben és nagyban.

Brüner Testvérek

BUDAPEST, 10092

Koronaherczeg-u. 3 sz.

Légszuszszuster, villamosluster petroleumlámpák dús választéka.

Salonpetroleum, valódi Császárolaj csak I. rendű bérmentve házhoz küldetik.

Sürgőnyszim Cartonage.

DAVID KÁROLY ÉS FIA

doboz-papíráru és szab. fémkapocsgyára

Budapest, I., Mészáros-utca 38. 10030

Gyár: Papírtányért, bonboniert és jardinet-dobozokat. Sajtolt kerek dobozokat, légmentesen elzárható, összehajtható dobozokat pólyák, kötegyapot, stb. csomagolásra. Híntődobozok, valamint húzott lemez-csövek tetszés szerinti nagyságban. Teásdobozok 1/4 kgr. 10 ló kgr.-ig, valamint 6, 10 és 20 filléres tea csomagoláshoz. Szekrénycsipke és köp-ládapapír legújabb szín és kivágásban.

Allandó kiállítás a fenti cikkekből a városligeti iparsarnokban megtekinthető.

WACHTL ÉS TÁRSA

fényképezési cikkek raktára

BUDAPEST, IV., Eskü-út 6 (Klotild főh. palota).

Telefon. — Árjegyzék ingyen és bérmentve.

10123

KIRNER JÓZSEF

cs. és kir. udv. puskműves, az olasz királyi ő Felségének udvari szállítója.

BUDAPESTEN raktára: IV., Bécsi-utca 2. gyára: Róza-utca 7.

Dúsar. ellátott raktár legújabb szerkezetű kettős vadász-fegyverekből, golyófegyverek, amerikai Winchester serétes ismétlő fegyverek, forgópisztolyok, szalonfegyverek és pisztolyok, töltények és vadász-szerekből, melyek jóságáért kezkeszkedik. (Alapított 1808. évben.)

PARÁDI ÜVEGGYÁR RAKTÁRA

GÖRÖG ISTVÁN

BUDAPEST

N. ker. Kossuth Lajos utca 15. sz.

Nagy választék mindenféle üvegekben. Asztali készletek stb.

Igen jutányos árakon.

Arany János.

Bárd Eötvös József.

Deák Ferencz.

Kossuth Lajos.

Vörösmarty Mihály.

Petőfi Sándor.

Bajza József.

Szigligeti Ede.

Csiky Gergely.

Tompa Mihály.

Czuczor Gergely.

Kőrösi Ferencz.

A FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

Magyar Remekírók

a magyar irodalom főművei

55 kötetben és ennek kiegészítője, a hat testes kötetben
teljes magyar Shakspere.

Épp most jelent meg nemzeti irodalmunk eme korszakos gyűjteményének negyedik sorozata, s így most már 20 kötet került ki a magyar remekíróknak eme leggondosabb és legdiszesebb kiadásából, melynek rendkívül nagy elterjedése a nemzet minden rétegében eddigelé szinte páratlan.

A most megjelent negyedik sorozatot különösen a **Széchenyi-kötet** teszi érdekessé. Ezt **Berzeviczy Albert** állította össze a legnagyobb magyar műveiből s oly bevezetéssel látta el, mely essay-irodalmunkban kiváló helyet fog elfoglalni. Nagy figyelmet fog kelteni a **kurucz-költészet** kötete is, melyet **Erdélyi Pál** szerkesztett nagy rátermettséggel.

Ezekonkívül **Vörösmarty IV. kötete**, **Tompa II. kötete** és **Kisfaludy Sándor I. kötete** jelentek meg a sorozatban. Az utóbbihoz **Heinrich Gusztáv** írt nagybecsű bevezetést.

A már előbb megjelent három sorozatban a következő művek jelentek meg:

Arany János munkái I. és II. kötet.

Sajtó alá rendezte **RIEDL FRIGYES.**

Csiky Gergely színművei.

Sajtó alá rendezte **VADNAY-KÁROLY.**

Czuczor Gergely költői munkái.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **ZOLTÁNYI IRÉN.**

Garay János munkái.

Sajtó alá rendezte **FERENCZI ZOLTÁN.**

Kazinczy Ferencz műveiből.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **VÁCZY JÁNOS.**

Kőrösi Ferencz munkái.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **ANGYAL DÁVID.**

Kossuth Lajos munkáiból.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **KOSSUTH FER.**

Reviczky Gyula összes költeményei.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **KORONA PÁL.**

Szigligeti Ede színművei I. kötet.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **BAYER JÓZSEF.**

Tompa Mihály munkái I. kötet.

Sajtó alá rendezte **LÉVAY JÓZSEF.**

Vajda János kisebb költeményei.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **EXNERÓDI SÁNDOR.**

Vörösmarty Mihály munkái I., II. és III. köt.

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta **GYULAI PÁL.**

Gróf Széchenyi István.

Pázmány Péter.

Katona József.

Reviczky Gyula.

Hegedűs László festménye.

PATRONA HUNGARIAE.

HYMNUS KARÁCSONY REGGELÉRE.

MILTON KÖLTEMÉNYE.*

ELŐHANG.

*Itt a szent hét, az áldott hajnal költe,
Melyen az ég királyának fia,
A lány-menyasszony s szűz anyja szülötte
Hozzánk jön égből, hogy megváltana;
Mint megjelenté szent bölcsek szava:
Hogy ő feloldja bűnünk kötelekét,
S örökre minket égi Atyjával kibékít.*

*Dicső mivoltát, a nem tűrhető fényt,
Világokon mely messze ragyog át,
A hol Atyjával ült egy széket: önként
Ott hagyta a Szentháromság üdv-lakát,
S hozzánk aláta lársul meg magát;
Ott hagyta az örök fény palotáit
És inkább e silány sárházát választá itt.*

*Szólj, égi műzsa, nincs-e szent eredbe',
Ez isten-gyermeknek ajándokul mit adj?
Egy dalt, egy hymnust láng-ajkad nem zeng-e?
A melylyel új honában őt fogadd;
Most, míg az ég, melyet a nap-fogat
Nem érintett még s nem gyúlt föl világa,
S reszkelve ég rajt' sorban a sok apró lámpa!*

*Keletről, nézd, csillag-vezette bölcsek
Mikép sietnek, hozva illatot;
Szerény daloddal, szállj, előzd meg őket;
S míg azt áldott lábához lerakod:
Te üdvözöld először urad' ott,
S az angyal-karba olvasd éneked' be,
Mely lángját az ő tükös oltárától vette!*

A HYMNUS.

Vad téli szél sűrűlte,
Mikor az ég szűlőtte
Ruhátlan fekvők durva jászolán.
A föld is, tisztuléből,
Ily téli ruhát vett föl,
Úra iránt rokonszenvből talán,
Nem volna helyén, ne is várja senki,
A csélesap nappal hívalkodva tetszelegni.

Csupán esdő szavakkal
A léget kéri halkal:
Fedje szűz hóval bűnös homlokát!
És meztelen szemérme
Bemocskolt szűzenére
Borítsa annak tisztá fátyolát!
Nehogy teremtyénének pillantása
Közletről őt egész undokságába lássa!

Az félelmét csitítani:
A Békét odainti,
Ki olaj-ággal koszorúzza szállt,
S forgó égkörön állat,
Őz-szemmel, galamb-szárnynyal,
Mint hű követje jó, felhőkön áll.
S a myrtus-ággal halkán intve szerle,
Békét parancsola szárazra, tengerekre.

Had zájja, harcz-zsivaj,
Egyszerre mind kihál,
Láncsát, patást, szegre aggatnak ott.
Pihen a harczú szekér,
Nem föszt elleni vér,
Harsona nem hirdet erőszakot.
Remegve ülik székek a királyok,
Mintha mind ézené jöttél legfőbb urának!

Az éj mély csöndre szálla,
Midőn a fény királya
Békes uralmát földön átvevő
Szellő bámulva hallgat,
S a halkán zsongó habnak
Örömhirt súg a tengerszín felé,
Mely elfelejt dühöngni, rengve lágyon,
S madarak köllenek az elbűvölt hab-ágyon.

Csillagok, lévedezve,
Helyükbe leszegezve,
Szemét egy pont felé fordítja mind.
Tovább mozdulni kévsé,
A hajnal ébredése,
Melyet máskor követnek, hjába int.
Szűporka fényök mind egy helyben ögyelg,
A míg urok nem int s tovább nem hajtja őket.

S ámbár az éji árnyak
A napnak helyt adának,
Szokott sietlét ő lassítja még.
Szűgyelve búvik el:
Az új nap kellivel
Az ő silány világa hjába ég!
Nagyobb napnak szemlélté ma lámadtát,
Mint izzó trónja vagy tengelyi elbirhatnák.

Pásztorok a mezőben,
Hogy a hajnal kelőben,
Együgyű szővállásban ülnek.
Eszökbe sem jut ám:
A nagy hatalmu Pán!
Hogy hozzájuk széliden közeleg;
Szerelemekről, avagy nyájukról csak
Volt minden gondolatjuk, arról taracsollak.

Egyszerre — édes dallam
Hat füleikbe halkán;
S minőt sosem vert ember újja még:
Rá hullámzó zene
Visszhangja rezzene,
Hogy lelkök üdvösséggel elleték,
A lég, elveszteti e gyönyört, remegve:
Mindegyik vers-szakot ezerszer visszazengte.

A természet, ily hangot
Nem hallott, csak barlangod
Előtt, oh légi tündér, Cynthia!
Már azt hihette színe
Hogy tiszte teljesítve
S uralmát abba kell már hagynia.
Mert tudhalá, hogy ily összhangzat által
Az ég örökre megbékül a föld-világgal.

Végére körfény tükre
Sül elvakult szemükre,
Mig az éj arcán szűgyenpír remeg.
Sisakos cherubimok,
És kardos szerafimok
Bontott szárnynyal, harcz-sorban, fénylenek,
Hárfaiken zeng hangzatos karének,
El-elhaló, az ég új-szült örökösének!

Mint írva van,³ zenél
Ilyet nem zenge még,
Csak Isten fiainak serege,
Mikor az Úr, kezdetben
A forgó testeket, fenn,
Az égre szegze sorba, rendibe,
És a mélységnek megveté alapját,
Hol gomolygó habok körüljoktat szaladják.

Kristály-körök, csendülve
Zengjelek minden fülbe,
(Érzékinken ha van hatalmatok!)
Ezüst haranglombokkal
Zengvén ütemre halkal,
Az ég mély orgonáján szóljalok,
Kilencszerez összhangba olvadozva,
Az angyalok dalát, míg az hozzánk lehozza.

Ha egyszer e szent ének
Lelkünk húrját üt meg:
Megáll az idő s aranykor derül;
A hipszág, nyaka-szegve,
Elsáppad, elhal egybe,
Undok bűn elvész a föld színiről,
A pokol maga elveszté hatalmát
S új napnak adja át kín-lakla birodalmát.

Igazság, egyreenség
Fér emberekhez esmég;
Mint szép szivárvány, dicsbe öltözött,
A kegyelem, közében
Úl trónon, fenn az égen,
Sugár-úttal tör a felhők közől,
S a menny, örömben ünnepelve minlegy,
Kilárt kapukkal várja boldog lelkeinket!

De bölcsőbb végzet int: Nem!
Még nincs ideje illen,
Mosolyogva szűnyad még a csecsemő,
Ki keserű keresztfán
Lesz válságunkra ezlén,
Minket s magát majd megdicsőítő,
De még előbb, kiket mély álom foglyoz:
Ébrestő harsona fog szólni még azokhoz.

Oly retentő hangon szól,
Mint Sinai hegyén, hol
Füstölő felhőkből láng csapa ki,
A vén föld megre meg,
Rázpán a retentel,
Megcsikordulnak belső sarkai,
Mikor végüléltén a világnak
A retentő bíró magas trónjára hágand.

Üdvünk akkor leszén
Betöltve teljesen;
De már kezdődik, mátlól fogva, mert
A föld alatt a régi
Sarkánynak köteleki
Szorosbra kulesolódnak; s a levert
Hatalmas trónja ingadoz alatta,
S undok farkai dühös haraggal csatlogtatja.

A jóslatok hallgatnak;⁴
Rejtelmes, csalfa hangnak
Barlangjainkban nincs többé szava;
Apollo, olláraral,
Hazug szót már nem árul.
Jajongva hagyja Delfijét oda;
Az önkivület, örföngő sugallat
Halvány papjának sápadt ajkain elhallgat.

A pusztá hegytetőkön,
A partokon lenn és fenn,
Hangos sirás és jajszó hallatik.
A völgy s forrás mélyéből
Nimfa riadva kél föl,
S zokogva fut lakatlan tájakig.
Virágba font hajfúrti szétomolva,
Remegve bú bozót erdőbe, barlangokba.

A szentelt földbe lenn,
A szentelt tűzhelyen,
Lár, Lémur,⁵ éjfelen jajgatva nyög.
Olláron, hamvvederbe,
A Flámenek⁶ remegve
Lobogva ingnak, nem lelük helyök;
S igazadni lálszik színl a hideg márvány,
Meggzokoll istenétől elhagyatva, árván.

Bús templomából Baál
Ijedlen odább áll,
A kétszer megvert Dágon⁷ is vele.
A halvány Aszlarol⁸
Remegve gurnyaszt ott,
Fáklyái lángját főlsele verte le.
Szarvát behúzza lybiai Hammon,⁹
Tyros leányi Thammuz¹⁰ siratják völgyön, halmon.

Fut a busa Molokh;
Ollára párolg
A vértől még, de lángja hamvba dül.
Czilerák hanginál
E rémletes király
Ollárát hijába tánczolták körül.
Baromcsordája Nilus-istenneknek
Izis, Orus s az eb Anubis, elsielnek.

Oziris maga sem jár
Memfisnek mezején már,
És bőve nem tiporj¹¹ aszolt fűvél.
Szent jászolában is
Már többé nyugta nincs,
Pokol vendégli csak, magát, nevét.
Csengő-kísért kardallal hjába járnak
Körül, gyászöltönyű papjai, szent bérkáját!

Ama gyermek kezének
A súlyát érez meg,
Bellehem csillagától elvakul.
S helyét többé nem állván,
Fut valamennyi bábvány,
A kigyó-farku Typhon fut vadul.
Mint csecsemő, ez istenarzu gyermek,
Pólyába¹¹, már is ily hatalmas serget ver meg!

Igy mikor a kelő
Nap arca tűn elő,
S állat kelet habján pihenteli:
Az ingó, sápadt árnyak
Pokolra visszazállnak
Suhannak a sirok kísérteli,
S a sárga leplű szellemek csapalja
Holdas bolyongását futamva abbahagyja.

De ni, a kis babát ott
Allatj a Szűz, az áldott;
Ideje dalom¹¹ abbahagyni már.
Ég újszült csillaga¹¹
Fulását megállatja,
S mint mécs viraszt fenn ura álminál,
S az istálló s jászol körül cegszén
Angyal-kör áll fegyverben, szolgálatra készen.

Angolból fordította:

Szász Károly.

¹ Pán a mezők, a pásztorkok, általában a szabad természet istene a görögöknél. Itt nem a görög istent, hanem az általa kifejezett eszmét: a természet urát érti a költő e név alatt.

² Cynthia alatt Diána értendő, kinek ez volt a mellékneve.

³ Jóh könyve XXXVIII. 7. versében.

⁴ Keresztény hagyomány, hogy a delfi s egyéb pogány jóstóhelyek megszűntek működni Krisztus eljövetelével.

⁵ Lar (Lares) tudvalevőleg a házi istenek; Lémurok: földszellemek, ki-kilobbanók, mint a mi lidérceink.

⁶ Flámenek (lángok) az ollárok s hamvvedrek fölött kilobbanó lángalakú szellemek.

⁷ Dágon palesztinai bábvány isten; »kétszeri megverése« — bábványképei ledöntése és papjai megöletése — a Birák k. XVI. és Sámuel első k. V. részében van leírva.

⁸ A fönikiak istennője, »az ég anyja és királynője«; fáklyái a csillagok.

⁹ Hammon: lybiai isten, kit kos-alakban tiszt. Itek.

¹⁰ Thammuz, szíriai isten, a görög Adonissnak megfelelő, azért siratják a leányok.

¹¹ A Krisztus születésére feltűnt új csillag, mely a keleti bölcseket Bethlehembe vezérelte.

LÉLEKTÁMASZTÁS.

Elbeszélés a való életből.

Irta JÓKAI MÓR.

Csodatélt írok le, a mi nem mese, ámbár hitregei dicsfény veszi körül.

Feltámasztani egy halottat, a kiből már eltávozott a lélek, ez a bibliai szent alakok isteni adománya.

Előidézní a túlvilágról a testnélküli szellemet, hajdan varázslók kápráztatása: korunkban lélekbuvári művészet.

Az én varázslóm egyszerű mindennapi alak, a ki maga sem nevezi csodának, a mit művelt; pedig valóban az.

Egy lelket előtámasztani, a ki még *nincs*.

Volt nekem egy igen kedves barátom, azokban az időkben, a mikor nehéz volt a hazát szeretni, a szabadságért küzdeni: nem volt hozzá egyéb fegyver, mint a toll.

Ő volt e munkában leghívebb osztályostársam: író, mint én. Rabja és ura a munkának.

Ott lakott velem egy házban: ismertem egész családját, volt szép ifjú felesége, két gyermeke. Az idősebb leány, a kisebb fiú. A leány neve volt Piroska, a fiúé Gyuricza. Az is apja nevét viselte.

Csak azoknak élt.

De milyen életet!

Évek óta halálra szánt beteg volt.

Az orvosok tudtára adták, hogy baja gyógyíthatatlan: fájdalmainak csak fokozását várhatja, mikor nem bírja tovább, akkor meg szabadul tőlük az étellel együtt.

És ő neki megvolt a heroizmusa az élet fentartásához.

Látta nyomrúl-nyomra közelíteni azt az ismeretlen szellemet. Némelyek csontváznak ábrázolják, mások denevérszárnyú angyalnak. Mindenki retteg a nevétől.

S a ki legjobban kerüli, az a saját testvére, az álom. A halál jelöltjének nincsen álma. Nyitott szemmel kell neki nézni a túlvilág sötétjébe.

Az édes ágy! A szenvedők menedéke. Neki el volt tiltva. Karszékében ülvé virrasztotta át a hosszú éjszakát.

Lámpája ott állt előtte az asztalán, olvasott és jegyzetelt. Tele volt a lelke gondolatokkal. Be volt avatva az európai politika minden részleteibe.

Minden nevezetes államférfiúnak ismerte a nyilvános életét, múltját, vezérelveit, a nagy európai kérdések fázisait, a feje egész könyvtár volt. Eszményképe lehetett egy hírlap-írónak.

Nekem volt legtöbb okom az ő életéért imádkozni.

Mindennap meglátogattam: beszélünk a világ állásáról, pártunk helyzetéről. Ő hitt a jövőben. A jövőben! A miből neki csak napok voltak ígérve. És minő napok!

Egy ízben túlömlött a szíve.

— Nem soká tart már, — mondá; — fordítunk a szerepen. Eddig én voltam a föld terhe, ezután a föld lesz az én terhem. Minden jó lesz.

De egy könnyesepp elárulta, hogy a megölgő fájdalom kívül van még valami, a mi átkíséri a túlvilágba.

— Én nem sokára nyugalomra térek: sze-

retteim magukra maradnak. Ném, leányom miatt nem aggódom. Nekik szereztem egy varrógépet. Ez eltartja őket. De mi lesz a fiamból? A ki néma. Nem süketnéma; mert minden szót meghall: ha a kakas kukorít, ő utána kukorikol; ha a kutyákat ugatni hallja, utánozza az ugatásukat; de emberi szót nem ejt ki a száján soha. Megvizsgáltattam szakértő orvosokkal. Azt mondták, hogy nem süketnéma, hanem bikacsnéma, a mi még rosszabb. Mert a süketnéma még meg lehet tanítani beszélni; de a bikacsnéma nem *akar* megszólalni. Az megtagadja emberi voltát, állat akar maradni. A fiam ott felejtette a lelkét valahol a megelőző világban. Nincsen lelke. Már tíz esztendő s még egy szavát nem hallotta senki. Próbáltam gyöngédséggel, szeretettel rávenni, hogy beszéljen; hizelegtem, gyűgyögtettem, ajándékokat hoztam neki, gyermekeknek kedves nyaláncsokakat; — megcsókolta a kezemet, megnyalta, mint a kutya; de egy «köszönöm» szóra nem lehetett rábírni. Aztán szigorral kezeltem, éheztettem: egy kérés szót ki nem mondott; megvertem: egy «jaj»-t nem hallatott. A nényét rajongón imádjá és az sem volt képes rávenni, hogy a nevét kimondja, bárhogy igyekezett is szótagonként a szájába rágni: «Piroska». Már tíz esztendő, és még egy betűt nem ismer. Mi lesz belőle, ha én meghalok. Más apa, ha vagyont nem hagyhat is a fiára; de rá hagyja a munkabíró tehetséget: életpályát szemel ki a számára. Én azt sem tehetem. Még csak koldusbotot sem hagyhatok a fiamnak: mert a kolduláshoz is emberi hang kell.

Nem bírtam a barátom megnyugtatására egy szót se mondani, mert én ismertem már ilyen önkéntes némát, mint félőtt alakot, de annak vagyonos családjá volt. Beszélni nem tudott; de kártyázni megtanult, s nem volt hülye, mert nyert.

És ez a néma fiú szép volt arcban, alakban. — Gyermekkori mása az apjának, ki még ily összetörten is az ilíási hősöszok alakjaira emlékeztetett. Csak a nagy kék szemét kapta az anyjától s azokkal tudott beszélni.

Volt egy közös jó barátunk, a ki jobban értett a vigasztaláshoz, mint én. Mindennapos vendége a kis családnak; Aladárnak hívtuk.

Ő is munkatársa volt a lapomnak, a tanúgy és kritika rovatát vezette. Kötő pedagóg volt. Gyermekek számára írott tankönyveit minden iskolába befogadták. Új rendszert hozott be, mely megkönnyítette az olvasás megtanulását.

Már korán reggel meglátogatta György barátját, átvette ennek a lefolyt éj alatt papírdarabokra íróval feljegyzett eszmétörredékét. György irógöresben szenvedett, nem tudott a kezébe tollat fogni. Aladár írta meg a cikkeit a gyorsírói feljegyzések után, a melyeket az álmatlansága óráiban papírra vetett. Igazán jobb keze volt a barátjának.

Szerette is minden ember a háznál. Szép piros arcú férfi volt, magas homlokkal, erős termettel. Viseletében nem sokat gondolt a

divatra: télen-nyáron egy öltözetet hordott s a nyakravalófelkötéshez épen nem értett.

Még a házi kutyák is megkülönböztették: a szokásos csaholás helyett hízogó vinnyogással fogadták s a mint e hangot a Gyuricza odabenn meghallotta, ő is hasonlóan nyafogott: neki is kedvence volt a piros képű bácsi, eleje szaladt, karjába fogózott, s el nem maradt tőle: ő vezette a szülői szobájába. Két szobás szállásuk volt, a külső a hölgyeké, a belső az övé, a konyha volt a cselédé. Előbb a hölgyeket üdvözlé, aztán kopogtatott be az úrhoz. Amott forró kézszorítással fogadták: ennek olyan hideg volt a keze.

És aztán a néma gyerek el nem mozdult a vendég-jóbarát oldala mellől mindaddig, míg az az atyjával értekezett. Le nem vette a tekintetét annak a beszélő ajkairól. Látszott rajta a szomjú vágy, megérthetni a szavak tartalmát: kivált mikor az atyjának és a jó barátjának tekintete az ő arcára vetődött, ő róla beszéltek. Bizonyosan nagyon jókat. Aladárnak terveí voltak, a melyekkel az elbúsult apát megnyugtadni törekedett. Lélekfeltámasztó tervek. S a gyermeknek volt, lélek hiányában, állati ösztöne, mely rávezette a valóságra. Mikor Aladár búcsút vett az atyjától, ez mind a két kezével megszorította a jó barát kezét, a kebléhez is nyomta.

Az eltávozott aztán a néma fiú, karját átölelve az anyja szobáján át vezette ki, s unszolta az anyját, hogy ő is két kezével szorítson vele kezét s nyomja azt a kebléhez.

A nő feltűnő szépség volt: igazi minervai alak: arca komoly. Még élete nyarának az elején volt. Miket szenvedett az utóbbi évek alatt, arcvonásai nem árulták el. Én egy martirónékn ismertem.

Végre bekövetkezett az elháríthatlan vég: a megváltó halál.

Az is egy tudomány: szépen, nyugodtan meghalni. Az én György barátom értett hozzá.

Ott voltak mind mellette, a kiket szeretett. Alkony volt, a napsugár az arcára tűzött. Egyfelől a neje, másfelől a jó barátja. Mind a kettőnek a kezét megfogta és egymásba tette.

— A mit megfogadtál... rebegé Aladárhoz. Ez volt az utolsó szava.

Egy férj, ki halála percében eljegyzí az özvegyét egy új vőlegénynek.

Soha szomorúbb temetést nem láttam.

Egy fiú, a ki nem tud sírni. A koporsóban ott látja az atyját halottan s nem bírja a szót elkialtani: «atyám». Ki akar törni az ajkán: de egy daemon visszafojtja a mellébe. Látja, hallja kétségbeesett zokogását anyjának, nővéreinek: ő is erőlködik a sírást utánozni: érzi a fájalmát, de nem tudja megtalálni a könyneit, kínozza a jajszó, a melyet nem bír ki-mondani. Hangja üvöltés.

A temetés után összejöttünk Aladárral.

— Megholt barátunk családjáról gondoskodni kell. Mondám neki.

— Én is azt gondolom.

— Még ma értekezletet tartunk az írói segélyegylet választmányában a nőnek és az árváknak nyújtandó kegydíj iránt.

— Csakhogy ez a nő nem fogja azt elfogadni.

— Miért nem?

— Mert büszke. A míg egy varrógépe van s maga és leánya dolgozni tudnak, alamizsnát nem fogad el.

— De a néma fiú?

— Annak a neveltetéséről lehet szó a választmányban. De másról szeretnék önnel beszélni, a mi sürgősebb.

— Sürgősebb, mint az elárvult barátunk családjának insége?

— Sőt parallel ügy. Akar ön násznagyom lenni?

— Ön házasodik?

— Igen. Nőül veszem elhunyt barátunk özvegyét.

— Ön megígérte ezt a haldokló apának?

— Ha nem tettem volna is. Én tisztetem ezt a nőt s el tudom tartani.

— Üdvözlöm érte. Leszek önnék násznagya. Hanem ez haladékok kíván.

— Én pedig rögtön akarok intézkedni. Még ma, a temetés napján akarom, hogy megkérje ön számomra az özvegy kezét.

Belenyugodtam; bár az ötlet nagyon bizarrnak látszott.

Csak Shakespeare-nak volt megengedve, hogy a férj koporsójánál a gyászoló özvegy kezét megkértesse.

Osi szokás a magyaroknál, hogy a *kérés*t násznagyra bízzák.

Sértene a férfiu szemérmességét, ha maga a kérés rebegné el ajánlatát. Hisz a nótában is azt danolja a legény: «Kérlek, ne nézz a szemembe: meghalok szégyenletembe.»

Magamnak is össze kellett szednem minden tudományomat, hogy miféle szavakkal bírjam kifejezni nehéz feladatomat. Ebben a helyzetben nehéz a hízogó szót úgy alkalmazni, hogy sértessé ne váljék. Hisz a könnyek forrása még nem apadt ki. A kinos seb még vérzik. Szabad-e azt feltépni?

De meg kellett történni, Aladár nem volt könnyelmű lélek. Évek óta mindennapos vendége a családnak: érteniök kellett egymást.

Ha szándékának teljes erkölcsi alapja nincsen, akkor az hebe-hurgya merénylet számba megy. Nem! Ez nem lehet komédiatárgy. Ez szentség, ha igaz; gyalázat, ha nem az.

Együtt mentünk át a barátommal a gyászoló család lakására.

Mind együtt találtuk őket az elhunyt családfő szobájában.

Az anya és leánya az elhunyt kedvesük arcképét díszíték fel a gyászkoszorúkból elhozott babérlevelekkel. Én is hozzájárultam egy pálmalevéllal a szerkesztőség nevében.

A fiú a szögletben guggolt és ott darab gömbölyű kavicssal, a mit a temetőben szedett fel, pitykóvet játszott.

A nagy borkarszék, melyben a családapa hosszú betegsége napjait, éjeit töltötte, ott állt a szokott helyén — üresen.

A néma fiú, a mint bennünket a szobába belépni látott, felugrott a helyéről, abba hagyta a pitykóvezést s odafutott Aladárhoz, átölelte s kényszeríté, hogy abban az üresen maradt karszékben helyet foglaljon.

S a mit én a bölcsességemmel meg nem bírtam találni, megtalálta ez a néma gyermek, a megnyitó szót.

Én megfogtam az özvegy kezét s rámutattam e jelenetre.

— Drága barátném. A mit e gyermek ártatlan lelke kitalált, az a mi idejövételünk célja. Annak a helynek nem szabad, nem lehet üresen maradni; mi nem jöttünk ide szokásos mondatokkal vigasztalást hozni; hanem azért, hogy a család sorsába beavalkozzunk. Ha én

ki nem mondom is, kegyed ismerni fogja az én barátom érzelmeit s azoknak szent és komoly voltát.

Erre Aladár is odalépett s kezét nyujtá az özvegynek.

A saját kezemen érzett szorítás sejteté velem, hogy az Aladár keze is forró szorításban részesült.

— Kedves barátom, — mondá az özvegy nyugodt hangon s aztán mindkét kezével kebléhez szorítá leánya fejét, hogy az is hallja, a mit az anyja mondani fog: — én nem vagyok szenvedő: nem titkolom el, a mit érzek. Miket szenvedtem két hosszú év alatt, önök legjobban tudják. Enyhíteni törekedtek. Most megváltást kínálnak. Én megvallo, hogy Aladárt becsülöm, tisztetem. Lelkét kiismerem. Ajánlatát a boldogság ígérétének tartom. De hogy a boldogságot elfogadjam, tiltja a szívemben lakó fájdalom, mely követeli a maga jogát s melynek én alázatos rabszolgája akarok lenni. Nekem a szenvedés gyönyör, a könyhullatás éjjeli hálótársam. Várjanak önök, a míg a gyász leszakad rólam: addig drága halottam emlékének élek.

— Nem várhatunk; — szólt Aladár. — Ön éljen a fájalmának s tiltsa el a szívét minden örömtől; de ennek a fiúnak apára van szüksége; apára, a ki az elrejtőzött lelket feltámasztja benne, a ki élő emberré alakítja át, s ezt a nehéz feladatot meg kell kezdeni minél előbb. Én jól tudom, hogy kedves halottunk szellemalakja most is közöttünk áll; de nem azért, hogy bennünket elválasszon: de hogy kezeinket egymásba tegye, a hogy haldokolva tette. Neki tettem szent fogadást, hogy fiának apja leszek; most azt jövők beváltani.

Most a néma gyermek is közbelépett s két kezét anyja és kérésze kezébe téve, oly esedező tekintetet vetett az orczáikra, s nagy bama-lutukra az első emberi hangot ejté ki ajkain: «a» — «a!» (a mi kezdő betűje az «apa», «anya» nevének.)

Ez az egy kezdő hang nagy rábeszélés volt. Aladár egész tervét előadta.

— Nekünk a legrövidebb időhaladék alatt, a mit a törvényes szokás elénk szab, meg kell tartanunk az esküvőnket, hogy én ide költözhessenek. Két szobánk van. Az egyiket elfoglalja ön a leányával, a másikat én a fiával. Nem beszélünk szerelemről. Tudom, hogy azt előbb ki kell érdemelni. Rajta leszek és el fogom érni. Bizom hozzá.

Ez ajánlat elfogadható volt.

Két hét múlva a temetés után végbement az új házasság: csendben, ceremónia nélkül; a világ nem vett róla tudomást.

Aladár gondja alá vette a néma gyermeket. Tervébe nem avatott bele senkit.

A két nő kézimunkája jövedelméből márvány síremléket állíttatott feledhetetlen halottjának. Mikor az elkészült, a fiú, mostohája kíséretében, mindennap kiballagott a temetőbe s az apa sírkövén tanulta a sillabizálást. Már ennyire haladt. De azt titokban tarták. Anya és néne nem tudtak róla semmit.

Legrégibb jótékonyági intézményünk, a «Magyar írók segélyegylete», melynek választmányi tagja vagyok, az elhunyt írótság árva fiának neveltetésére megfelelő összeget szavazott meg, mely nagykörűsége eléréséig ki fog neki szolgáltatni.

Soha elvetett mag dúsabb kalászt nem hajtott.

Aladár oktatási rendszere mellett a lélek-támasztás csodamódon haladt előre. A fiú már könyveket is kapott. De a mit azokból tanult,

azt fenhangon nem mondotta el; csak éjjel, mikor minden elcsendesült a háznál, sugdosta el a szerzett tudományt a nevelőapjának.

Így múlt el a gyászév teljes nyugalomban.

De valami mégis megzavarta a kis család nyugalomát. A szerelem. Ha férj és feleség szent fogadalma elzárta az útját, a kis szárnyas istenfiú megtalálta az oltárát a leány szívében. Egy fiatal tanár, Aladár jó barátja, megismerkedett Piroskával és belészeretett, megkérte a kezét. Biztos állású, kitűnő tagja volt egy erdélyi főiskolai tanári karnak, a mellett jeles szaktudományi író.

Az ifjú pár egybekelését a gyászév leteltének évfordulójára tűzték ki.

A menyegző alkalmával szokás a menyasszonynak ajándékokat adni: drágaságokat, a melyeknek a női szív örül.

Aladár is gondolt ki ilyen ajándékot mostoha leánya számára.

Az esküvőt megelőző estén bevezette a családhöz Gyuriczát.

Egy irattekercs volt a fiú kezében.

És az eddig bikacsnémanak ismert gyermek bátran kiállt a szoba közepére s arról az írtól egy üdvözlő verset olvasott fel, Piroskához, értelmes szavallással, verset, a mit ő maga írt és fogalmazott. Ő, az eddig néma gyermek!

Az volt az öröm, az elragadtatás!

A világnak nincs akkora gyémántja, mely azzal fölerne. Soha menyasszonynak ily drága kelengyét nem adtak. Élő testvérét, kibén feltámadt a lélek! Feltámadt és világít! Beszél már: kérdez és felel.

Hogy ölelik mindannyian! Anya és nővér. Egymás karjai közül ragadják ki: elhalmozák csókjaikkal. Drágaságnak, angyaluknak nevezik.

Aladár csendesen mosolygva nézte ezt a paradicsomi jelenetet.

A fiú, a mint az ölelő karok közül kiszabadult, odafutott a mostoha apjához, annak a nyakába borult s megcsókolta az arcát. A fiú tudta, hogy annak köszönheti a lelkét. Mennyi munkájába, kísérletébe, leleményességébe került annak, a míg legyőzte a lelkét fogva tartó varázst. Erre aztán a feleség is odament Aladárhoz s átölelte annak a bozontos fejét, megcsókolta az ajkát. Ez volt az első csók egybekelésük óta.

A gyermek tapsolt örömben és kiáltozott: «Édes apám! édes anyám!»

De régen várták tőle ezt a szót!

— De hogy már verset is tud írni! — Csodálkozik az új családtag. — Hisz egy év előtt még a betűket sem ismerte.

— Lángesze van, — mondá Aladár.

Minden tekintet az elhunyt apa arcképe felé fordult.

(Látod-e ezt? Hallod-e ezt?)

A szellem bizonyára látott és hallott mindent.

Piroska újból, meg újból elolvasta az üdvözlő költeményt.

— Ez az ő írása! Ezek az ő szavai! Ezek az ő gondolatjai!

A vőlegény tanár kitalálta menyasszonya óhajtatását.

— Kedves apósom! Te nekem ezt a csoda-gyermekeket énnekem kell átadni, hogy tehetsége kifejlesztéséről tovább gondoskodjam. Nekem ez a szakbeli hivatásom.

— Beleegyezem, — mondá Aladár.

— Akkor Gyuricza velünk jön! — szólt örömtől repesve Piroska s ölébe rántotta a fiút.

— De én komolyan teszem az ajánlatot, —

mondá a tanár. — Elvállalom a törvényes gyámtyaságot.

— Én szintoly komolyan egyezem bele s rögtön bizonyoságát adom.

Azzal az íróasztalához lépett, annak a fiókját kihúzta s onnan kivett egy ötpecsés levelet, azt odanyújtá leendő vejének.

— Ime átadom az írói segélyegylet által megküldött évi nevelési díjat; épen most kaptam meg.

— De én azt sem fogadom el. En csak a fiút viszem el. A nevelési díj maradjon itt.

Ezt meg Aladár nem akarta elfogadni s e felett támadt erős vita a két nemes lélek között, a miben az egyedül illetékes édes anya döntött.

— De én nem adom oda a drága magzatot, hogy tőlem elvigyék. Most mikor a szavát hallhatom, a mikor mindennap beszélhetek

vele. Ha mindjárt a khinai császár kérése is tőlem.

Ime ilyen nagy értéke lett a Gyuriczának, a ki még egy év előtt siralom és szájalom tárgya volt az egész családra nézve.

Végre aztán abban állapodtak meg, hogy a Gyuricza marad Aladár apjánál magánnevelésben, a míg el nem éri tantárgyaiban a humaniorákat, akkor aztán átveszi őt további kiképezetésre a sógora s a vidéki főiskolában fogja végezni tanulmányait.

Ez így folytott rendén valami két évig. Az írói segélyegylet választmánya minden tanév végén megküldte a neveltetési járulékot az ifjúnak, a minek fejében ő is elküldte a tanárai által kiállított iskolai bizonyítványait a választmány elnökének. Azok mind kitűnők voltak.

Egy évben aztán, a mikor az egykori néma fiú már húsz éves lehetett, az a meglepetés

érte a választmányt, hogy a neveltetési összeg visszaérkezett, Györgynek egy hálálkodó levele kíséretében, melyben megköszöni az eddigi segélyezést; de a legutóbbi küldeményt visszaküldi, miután olyan állást kapott, a melyben saját emberségéből fentarthatja magát.

Ez is egyetlen eset, melynek párja nincsen. Hol van az a húsz esztendő diák, a ki egy nevezetes összeg pénzt, mely őt jogosan megilleti, melyet számára szabályszerűleg megszavaztak, visszaküldjön a jóltevőjének, azzal a kéréssel, hogy fordítsa azt más szűkölködő felemelésére: ő már meg tud élni.

Ebben a fiúban nemcsak lelket tudott támasztani újjáalkotó gyámja, hanem jellemet is tudott neki adni.

S az ilyen csodatevő embert nem nevezik ki a szentek közé. Legalább az íróársak konklávéján legyen beatifikálva.

KARÁCSONY-ÉJ.

Óh, minden egek minden esillaga:
Hoztok-e még olyan fényt valaha,
Mely úgy beragyogná a földet, eget,
Mint az az egy, pár ezer éve,
Ott Betlehem felett?!

Óh, mennyei minden szent angyalok,
Tudtok-e még egy olyan dallamot,
Mely úgy melegítné ezer éveket,
Az emberek halálra hajszolt,
Bús, önző szíveit?!

Óh, pásztorok, kik jártok valahol,
A merre a nap kél és lehajol,
És mind valamennyin bőlesek, királyok:
Egy új karácsony száll-e még,
Valaha reátok?!

— Oh jaj, maholnap a mi szép: mese,
Elhal, kivész a föld költészete...
Jövel, ragyogó éj, ezer csodáddal,
S szórd be mi tikkadt lelkeinket
Fénnyel, virággal!!

Szabolcska Mihály.

VIKTÓRIA ANGOL KIRÁLYNŐRŐL.

Irta VÁMBÉRY ÁRMIN.*

Egy nap — azt hiszem Sandringhamban történt — a királynő hosszasan beszélt velem Keletről, nevezetesen Törökországról. Pontosan emlékezett az egy fél század alatt udvaránál volt török követekre s a mikor beszéd közben részletesebben beszélt Fuad basáról, felbátorodtam és megkérdeztem: vajjon a következő anekdota, mely Keleten nagyon el van terjedve, valóban megtörtént-e: — Azt beszélik, — mondtam, — hogy Fuad basa egyik küldetése alkalmával Felsőegyednek szép broche-t nyújtott át, mint Abdul Medsid szultán ajándékát s ebből a broche-ból Felsőegyed sok év múlva fülbevalót készíttetett. Fuad basa egy másik küldetése alkalmával észrevette és megcsodálta ezt a fülbevalót, mire Felsőegyed állítólag azt mondta:

— N'est ce pas, Sa Majesté le Sultan sera bien fâché d'entendre que j'ai gâté la broche? (Nemde, ő felsége a szultán rossz néven fogja venni, ha meghallja, hogy elrontottam a broche-t?)

Erre aztán Fuad basa ezt az elmés megjegyzést tette:

* Nagyhirű tudósunk most dolgozik emlékiratain, melyek bizonyára rendkívül becses művel fogják az irodalmat gazdagítani. Főlkérésünkre ezen készülő munkájából engedett át a kitűnő szerző lapunk számára egy részletet, mely pár érdekes és jellemző vonást nyújt az elhunyt Viktória angol királynőről.

— Au contraire, Madame! Mon souverain sera enchanté d'entendre que votre Majesté prête l'oreille à tout ce que vient de sa part. (Ellenkezőleg, asszonyom. Az én uram el lesz ragadtatva, ha meghallja, hogy Felsőegyed fülét nyújtja mindannak, mi tőle jön.)

A királyné nyugodtan meghallgatott s ezt mondta:

— A történet nagyon csinos, de nem igaz.

Azt tapasztaltam, hogy ennek a nőnek Angolország ázsiai hatalmi állása iránt több érdeke van, mint nem egy hírneves miniszterének. A persa sah egy budapesti látogatása alkalmával bámulatot keltő dolgokat beszélt nekem a királynénak a keleti ügyekben való avatottságáról s magam is nem kevéssé voltam meglepetve, midőn a hetven éves hölgy hindosztáni nyelvtanulmányairól beszélt, s midőn írásbeli gyakorlatait, melyeket szorgalmasan végzett, dicsérni hallottam.

Az a két nagy turbános, bő ruhájú indiai szolga, a kik a királynő asztalánál felszolgáltak s kirándulásainál kíséretében voltak, ékes szülő bizonyosságai voltak annak az érdeklődésnek, melyet India császárnője a brit birodalom ázsiai hatalmi állása iránt tanúsított.

Ha ezeket a hosszú szakállú ázsiaiakat szemléltem, milyen tisztelettel és alázattal nyujtották az ételt és italt s lesték minden intését egy nőnek s hozzá még egy keresztény nőnek, alig tudtam a csodálkozástól magamhoz térni.

Az a gondolat, hogy a föld leghatalmasabb fejedelménőjét, a ki majdnem négyszáz millió ember sorsát intézi, mint szerény, igénytelen nőt látja maga előtt az ember, nem maradhat senkire közömbös. Es mikor a windsori udvari könyvtárban láttam az afganisztáni emir és más ázsiai hatalmasságok nagy papírtekercesekre arany betűkkel, dagályos stílusban írt hódoló fölratait, vagy mikor megbámultam a nagyszámú koronákat, jogarokat, keleti fejedelmi fegyverzeteket, melyeket a windsori kincstár rejt magában, — sohasem fáradtam bele a britek hatalmáról és nagyságáról való elmélkedésbe.

Végül meg kell jegyeznem, hogy az a kegy, melylyel engem Viktória királynő fogadott s azok a szavak, melyekkel Angolország iránti irodalmi érdemeimnek elismeréssel adózott, drágábbak és kedvesebbek maradtak számomra, mint mindazok a rendjelek és kincsek, melyekkel más uralkodók az író megjutalmazni vélik.

(1849. március 24.)

Irta KOZMA ANDOR.

Losonezra szállt az osztrák,
Ágyus, gyalog, dzsidás.
Nyugodtan főzte kosztját:
Ma lesz evés, ivás!
De, mintha kánya károg
Fölverve hirtelen —
«Nyakunkon a huszárok!»
Riad utcán, teren.

Dördülnek vészlővések,
Az őrség futva jó
Hej, vége az evésnek,
Italt is üsse kő!
Magyar huszár bevágtat,
Jedti osztrák szalad —
S puffognak már a hátak
Magyar szabályak alatt.

Gyalogos, ágyus búvik,
Vagy futtában kidül.
Ám a dzsidás ocsúdik
A városon kívül,
Gyül hadi rendbe gyorsan,
Száz jó dzsidát szegez
A trombitászó harsan,
Lovas-rohamjel ez.

Már jönnek a huszárok,
Most «hurráh!» s jaj nekik!
Közöttük eserje s árok,
Maguk' rajt átvetik.
Vadúl egymásra roppan
A két lovas sereg —
Es tíz dzsidás legottan
A fűben hempereg.

Török dirib-darabra
A dzsidák fanyele,
Huszárok görbe kardja
Csunyan elbán vele.
A száz dzsidásbul ötven
Menekszik, tíz halott,
De negyven, közbe vetten,
Huszárok foglya ott.

A fegyverét a negyven
Sohajtvá adja át,
Pórázra fűzik egyben
A negyven jó lovát —
És szabályától körözve
Negyven hadi fogoly,
Nagy búsán bújva össze,
Losonezra gyalogol.

Huszártiszt megy az élen
Szép tánczos paripán,
Ismerte őt már régen
A dzsidás-kapitány.
A győztes ellenséget
Megkérdi e szegény:
«Ránk mily haddal jövétek,
Hány tiszt és hány legény?»

Huszártiszt hetyke ajka
Vidáman mosolyog:
Szive is nevet rajta,
Oly pompás e dolog:
«Ha nem hiszed, ám számold
— S bajszán egyet esavár —
«Csak harminczkét huszár volt,
De persze — mind magyar!»

A fahuszár, meg a lova, meg a ló sípja.

Irta

MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Abban a faluban, s a portán, a hol én születtem és gyerekeskedtem, most is él egy kilenczven év felé járó, apró, virgoncz öreg úr, édes anyámnak, Veres Máriának idősebb testvére, Farádi Veres Gáspár.

Nagy ellenségem volt születésemtől kezdve mai napig. Sokszor jól elnápálgolt apró csi-nyeimért, de máskor se lehetett jó vélemény-nyel felőlem, mert váltig azt beszélte anyámnak:

— Meglásd Mari, hogy ezt a gyereket felakasztják valamikor.

Még eddig, hála Istennek, szerencsésen kerültem ezt a jövőndölést, de ki tudhassa,

ott kapálódzott és legyezgette magát farkával az istállóban, hogy ha valamelyik gyerek kölcsön kéri, annak odaadhassa. Szepe bási pontos jegyzéket vezetett, hogy melyik napon melyik gyerek prænúmerál a lovacskára. Külön istállóban négy anyakutya ellette folytonosan a kis mopszlikat, a melyeket aztán szét lehetett ajándékozni az apróságoknak.

Minden áldott hétfői napon berándult Balassa-Gyarmatra a heti vásárra s a mi pénzt magával vitt, azt ott mind befektette mézeskalácsos szívekbe, kis trombitákba és apró fahuszárokbá, a lovacska farka igazi lószőr-

Képzeltetni, hogy a Szepe bási tárgyai, a miket a városból hozott, valóságos tündér dolgoknak látszottak. Bizony érdemes volt azokat nagy szívdobogással várni.

Hétfőn estefélé jöttek vissza a vásárosok a kigyózó országúton. Tarka-barka tömegek hömpölyögtek, gyalogosok, szekerek vidáman beszélgető és ágálva disputáló palócokkal meg-rakva, imitt-amott egy-egy hintó, melyen gögös uraság terpeszkedett el a hátsó ülésen nagy tajték pipából szipákolva, szegény ember a tehénkéjét vezette haza kötélén, vagy vette vagy el nem tudta adni, kaczkias me-

Kinnach László rajza.

mi lesz velünk, ha egy «Zoltán»-féle kormány talál beütni.

De a mi árnyat vet a gyermekevek aranyos derűjére a Gáspár bácsi alakjában, azt tökéletesen elenyészteti egy másik ebeczki nemesnek, divényi és melitei Divényi Józsefnek az emléke.

Csak Szepe básinak hittuk közönségesen a jószágos mosolyú, nagy szakállú urat, a ki egyedül élt kuriájában öreg gazdasszonyával s nem lévén közeli rokonai, jó szívét megosztotta a környék gyerekei közt. A gyerekeknek élt és gazdálkodott, azaz dehogyzdálkodott, inkább csak költött csinos vagyonszámából, mindig a gyerekek közt volt, hancuzozott, lapdázott velük, egy kis sárga ponyy lovat vett Lengyelországból, szerzett hozzá kis nyeret, cifra kantárt; valami szép volt, így felszerszámozva. Örök készenlétben

ből volt, de nem ritkán csak egy sípban végződött hátul, a mibe bele lehetett fújni . . . jaj, nagy öröm volt az.

Még akkor a falusi gyerekek nem voltak úgy elkényeztetve, mint most: még a vasutak közel nem hozták a városokat s azoknak minden csecsebecséjét, bohóságát. A mi játékaink még otthon készültek s igen kicsiből teltek ki. Az eltört kondérok és fazekak fülei voltak a lovak, a bodzafa belét kiszedték, abból lett a puská, a fiatal fűzfa kérgéből a síp, a cserebogár letördelt szárnyaiból csinálták a malmot; még eleven fogatra is telt, az orsó karikáiból kerekéket csinált a faragó-béres a szakasztó aljára s befogták a spárgahámba a macskát, a ki aztán a ház tetejére is fel tudott szaladni a fogattal.

Hát biz ezek primitív dolgok voltak, hanem azért mégis megnőtt az ember mellettük.

nyecske begyesen lépegetve egy pár új piros csizmát hozott a nyakába akasztva, csintalan férfiak incelkedő szavakkal hitták fel a kocsiakra. Szóval rajzott az út véges-végig, mint egy meglevenedett hangya-zsombék. De a gyerekeket mind ez nem érdekelte különösen, ők csak egy kocsi várta (ha az apjuk nem volt a városban), azt, a melyiken Szepe bási ült, a ki két almásszürkén járt és bizonyos olygarchikus pompát fejtett ki, (mert úgy kell ám venni, hogy valamikor várakban laktak a Divényiek,) már iszen szegényes pompa volt, kengyelfutó nem szaladt a kocsi mellett, se cifra tarsolyos huszár nem ült a bakon, hanem igen is ott ült minden hétfőn a kocsi mellett a juhászbojtár s lelke szakadtából fújta útközben a dudát: hadd lássák a falvakon a báméskodó népek, hogy egy Divényi még útközben is akkora úr, a ki dudáltat magának,

a szekérszörgés kellemetlen zaját melancholikus dudaszóba fúlasztva.

Mi gyerekek egész Peszerényig elmentünk eleibe, hogy a nagy pillanatot siettessük, mikor a két izzadt szürke feltűnik az esthomályban. A peszerényi kocsi vagy három kilométernyire van a falunktól. Innen kezdődött a Szepe bási terrenuma. Itt már várta egy csomó gyerek s azontúl aztán egész hazáig szembe találkozott pártfogoltjaival és kedvenceivel, kik kalaplengetésekkel jelezték, hogy itt vannak.

Szepe úr már rendesen a kocsmánál leugrott a kocsiról s barackot nyomván az ismerős gyerekek feje bühjára, vagy a fülüket meghuzogatván, kitörő örömmel vette, hogy ilyen messzire eleibe jöttek.

— Hm, hát itt vagytok? Egész idáig jöttetek? Ergum bergum vaskalap, Szepe bási megharap. Úgye már szidtatok, hogy elkéstem? De hát nagyon jól elbeszélgettünk a sörházban. Aztán bajom volt a zsidóval, nem akarta a gyapjú árát lefizetni, hogy azt mondja, nedves helyen tartottam a zsákokat, azért nyomott a gyapjú annyit. Megvertem az imposztort, ezért aztán a bíróság elé idéztek, szóval baj volt gyerekek, nem volt pénzem, nem vehettem nektek semmit.

Alamuszi módon végig pillantott az elszomorodott kis arcokon s édes puha szíve egyszerre megolvadt, nem tudta őket sokáig kinezni, elnevette magát:

— Ej no! Csak az volna szép, hogy Szepe bási üres kézzel jöjjön haza! Inkább elbujdostam volna az operenciás tengeren túl. No még csak az kéne. Hopsza Mátyás, ugorj Mátyás, nyisd fel a kocsiládát!

A kocsi annyit se mondott, hogy «Szebam nyilj meg», hanem csak felkelt kissé, valami karikát megfogott és az első ülés szétnyílt, mert voltaképen egy pokrócczal letakart láda volt, tele mindenféle kincsesel. A mit az emberi agy kitalálhat és a mit az évszak gyönyörűsége nyújthat. Onnan szedte ki Szepe bási májusban a vörpiros cseresnyéket s akasztgatta a gyerekek füleire, télen arany-színű narancsok kerültek ki a mélységből, granátszínű berkenyék, csodálatos ízű szent János-kenyerek, fűgék és datolyák. Innen huzogatta ki a mézeskalácsból formált kis szeke-reket, bádog kardot, kis ásót és gereblyét, leányoknak apró tepsiket és tányérokat, de ki tudná azt elsorolni.

Peszerényen túl rendes körülmények közt fel sem ült már többé hazáig a kocsijára, mert az egész vonalon közelegtek eleibe új és új gyerekcsapatok, a kiknek ki kell osztani a vásárlást. Csendesesen, meglegedetten lépegetett hát a kocsi mellett, ekképen folytatva társalgást a kocsin maradt rendes uti társával, a Góliáth terméti Kálmár Jánossal, a ki váltig csúfolta e miatt mindenféle száraz dajkákat, pesztonkákat.

— Hallgass, te hóhér — szidta össze Divényi — mert igazán az vagy te, János. Senkinek se hánytorgatom föl a mesterségét és mikor az ökröt leütöd a taglóval, föl se veszem, mert én is keményszívű kutya vagyok (hiszen honvéd voltam, te János), de mikor azokat az ártatlan bárányokat öldösöd, akkor nem szeretnék a bőrödben lenni. Azért hát hallgass János, ne bánts engem János, mikor a gyerekeket kiszolgálom, mert olyan ez, mint az isteni tisztelet, János.

A robusztus mészáros nagyokat kaczagott a szavain. Pedig ő igazán lelkiismeretesen szolgált ki a kedvencek gyerekeit s ha valamelyikük nem ment el, hogy őt az országút mentén

várja, azért se neheztelt, maga kopogtatott be a házhoz s átadta az apróságoknak a hozott ajándékokat, melyek a szülők rangja szerint nagyobbak vagy kisebbek voltak értékben. Nekem is meghozta hétről-hétre szorgalmasan. Még most is emlékszem az apróságaira. Az első fahuszáromat ő vette, az első sarkantyút is tőle kaptam, meg az első ostort. Sokszor vett az ölébe, beszélgetett velem, simogatta a fejemet, hátba ütögetett, kikérdezte, mit tudok, mit tanulok s az édes anyámnak gyakran mondta:

— Majd meglásd hugomasszony, hogy szolgabíró lesz ebből a gyerekből.

Édes anyám szíve örömeiben repesett ilyenkor s mintha valami rendkívüli divinatiót látna e megjegyzésben, elkezdte firtatni, hogy miből gondolja ezt? Mert hiszen nem jól ta-

nul a fiúcska. Sehogy se akarja az öreg betűket se megismerni.

— Hm. Hogy miből gondolom, hugomasszony? . . . hogy miből gondolom? — ötlöthetolt Szepe bási. — Hát a szemiben van valami szolgabírói csillámlás. Isten úgyse, van valami.

Szóval különösen szeretett és kényeztetett Szepe bási, a minek sok jelét adta. Az igaz, hogy én is szerettem, csak hogy én nem sok jelét adtam.

Mindössze egyszer kellett meggratulálnom egy évben, József-napkor. Egy bibircsókás öreg kántor, névszerint Tuschnay Endre tanított ekkor a betűvetésre. Nagy ostobaságnak találtam, hogy a mit az ember elmondhat egy szempillantás alatt, azt egy óráig odaszegesse a papirosra. Csodálkoztam, hogy mitől jó ez? De ezeken a névnapokon csakugyan jó volt. Mert az öreg Tuschnay komponált egy kis versikét, aztán lerajzolt egy árkus papirosra egy óriási szívet, ki is festette pirosra; a piros szívébe be kellett írni a verset és elkül-

deni a Szepe básinak. Azaz hogy Tuschnay beírta czeruzával s én csak átsétálgattam sajátkezűleg a tintás tollammal az ő czeruzás vonalain.

De hogy így is nagyon tönkretettem őket és kivettem a formájukból (mert szép írása volt Tuschnaynak), mutatta a Szepe bási kritikája, a ki meghálálta a legközelebbi hétfőn a gratulációt és így szólt:

— Tanulj meg írni, öcskös!

A későbbi években azután teljesen a magam betűivel írtam a gratulációkat, de Szepe bási akkor még jobban kifogásolta:

— Nem megy az írás, az ebugatta, sehogy se megy.

Néha eljött hozzánk, ha ráért s maga fogta meg a kezemet; úgy vezettük ketten a tollat, csak hogy gyakoroljam magam az írásban, de csak a fejét csóválta.

— Soha se tanul meg írni. Vége van. Nem lehet szolgabíró.

Magam is megszeppentem. Addig csak megjárta, míg két jóslat lebegett felettem, a Gáspár bácsié, hogy felakasztanak, és a Divényi Szepe básié, hogy szolgabíró leszek, addig legalább válaszlhattam a jobbat, de most már Szepe bási visszavonta a jóslatát, — tehát most már csak felakasztanak.

Igyekeztem javítani írásomat s minthogy már nagyobb gyerek lettem, gimnáziumba küldtek fel Rimaszombathá, a József-napokra onnan küldöztem a szíveket, de Szepe bási a legutolsó szívre is csak azt jegyezte meg bús lemondással.

— Hiába, a Kálmánka soha se tanul meg írni.

De már ez a legutolsó papír-szív összetörve találta az ő jó szívét. Nagy bajok és szorongatások következtek rá. Immár egyéb iratok is sürűn jártak a házhoz, idézések, végrehajtások, árverési hirdetmények; vagyonkáját lassanként mind megették a játékszerek, az ősi földek kezdtek elvándorolni alóla, egy nap megütötték kuriáján a dobot, mindent eladtak, nem maradt egyebe, csak egy halom szív, ezer meg ezer József-napi gratuláció.

Az öreg roppant szomorú lett; valamely csekély állást próbált keresni, de nem talált, egy darabig tengődött, hol itt, hol amott húzódott meg, de voltaképen bűjt az emberek elől, nem tudott szegény lenni, különösen a gyermekeket messziről kikerülte, mert szégyenlette, hogy nem adhatott nekik semmit, — ezt nem bírta elviselni.

Mondják, a nélkül hogy beteg lett volna, fogyni, sorvadni kezdett, elmélázó lett és magába zárkózott, komor.

Egy nyári délután a Tartsányiék szerűjén gurnyaszott, a hol a garmadára vigyáztattak vele, egy kis dohányt, meleg ételt kapott ezért. Három piciny gyerek ment a gyalogúton a szerű mögött, a Piryék kertjénél, a hol az a nagy eperfa kiesik a kerítésből. Épen javában ért az eper, ott tanyáztak az összes tyukok a szomszédságból, a gallyak között. A gyerekek nézték a tyukokat és a fekete csábító bogókat a fán és gondolták magokban, de jó a tyukoknak, hogy szárnyuk van. Majd neki estek mind a hárman és nagy hűhóval rázni próbálták, de a fa meg se mozdult. Szepe bási felriadt a gyermekhangokra, ismeretlen két lányka volt és egy fiúcska, kakastollal a kalapja mellett; elmosolyodott az erőlködésükön, odatipegett hozzájuk s ő rázta meg a fát. Rázta, rázta nagy hatalmassan, erősen, az eprek potyogtak, a gyerekek ujongtak, kapkodták, Szepe bási fölpezsdült, megríszült a gyermekek örömetől, mint mikor a kialvó mécsesre

rácsöppen egy kis fagygyu és fellobog, csak még jobban rázta, míg egyszer csak a nagy erőlködésben a nagy kimelegedésben eleresztette a fát, hátrahanyatlott, és halva esett össze. ... Szép vége volt. Isten akarta azt úgy, hogy a gyermekek szolgálatában haljon ő meg.

De mikor ez történt, már akkor én messze jártam a szülőföldemtől és soha se hallottam semmit a szegény Szepi bácsiról. Az én tudatomban még hosszú évekig úgy élt, hogy folytonosan hordja a játékszereket Gyarmatról.

A másik öregről, aki ellenségem volt, jött néha egy kis hír. Vagy tíz év előtt Szontagh Pál újságolta, hogy beszélt vele és dicsért előtte, de ő csak a fejét rázta.

— Nem lesz a fiuból semmi, — felelte makacsul, — mert nem a nemességgel tart, hanem a zsidó liberálisokkal.

Valamely másik ismerősöm is hírül hozta több évvel később, hogy emlegetett előtte irodalmi oldalról, hogy mennyi idegen nyelvre fordított könyvem van már.

— Mit ér, ha egy hold földje sincsen, — felelte fumigálva.

Nem régen itt fent járt nálam, hát akkor főlemlegettük a szegény Szepi bácsit is, s elmondotta róla a fentebbi részleteket: — Nagy számár volt, ugyszólván éhen holt, — majd hozzátette széles nevetéssel:

— Ő volt az első nemes ember a világon, a ki falovakra költötte a vagyonát, eleven lovak helyett.

Azóta többször eszembe jutott, álmaimban is megjelent alakja, karneol gombos szürke kabátjában, ezüst óralánczával, kaczkiasan himzett selyem mellényén, a Filtsik által varrt

kényes kordován csizmában, — pedig voltaképpen rongyokban temették el. Hogy így látogatni kezdett, lassan-lassan az a határozatom fogant meg, hogy sírkövet állíttatok neki az ebeczki temetőben. A kékkői kőfaragóknál rendeltem meg egy olcsó követ s arra rávéstem egy kerek talpakon álló fa huszárt. A kő felállítására Gáspár nagybátyámat kértem fel s egyszersmind elküldtem a sírkőre vésendő feliratot:

*Divényi és melíei Divényi Józsefnek
emeltette — Mikszáth Kálmán,
a tudományos Akadémia tagja,
a ki mégis megtanult írni.*

Bocsánat ezért a hiúságért. Ez az egyetlen eset életemben, hogy akadémiai tagságommal akartam imponálni. De akkor se az élőkön tettem vele kísérletet, hanem egy halotton.

De ezzel is megjártam, mert Gáspár bátyám ezt felelte levelében:

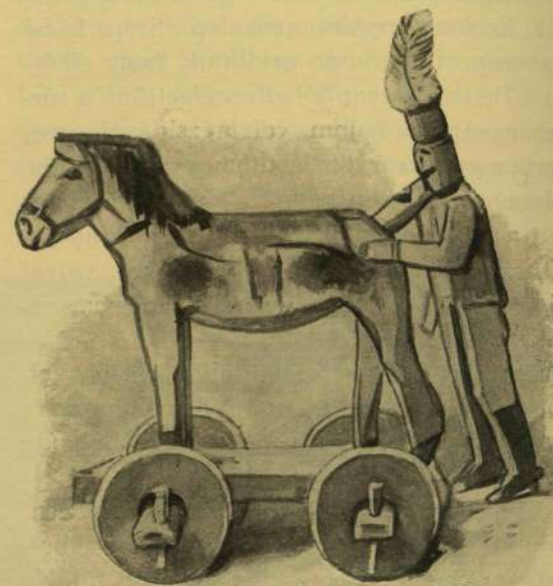
«A mi a sírkövet illeti, édes öcsém, azt bajos lesz felállítani, vagyis kellő helyére jutatni, mert több idevaló lakossal bejártam a temetőt, de egy sincs olyan, a ki tudná, hogy melyik a Divényi Szepi sírja.

«A mi pedig a feliratot illeti, hát az meglehet, hogy írni megtanultál, de azt látom, hogy gazdálkodni meg nem tanultál és ilyen bolondságokra költöd a pénzt.»

Nem bántott ez a kis gúnyos megjegyzés, de hogy harmincz, vagy legtöbbször mondva, harminczöt év múlva senki se tudja a Szepi bácsi sírját, ez igazán lehangelő... Mintha az én kedélyemre hengerítették volna azt a

nagy követ, mely neki készült. Harminczöt év múlva senki sem tudja, hol fekszik, mikor még nem is ötven évesek azok a gyerekek, a kiket ő becézgetett, kényeztetett, a kik kijártak eleibe Peszerénybe. Hát érdemes ezen a világon szeretni, jónak lenni?

Senki se tudja, hol fekszik, senkije se maradt, csak egy keresztleánya van, mondják, a ki emlékszik a temetésére, a ki el tudna a sírházhoz vezetni, ha látna, de egy pár év előtt megvakult. Nincs tehát mód. Csak hogyha csoda történne... Ha a kis fahuszár leugrana a lovacskáról, megfújna a lovacskán levő pipót. Hiszem, hogy arra a hangra valamely sírről jelt adna egy fuvalom, valamely falevéltrezés, vagy Isten tudja mi.

SZILÁGYI DEZSŐ ÉS BARÁTAI.

Irtá ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL.

Sejtem, hogy sokan már a czímen meg fognak ütödni. Lehet-e a Szilágyi Dezső «barátairól» beszélni, mikor tulajdonképpen nem volt egyetlen egy igaz barátja sem? De a kérdés ebben az alakban meg nem állhat. Mert Szilágyi Dezsőnek igenis voltak igazi és önfeláldozó barátai, — ámbar legtöbbször csak rövid ideig. De hogy tovább is azok maradhassanak, nem tőlük függött. Az a nagy ember, a ki lángszével, kedélyének bájával, humorának gazdagságával valóságos mágnes gyanánt vonta magához az embereket, — rossz kedvében, epés hangulataiban, épen oly elemi erővel és ép oly messze is taszította magától őket. Senki a szeretet szükségét annyira nem érezte, és senki a gyűlölet kényszere alatt nem állott annyira, mint Szilágyi Dezső. Az emberek, a legkülönbözőbb kategoriákból, gyorsan, úgy szólván, minden kritika nélkül tetszetek meg neki; s míg tetszése tartott, az ilyeneket valósággal elkényeztette. Élvezettel hallgatta, a mit mondtak, csupa jó akarat ült kék szemében, melyek ha szelíden néztek, férfit, nőt egyformán meg tudtak igézni. Ilyenkor Szilágyi Dezső maga volt a megtestesült figyelem és előzékenység. De mindez csak addig tartott, míg a benyomás új volt s a tetszés meleg. Aztán csakhamar következtek a kisértések és a megpróbáltatások.

A baráti bizalmaskodás minden átmenet nélkül csapott át egy másik szélsőségbe, melyben ugyanaz a szellem, ugyanaz a kedély működött, csak hogy mindenben ellenkezőképen. A gyöngye pontokat nem fedte többé, hanem egyenesen azokra vadászott. Minden szava gúny volt s karrikatura, melyen az illetőnek vele együtt kellett nevetnie. Ha nem akarta, vagy nem tudta tenni, — vagy ha csak a legkisebb neheztlenség ült is az illetőnek arcán, — vége volt a barátságának. Sokszor volt rá eset, hogy az ilyen gúnyos évődések a sértegetésekbe siklottak s komoly ügyekké válhattak volna. De az ilyeneket Szilágyi Dezső mindig megelőzte. Sértegetéseit vagy vastag kiméletlenségeit ő maga tette jóvá. Volt eset arra is, hogy önkéntes lojális őszinteséggel ő kért bocsánatot. De akár kért, akár nem, többé soha nem tudott megbocsátani. A barátságának vége lett. A legtöbb esetben még a kölcsönös ismeretségnek is.

Voltak olyanok is, a kik annyira szerették, annyira csodálták és oly annyira rajongtak érte, hogy eltökélték magukat, eltérni neki mindent. De ez sem volt elég arra, hogy a Szilágyi Dezső barátságának állandóságát biztosítsa. Mert olyan volt a természete, hogy nála a baráti érzés után, ha attól a szíve rendesen melegebb lett, feltétlenül

be kellett következnie a reakciónak. A vonzásnak át kellett csapnia a taszításba. A kik nem türték támadásait, azokat meggyűlölte; azokat pedig, a kik mindent eltűrték tőle, utóvégre is megutálta. S ezeket még kevésbé tudta megtróni körében, mint amazokat. De összes barátai közt egy sem volt, a ki oly hosszú ideig ki tudta volna állani, mint *Pulszky* Ágost. Barátságuk a hetvenes évek legelején szövődött s tartott a nyolczvanas évek utolsó harmadáig. S ha *Pulszky* Ágost időközben meg nem nősül, hanem mint Szilágyi Dezső, agglegény marad, ki tudja, megszűnt volna-e valaha?

Mert azt senki se tudta, de nem is merte megtenni a nagy Dezsővel, a mit a kis Gusztó majd minden második héten megtett vele. Azt, hogy a leggorombább összeveszések, a legdurvább és a leggyűlölködőbb sértések, és a legdühösebb elválások után, másnap már korán reggel ott volt Szilágyi Dezsőnél *Pulszky* Ágost és olyan fesztelenül, olyan vidám konfidenciával kezdett vele beszélgetni, mintha az előtte való napon épen semmi sem történt volna. Előfordult néha, hogy Szilágyit egy ilyen összezőrdülés után másnap reggel még az ágyban találta Gusztó s Szilágyi a dühtől elképedt és elszárgult, mikor Gusztó sans gène bebobogott hozzá. Köszönről szó sem volt,

hanem Dezső egyenesen becsengette az inasát, s összegazemberezte, hogy «valakit» be mert bocsátani. «Ha még egyszer meglepsz, gazember, kitépem mind a két füled!» — Mindezt a Gusztó fülehallatára. De Gusztó az ilyet kutyába se vette, s a mint az inas kiment, — rögtön kirukkolt egy olyan hírrel, a melyről tudta, hogy nagyon közelről érinti Szilágyit. Aztán az ilyenre Szilágyi vagy azt mondta, hogy «szamárság» vagy azt, hogy «szemtelenység», — de a jég meg volt törve s a diskurzus megkezdődött. S mikor az inas újra bejött, már a legnagyobb intimitásban látta őket és sokszor még a folyosóra is kihallatszott a kaczagásuk.

Pulszky Gusztóinak minden időben voltak készletben olyan alakjai, a kiknek a nevét említeni elég volt Szilágyi előtt, hogy akár milyen előzmények után is, rögtön kötélnak álljon s ő maga keresse a beszélgetést. Ilyen név volt a hetvenes évek közepén a Csémegie; a hetvenes évek végén Tisza Kálmáné s a nyolczvanas évek elején az Apponyié. Az ilyen vörös posztók által került vissza Szilágyi Dezső mindenkor a Gusztó hatalmába, a mikor már csak egy hajszálon lógott közöttük a szakítás.

De csalódnék és nagyon rosszul itélné meg *Pulszky* Gusztit bárki, a ki azt következtetné ezekből, hogy azért nyúlt ilyen intrigákhoz, hogy Szilágyit hatalmában tartsa. Tisztán csak azért tette, hogy Szilágyit el ne veszítse. Annaira életszüksége volt a Szilágyival való baráti intimitás, hogy még jobban ragaszkodott hozzá, mint az egészséghez. Én nem is önérdékből, sem hasznonszéből, sőt ambícióból sem, — mert igaz volt az öreg *Pulszky*nak, a ki erre a barátságra azt jegyezte meg egyszer, hogy ebben az esetben nem a folyondár szívja ki a tölgyet, hanem a tölgy szívja ki a folyondárt; — igaz volt, mert Gusztó soha a saját céljaira nem használhatta fel Szilágyi Dezsőt, ellenben a Szilágyi Dezső céljaira és érdekeire mindenkor testestől-lelkestől oda adta magát. A saját óriási tudását is főleg azért becsülte, hogy Szilágyi Dezsőnek használható vele. Úgy éltek egymással, mint a kutya és a macska, — mert ha a Szilágyi vadsága a tigrisé volt, de Gusztó is mérges volt mint a höresög, mely nekimegy még a tigrisnek is, — és mégsem szabadultak meg egymástól. Mert Gusztó nem akart, Szilágyi pedig hiába akart. A Gusztó szívóssága és energiája leigázta a Szilágyi vulkánikus természetét.

Az alatt a másfél évtized alatt, míg a Szilágyi-*Pulszky* barátság végkép el nem szakadt, több más olyan barátság is fűződött Szilágyi Dezső és mások között, melyeket Gusztó sehogysem tudott megrontani. De Gusztó, ha az ilyenről meggyőződött, nem is igen próbálta tovább. Belenyugodott ő a «mariage en trois»-ba is, csak ő is ott lehessen. Így fejlődött ki egy mélyebb s komolyabb barátság a nyolczvanas évek elején Szilágyi Dezső és Horánszky Nándor közt, mely mindaddig tartott, míg Szilágyi a mérsékelt ellenzékét ott nem hagyta. Itt a Horánszkyval való barátság megszakadt, — és megszakadt nemsokára utána a Szilágyi barátsága *Pulszky* Ágosttal is. Ámbár ismét-

lem, ha Gusztó nem lett volna házasságos ember, még akkor sem szakadt volna meg. S ma mind a ketten, ha nem egy sírban is, de legalább is egymás mellett feküdnének kint a temetőben.

A *Pulszky*val való szakítás akkoriban a legnagyobb események egyike volt. Szilágyi 1887 tavaszán kiment Londonba s ott mint szakférfi, az Esterházy-pör miatt hónapokig időzött. Onnan visszatérve, *Pulszky* Gusztit nem ismerte többé. Sőt hidegségét kimutatta mindenki iránt, a ki Gusztóhoz tartozott. Csak évek múlva, mikor Szilágyi már miniszter volt, az egyházpolitikai harczok alatt álltak ismét beszélő lábra; de udvariasan és kimérten. Soha többé nem veszték egymással össze, nem úgy, mint régen!

A *Pulszky* Ágosttal való szakítás után senki sem volt többé, a kit okkal vagy ok nélkül a Szilágyi Dezső kizárólagos barátjának tartottak volna. Pedig úgy, indult, hogy egy tartósabb s mélyebb alapon nyugvó barátság fog szövödni közte és gróf *Károlyi Pista* között. A nemzeti kaszinóban gróf *Károlyi Pista* kezdte meg akkoriban, mikor Szilágyi Dezső pártokivüli volt, s egy időre még a képviselőházból is kimaradt, a Szilágyi kultusz s ez nagyon sokat tett arra nézve, hogy Szilágyi, dacára izolált helyzetének, érvényesülhessen. De nemsokára, hogy Szilágyi miniszter lett, ennek a barátságának is vége szakadt s még színleg sem békültek ki egymással soha. De mikor Szilágyi meghalt, ravatalán az volt a legszebb koszorú, melyen csak ennyi volt felírva: «Egykori barátjának — *Pista*».

Azonban ha életének utolsó szakában úgynevezett barátai nem is, de időszaki kedvencei annál többen voltak. S különösen vonzódtak azokhoz, a kik vívásban és testi erőben kiváltak. Szilágyi Dezső otthon is sokat tornázott s erőművészeknek való feladatokat végzett. A minék túlzása meg is ártott szívének. Egyszer gróf *Hadik Sándor* ment el hozzá s a Szilágyi mutatványait még nagyobb könnyedséggel csinálta meg, mint maga Szilágyi. Ettől kezdve *Hadik Sándor* első kedvenczévé lett s míg külföldre nem költözött, az is maradt. Még azt is megtette érte, hogy mint miniszter ment el vele korteskedni. Ugyanilyen okból vonzódtott gróf *Keglevich István*hoz is, a ki állandóan imponált neki. Utóbbi éveiben pedig *Szabó István* néppárti képviselőt, a híres vívót szerette. Ezek voltak azok a ritka kivételek, a kikről sohasem beszélt másképp, csak jóakarattal és kiméletesen. Másokat ő maga bántott; de ezeket nem engedte bántani se. De bár ez külsőleg barátságának látszott, baráti érzést nem fakasztott benne. S a kit milliók gyászoltak, s gyászolnak még ma is, — ép oly egyedül halt meg, mint a milyen egyedül élt.

Mi adhatott kulcsot e hatalmas géniusz kiszámíthatatlan természetéhez? — Valóban, érdekesebb problémát keresve sem találhat a lélektan ennél. Agyveleje tökéletes volt; logikája ellenállhatatlan. Inspirációja oly termékeny, hogy vita közben a legszebb eszméket a legplasztikusabb alakban szórta. Ha a fehér asztalnál fölhevült s valami kedvencz témája villanyozta fel, nemcsak tu-

dásban gazdag fejtegetéseket, hanem valóságos költeményeket, esztetikai értekezéseket és politikai essayket tudott rögtönözni. Ha ezeket egy láthatatlan kéz leírta volna, nemcsak tartalomában gazdag, de stilisztikailag is remek művek maradtak volna utána. Így pedig egyetlen egy munka sem viseli nevét. Mert mihelyt tollat fogott, hogy eszméit, gondolatait, reflexióit megörökítse, képtelen volt a kezdetnél tovább haladni. A saját kritikájának irtalmatlan szigorára előtt még ő maga sem tudott megállani. A világ egyik legdúsabb, s legtermékenyebb agyveleje így maradt az irodalom mezején meddő. S ugyanez az ellentét kíséri végig az élet minden más viszonyai közt. Sőt jellemének is ugyanezek válnak alapvonásaivá. Egyfelől olvadó lágyság, — s másfelől hajthatatlan keménység. — Ha szíve megnyílik, s kedélye átmelegszi, mágnes gyanánt húzza magához az embereket. Ilyenkor el tudja bájolni, meg tudja hódítani még ellenségeit is. De a mint kihül, egyszerre oly dermesztővé válik, mint az éjszaki sark. S ilyenkor ép oly megközelíthetetlen is. S e hideg klímában elfagyának a barátság növényzetének életgyökerei.

S ő, a kinek lángesze mindenben keresztül látott s mindent meg tudott fejteni, — csak önmagán ne tudott volna keresztül látni, csak önmagát ne tudta volna megfejteni? — Ő, a ki büszkén mondhatta el Coriolánnal: «magam vagyok magamnak alkotója!» — Ő ne tudott volna olyan alakot és modort szabni meg önmagának, a milyet akart?

Ezek a kérdések azok, melyek szükségkép fölmerülnek, ha valaki a Szilágyi Dezső egyéniségét bonczolni igyekszik, — de melyekre választ senki sem talál az emberi lélektanban. Ha csak át nem lép az átörökletes elméletbe, — vagy az abnormitások külön rendszereibe. — S valóban e téren nem találja Szilágyi Dezsőt egyedül. — A legnagyobb magyarnak, *Széchenyi Istvánnak* hasonló a tragikum.

Megerősíti e föltevést az a pozitív tény, hogy Szilágyi Dezső teljesen tisztában volt a saját természetével. S voltak hangulatai, melyekben megdöbbenő őszinteséggel tárta fel kedélyvilágának végleit. — Ilyenkor a divináció erejével látott a jövőbe is és nem egyszer megjósolta, hogy gutaütésben, egy pillanat alatt úgy fog meghalni, mint az apja. Úgy is történt.

Sokan hitték, s talán hiszik ma is, hogy azért nem voltak hozzá állandóan ragaszkodó barátai, mert senkit sem szeretett, csak önmagát. Pedig nem úgy volt. — Senki sem szenvedett tőle annyit, mint a mennyit ő szenvedett önmagától; és senkivel sem hasonlott meg annyiszor, a hányszor önmagával meghasonlott. Ilyenkor elrejtőzött, elzárkózott az emberektől s napokon át magános utcákon bolyongott. S valóban a legnagyobb csodálat fogja betölteni az utókor lelkét, — ha visszatekintve a Szilágyi Dezső nagy egyéniségére, látni fogja, hogy dacára végtelen kedélyvilágának, mily következetesen és mily egyenesen tudott magának utat törni, s mily nagy reformokat tudott létrehozni, ama rövid idő alatt, mely neki erre adatott.

KÉT BIRÓ KUTJA.

Irta

EÖTVÖS KÁROLY.

Az eset régen történt. Alig lehet kipuhatolni, mikor. Bizonyosan több mint százötven év előtt. Akkor sok szomorúságot okozott és sok szóbeszédre adott alkalmat. Még ma is emlegetik az emberek, noha ma már senki se tudja igazán: mi történt s miért történt, a mi történt.

Két híres, törzsökös nemzetség volt Szent-Gálon: a Tamás és a Zsebők nemzetség. Volt ugyan ott több is, de híresebb egy se volt. Száz darab földje, huszonnégy ökre, egész falka disznaja volt mindegyiknek. Házuk az öreg templom közelében. Szolgájuk, szolgálójuk elegendő számban. Úgy tudom: maradékaik most is élnek.

A mikor az eset történt: Tamás Ábrahám volt az egyik nemzetség feje, a másiké Zsebők Mózes. Akkor még a jó kálvinistáknál meg volt az az ősi szokás, hogy gyermekeiket az ó-testamentomi szent nevekre keresztelték. Az Ábrahám és Mózes néven meg ne ütköztek senki. Az ő gyermekeik sem kaptak más nevet. Nemzetes Tamás Ábrahám uram egyetlen lánya Rebeka volt, nemzetes Zsebők Mózes uram egyetlen fia Benjamin volt. De a faluban csak úgy hívták őket: Rebi és Béné.

A két gyerek jó szemmel nézett egymásra. Már a falusi iskolában is vonzódtak egymáshoz. Szívesen játszadoztak együtt. A Béné gyerek alig volt tizenkét vagy tizenhárom éves, de már könnyebben esett lelkének, ha mikor elment a Rebi mellett, ennek ingvállához hozzá érhetett a dolmánya újja.

Azonban mit tud ahhoz a gyerek-ész, mit jelent az efféle vonzódás? A Rebit jobban kedveli, mint más ember lányát. Egyik macska jobban tetszik neki, mint a másik. Így van a bárányyal is, a borjával is, a csikóval is. Ideig-óráig tart a különös érzés s azzal vége. Jón az élet!

A gyerek majd felnő. Vastermete kifeszül a subanczkor zsinóros dolmányából. Most még csak fokossal vagy ostorral jár, de nem sokára puskát kap, kopója lesz, cifra vadásztarisnyára tesz szert és sarkantyú is peng ünnepnapkor a csizmáján. Egy-két év eltelik s mennie kell a királyi vadászatra. Járnia kell tehát erdőt, mezőt s fölvernien a vadakat. Mire őt is kirendelik a király számára vadat ejteni: akkorra szemét, kezét, inait biztossá kell tenni minden lövésre, minden fáradságra. Így kívánja a becsület. De a család tisztessége is. Nem szabad megriadnia a farkastól se. Sőt ezt is föl kell keresnie még a Halyag tetején is, még a Hárságy szakadékein és sötét völgyeiben is.

Ez az élet. Hogy jutna itt eszébe a Rebi lányka? Csak úgy jut eszébe, mint más leányka. De még talán úgy se. Hiszen a gombási csárdás leányával, a pápavári kocsmáros hugával, sőt még a herendi szöszke, sovány sváb lányokkal is többször találkozik, mint a Tamás Rebivel. Éjjel-nappal az erdőt bújja, a Rebi pedig otthon van az édes anyja mellett.

Azután jön majd a község dolga s a vármegye dolga. Tisztújítás, követválasztás, hosz-

szú dózsölő kirándulások, vásárok, torok, családi ünnepek, Vámosra és a Balaton mellé-kére atyafilátogatások, szüretkei következnek össze-vissza egymás után. A fiatal deli legényt mindenütt szívesen látják. Másutt is van, mindenütt van serdülő lányka, viruló hajadon, jó szó, édes mosolygás, sovárgó szív — legényembernek kedves mulatság.

Nagyon jól van, hogy így van. Zsebők Mózes és Tamás Ábrahám uraimék úgy sem tudnak összeférni. Gyermeikből úgy se lehetnének e miatt hitvestársak. Csak a saját bajukat szaporítanak, csak a két nemzetség zenebonáját szítanak a gyerekek, ha egymásra komolyan gondolnának.

Senki se tudja megmagyarázni, miért oly idegen a két öreg egymáshoz. Jó mód, jó egészség megvan mind a kettőnél. Becsület, tisztesség nem hiányzik egyiknél se. Asszonyuk, lovuk, erszényük tökéletes rendben. A főszolgabíró, ha kinéz a járásba, papramorgóra bekopogtat mindegyikhez. Még a tekintetes alispán úr is szívesen fog velük kezét, barátságosan elkerdezi az otthonvalók állapotját s jó kedvvel kívánja egészségükre a tüszentést. Az egyházi és községi tisztségekben is jártas mind a kettő, sőt a királyi udvarhoz is elküldték már mind a kettőt, a mikor a vadbeli hűbért a király asztalára el kellett szállítani.

Mi bajuk lehet tehát egymással? A ki ezt tudhatná, nincs olyan teremtetett lélek.

De mégis van. Ok maguk ketten jól tudják, hogy egymás mellett el nem férnek. Nagy a világ, de kettőjük számára még se elég.

Már gyerekkorukban örökre viaskodtak. Játékban, jégen, erdőjáráson, vadkörte-szedés-kor örökre birkóztak. Ha egyik erősebb lett volna, mint a másik: akkor semmi baj! De erejük, daczuk, szerencsájuk mindig egyenlő volt. Mindig keményen szaggatták egymást. Mindig teljes kifáradás lett a vívódás vége, mindig azzal váltak el egymástól:

— Csak kerülj a kezembe még egyszer!

Pedig szülőik békében éltek egymással. Volt is dolga a nadrágszíjnak akkor, mikor tépett ruhával, dagadt fejfel, véres szemmel hazamentek. De indulatukon a nadrágszíj se tudott változtatni.

Szilajságuk nőttön-nőtt az idővel és korrall. Bizonyára elpusztították volna egymást, ha közbe nem jön a háborús világ. Nemes gyerek volt mind a kettő, elmentek hát a királyné szavára a burkus ellen inzurgensnek. Ott azután távol estek egymástól, elég bajuk volt a burkussal is, nem estek egymáson keresztül.

Csak hogy jónak-rosznak egyaránt vége szakad. Még a háborúnak is. Vásárló emberek már előre hozták a híret, hogy a két vitéz jön már hazafelé, itthon is lesz nemsokára. Mi lesz akkor, ha a faluban megint szemben találkoznak egymással? Ha indulatuk megint lángra lobban? Ha csáko a fejükön, kard az oldalukon, vetélkedő gyilkos kedv a szívük fenekén?

De az öregek se aludtak otthon. Mind a két

legénynek megvolt már a szívbeliye. Az öregek összedugták a fejüket s elhatározták, hogy a legényeket esküvőre, lakodalomra várják. Szép menyecske, okos asszony, szerető hitves mellett majd csak megjön az eszük.

Úgy is lett.

Teltek az évek. Nagy tisztességeket ért el mindkettő. Élemedett, komoly emberré vált Tamás Ábrahám is, Zsebők Mózes is. De azért ezentúl se barátokoztak egymással. Csak a kényszerűség hozta őket össze imitt-amott. Határjáráson, királyi vadászaton, közönséges gyűlésen vagy idegen áldomáson, de ilyenkor se szívesen intézték a szót egymáshoz.

Volt is erre némi okuk. Mert a sors úgy hozta magával, hogy az öregbíró-választásnál mindig szembe kellett szállniok egymással. Két pártra bomlott a nemesi közönség. Az egyik párt mindig Tamás Ábrahámot s a másikat párt mindig Zsebők Mózeset akarta diadalra juttatni.

Hét esztendőn keresztül mindig Zsebők Mózes lett az öregbíró. Igaz, hogy Tamás Ábrahámot azután rendszeres megválasztották vadászbírónak, de mégis csak nagy keserűséggel járt az, hogy az öregbíróság mindig elröppent előle. Pedig nem is igen vágyakozott talán utána. Hiszen a vadászbíróság is nagy dolog. Az is többet ér a főszolgabíró méltóságánál is. De mégis csak keserű boszúság az, hogy mindig az ő vetélkedő társának kell győznie.

Egyszer azután nagyot változott a dolog.

A Rebi lány egyszerre csak felnőtt lány lett. Tegnapi még senki se vette észre, ma pedig mindenkinek elállt szeme-szája, a ki csak lát-hatta. De olyan szép hajadon lett belőle, a milyen Szent-Gálon nincs több, de talán még soha se is volt. A hol áll, a hol jár: illat van ott és napsugár. Bolondja lett minden nemes legény. Még Vámosról is, még Szent-István-Király-Szabadjáról és a többi nemesi községből is eljártak csodájára az emberek.

Hanem az se lett volna ám ép elméjű ember, a ki el tudta volna hinni, hogy a Béné gyerek szívében csak egy pillanatra is elhalványult a Rebi lány ragyogó képe. Szilaj, deli legény lett a Béné gyerek, járta is az erdőt és a vidékbeli atyafiságot szakadatlan, volt is egy-két jó szava a lányokhoz, a kikkel úton-útfélen találkozott véletlenül az atyafiak társaságában, de azért szíve szerint se nem látott, se nem hallott, se nem ismert senkit, csak a Rebi lányt s abban is bizonyos volt, hogy a lány is jó szívvvel van iránta.

De akár tudtak, akár nem tudtak erről a nemes legények, nem törődtek vele. Százan is bomlottak a lányka után. S összebeszéltek, fogadást tettek, kezét fogtak arra, hogy a lánykának örömet szereznek. S bolond ésszel, pajkos indulattal azt gondolták ki, hogy Tamás Ábrahám uramat — török-szakad — öregbírónak megválasztják. Habár a község jó rendje megbomlik is, habár Zsebők Mózes uramat a guta környékezi is. Ezzel bizonyosan örömeire lesznek a Rebi lánynak.

Ha tudták volna: mi lesz ebből!

A nyolczadik esztendőben csakugyan Tamás Ábrahám lett az öregbíró. Hiába! Az a száz dévaj legény csakugyan szavának állt.

Rettenetes baj származott ebből.

Az áldomást meg kellett tartani. Az ősi jó szokás úgy hozta magával. Az áldomáson első ember az új bíró. De ott kell lenni a tavalyi bírónak is. Zsebők Mózes el se maradt volna onnan a világért se. Úgy parancsolta a tisztesség is, hogy ott legyen.

De nemcsak el nem maradt, hanem komor képpel, szilaj, daczos érzéssel, keserű boszúval ott ivott a mulatók közt. Sőt talán többet is ivott, mint a hogy szokása volt. Nem is határozta volna el magát, ha többet nem iszik, arra a rettenetes szóra, a melyet ajkain kiejtett.

A mint egy pillanat alatt valamelyes csend támadt a mulatók közt, megfogta a kupát, föllállott ültéből, intett a dudásnak és czimbalmosnak, hogy hallgassanak. S kupáját magára emelve, e szavakat ejtél:

— Nemes atyámfiai, felebarátim! En is föl-elelem kupámat és szavamat bíró urunk, új urunk egészségére. Kívánom Istentől: sokáig éltesse! De még azt is kívánom, hogy új urunk, bíró urunk számára kötenyt szerezzen be a közönség, viselje azt is tisztességgel, mivelhogy ezentúl a királyi vadászok nemes köztársasága a kötény segítségével választja meg az ő előjáróságát.

Tovább nem mondhatta. Nem is volt több szóra szükség. Mert a mikorra beszédével odáig ért, már akkor minden tagjából ember föllállott s ki a padokra, ki az asztalokra ugrott, de nem kupa, hanem fokos villogott a kezükben.

Mert hát szó, a mi szó, most már mindenki porrá vált, a ki akkor, százötven év előtt éltek és viaskodtak, most már ki lehet mondani az igazságot. Az a szó nem volt okos szó Zsebők Mózes uramtól. Sőt nagy bántás volt abban a szóban. Méltán gerjedt haragra a miatt a győzedelmes tábor. Még az Isten házában is megriasztotta volna az embereket, nemcsak az áldomásívánál.

Igaz, a mi igaz. A Rebi lány csodálatos szépsége nélkül s a legénység pajkos összebeszélése nélkül ugyan alig győzhetett volna Tamás Ábrahám uram, de hát a lány szépsége végre Isten adománya s nem is nagy vétek. Fölhányni azt nem illendő dolog. A legények dévajságáért pedig Tamás Ábrahám uram csakugyan nem felelős. Hiszen előre nem is tudott róla.

Kötenyt a szentgáli bírónak!

Lehet-e ennél nagyobb sértés?

Igaz, hogy a kötény is tisztességes ruhadarab; asszonyoknak, lányoknak jól is illik, szükséges is, de férfinak csakugyan csúfság. Nem is született még olyan nemes ember a világon, a ki kötenyt kötött volna valaha maga elé. Jobb lett volna vakon születnie, semmint ezt megeselekedni. Csak a herendi és bándi svábok viselnek kötenyt, a kiket tizenöt-húsz év előtt telepítettek a vidékre a labancz uraságok, de hiszen a sváb nem is jön a szentgáli nemes előtt emberszámba.

Isten a megmondhatója, mi lett volna a nagy fürgetegből, ha néhány éltes ember s kivált a Béné gyerek útjába nem áll a gyilkos indulatnak! Sok vér folyik, sok koponya bezúródik, sok sírás és sok átok támad utána bizonyára. De a Béné gyerek oda állt apja elé. Úgy állt ott, mint a sudárfa a Halyag

Eötvös Károly vázlatja után rajzolta: Hány Gyula.

ormán. Két kezét leeresztette, de jobb kezében ott volt a sulyos csákány. A kire le talál sujtani, nem látja az többé a fölkelő napot. De azért az okos szóval se késelt el.

— Bátyaim, nemes atyafiak! A ki csak kis-ujjal is hozzá ér az én apámhoz: halál fia. Egymás életét meg kell becsülnünk.

Azután oda fordult Tamás Ábrahámhoz, a Rebi lány édes apjához és sokkal csendesebb hangon, csaknem kérő hangon azt mondotta neki:

— Kegyelmed, bátyám uram, elégedjek meg a mai napra a bíróssággal. Az én apám fölött győzedelmeskedett, de azért nekem nem fáj a kegyelmed bíróssága.

De Tamás Ábrahám lelkében is ott incselkedett már az ördög. A diadal mámore s a bor mámore az ő elméjét is megzavarta. A kötény az ő indulatát is lángra lobbantotta. A Béné gyerek szelid szava csak dühösebbé tette.

— Apádnak adj tanácsot, ne nekem. Mond meg neki, hogy fattyújának lába nyomát házam körül ne lássam többé.

Fattyú!

Az ős nemes család ivadéka, a deli, bátor legény csak fattyú! A ki nem alábbvaló a Tamás nemzetségnél, s a ki sok emberöltő óta mindig elején állott a nemességnek: azt fattyúnak meri mondani élő ember! S áldomás közben, az egész falú előtt, a hol együtt van a község színe-java!

De föl is ugrott e szóra Zsebők Mózes s egyenesen oda akart rohanni Tamás Ábrahámhoz, a Béné gyerek azonban két vaskarjával átölelte.

— Bizzuk Istent a döntést, édes apám, tudja kegyelmed, hogy annak az embernek nincs fia, a kit szemre írjak.

— No hát bizzuk!

Ezt már rekedt hangon mondta az öreg Zsebők. Láng és boszú volt már minden csöpp vére. De azért nem ellenkezett, a mikor fia szelidséges erőszakkal kihozta az áldomásívó nagy társaságból s elvezette haza, nyugodalmas ősi hajlékába.

Tamás Ábrahámnak bizony nem volt fia.

De mégis csak összetörte volna őt az a Béné gyerek, ha az angyalok keltek volna is védelmére.

Hanem hát leánya volt, a szépséges Rebi lány. A kiért pedig életét is, menybeli üdvösségét is odaadta volna az a Béné gyerek.

De azért a mit isten elvégezett: meg kellett annak történni.

Tél volt már. Az új esztendőtlől alig néhány nap választott el. A hegyek és erdők tele voltak hóval, de a mezőkön csak imitt-amott volt nyoma a hónak.

Túl Herenden, túl a Horhi pusztán, a pataknak Halyag felé néző irányában két férfi halag fölfele. Délután már az idő. Nincs nagy hideg. Tömött, szürke hófelhők gomolyognak le a magas Bakonyból, a Köröshegy és a Hajszabarna tetejéről. Lassan fujdogál a déli szél is. Száz jel bizonyítja, hogy esés lesz. Esteledik is nemsokára. Hova megy az a két férfi? Ki az a két férfi?

A pataknak széles a völgye. Jobbról-balról magas domb a partja. Mind a két domb kopár. Az egyik férfi az egyik dombon, a másik a másik dombon ballag. Jól öltözött szentgáli nemes mind a kettő. Puska a vállukon, de se kopó, se vadásztarisnya velük. Se el nem hagyják, se meg nem előzik egymást. Ezek most nem vadásznak.

Bizony nem. A két szentgáli bíró ez. Az új és a tavalyi. Tamás Ábrahám és Zsebők Mózes. Ezek most egymásnak szeme közé akarnak nézni. Megállnak a forrás fölött. Puskalövésnyi távolság választja el őket. A falvak messze. Élő ember nem láthatja őket. A mi majd történik, meg nem tudja senki. Csak a forrás és az erdő. Ezek el nem árulják a titkot.

Zsebők Mózes leveszi válláról a puskát, megnézi, fölporozza s oda kiált átellenesének:

— Készen vagy?

Tamás Ábrahám is leveszi válláról a puskát, ő is megnézi, ő is fölporozza s aztán nyugodtan szól:

— Készen vagyok.

Két hatalmas durranás szól bele a ködbe, a szürkületbe. A kód és a szürkület elnyeli mind a kettőt.

Zsebők Mózes meglántorodott a lövésre. Valahol golyó találta. Leült pihenni az avarra. De érezte, hogy gyöngül. Azt is érezte, hogy ruhája nedves a vértől. Mit csináljon? Mi történt? Bágyadt volt már elméje is. Körülnézett. Sötét volt már egészen. Haza kellene menni, éjszakára kint a Bakonyban nem maradhat. De véresen hogy mehetne haza? Nini, hát itt a forrás. Abból egyet inni is lehet. Erőt is ad a víz.

Föl akart kelni. Nem tudott. De azért a domb oldalon le tudott vándorolni a forráshoz. Mire odaért oly sötét volt, mint a komor, mint a pokol. De azért tapogatódzás közben észrevette, hogy a forrás oldalán eleven ember fekszik. De hát eleven-e? Kezét homlokára tette s a homlok meleg volt. Bizony eleven volt.

De ki lehet hát?

Elővette nagy nehezen tűzszereszközét s elkezdett csilolni. Tízszor is ütött a kovához, míg egyszer jól találta s egészséges szikra pattant. De annak fényénél mégis meglátta, hogy az az ember senki más, mint Tamás Ábrahám.

— Én uram teremtem!

Még egyszer kezdett csilolni. Tamás Ábrahám bajuszán, a mint ott feküdt a fűben, árvalányhaj pihéje feküdt. De az árvalányhaj pihéje meg nem mozdult.

— Te már leszámoltál.

Nagy nehezen átmászott a forrás másik oldalára. Nem kellett hosszú utat tennie. A forrás nyílása nem sokkal nagyobb, mint egy nagy vasfazék. Azért mászott oda, hogy a mikor sebtét mossa, be ne főcskenedezze a vizet a halottat.

Ereje azonban elfogyott már. Dolmányának ezüst gombjait nem tudta már kigombolni. Érezte, hogy végéhez közeledik.

— Talán ha aludnám egyet.

Letette a fejét a forrás másik partjára s el is aludt nem sokára.

De nem is ébredt föl többé soha.

Elkezdett a hó esni. Egész éjjel, egész napon át szakadatlanul esett. A két birót öles hó takarta el. Szébb temetésük a királyoknak sincs.

Másnap nem került elő a faluban se az új biró, se a tavalyi. Harmadnapon már a fél falu kereste ket. Veszprémben, Herenden, a malmoknál, a Gombási csárdában s min-

denütt a tisztásokon és a rengetegeken. Sehol semmi nyomuk.

Jó késő tavasszal, mikor a hó elment, akkor találták meg a juhászok. Ott feküdtek szépen akkor is egymás közelében. Csak a forrás választotta el őket. Mindegyik mellett fegyvere.

Se holt, se eleven nem volt a szegény jó Rebi lányka, a mikor édes apja holttestét megpillantotta. Lábai meglántorodtak s ha a Béni gyerek ott nincs, bizony lerogyik a pázsitra.

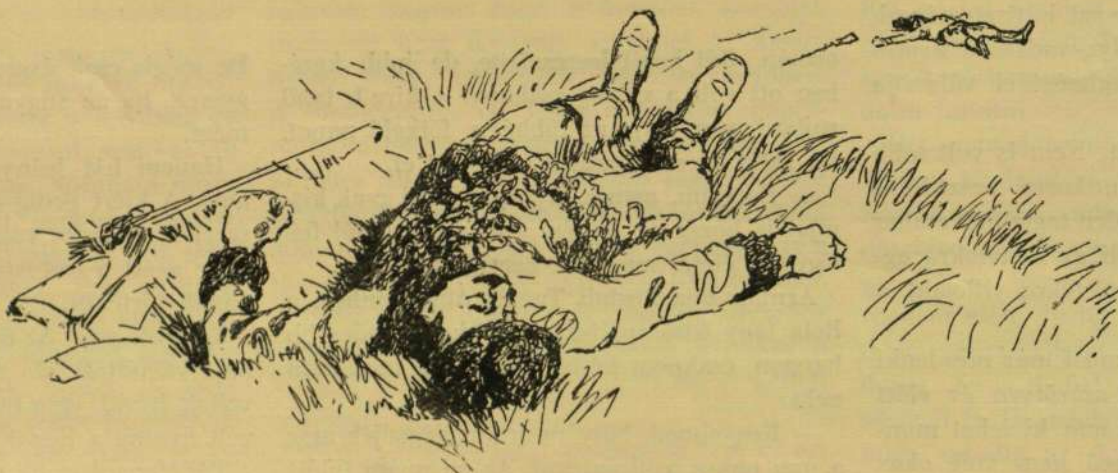
A Béni gyerek megfogta a kezét.

— Édes Rebi hugom!

Sok sűrű népség állt ott köröskörül, de a lányka, mintha észre se vette volna, oda borult a Béni gyerek karjára s ott zokogott csendesen sokáig.

A forrás most is megvan.

A szomorú eset óta a neve: Két biró kútja. Épen negyven éve lesz, a mikor utoljára láttam. Magas hó volt akkor is partjain, de azért a forrás környékén néhány arasznyi távolságban a legszebb mezei virágok nyíltak. Langyos a vize, a telet nem eresztí közel magához.

HIT.

Irta

ENDRÖDI SÁNDOR.

Sokat tudok, de főképp azt tudom, hogy
A mit tudok, nagyon kevés.
Nyomomban árnyként jár a meghasonlás
És nem a — megelégedés.

Bánt ez a szörnyű, rémes korlátoltság,
Ezek a roppant szárnyfalak.
A verőfényen, mely körülhullámoz,
Ugy botorkázom mint a vak.

Nem értem, hogy lehet valaki gögös,
Mikor mind rabszolgák vagyunk;
Nem értem, hogyan gyűlölhethük egymást,
Mikor mindnyájan — meghalunk.

Mért gázolunk keresztül, egy a máson,
Haragosan, lelketlenül?
Kik istent hordozzuk szívünkben, egymást
Mért nem nézzük testvérekül?

Sokat nem értek s fáj, hogy meg nem értem.
Vad kétély dúlja éjszakám, —
S gyarló tudásom horgonyán vergődve
Esengek egy kis fény után.

Sokat nem értek s fáj, hogy meg nem értem,
De azért nem csügged szívem,
S az igazak, a jók nagy diadalmát
Minden romlás közt is hiszem.

És ez a boldogító, tiszta érzés
Végül mégis lecsönnesit.
— Mit meg nem ad a tudás garmadája:
Megadja egy szemernyi hit!

EGY KIRÁNDULÁS ALATT

ELBESZÉLÉS.

Irta GYARMATHY ZSIGÁNE.

I.

A júniusi reggel aranypiros fényben úszik és a turista társaság vidáman röppen ki a városból; a szemek és kerékpárok csillognak, az országút porzik és a juhász-kutyák nagy méreghen vannak, mert kutyafelfogás szertint a biciklit az 5 borszantásukra találták fel: ezért ugatják meg minden alkalommal.

Elrejtözve mélyen a hegyek között van egy regényes fekvésű kis magyar falu, Bérczköz, mely falucska abban a szerencsében részesül, hogy nyaranta, úgy Nagyvárad, mint Brassó felől jöve, háromszor, négyszer fölfedezik a néprajz lelkes tanulmányozói. És a kis falu népe mindannyiszor megjegyzi:

— Hogy kutatnak, firtatnak ezek a jövevény urak, mint valami kajtárköpök! Istenem uram, vajjon mit szólnának, ha mi cselekednénk így a kapujokon belül?

Ezt minden alkalommal elmondja a nép, de azért túri a kutatást és bizonyos rátartó, fölényes mosollyal kíséri a jövevény urak kíváncsiságát.

Ennek a turista csapatnak most csak egy a néplelket és népszokásokat buvár tudósa van, de aztán ez az egy ugyancsak mohón falja a tudományt. Pár óra alatt minden népszokást eltanul, minden szokását a zsebébe, azaz a jegyzőkönyvébe rejt és ír róla tudományos fejtegetéseket, fölolvadásokat s ha kell még népszínművet is. Szóval az ethnográfiában hiány nem esik és tudós Vincze Soma minden kirándulásából teljes megelégedéssel tér haza.

Vincze Somának ott van a huga is, egy szép magas barna leány, Gabi — különben Katinak keresztelték. Gabi rövid haját, fehér sapkát, férgallért és nyakkendőt visel, s mikor turista, bő bugyogót is. Pompás biciklista, mindig messzi távolban előtte jár a többiek és «esetei» vannak. Különben most csak ő ismeri az utat a hegyek között; de azért úgy van, mintha a bátyja vezetné a társaságot, mert hát az az ethnografus.

Van a társaságban két egészen fiatal ember, a ki ez alkalomra parányi fényképező gépeket vett és mind a kettő nagyon szerelmes — de csak titokban — a nála korosabb szép Gabiba.

A társaság legérdekesebb tagja egy új házaspár: a férfiasan szép Bedecs Ödön az ő gyönyörű kis feleségével, Judittal. A fiatal asszonynak ragyogó sötétkék a szeme, árnyas a szempillája, hamvas, fehér az üde rózsás arca, tédret verő a sötétszöke haja, gömbölyű, karcsú a termet, tizenhét éves és a szíve telidesteli van szerelemmel; csakúgy az ura szíve is.

Frigyök szerelmi házasság egyenlő vagyonnal, így hát nagyon boldog lehet ez a házasság, megvan hozzá minden: fiatalság, vagyon, társadalmi állás, szerelem.

Nem keltek nászutra, esküvőjük után elvonultak egy bájos kis villába gyöngyvirág és orgonanyíláskor; a

hazatérő fecskék már itt találták őket s ugyancsak biztatták a fészek rakásra. Öt hetet töltöttek a virágok és fecskék társaságában, mikor egyszer csak betoppan hozzájuk Gabi és kirándulásra csalogatta az új párt.

Pedig az ilyen új pár a kirándulásokon is csak egymást látja, s a mint tekintetök találkozik, szerelmes szívök melege ott lángol a szemökben, s ilyenkor úgy érzik, mintha nem is e földön járnának; pedig a föld pora ugyancsak sűrűn gomolyog körülöttük és ha ott maradnának a poros országúton, sokkal kevesebb fáradsággal jutnának a regényes kis faluba; de akkor hova lenne az érdekesség? Hiszen egy országút melletti falút bizony a drótos tót is fölfedezhet.

De így, letérve az országútról hegynek föl, hegynek le, egészen szokatlan oldalon vehetik be Bérczközet. Igaz, hogy a bicikliket tolni kell; de hát a biciklik is vitték őket elégszer, most miért ne lehetne megfordítva?

Tudós Vincze belefé a sápjába, aztán letér az országútról és visszaküld:

— Balra kanyarodj!

A huga már rég balra kanyarodott, s el is tűnt a halmok között.

Dülö útra tért a társaság, s csakhamar érezni lehetett a közeli erdő illatos leheletét, a kipirult, poros arcokat üde szellő simogatta, s a gyermekasszony mélyen fölélegzett.

— Oh, be pompás! Be szép is az élet kis uram?

És a fiatal férjnek sem volt semmi oka nem szépnékné találni az életet. Ismét egymásra néztek és a biciklik hihetetlen közelségben siklottak egymás mellett.

— Ugy-e Ödön te még nem jártál erre?

— Erre nem; de a rendes úton voltam többször Bérczközön, hiszen tudod, hogy Ágnes néni ott lakik.

— Mondd csak, milyen asszony az öreg?

— Nagyon eredeti, nyílt természet: igazi jó magyar asszony amolyan régi fajtából való; nem tudom mit fog hozzá szólni, hogy első bemutatásra biciklin viszem az új asszonyt? Nem hiszem, hogy megdicsérljen érte, mert az öreg nem tartja titokban a véleményét...

— Majd megkérdem, cirógatom, csókolgatom, s a nagymamáról beszéltetem az öreget, mert úgy hallottam, hogy a legjobb barátok voltak... így aztán csak megenged?

— Ugyan ki is tudna rád nehezíteni!

Behatoltak a fák közé, a hol csak csendesen haladtak előre, mert az erdei utat még nem aszfaltolták.

A kis menyecske ismét megszólalt:

— Mondd csak Ödön, igazán olyan szépek a bérczközi asszonyok, mint hírlük?

— Nagyon szépek. De talán a pompás tájviselet is okozza meglepő érdekességüket.

A fiatal asszony ragyogó tekintetét egy pillanatra

valami megdöbbenés-féle fátyolozta be és önkéntelenül ismételte:

— Nagyon szépek! — Szívében megrezdült egy húr, melynek eddig nem tudott a létezéséről; azt még e pillanatban sem tudja, hogy ha e hűrt pengeti, mily pokoli, őrzítő zenét fog az játszani.

Az erdő árnyas hűséből egy völgybe érnek. A szagotott hegyek tövében szétszórva szalmafüdes oláh viskók gubbaszkodnak, minden viskó előtt néhány alak, többnyire a fiataljából való és nagy buzgalommal koszorúkat dobálnak a házikók fedelére. Ott van közöttük Gabi kisasszony is és neki hevülve működik. Tudós Vincze Soma nyomban tájékozódik a hugától; előveszi jegyzőkönyvét és nagy mohósággal jegyez.

A völgyben arannyal átfutott zöldes fény hullámozik, a légben pompás illat terjeng és sziklás medrében erősen csattog a hegyi kis patak.

— Ebből az eredeti népszokásból — szolt Vincze — korszakot alkotó fölfedezést tehet a tudomány és hévvel magyarizott, követeztetett, melyre nem hallgatott rá senki. Az egyik fiatal ember, a világlátottabb, fáradtan dől a pázsitra; a fiatalabb: a szerelmesebb, lefénképezte Gabi s később az oláh leányokat is. Judit a patakhoz közel egy mohos kőre ült, a hol legtöbb vadsekkű piroslott a buja fű között, oda heverészett Ödön is Gabi kipirulva futott feléjük:

— Érdekes esetem volt!... De Judit, ne hogy vizet igyál, az megárt, várj csak. Befutott egyik viskóba, s pár percz múlva jött egy csupor tejjel s erősen követelte, hogy minden ember tejet igyék. Így hát mindenki tejet ivott. E közben köréjük gyűlt a kíváncsi oláh fiatalok. A legények jól megtermett jó arcú ficsorok; a leányok nagyon kifestve s az ünnepi alkalomra nagyon zsiros hajúak voltak; de néhány meztelbas apróság igazán szép volt.

Judit a festett arcúakat nézte:

— Ödön! Szépek a bérczközi leányok mint ezek?

— De sokkal!

Az egyik fiatal ember is megszólalt:

— Úgy hát Ödön pajtás azért időztél te az őszszel oly hosszasan Bérczközön? Nagyságos asszonyom! Nem jó ezt az embert olyan bíres szépségek közé bocsátani...

Ezek a szavak bele szűrtek a kis menyecske szívébe; érezte, hogy színét változtatja és gyorsan lehajolt a patak felé, mintha a kövek alatt feizákoló halacskaikat lenné. Gabi beszélni kezdett:

— Judit! tudod, hogy ma oláh ünnep van, Szent Ilia napja, mikor a fiatalok koszorúkat dobál a házfedelekre? A kinek fenmarad a koszorúja, az férjhez megy vagy megházasodik ebben az évben, a kié visszahull, az nem ér több Szent Ilia napot.

Judit talpra szokott:

— Én is dobok egy koszorút! Vajjon megengedik? Mire leányok, gyermekek koszorúkat kínáltak neki. Judit kiválasztott egy rózsaszín gyopárból valót és futott vele a legközelebbi viskóig s azzal az egyetlen asszonyi dobással fölhajította a koszorút. Még a paraszasszony dobása is valami gyermekes és jóval mőgötte áll egy nyolcz éves fueskáának. Hát még egy úri leányé!

Bizony a szalmafödel alsó peremét sem érintette a Judit koszorúja és visszahullt a lábai elé.

— No, kicsikém nem mész férjhez ebben az évben! Nevetett Ödön és magához ölelte feleségét; hanem arról távoli sejtelve sem volt, hogy mily kínzó érzések tomboltak abban a boldogság kis szívében.

— Meghalok ebben az évben — gondolta az asszonyka — és ez nem is lehet másként, mert Ödön az ősszel, mikor már jegyesek voltak, a szép menyecskéért időzött Bérczközön; hiszen ezt már, a barátai is tudják! De nem fog elárulni semmit... Ő okos asszony, hát vár, a míg bizonyosra derül, akkor aztán...

— Indulj! vezényelt Vincze Soma, mert látta, hogy a huga megindult és el is tűnt a sziklás halmok között. Fáradtságos út következett: keskeny gyalog ösvényen fölfelé kellett tolni a gépeket. Az első pihenőnél Ödön megsimogatta a Judit kigyúlt arcát és szerető szíve hő melegédel nézett a szemébe.

— Vajjon nézett-e még ily gyöngéd szerellemmel a más szemébe? — kérdezte magát a fiatal asszony. — Oh, csak ezt tudhatná egyszer bizonyosan! De már hinni sem mer... miért nem vallotta be neki őszintén Ödön, hogy az ősszel... de hátha nem is azért időzött Bérczközön...

Egy hájos fensikra értek: alattuk a szép magyar falucska fehér falú házaival fürdött a napfényben. Az egyforma házacskák közül kiemelkedett egy széles fedelzetű nagyon régi udvarház. Ödön arra mutatott:

— Nézd kicsikém, az az Ágnes néni háza. Jól füstöl a kémény; az öreg pompás konyhát tart; de azért még se lepjük meg úgy egyszerre. Azt gondoltam, hogy a társaság szemlélődjék egy kissé a falubn s előbb csak mi ketten menjünk... bizonyos, hogy meghívja ebédre a többi is... jó lesz így, Judit?

— Nagyon jó. És a fénylő kerékpárok csillogva surrantak lefelé a virágos réten. Lejebb már kaszáltak, a rendekből illatos pára szállt még lejjebb foly a gyűjtés, a táj cseng a népdaltól s a turistákat egészen felvillanyozza a magyar nóta.

Az igazi népdal mindig mélyen hat a magyar kedélyre; mint apró tűzszikra pattog végig a vérben és meleg hullám önti el a szívet s fellángol a hő szeretet a magyar föld és magyar nép iránt: ez a mi ősi földünk; ez a nép a mi magyar vérünk! De a nép nem igen veszi észre ezt a lelkesedést s a karilázó társaságtól bizony nem kíméli szokott gúnyos megjegyzéseit, melyek mind csak oda lyukadnak ki, hogy: az úrféle sokat hiábavalóskodik, kivált így nyaranta s hogy mindent ki akar firtatni. Mi köze ahhoz, milyen a gunyánk most és milyen volt az elődeinké; milyen a házunk, kívül-belül; mit főzünk, hogy élünk? Mi nem törődünk vele, ők akármint csinálnak... És igazán nem törődik. Most is csak egy futó tekintetet vet a társaságra, aztán azzal a rátartós önértetéssel, a mi úgy illik neki, folytatja munkáját.

Lejtős út vezet a faluba. Hatalmas új övénykerítés mellett haladnak. A kerítésből mint egy nagy barna kar egy vaskos ág nyult ki és töviskarmaival belekapott a Judit szoknyájába; mintha csak azt mondta volna: állj meg egy szóra, ne rohanj úgy! A biciklítő fölé dőlt és a fiatal asszony talpra szökött, hanem a szoknyája, fenn a csipőnél, köröskörül le volt szakadva, és a gyönyörű nagy haja aláomlott és nagyon szép volt; az ura nyomban mellette termelt, de a többi férfi nem akarta zavarni és csendesen haladt előre. Csak Gabi nem vett észre semmit, mert ő már rég beért a faluba.

Pedig Juditnak most szüksége lett volna rá, az ő kis táskájában volt tű, cérna; ezt fel is említette ura előtt, mire a sövénykerítés nyitott kapujában megszólalt egy nagyon csinos szép menyecske:

— Instálom, csak ide, majd megvarrom én a szakadást, tüstént hozom a tűt és cérnát, — aztán befutott. Ez alatt Ödön helyreigazgatta a biciklit, a kapufélfához támasztotta s pár szóban megbeszélék, hogy most elmegy Ágnes nénihez, aztán visszajő Judit után.

II.

Ágnes néni fekete bodros fejkötőjében ott ült nyári tartózkodása helyén, a lépcsős, széles verandán; innen intézi gazdasági ügyeit. Az utóbbi időben nehezen megy a mozgás, és az olvasás sem könnyebben, ezért gyakran pasziánszozik, mire azt mondják a falubeliek, hogy: a nagyságos asszony ismét magában nyereszkedik. És a matróna ezen jóízűen nevet, tetszik neki minden, a mi egyenesen a néplelékből származik; de minden bo-

szantja, a mit úgy kívülről akarnak a népre rásimogatni. Nem valami nagyon rajong a mindent firtató turistákért sem; ha pedig valami népies írótól olvas valamit, azzal teszi félre: Okvetetlenkedés, okvetetlenkedés! Hamis virág, papírvirág! Nem hajtott ez a magyar földből!

Épen kártyáit rakosgatta, midőn észrevette, hogy a nyitott kapu előtt bicikliskék suhannak el és vissza, mint mikor a fecske esőt érez.

— Na, ezek ismét felfedezik Bérczközöt, s a vége csak az lesz, hogy megcsodálják a régiséget: már mint engem, s a házamat, legvégén pedig itt maradnak ebédre — már ha marasztom; de hogy a pokolba ne marasztanom, ha itt vannak? Lássuk csak? A kövér tyúk-leves már fő, a zöld paszuj is... de egy csirke: hét medvének egy vacsorát!

Nem folytathatta magánbeszédét, mert mint a villám úgy cikázott végig a nagy udvaron csillogó kerékpárjaival Ödön. Aztán leszökött:

— Kezét csókolom — ezt meg is cselekedte. — Itt vagyok, édes jó Ágnes néni, de nem egyedül...

— Látom.

— Azt nem látja Ágnes néni, mert annak leszakadt a ruhája, s most azt varrják egy csinos paraszmenyecskevel. Elmondta az esetét, engedelmet is kért, hogy így jönek az első bemutatkozó látogatásra; de rövid időn kocsin is tiszteletet tesztek.

— Jó, jó, csak hozd a feleségedet, mert nagyon vágyom látni, legjobb barátom volt a nagyanyja... hej, be szép asszony volt... Vajjon a feleséged hasonlít hozzá? Úgy tapasztaltam, hogy a leányok gyakrabban hasonlítanak a nagyanyjaikhoz, mint az édes anyjokhoz... Mondd csak, nagy haja van a feleségednek?

— Rendkívül nagy, majdnem térdig érő...

— A nagyanyjád ugyancsak érte a tétet s még azon alul is; bizony Kelemen Judit nagy szépség volt... Szép a feleséged?

— Nekem nagyon szép; de mások is annak tartják.

— Jó, tehát hasonlít a szépsége is... csak aztán... elhallgatott.

— Csak aztán? kérdezte Ödön megdöbben kíváncsisággal.

— Hát hogy valami nagyobbbat ne gondolj, kimondom: Csak aztán ne lenne olyan féltékeny természetű, mint a nagyanyja volt, a ki oktanon féltékenységgel halálba kergette a derék urát, a kit különben imádott... de majd elmondok én ezt neki négy szem között, hadd okuljon belőle jó előre: hahogy a nagyanyja vére lenne benne...

Ödön nevetett; hiszen az ő kicsi felesége nem féltékeny. Aztán ráterelte a beszédet társaira...

— Láttam őket, láttam! Hiszen már rég röpdönsnek a kapu előtt... természetesen, hogy nálam ebédelnek; de őcsém, aztán mondd meg nekik, hogy akármint is beszélek, ha még olyan ódságokat is mondok, eszközbe ne jusson a szavaimat jegyezgetni, protokollumra venni, mert én azt nem tűröm! Ezért már kikapott tőlem egy-némely hirtelen tudós, a ki azt hitte, hogy az én ódságom révén nevezetes ember lesz... Máskülönben jöhetnek; szívesen látom ebédre.

Ödön sietett tájékoztató tudós Vincze tanárt, hogy aztán türtőztessze ethnografiai hévét, a jegyzőkönyveskét elő ne vegye; az öreg jó ízű magyaros mondásait ne ismételje. Míg a kapu előtt folyt a tájékoztató, a matróna csemetéit, mire az ebédlő ajtóra elfutott egy csinos paraszt leány.

— Zsófi! Papramorgót, pirosát is sárgát is, keserűt is édest is, aztán kalácsot; de egyebet ne! Sárának pedig mondd meg, hogy szaporítsa a rétest, s vagy hat csirkének szegje nyakát; savát, borsát megadja mindennek, valamiben hiba ne essék, mert baj lesz!

A lány elfutott, s pár perc múlva már ott volt a piros, sárga, a keserű, édes csillogó pálinkafélékkel. A vendégek is épen elhelyezkedtek a matróna intésére, a ki csak abban nyilvánított az ebédre való marasztást, hogy az itálakra mutatva mondta:

— Azért nem hoztattam semmi harapni valót, mert nem szeretem, ha a vendégeim holmi dib-dáb dolgokkal étvágyukat rontják s azután a tisztességes ételekben csak turkálnak. Nálam jó étvágygyal ebédeljen a vendégem!

És ez a beszéd épen nem volt kellemetlen az éhes társaság előtt.

Zsófi körülhordta a tálcát; a tágas veranda egyik sarkában állott a legáltalabb turista s mikor a leány hozzáért, megszólította:

— Mondja csak, szép leány, idevaló-e?

— Igen is; itt méltóztattam a napot megtekinteni.

Vincze tanár fülelni kezdett; a matróna pedig boszusan rázta ősz fejét. A fiatal ember kedvtelével folytatta:

— Helyesen cselekedte, szép leány, hogy itt méltóztatott születni, legalább mi is gyönyörködhetünk eredetiségében és pompás tájvilágában.

Zsófi letette a tálcát és csak úgy távozófélben szól oda:

— Dicséretet hallgatni nem vagyok részre hajló, kedvtelésben hiányos az nekem könyörgöm alásan. Az érthetetlen szavakat egész szerénységgel mondta és gyorsan távozott az ebédlő felé.

— Na ezért megmosom a fejedet! — mondta halkan, csak magának, a matróna és ősz fején ugyancsak rezegtek a fekete csipkék. De tudós Vincze tanárón teljesen erőt vett az ethnografia; jegyzőkönyve után kapott, a szókincseket akarta feljegyezni, hanem az Ödön intésére visszatette jegyzeteit. De egyszerre nagyon szomjas lett, bement egy pohár vizet kérni. Ödön mosolygott, aztán nénihez fordult:

— Kinek a fejét akarja megmosni, édes Ágnes néni?

— Ezét a Zsófiét! Jóravaló lány ez; de mikor a Budapest szolgáló nénye hazajő atyafilátogatába, tisztára megbolondul. A nénye annyi nyakatekert, fura kifejezést hoz magával, hogy az csupa veszedelmek. Az atyafiság is művelt akar lenni és mohón nyeli a zagyvalékat és ideig-óráig használja is, mint csak az én kis szajkóm. De aztán a nép helyes nyelvérzéke, szerencsére, mégis csak előli a gyim-gyomot, s ismét csak a tősgyökeres magyar szó hajt, mert annak mélyen benn van a gyökere az ősi földben... de azért mégis megmosom a fejét ennek a kis szajkónak!

És ez alatt az ebédlőben tudós Vincze tanár jegyzi, jegyzi a magyar 'szókincsek'-et.

III.

Az úri és a paraszt menyecske közel simulva egymáshoz ülnek egy félig kifaragott gerendán. A gerenda a tornác előtt van és lapos részén kényelmes ülés esik. A szép Török Pistáné gyorsan öltözött az elszakadozott szoknyát és Judit meleg vonzalommal beszélget a fiatal menyecskevel. Benn a csinos tiszta házban öreg asszony süti a 'pohar pánkós'-t: fla, menyecske koma-ságba később, ezért maradtak ma itthon a mezőri. A fiatal gazda délelődjét végzi; a forró fánkra jól esik a friss víz; jót hajt a mázas korsóból, ingujjával megtörli a száját, aztán kilép a tornácra. Hátall ül hozzá a két fiatal asszony és nagyon el vannak merülve a beszélgetésbe. Török István letekint a tornácra és látja az esetet: úgy, hát gunyaszakadás esett? Na, akkor nem zavarja azt a kisasszonyt, s galléros elhatározásában csendesen dől a tornác-könyöklőre. Alant tovább foly a csevegés: Judit már tudja, hogy Erzsók két éves asszony, gyermeke még nem volt és az urát nagyon szereti...

— Nagyon szereti, gondolta Judit és még gondolt hozzá valamit: meg kellene kérdezni... de hátha a menyecske kitalálja, miért faggatja? Ejh! mindegy; ő bizony megkérdi. Szép Erzsókhöz simul, s kissé zavartan szól:

— Mondja csak... ha maga úgy szereti az urát, érez-e néha, elrejtve a szíve mélyén, féltékenységet?

— Nem. Legyen hála a jó istenemnek, soha sem éreztem; de hát érez az uram helyettem is; csak ez az egy ne szorult volna belé, akkor én lennék a legboldogabb menyecske ebben a házban.

— Látja, szép Erzsók, azért félti az ura, hogy nagyon szereti...

— Én is szeretem ő kemét, de azért nem gyötörök ok nélkül való kínszáll!

Juditot rendkívül kezdte érdekelni a dolog. Átfogta a menyecske gömbölyű karját, aztán elhajolt, hogy a szemébe nézhessen, s úgy vallatta izgatott, de édes hangon:

— No, mondja meg Erzsók igaz lelkére, hogy soha, soha sem adott okot a féltésre? Látja, én úgy gondolom, hogy a féltékenységet mindig valami kis alapból bíró előérzet... valami megfajthatatlan sugallat okozza...

— Nem okozza biz' azt más, csak a rossz természet! És azt mondom, hogy ha a kisasszony férjhez megy, nehogy féltékenységgel keserítse a társa életét, mert a keserűség még rossz útra is téríthetné...

— Ne mondja! Különben férjhez mentem én már, új asszony vagyok, beszélhet előttem mindenről...

Érdeklődése mind fokozódott: most már megtudhatja azt is, mit érez, mint gondolkozik a féltékeny egyén társa? Fűrészre nézett a szemébe, megmozgatta arcát, azután rábeszélő, meleg hangon faggatta tovább:

— No, valja be Erzsók, hogy ha nem is amolyan igaz okot, de valami csekélységnek tetsző parányiságot mégis csak szolgáltatott a féltésre? Úgy-e, úgy-e, nem merné minden gondolatát bevallani a féltékeny urának?

— A gondolatokat biz' én merném; de van egy, a mit nem mernék neki megmondani, már ha ilyen a természet: főbe ütné érette...

Deli Török Istvánnak egyszerre halvány lett a barna-piros arca és tekintete fellángolt. Első indulata az volt, hogy berohanjon és megfojtja az asszonyt; de aztán erőt vett magán: hiszen még semmit sem tud, pedig mindent meg akar tudni. Egész erejével markolta

a könyöklőt, hogy egy helyben maradjon. Judit pedig mohó kíváncsisággal vallotta, Erzsókat, a ki valott eképpen:

— Na, ha ilyen szépen néz a szemembe, elmondok. Az ősszel épen itt állék az udvaron, nyitva volt a kapu akkor is; ilyen karikák jöve egy úri, a mint megláttott, befordult és egy pohár tejet kért. Hoztam neki jó szízzel, de mikor fizetni akart, azt mondtam ugyan tegye el a pénztét, azt a pár kanál tejet csak nem adom fizetésre!

— Na hát ezt elfogadhatja — mondta az úri és megcsókolta itt is, itt is az orcámat, aztán felpattant a karikákra és eltűnt.

— Megölöm! — gondolta Pista, de a mit Judit kért, az óvatosságra intette.

— Itt van-e most az az úri, nem vette észre? Na hát szóljon már az istenért!

A menyecske megdöbben a Judit tekintetétől, sejtelve támadt, hogy ennél is a féltékenységgel dől és vonakodva felelte, hogy most nem is vehetett észre semmit, mert tüstént csak az eltépett gunyához sietett...

— Na, majd észreveszem én! — mondta a fiatal gazda visszafogott indulattal és kilépett a tornácra. Judit felszökött, Pistára tekintett lázongó szilaj tekintettel, melyből a rokonérzés is kicsillámolt; hiszen mind a ketten meg vannak csalva, az világos! Ödön már jegyese volt az ősszel és mégis csókolózott ezzel a menyecskevel! Irántólag keserűség dült a szívében és megdölgölés nélkül, hevesen szolt Pistának:

— Látom az Erzsók tekintetéből, hogy fölismerte a csókos úrfit...

— Azt én is látom! Isten igralmazzon mind a kettőnek! Aztán feleségéhez fordult: Te, úgy próbáld meg valami intéssel jelt adni az úrfitnak, hogy az lesz az utolsó intésed, szemmel tartalak!

Ekkor tűnt fel az utcán a jó kedvű társaság, Ödön jött elől és a mint Judit meglátta azt a derűs fiatal arcot éles fájdalom nyilallott a szívébe. Elárultam, megölik! és ki akart futni az utcára, hogy figyelmeztesse; de a gazda elibe állott, látszólag egészen nyugodtan, csak szemében lobogott a benső tűz hatalmas lángja:

— Innen egy tapodtat sem, nagyságos asszony! A ki hozzánk akar jönni, hadd jöjjön... a telkemen általam nem is lesz bántódása senkinek, hát csak jöjjenek! A többi majd azutánra való...

Be is jöttek, nyomukban apró gyermekek csödlöttek az udvarra, ezeken Vincze tanár kereste az ő típusát és nagyszerű felfedezéseket tett, Judit halványan állt és nem mert az urára tekinteni, érezte, hogy szemmel tartják. A gazda szerencsés jó napot kívánt a vendégeinek és kérte, hogy menjenek be a házba egy pár falat süteményre s egy korty italra; de tudós Vincze tanár annyit nézni valót kapott az udvaron, hogy engedelmet kért a künnmaradásra; a két fiatal ember elővette parányi gépét és lefénképezett csúrt, gyermeket, asszonyt meg a gazdát is, a kit aztán képpel kecsgetett.

Török István ügyet sem vetett rájuk, mert észre vette, hogy Erzsók egészen közönyösen nézi működésüket, valamint a Vincze Somát is: na, ezek nem a csókos úrfiak. És még erősebb gyanuba fogta a csinos szép ifjút: Ödönt; épen így Judit is. Pista úgy tett, mintha a gerenda faragása érdekelné, azt nézegette, körüljárta és nem tágtott Ödön mellől, a kit szerett volna összemorzsolni. Hogy merte az én feleségemet megcsókolni? Mind csak ez forrt benne: de nyugalmát, önérzetes férfiaságát megtartotta úgy, hogy egy tökéletes műveltségű egyén sem különben. Judit érezte, hogy mi dől most szívében annak az elgyötört házasság felnek és csodálta önuralmát, s azt gondolta: ha már egy parasztgazda ilyen tud lenni, akkor a művelt urinó csak nem fog duzzogni ennyi ember előtt és igrkezett megközelíteni Pistát. Igazán derék ember ez, mily deli szép férfi s a feleségét mégis úrfiak csókolgatják! Ezt gondolta.

Bizony, ebben nem valami sok a logika; úgyde a Török Pistában sem több, a mint azt gondolja:

— Lám, be édes szóval beszélnek velünk az urak és mégis elszereik a feleségeinket!

És Ödön igazán szívből jövő szíveséggel beszélt a gazdával, azután Judithoz fordult, megsimogatta arcát és azt kérdezte, talán megártott a rázkodás s azért oly halvány?

Nem, Juditnak nincs semmi baja, csak hogy épen tudni akarná, hogy a néni — mint afféle régi asszony — nem fog-e nehezteni a biciklin való látogatásért s vajjon szívesen látja-e?

— De nagyon. Tüstént fölmentem, hogy nagymamád

volt a legkedvesebb barátja, a híres szép Kelemen Judit, annak a sötét szőke haja sarkig ért...

— Mi? hogy? kérdi Vincze tanár arra felé tartva; jegyzésre készen.

— No, itt már följegyezheted a matróna szavait, nem dobnak ki érette. Az öreg egy hosszú élet tapasztalatából azt merítette, hogy általában a leányok inkább hasonlítanak nagyanyjukhoz, mint édes anyjukhoz s különösen ha valami külső hasonlat van köztük, akkor biztosra vehetjük, hogy az unoka természetét is örökölte nagyanyjától. Azért apróra kivallott a feleségem felől és ekkor mondtott valamit... de az már nem tartozik ide...

Ödön elhallgatott, Vincze pedig visszament típusokat kutatni. Judit sürgetve kérdezte, hogy mit mondott az öreg?

— Azt majd megmondja neked... úgy látszik arra nagy súlyt fektet Ágnes néni és másfelé akarta terelni a beszédet, de Judit szokatlan idegességgel kívánta, hogy Ödön mondja el most mindjárt.

— Hát, kicsikém, megkérdezte: nem vagy-e féltékeny? És a szivedre akarja kötni, hogy csak az ne légy, mert a házasságnak ez a legnagyobb szerencsétlensége; példa erre a nagymamád esete, a ki imádta az urát és halálba kergette oktanon féltékenységgel; aztán utána örült...

— Ejha! be jól ki vagy tanultva — gondolta Pista, a mint egy járomszegét faragva úgy tett, mintha csak egészen az foglalná el — különben mind egy szálj ilyen ravasz, a kiből hűtlenségi szándék lakozik... de ideje is lesz már egyet csavarítani a srófon, hadd lássuk, mit szoríthatunk ki?

Judit annyira reszkett, hogy le kellett ülnie a gerendára; Erzsók felkapott egy kis tüpögő szép gyermeket, odavitté Judithoz, mellé ült s úgy mutatta a kövér kis jószágot. Asszonyi ösztönével érezte, hogy ez a fiatal teremts most szenved, hát szórakoztatni akarta: pedig neheztelt rá előbbi szavaier.

Ödön a gyermekhez hajolt, megsimogatta, aztán ő is oda ült Judit mellé és Judit egyszerre csak úgy érezte, hogy nagyon gyűlöli mind a kettőt: ezek csalják meg! És szíve elkezdett igrmatlanul dobogni.

Pista Ödön elé állott s faragásálás közben csak úgy odavetett egy kérdést:

— Mondja csak a tekintetes úrfit, járt-e már erre melélenk?

— Jártam többször, — felelt Ödön egészen közönyösen. Szép Erzsók átható, dacos tekintettel nézett fel az ura'szemébe. Égette 'egymást' a lángoló nézés. Ekkor

az utcán az izzó napfényben megcsillámolt egy bicikli aczélla és egy sapka fehérsége, Erzsók lángvörös lett, aztán fehér, mint a habzó ingujja és már nem tekinthet kihívó daczal az urára, hanem lehajította fejét a gyermekhez.

Ezalatt az elkésett Gabi leszökött gépjérőre és vigan szolt a bátyjához:

— No, Soma, most velem jőjj, nagyszerű dolgokat fedeztem föl, — aztán körülnézett az udvaron. — Nini! Hiszen én már jártam itt egyszer...

Ödön felállt.

— Ideje lesz már ebédre menni és kezét nyújtotta a feleségének.

Szép Erzsók letette a gyermeket s mint egy önkéntelenül védelmet keresve, az Ödön háta mögé állt. A Gabi emlékei egyszerre csak veszedelmes gyorsasággal kezdtek ébredni és örömmel tudatta, hogy egy gyönyörű menyecske mily szívesen látta. Ekkor fedezte föl Erzsókat:

— Hiszen itt is van az én szép menyecske! És hozzá futott. Emlékszik, milyen pompás tejjel kínált az ősszel?

— És úgy-e csókkal fizette a tejet? kérdezte Pista immár alig fékezhető indulattal.

— Azzal ám; de ezt tej nélkül is szívesen meg tettem volna, mert arra a vadvirág arcra csókot nyomni valami kedves... így ni! s ölelésre tárt karral meg akarta csókolni Erzsókat.

Pista vállon ragadta:

— Úrfit!

— Úrfit? Nem vagyok én úrfit! Nevetett Gabi és akkor már Judit is nevetett és az arca úgy ragyogott a boldogságtól, mint nyári zivatar után a kiderülő ég. Oda simul Gabihoz s onnan biztosította Pistát, hogy Gabi leány, az ő édes kedves barátja.

Szép Erzsók dacos fölháborodással mondta:

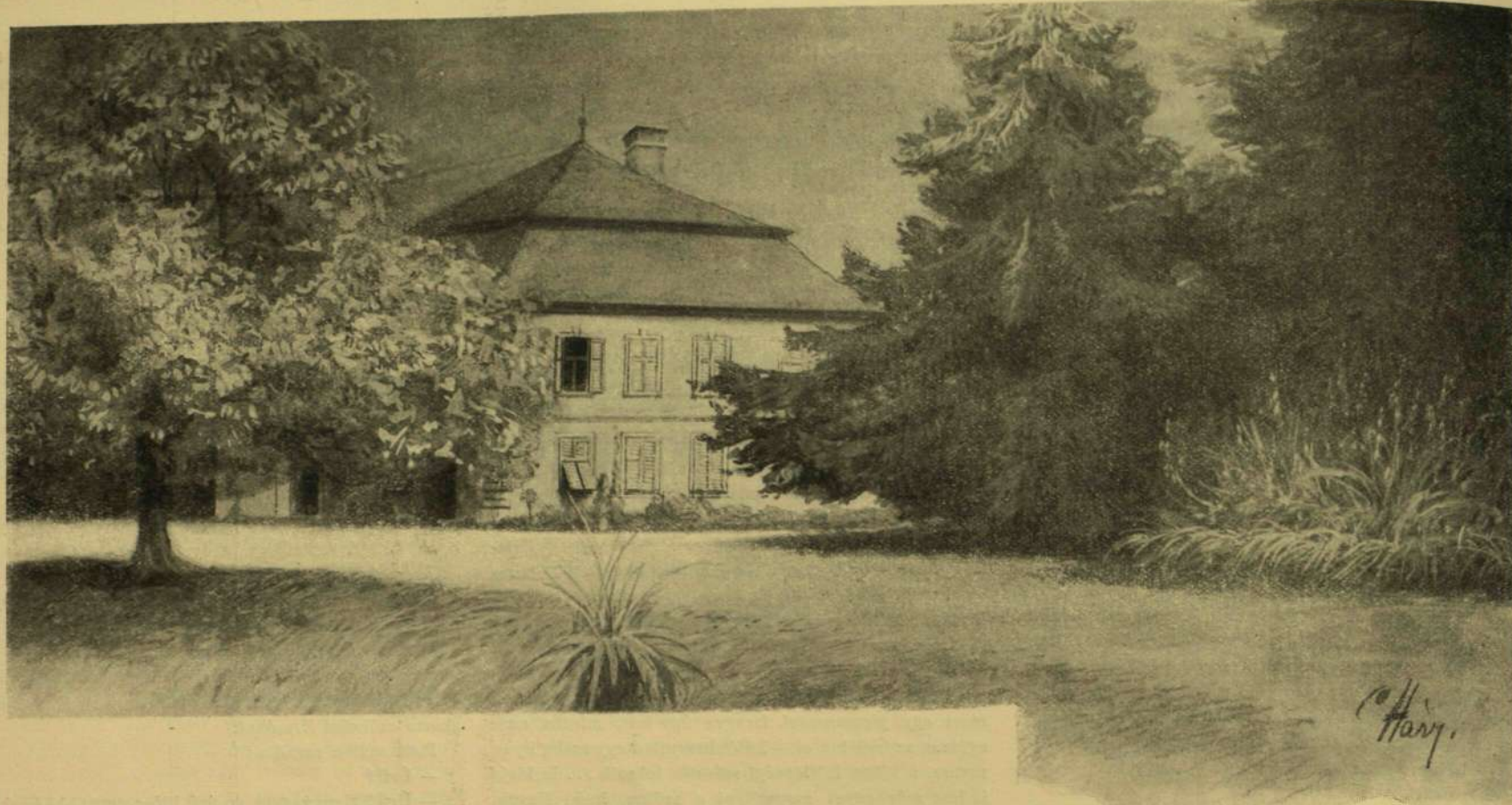
— Ha lány, mért vesz magára ilyen gunyát! És rántott egyet a bő bugyogón, aztán az urához fordult:

— Na, látja Pista, ismét csak ok nélkül gyanakodott! Pista lángoló tekintettel felelt:

— De nem rajtad múlt, hogy férfi legyen!

Erre nagyot dobott a Judit szíve és arra gondolt, hogy épen így fizethetett volna Ödön is — a férfi. És elhúzódtott Gabitól. Aztán búcsúzára nyújtotta kis kezét a gazdának és ekkor résztvevőleg, megértő tekintettel nézett egymás szemébe az úri asszony és a paraszt, férfi. De hogy is ne; mikor csaknem megcsalták mind a kettejüket

KOLTÓN.

Ősz van, mint akkor, napfényes, virágos
Mélán mosolygó csendes ősz.
Körül a völgybe' minden oly világos,
Csak fönn az ormokat fátylázza gőz.
Itt áll a vén som, gyümölcsessel rakottan,
Alatta a költő kő-asztala;
Bezárt zsalúkkal a kastély amottan,
Mely boldogságuk menhelye vala.

Midőn elhagyták a szülői házat
Júlia búsan, a vő ridegen,
S otthontalan hajlék várt volna rájuk:
Itt letek nyugtot, e derült helyen.
Szíves barátság, kímélőn kitérve,
Átadta nékik ősi szép lakát;
S e vén fa, — mintha lenne mártva vérbe, —
Piros boglyokkal ékíté magát.

Itt ültek ők, tanútanul magányban,
Egymásnak adva, hagyva, — itt!
Föléjük e fa terjesztette lágyan
Másfélszáz éves göresős ágait.
Gyermek-szemök innen merenge széjjel
A Lapos mentén és az ormokon;
Itt szólt a dal, borongva, szenvedélylyel
A boldogságtól zengő hűrokon.

Csak nézek, nézek, könnyűvel szememben:
... Úgy hittem, e hely lángra szít! ...
Csak állok, állok, néma félelemben:
... Mióta vonzott! és most — eltaszít?!

Mintha tilosban, oly remegve lépek ...
Úgy van, tilos hely, az Ő tilosa, —
Övéi mind e esodabájú képek,
Övé ez ősz, e táj! Oltár e fa.

Minden a régi. Szinte, szinte hallom
Lépéseik múltó zaját.
Fátyol lebeg a fák között a halmon,
Szél hozza Júlia víg kacaját.
Miként a hű eb, gazdáját keresve,
Bejárom a kert bűvő utait.
S reménykedem, ha majd leszál az estve
Itt lesznek ők megint! ah, újra itt! ...

Mint elpihent orkánok temetője
Oly csendes a völgy, a berek.
Villámstisztított balzsam-levegője
Mint pihenő tó, halkan szendereg.
Virgoncz halakként esőkák úszdogaálnak,
Eveznek ott fenn, jobbra-balra át;
Pehelynyi felhők csöndesen megállnak
És hallgatózik a kék némaság.

Mint hogyha most is ama dalra várna,
Mely itt esendült e völgy ölén. ...
Mintha e sok fa mind körébe állna,
Hogy daloljak hát nékik egyet — én!
Ha van lelkemben egy könnyeseppnyi költő,
Öntsem elébük, ők megértene; —
Sok volt a csend már! két nagy emberöltő! —
S én dalba kezdenék, de — nem merek.

És mintha szózat hallanék közelből,
Eme páfrányos hant alól,
Szó, mely egyszerre sujt le és emel föl, —
Az «ezredes», az elhunyt gazda szól:
— «Ő kényszerít hallgatva meghajolni,
Kit gyermekálmód óta úgy szeretsz!
A hol más nem járt, oda menj dalolni!
A hol magad vagy, költő ott lehetsz!»

Mióta vonzott! mint holdját a bolygó,
Egy élet óta! ez a kert,
A hol az ég is tisztábban mosolygó,
A hol Petőfi üdvörlé énekelt.
Óh, mennyi vágy oszlott a semmiségbe!
Törött naszádként hány remény elült!
Hányszor dobott a sors pokolba, égbe,
Míg ez a vágyam végre teljesült!

Hogy járjak én is ama szent porondon,
A melyen egykor Ő haladt!
Merengjek itt e tiszta égi bolton,
Mely fényes, mint szívén a gondolat!
Lássam e tájék bűvölő esodáját;
Lessem, keressem az Ő ihletét;
S ha megelném itt zengő harsonáját,
Folytassam én elnémult énekét.

De, óh, hiába! A nagyok nyomában
Haladni kín és kárhozat!
Hol az erő, mely küzdelem díjában
Versenybe' Véle, diadalt arat?
Hol az a szív, mely Őt követni bírja?
Hol az a szárny, mely röpteig felér?
Hallgatva állsz, érzelmid néma sírja,
Ajkad elsápad, szíved félve fél.

SAKÁLOK. Irta ifj. Korányi Frigyes.

Elkomorodott a természet s hirtelen megfakultak a cölves táj nevető színei. Kialudt a tengerből vizének ezer csillogása, szürkévé sápadt a vízben tükröződő magas sziklafal s fönn a tetején folsóhajtottak a c...i villa örökzöld lombjai. A ciprusok izgatottan bölintettek hegyes csúcsukkal s fehér szirmok kavargó raját kapta el a kerekedő szél. A kertből rablott virágillattal együtt ragadta messzire a megmozduló tenger fölé...

Szomcsuk tisztelendő úr és doktor Földes a villa egyik hátsó szobájában koppantgatták le kártyáikat, feledve tengert, zivatart. Balázs, a komornyik, a pap kártyáiba nézett nagy figyelemmel. Föl-fölszisszent s rosztalólag csóválta a fejét, a hányszor az játszott. Alig látták már a kártyát a szoba homályában s szemüket marta a pipafüst, mely lomhán nyújtózkodott fejük fölött, rétegekbe szakadva. De azért abban nem hagyták volna egy pillanatra, hogy világot gyújtsanak s ablakot nyissanak.

A doktor éppen egy ütökártyát vágott ki s a káplán keményen lecsapta dühében a pipáját, mikor fölpatant az ajtó.

Beppo az olasz kertészlegény futott értők s lelken-dezve ujságolta, hogy jön az eső, a gróf meg ott lenn van még a kertben. A gróf! Egészen megelégedtek róla. Ott felejtették tolószékében, kedvező helyén, a sziklafal peremén.

Balázs fölugrott s széles, bajszatlan szájában káromkodást rágya futott el. A káplán és az orvos is fölkeltek, de a helyett, hogy nyakra-főre siettek volna a grófhöz, előbb még állva fejezték be a játszmat.

«Balázs! ... izé! ... doktor!» hallatszott a kertből Lázár gróf rekedt kiáltása. Ott állt a tolószék a sziklán, melynek alját csapdosták, a hullámok. A takarók s vánkoscok közül csak összetöporódott, híres vadászatok, arca látszott s egy pár fénytelen kék szem, mely gyermekes kétségbeeséssel tekintett jobbra-balra.

— Hol a pokolban voltak? — fakadt ki, mialatt Balázs sietve tolt fedél alá. — És amazok hol vannak? ... Ha csak egy pillanatra nyom is el az álom, elpárolognak mellőlem! Hát akkor minek vannak itt?

— Nekem a fehérneműt kellett összeszednem, könyörögöm, — hazudta a komornyik, — meg a hálószobát kellett átrendeznem, a hogyan parancsolni méltóztatt.

— No jó, de hát egyikök csak itt maradhatott volna ... és maguk is csak gondolhatnának velem egy keveset, — szólt oda az orvosnak és a papnak, kik sok ejnye-ejnyével siettek eléje és czéltalanul sürögtek-forogtak körülötte, mialatt Balázs gondosan letörülgette megázott ruháját.

Földes bőszerű védekezett és a káplán is megszűnt keringeni. Megdörgölte az állát, miközben kitátotta a száját és csontos arca hihetetlen hosszúra nyúlt.

— Ha csak sejtethetők volna! ... ha csak sejtethetők volna! ... — mondogatta, más mentséget nem találva.

Lázár gróf hosszasan fordította félre fejét s kinézett az eső ködébe, a kedélyaltató, egyhangún susogó nagy szürkeségbe. Felindulása lecsillapult s gyermekes elérékenyessé vált. Fejével lassan bólogatva

figyelte, miként gördülnek végig az ezüstesepek egy fikusz pléhszerűen merev levelein, hallgatta a nyugtalan tenger zúgását, a sziklafalat ostromló hullámok ritmusos dörgését. ... és elkészeregett saját sorsa fölött. Megesett a szíve önmagán.

Rengeteg gazdag volt s fejedelmileg bőkezű, ha valami élvezetért kellett fizetnie. S mert legnagyobb élvezete a magasztaltatás volt, ügyes hizelésért könnyen nyitotta meg tárczáját, a mit sohasem ért el nála fájdalom könnyre.

Egész élete csak bakanál volt tönjenező kegyenczek körében.

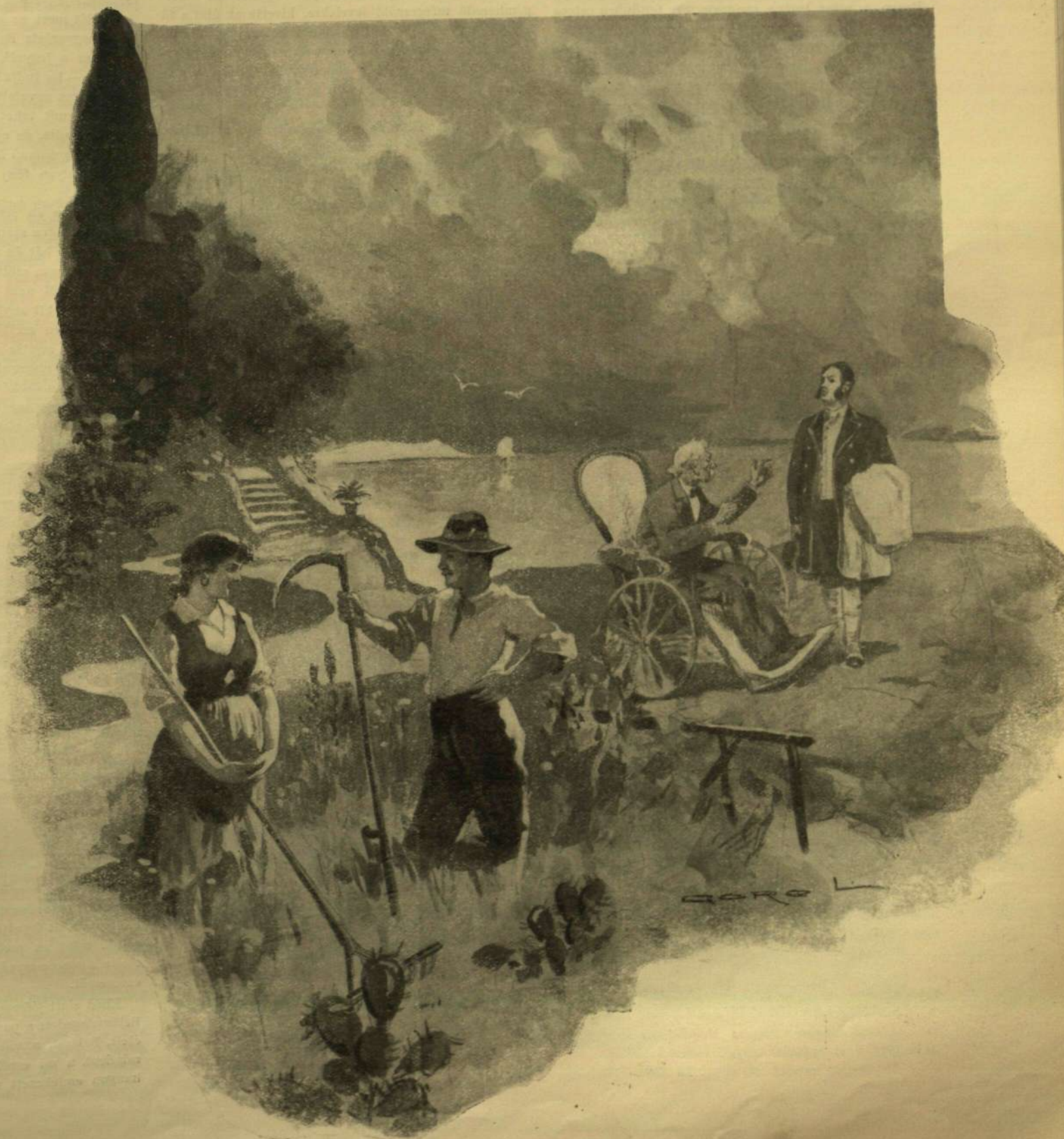
De mikor néhány éve szülítés érte, megváltozott az életmódja s megváltozott ő maga is. Megszűntek a lucullusi orgiák, dinom-dánomok, híres vadászatok, megszűnt világhírű versenystállója, beköszöntött a gyötrelmes unalom s üldözte a magával tehetetlen, félig-rom embert palotáról kastélyba, fürdőről városba, Monte-Carlóba Párisba ... Hiába! Mintha forgószél járt volna előtte, minden örömet elsöpörve útjából, sehoh sem találta meg többé azt a jó érzést, melynek emléke odahívta. Mindenünne csak máshová vágyott. Akkor meggyűlölte a világot, mely már csak másoknak áll, meg az életet, mely csak másoknak virít. S meggyűlölte azokat a másokat, kik élvezik tovább, a mit tőle immár megtagadott a sors. Nem is adott többé gazdagságából senkinek. Legalább ezzel nyugtatta meg némileg önzését. Miért is adott volna? Mit kaphatott volna érte viszonzásul? Hiszen a mi most már egyet-

len kívánsága, kétségbeesett követelése volt az étellel szemben: az egészségét nem adhatta vissza hizelgőknek udvara. S ekkor egy új élvezetet fedezett fel: nem adni azoknak, a kik várnak valamit!

Ha rőfössé nyúlt areczsal s üres kézzel zárta be maga után az ajtót valamelyik hajdani tányérnyalója, mulatott rajta s hangtalanul nevetett. Így azután lassankint elszéledt az udvara. Csak az orvos és a káplán maradt folyton környezetében, kiket drága pénzen szerződttetett, hogy óvják a bajtól testét-lelkét. Azelőtt nem sokat törődött a jó Istennel. De mikor rémitgetni kezdte a halál gondolata, meghökkent. S akkor mint olyan ember, ki az életben mindenütt a legjobb helyet szokta elfoglalni, jónak látta a más világon is a lehető legkellemesebb létezt biztosítani a maga számára. Nem mintha hitt volna a másvilágban, de hát így okosabb volt. Az ember nem tudhatja. Hátha mégis? ...

Így került mellé Szomcsuk tisztelendő úr, ki régóta káplánkodott egyik birtokán. Embernek nem volt valami jó ember, papnak sem volt jó pap, s mikor egyszer szólt az érdekében a püspöknek s kérte, juttatná be valami jövedelmezőbb plébániába, a püspök kezét összecsapva kiáltott fel: «Ez akar plébánossá lenni! ... Nem lehet! Nem tehetem! Nem engedni a lelkiismeretem! ...»

De Lázár gróf becsülte azt a tulajdonságát, hogy sokat eltűrt tőle és rendkívül szolgálatkész volt. És ... akármilyen pap is, mégis csak pap, gondolta. Az orvosi tudományról sem volt külön fogalma, mint a

vallásról. Ezért könnyen rábeszélhette a komornyikja, Balázs, hogy »doktor« Földesyt szerződtesse háziorvosnak. Balázs egre-földre esküdött, hogy Földesy valódi csodákat művel, Földesy meg akkora nyegle-biztonsággal mondogatta: »majd talpra állítjuk a gróf urat, ha nem egy év alatt, hát kettő alatt« — hogy azt élvezet volt hallani. És ha nem hitte is el neki mindjárt Lázár gróf, legalább remélte, hogy idővel el is hiszi.

Kellemetlen volt a tavasz abban az esztendőben. Elmúlt a tél, de a kikelet csak nem jött s az üresen maradt színtérre időtőltesül novemberi esőzés vonult be. Lázár gróf rosszul érezte magát, megijedt s megijedt Földesy is. Konziliumot kért. Az orvosok délvídekre küldték, a Quarnero partjára. Meghalni küldték oda, lehetőleg kellemesen halni meg, virágos természetű ölen, enyhén, vidám napsgárban. Azt mondták, jó volna, ha valamelyik rokona elkísérné, például testvér-öccsének fia, Tibor. Egy testvéröccsét, ki tönkrement s agyonlőtte magát néhány ezer forint kártya-adósság miatt, melyet Lázár gróf nem akart érte megfizetni. De Lázár gróf hallani sem akart erről. Csak újabb bizalmasait, a káplánt és az orvost vitte magával C...be, meg természetesen Balázst és tót szakácsát, a ki igen jámbor ember volt, ha be nem rúgott. De ha lerészegedett, előbb összetört minden törekény dolgot, a mi kezeügyébe esett, azután meg kiosont a kert valamelyik magányos zugába, sirt, jajgatott és nagy hangon bizonygatta önmagának, hogy az iszákosság csúnya, rossz dolog.

Lázár gróf kísérői már a c...i tartózkodás első napjaiban hadi lábon álltak egymással. Először a káplán vett össze az orvossal a fölött, hogy melyik szoba kiej legyen. Azután az orvos haragudott meg a komornyikra, mert az igen bizalmaskodó kezdett lenni. Végre pedig komolyabb háború volt kitérőben az orvos, a komornyik és a szakács között. Ugyanis a villa kertjét Beppo, az olasz legény gondozta, egy feltűnően csinos leánynyal. Erre a leányra vetettek szemet mind a hárman s nagy bonyodalom lett volna ebből, ha a szép Theresa Balázst, ki a legmerészebb volt, hatalmasan nyakon nem ütötte volna mindjárt az első napokban. Erre meghátráltak mind a hárman egyszerre, s a vert had megbékélt egymás között. De három bámuló helyett, három nagy ellensége támadt bennök Therának. A komornyik azt állította, hogy enyveskezőek ezek az olaszok s minduntalan nyoma vesz a háznál valaminek. Földesy csodálkozott a gróf türelmén. »Hogyan tűrheti méltóságod — mondogatta — hogy ezek a piszkos csavargók itt öbögassanak, röhögjenek körülte a kertben. Hiszen nincs miattuk kellő nyugalma méltóságodnak.« A szakács panaszkodott, hogy ő nem tud jól főzni, ha az a leány egész nap dalol a konyhaablak előtt, hogy ő akkor nem tud kellően figyelni, neki csend kell. Végre előállt a káplán is. »Szinthe bizony

restelem, hogy pap létemre itt élek egy telken egy pár emberrel, a kik oly szellemetlenül szeretkeznek. Nem járja az, könyörgöm! Olyanok ezek, mint a dévaj cigányok. A múltkor is ott csókolták az ablakom alatt. A zárt ablakon át is hallottam a czuppanásokat.«

Lázár gróf eleinte csak azt mondta rá, hagyjanak neki békét, bánja is ő. De egyszer azután ő is megharagudott rájuk. Kinn szundikált a sziklán egy napos délután nagy csendjében, mikor egyszerre fölriasztotta álmából Theresa hangos kacagása. Lázár gróf oda nézett félszemmél. A leány térdig fölgűrűt piros szoknyában, fehér ingvállban gereblyélt Beppo mellett. Munkáközben ingerlőn hajlított a kacsú derekát, s karján, arcán izzónak látszott a bőre, mintha bensejében égő érzéki láng tetszenék át rajta. Kihívóan piroslott boglyas haja feketeségében egy tűzesszínű kaktusz-virág. Boldognak látszott, mintha az övé volna a világ, az övé meg azé a füstösbörgő, bandita tekintetű legényé. Mintha csak nekik sütné a nap, csak az ő kedvükért virítana a kert!

Sokáig nézte őket Lázár gróf, ellenséges tekintettel, miközben meg-meglibbent ajka. Balázsnak nem kellett többé sokat panaszkodnia. Alig kezdte el: »Szépen vagyunk, méltóságos úr! Most meg az arany cigarettétárcza hiányzik...« »Hát menjenek a pokolba ezek az olaszok!« vágott közbe Lázár gróf.

Beppoéknak el kellett menniök.

Mikor kifordultak a kertből a meszes, fehér útra letették a piros faládát, melyre kék és sárga virágok voltak festve s visszazétek elvesztett paradicsomukra. Beppo a Madonnát szidta, Theresa pedig sírva átkozta azokat a rossz embereket, kik megrágalmazták őket. Úgy elkeseredtek, hogy észre sem vették, mint vihog le rájuk a köfalról a komornyik meg a szakács.

Akkor csendes lett a kert. Mintha az is elszomorodott volna Beppoék száműzetése miatt. Szirmaikat hullatták a tavaszi virágok, fehér por rakódott az összegémberező mérgeszöld levelekre, kiverte az út a fű s gazos lett a gyepek. Holt unalom nehezedett a villa lakóira. Hiszen egyik nap olyan volt, mint a másik. Egyformán lángolt, perzelt a nap, egyetlen felhő sem mutatkozott az égen és síma volt az öböl vize, akár az ég kéksége.

De pár hét múlva nagy riadalom támadt a villában. Balázs berohant az orvos szobájába.

— Doktor úr, megjött a Tibor gróf! odalenn van a méltóságos úrnál.

— Hát aztán? — kérdezte az orvos nyújtózkodva s ásitva.

— Hát aztán? Hiszen ő volna az örökös, ha nem volna végrendelet.

— Hát aztán?

— Hát aztán? Csak annyi az egész, hogy ha a Tibor gróf most befönja az uramat, akkor alászlógája! nincs végrendelet.

— És mi közöm nekem a végrendelethez?

— Mi köz? ... De nekem van ám... És másnak is lehet. Az orvos a fülét hegyezte.

— Hát nem tudja doktor úr? — folytatta a komornyik közelebb lépve. — A gróf úr mindenét odatefalta valami lovasegyletnek, meg papoknak. Csak nekem hagyott százezer forintot. A Tibor grófnak csak a sakálók jegyzékét hagyta.

— Mi az ördögöt?

— A sakálók jegyzékét. Mindig föl szokta írni egy könyvbe, ha valaki megpumpolta... Azokat hívja sakálóknak, a kik belőle élnek, tetszik tudni.

— Jó, de én mindezt nem bánom ám.

— Doktor úr! tessék emlékezni kissé. Mikor hajban volt a doktor úr, én segítettem.

— Az ám, százpercentes pénzzel, meg még drágában is.

— De hát nem én szereztem-e ezt a jó helyet is, doktor úrnak?

— Igen, hogy rátehesse a kezét a fizetésemre. A komornyik megvetőleg intett.

— Mi az a kis pénz most! mikor sok ezerről van szó. Nemesak az enyémről, — hunyorgatott kissé.

Az orvos fölugrott a dívánról.

— Hanem? — kérdezte kidülledő szemmel.

— Ühüm! — mosolygott Balázs, igent bólogtva.

— Mennyit?

— A felét annak, a mit én kapok... Meg ugyanannyit a tisztelendő úrnak. A szakács is kap valamit. De ha most kibékül Tibor gróffal, akkor fuccs minden!

Ennek a fele sem volt tréfa. Elfogta az orvost a remény láza. Együtt rontottak be a káplánhoz. Az gymra fölött összekulcsolt kézzel horkolt az ágyán, ingüjiban, papucsban. Alig tudták fölverni álmából, hogy elmondjanak neki mindent.

A káplán azon akadt fön, miért hagyja a gróf a »sakálók« jegyzékét Tibor grófnak?

— Hát mert az kitesz vagy háromszázezer forintot is — magyarázta Balázs — és alája írta a gróf, hogy a kinek az a jegyzék jut, hajtsa be azt a pénzt a maga számára — ha tudja!

— Az orvos nevetett. De a káplán vállalt vont.

— Hát mit tehet az ember? Én nem tehetek semmit — mondta, de egészen mást mondott a szeme sarkában megcsillanó hamis fény.

Ugyanolyan fény felelt rá az orvos meg a Balázs szemében.

— Hiszen én sem tehetek ellene — szölt az orvos erősen pislogva szemüvege mögött.

— Akkor hát én sem — sóhajtott a komornyik. Többet nem szóltak róla.

Lázár gróf nem szerette az unokaöccsét, leányos, pirulós fiút, kit anyja még huszonkét éves korában is óvott minden szétlőt. Soha sem jutott eszébe, hogy bármikép is segítse sógoranjét vagy unokaöccsét, pedig azok ugyan rászorultak volna s Tibor amúgy is egyetlen törvényes örököse volt. Egyetlen egyszer tett csak annyit is, hogy meghívja magához vadászatra, de épen akkor esett ki végleg a kegyéből. Vidám korehly kompánia volt együtt, meg néhány olyan hölgy, a kiknek viselkedése megrémítette Tibort. Vissza is szökött az anyjához még az nap. Azóta hallani sem akart róla Lázár gróf. Ha nagy ritkán látta is, csak zaklatta, pipogyanak, anyamasszony katonájának gúnyolta s nevetéssé igyekezett tenni mindenkép. Persze Tibor megszökött előle, a mikor csak tehetette. De akárhogy félt is a nagybátyjától, jónak találta az anyja, hogy egyszer mégis csak meglátogassa nagy betegségében. Addig noszogatta, míg nagy kinnal rá is vette végre. Azzal vette rá, hogy így illik, ez rokon kötelesség. Valójában azt gondolta szegény asszony, hogy sok milliós örökségtől esik el talán a fia, ha nem sikerül ismét visszanyernie Lázár gróf kegyét. Adott is neki rengeteg sok jó tanácsot, mit mondjon, hogyan viselkedjék, csak hogy Tibor mindent elfelejtett egyszerre, a mint szemtől-szemben állt Lázár gróffal.

Lázár gróf tettettet csodálkozással fogadta, mintha ez az egy dolog nem juthatott volna soha eszébe sem, hogy Tibor őt meglátogassa. Nagy zavarba hozta Tibort a hüvös fogadtatás, de zavarba valósgos szorongással vált, mikor fölvonult az estedélhez nagybátyjának különös udvara. Csak félve nézett az alacsonyhomlokú, csontos papra, meg a szemüvege mögött folyton pislogó orvosra, ki gondozatlan kezével minduntalan az orra előtt nyúlt át fogvájójért. De mégis szívesebben nézett rájuk, mint az asztalfőre, hol béna nagybátyját úgy etette a gonosz arcú komornyik, mint valami tehetetlen csecsemőt.

Ebéd alatt jóformán csak egyedül Lázár gróf beszélt. Belételegetett a panaszkodásba. Indulatosan szidta az ételt, Balázst, a villát, a Quarnert, elhagyatottságát, mindent, a mi eszébe jutott; közben meg siránkozó hangon emlékezett vissza a jobb időkre, mikor még

csak úgy taszigálták egymást körülte a »jó barátok«, lesve minden kívánságát.

— Az atyámfiaitól nem is vártam, hogy betegségemben ajtót nyissanak rám — mondta — de legalább a barátaim törődhetnének velem, épen most. Hanem persze, nincs vigasság — nincs vendég.

— Ilyenek az emberek — tódította a káplán — ilyenek is voltak mindig. És ma is elmondhatja méltóságod, a mit hajdan Jób mondott: »Az én barátim s az én atyámfiai megcsaltak engemet, mint a megáradott patak és az elmúló patakoknak áradása.«

Nem egészen így mondja a biblia, mert az »atyámfiai« szó hiányzik onnan. De a káplán czélszerűnek látta becsempészni Jób mondásába.

— Az atyámfiai ellen nem is szabad panaszkodnom — mondta a gróf csipősen — hiszen épen itt van ni egy közülük! Azok közül, a kik sohasem kértek semmit. Talán ez épen nem is vár semmit. Ezt az egyet bizonyára csakis az atyámfiai szeretet hozta ide.

Tibor megértette, hogyan fogja föl látogatását nagybátyja s forogni kezdett vele az asztal.

— Nem is értem edes öcsém, hogy miért nem látogatnál meg eddig egyetlen egyszer sem, mióta azon a vadászaton voltál nálam. Pedig reményem, jól mulattál. Hiszen kedves társaság volt nálam... hogy is hívják, Balázs, azt a szőke hölgyet, a ki akkor ott volt?

Balázs meghajolva lépett elő a pohárszék mellől.

— Vörös Józsa kisasszony — sügta alázatosan.

— Igen, igen. Józsa. Csinos kis tücsök.

Gúnyosan mosolyogva nézte Tibor pirulását. De egyszerre elkomolyodott. Hosszan hallgatott s hallgattak a többiek is.

— ... No meg a szép Abigél! — szakította meg váratlanul a csendet. — Tisztelendő úr tudja, ki volt Abigél?

— Honnan tudnám már, könyörgöm. Pap létemre csak nem lehetek tájékozott ama kétségkívül szép hölgykoszorú körében, melyre most úgy látszik emlékezni méltóztatik — felelt a káplán nevelve.

— No, ha nem tudja, nem is jó pap ám! Hiszen a bibliában van megírva róla, milyen jó feleség volt. Az első asszony volt, ki az urát protegálta. Beprotegálta Dávidnál.

— Arról az Abigélről tudok, instálom, de az előbb nem bibliai fehér népről méltóztatott szólni — mentegőzött a káplán.

— Nem is a bibliai Abigél ez. Csak én keresteltem el így. Hozzá képest a bibliai Abigél csak kontár volt a protegálásban. Furcsa teremtes volt. Egyik kacagásból a másikba esett, de ha lélekzetet vett közben, gúnyosan sóhajtott föl: »Szegény kis öregem! most a bűróban izzad a mindennapinkért!«

Persze hogy meg kellett szánnia az embernek a szegény »kis öreget«. És a hány Dávid előtt dicsegett Abigél a férjét, mindegyik lökött azon egyet — előre. És a »kis öreg« ma már igen jó hivatalban van és mikor az utcán lépdel az ő mosolygó kis Abigélje mellett, a háztetőkig emeli az orrát, akár egy valódi genie! Ó, az a kis sakál!... aranyos kis sakál!... Hát a »Prinzessin«!

Balázs, ki mellette állt a megrakott tányérral, tisztellettjesen sügta:

— Meghül az étel, méltóságos úr!

Lázár gróf ránézett, elhallgatott s engedelmesen nyitotta ki a száját az elébe tartott kanál előtt.

De az orvos kíváncsi volt.

— Igazi hercegnő volt? — kérdezte.

— Annak látszott... — kezdett ismét beszélni a gróf. — De a nők sohasem azok, a minek látszanak. Ezt tanult meg, Tibor! Ez a tapasztalat felér egy kis örökséggel! he-he-he!

Tibor fölkapta a fejét. Először életében jelent meg az arcán férfias vonás: a férfiharag fellobbanása.

— A »Prinzessin« is sakál volt — folytatta Lázár gróf — mind sakálók voltak. Mosolyogtak is, enyelegetek is, sirtak is, de alattomban vicsozgatták a hegyes sakál-fogacskáikat. A sakálók közül ezeket szerettem legjobban, a hosszúhajú, fehérbőrű, selyemben suhogó sakálókat. Azok, ha olyan ügyesen kaptak is el a prédát, mint macska az egeret, de legalább maguk is hagyta a prédát a esatáterem, értékesebbet, mint a milyenek ők maguk gondolták. Mert a nők nem érték a maguk becsét, a kis ostobák. Ezt is tanult meg, Tibor. Jó ezt tudni. Akárhányszor élhetsz ezzel a bölcseséggel, sőt visszaélhetsz vele. He-he-he! De a him-sakálók, azok sokkal rosszabbak. Egy kicsit mókáznak, szolgál- nak, esoválják a farkukat, akár az idomított mopszlik, hogy megnevetessék az embert és kicsiklandozzák a zsebéből a prédát, de azután odébb állanak vele... és még csak emléket is alig hagnak érte. Egy-két jó élcz emléket legfeljebb. De vannak még ezeknél is rosszabb sakálók... Ugyan menjen azzal a tányérral — kiáltott egyszerre Balázsról — Nem kell több!... Hát azok meg

olyanok, a kik kényesen, büszkén járnak az életben, mint valami tönkrement angol lord. Sohasem kérnek. Nem engedi a nemes büszkeségök, hogy kérjenek. Sohasem köszönnek meg semmit. Csak várnak. Nem várnak, csak elvárják. Elvárják, hogy aranytálczán rakja eléjük az ember a prédát s maga tapintatosan távozzék, ne-hogy lássa, mint kapnak utána. Nem nagyon szeretem az olyan embert, a ki sokszor kér, de legkevésbé szeretem azt, a ki soha sem kér — fejezte be mereven nézve Tibor arcába.

Tibor egyszerre megelégedezett az anyai nevelésről, lehullt ajkáról a leányos tartózkodás lakatja.

— Lázár bácsi minden emberben csak hasznosító pimaszt lát? — szólalt meg, a többiek nagy meglepetésére.

A gróf ajka föllebbent a szemfogáról s kék erek üttek ki a homlokára.

— Vannak közöttük szamarak is, de te nem vagy akkora, a milyennek mutatod magad... Inkább térjünk vissza, ha úgy tetszik, a sakálókhoz. A büszke sakálók még messzire kerülnek, de azt hiszik, közel az óra, mikor én elmegek és itt hagynom számukra a megrakott aranytálczát!... Már nemsokára ideszállingóznak egyenként. Hát kedves barátocskám, nagyon szép tőled, hogy ide fáradtál, de ha majd haza megy, mondd meg csak otthon a büszke sakálóknak, hogy törtöztessék magukat egy kissé. Lázár bácsi még nem megy el. Mondd meg nekik. Igen?

Tibor elszápadva nézett nagybátyjára, kinek jobbjára erősen reszketett a felindulástól. Azután nyugodtan fölkel, meghajlotta magát s kiment az ebédől.

Az orvos és a káplán mosolyogva intettek egymásnak az asztalon keresztül és vállalt vonogattak. De a mint Lázár grófra néztek: ijedten ugrottak föl. Lázár gróf szeme rémülettel tekintett a semmibe s ajka hangtalanul mozgott. Újabb szélütés érte. Hűdött lett a nyelve.

Tibor mit sem tudott róla, mi történt távozása után. A kertben járt föl s alá, nehezen fojtva el szegény könnyeit. Mikor végre összeszedte magát, tanakodott, mivégy legyen. Naiv szíve tanácsát akarta követni. Lázár bácsi elé akart állani s ösztönit, nyíltan megmondani, hogy ő nem »sakál«, neki nem kell »préda«, hogy ő megél majd a maga emberségéből is, hogy nem is vágyik a milliomos szerepre, melyben úgy látszik csak sakálók veszik körül az embert. Nem vágyik sakálók barátságára. Azokéra sem, kiket legjobban szeretett Lázár bácsi, a fehérbőrűekére! Hiszen vannak még más nők is, igazi nők!...

Anyjára gondolt, majd egy fiatal leányra.

Úde frissesség támadt egyszerre a kert babérfái között. A sápadó égről egyetlen fekete esetvonásként váltak le a cziprusok. Kigyúlt az esti csillag s nyomban rá megszólalt egy tücsök.

Tibor rózsaszínruhás kacsú leánykát látott táncolni, halk, kedves zenére. Karjában érezte dereka meghajlását, vállán keze érintését...

Megnyugodva, nekibátorodva tért vissza a villába, hogy elmondja nagybátyja előtt a mondókáját. Egy ajtónál elébe állt Balázs. Nem volt olyan tiszteletteljes a tartása, mint ebéd alatt.

— Ne tessék zavarni a méltóságos gróf urat. Igen rosszul van.

Nyomban rá az orvos dugta ki a fejét az ajtóreszen.

— Pszt!... ah ön az, gróf úr? Kérem egy percze. Egy ablakmélyedésbe vezette. Ő sem vigyorgott többé olyan alázatosan.

— Ne tessék bemenni hozzám, — sügta — úgy fel tettszett izgatni, hogy újabb rohama volt. Nagyon rosszul van. Tibor elképedt.

— Én?... én okoztam?

— Igenis. Miért is méltóztatott szóba hozni olyan dolgokat... tetszik tudni... a melyek az örökségre vonatkoznak...

— Én?!

— Pszt! kérem, csak csendesen.

— Kérem csak, gróf úr! — szólalt meg mellette egy másik hang.

A káplán volt. Karonfogta s egy sarokba vezetve összeránczolt homlokuk, szűró tekintettel kezdte:

— Ő méltósága már magába szállt volt s igaz keresztényként volt a halálra elkészülve. Alásson bocsánatot kérek, de nem hagyhatom szó nélkül, hogy ezt az ő jó dispositióját megméltóztatott zavarni azzal, hogy vigyázatlanul emlékébe tetszett idézni a régi bűnös élvezeteket. Azokat a nőket értem. Kérem, hiszen igaz, hogy ön még fiatal ember, kit talán a rossz társaság...

Tibor szörnyűködve vágott a szavába.

— Tisztelendő úr komolyan állítja, hogy én hoztam szóba?

— Már a szavakra nem emlékszem, kérem alázsan, de mindenesetre a gróf úr idézte föl ezeket az emlékeket...

Tibor indulatosan tett egy lépést az ajtó felé, de egyszerre eléje álltak mind a hárman.

»Lehetetlen!... »Viláért sem!«... »Hová gondol, gróf úr!«

Majd hogy fogat nem vicsoítottak rá.

— Akkor hát elutazom — jelentette ki Tibor.

— Egy pillanat alatt gondoskodom kocsirol a méltóságos gróf úr számára — mondta rá Balázs, ismét alázatos komornyikként hajolva meg.

Tibor a vendégszobába sietett s hirtelen összecsomagolt. Még el sem készült egészen, már jelentette Balázs, hogy a kocsi előállt.

Mikor kigördült a kocsi a kertből, föltekintett Lázár gróf.

Az orvos az ablakhoz ugrott. Ott állt a pap s Balázs szintén odasompolygott.

— Elment! — mondták majdnem egyszerre, nagy meglepéddel.

Lázár gróf megnyugodva sóhajtott. Mosolyféle vonaglott összezsúrt fákó arcán s nagy erőfeszítéssel hozott ki néhány hangot, majd két szót sikerült kimondania: — Hess!... sakál!

— No látja, méltóságos uram — fordult hozzá vidáman Földesy — már jobban is vagyunk. Hiszen majd talpra állítom én méltóságodat!

Nem volt tartós a javulás és néhány nap múlva már teljesen bénultan s némán ült tolószéken Lázár gróf. Csak bámult, mereven bámult naphosszat a síma tenger felé. Talán azt sem igen látta már, mint vált sötétebbé a víz színe, a merre az esti szellő szárnya érte.

Mikor már jelekkel sem volt képes megértetni magát, félretettek kísérői minden figyelmét. A káplán és Földesy közvetlen közelébe telepedtek kártyához, a rózsá-lugashban. Néha meg egy üveg bort is hozattak maguknak Balázsszal. De Balázsnak még jobban a fejébe szállt az örökség reménye. Nem húzott többé frakkot, nem borotválkozott meg egy hétig sem és csak immel-ámmal szolgált, olyan képpel, mintha a becületét sértették, ha rendelnek valamit. Végre egyszer azzal állt boszút, mikor megint borért küldték, hogy egy harmadik poharat is hozott a maga számára és ha egy-egy játszma között koccintott a káplán Földesyyel, ő is fölemelte a poharat.

Egyszer vesztett Földesy s nagyon mogorva lett e miatt. Balázs vigasztalta: »Ne busuljon doktor úr, ma-holnap úgyis annyi lesz a pénze, mint a köles.«

Földesy elgondolkodott.

— Tulajdonképen... többet is hagyhatna rám a gróf — mondta végre.

Ezen az arcátlanúságon még a komornyik is elszor-nyedt.

— De mikor annyi sok milliója van! Mi volna neki még vagy ötvenezer forint? Hiszen neki már úgyis mindegy.

Balázs gonoszul vigyorgott.

— Vigyázzon doktor úr! a ki sokat markol, keveset fog.

Földesy megvetően nézett végig rajta.

Végre egy este, vacsora után csekély tudományával is észrevette Földesy, hogy igen súlyos a gróf állapota.

— No, hát nem állította talpra a gróf urat — okvetlenkedett Balázs.

— Mit beszél? — förmedt rá Földesy.

— Hiszen azt ígérte a doktor úr, hogy...

— Ne okoskodjék, hanem hallgasson ide — vágott közbe az orvos — ma éjjel virrasztani kell mellette.

— Hát csak tessék virrasztani.

— Én nem tehetem... épen ma nem!... majd holnap, de ma este Fiumében van dolgom.

Balázs gúnyosan rángatta felső ajkát. Földesy elvesztette a türelmét. Kijelentette, hogy tovább nem tűr el ilyen arcátlanúságot »egy lakótól«.

Balázs vállalt vont s fűtyörésze ment el.

Pár percz múlva fölhangzott hangos tere-feréje a pinczében elhelyezett konyhából. A szakácscsal idögött.

Földesy idegesen nézegette az óráját. Kilenczre járt. Csöndes volt az éj, mozdulatlan, nagy fekete kísérte-teként nyúltak a csillagos ég felé a cziprusfák. Öröngös táncot járt egy éji bogár a kerti lámpa körül, melynek üvege halk haranghangot adott, ha egyszer-egyszer hozzacsapódott.

A beteg mereven bámult az éjbe. Fejének árnyéka óriási torzképként remegett a terrasz falán.

Földesy megkerülte a villát. A papot szerette volna a beteghez csalni. Nyitva volt az ablaka, de már sötét volt a szobában.

— Tisztelendő úr!

Hiába szólt. A káplán aludt s nem hallotta, vagy talán nem is aludt még, csak nem akarta hallani.

Akkor mást gondolt. Leszült a konyha ablakán.

— Balázs, kérem! Ugyan fektesse le a gróf urat, már hüvösödik. Késő

Balázs a konyhaasztal mellett ült, szemben meg a szakács. Szívartoztak s épen a harmadik üveg borhoz láttak.

— Igenis... csak egy kevés türelmet kérek — felelt — azonnal fölmegegyek.

Földes úg gondolta, hogy ha ő most elláll, Balázs kénytelen lesz a gróf mellett virrasztani. Fölkapott hát a biciklijére s nesztelenül sietett rajta Fiumébe, hová gyakran osont el így éjnek idején, kissé szórakozni valami énekes kávéházban.

Balásznak eszé ágában sem volt, hogy a grófhöz siessen. Nyugodtan borogzott tovább a szakácsnal. Azután nemsokára homályosult is az öntudata s akkor egészen meg is feledkezett a gazdjáról.

A tót szakács mogorván búsongott részegségében s hallgatta Balászt, ki hosszú históriába kezdett s elnevette minden mondat végét. Nem volt értelme annak, a mit mondott.

— Várjon csak... hi-hi-hi!... megmutatom annak a dómának az arczképét... megmutatom a többit is... haha!... — s Lázár gróf hangját s ajklebbenését utánzóva mondta az orrán át: — «Balázs! mind sakálók voltak, én mondom magának! Azt hitték, felültetnek, pedig nem ültem fel soha. Tudtam, hogy mind csak sakálók!»

— Mi az, sakál? — kérdezte a szakács tótos kiejtésével, keresztbe álló szemmel bámulva Balázásra.

— Hát sakál?... hi-hi!... az a sok szép nő! Mindjárt meglátja.

Elhozott a gazdája szobájából egy bronzveretű nagy borkaszettát s kirakta belőle a konyhaasztalra az arczképeket. A szakács sorban nyomkodta rájuk mutatóujját.

— Hát ez ki?... és ez?... na, csinos, nagyon!

Balázs magyarázott s nagyokat hazudott.

— Ez a Józsa «Rip van Winkle» ruhában. Ez semmi. De ez a szép, mi! Ez a «Prinzessin». Tudja, hercegnő, igazi, Muszkaországából... Jól ismerte a muszka czárt is, meg a többi császárokat. Egyszer azt mondta nekem, mikor pezsgőt töltöttem: «Balázs, maga tetszik nekem. Ha visszamegyek Muszkaországba, elviszem az udvaromhoz főkomornyiknak», igen, ezt mondta. De én nem akartam menni. Nem is tudom, miért nem mentem.

— Hát ez?... kérdezte ismét a szakács — ez mind gyémánt a nyakán?

— Nem is gyémánt. Brilláns! Ez az Abigél.

— És ez?

Nagykalapos, feltűnő szép nő képe volt. Balázs nézte egy ideig. Nem ismerte.

— Csitt! — mondta elkomolyodva — ez igen nagy úri dáma!

Áhitattal nézte a képet a szakács.

Ezalatt a kert egy sarkában megmozdultak a bokrok. Vakolat-darabok hulltak a kőfalról. Óvatosan kúszott elő a sűrűségből egy alak. Beppo volt. Virágot lopni járt a kertbe éjjelenként. Hiszen félig-meddig úgyis az ő virágai voltak. Ő nevelte, ő ápolta — és Fiumében jól fizettek értük.

Aggasztotta a nyílt terrasszon a kerti lámpa fénye. Szokatlan dolog volt. Máskor sötét és csöndes volt már minden a villa táján ebben az órában. Meghúzódtott a babérfák mögött s lesben állt sokáig. Hangos kacagást hallott, majd üveg törését — Balázs és a szakács dorbézolásának hangjait.

Egyszerre megmozdult a terrasszon a kerti lámpa fénye, ingott kissé jobbra-balra, azután lebukott. Csörmpölés — nehéz zuhanás hallzott... és esend lett. A gyertya lángja pislogott még a földön is.

Fölhangzott ismét Balázs kacagása.

Beppo rosztat sejtett. Óvatosan közelébb ment, egészen a terrass lépcsője alá. Hirtelen felkiáltott.

A gyertya végső lobbanásai gyér világot vetettek a fölfordult szalma asztalkára s a toloszékre, melyből félig kibillent Lázár gróf élettelen teste.

Elirtózva futott Beppo a konyha világos ablakához s Balázs után kiabált. Az előtűntorgott egy szál gyertyával s mögötte botorkált a szakács, papucsait elvesztve, arczán félbenmaradt kacajjal. Az emeletről a káplán kiáltott ki egy ablakból: «Ki az? mi baj?» Majd oda-futott ő is nagy köpenyvel hálóingé fölé.

Elhallgattak mind s előrehajolva állták körül a gróf holttestét.

Csak a tenger zúgása hallatszott egy perczig.

— Hol van a doktor úr? — kérdezte végre a káplán.

— Nem tudom — hebegte Balázs ingadozva s neki-nekiütödvé a kővé meredt szakácsnak.

A káplán közelebb lépett s Lázár gróf szívét kereste. Visszakapta a kezét.

— Meghalt — mondta. — Vigyék fel az ágyába... Nem mozdult senki.

— Hallja Balázs, vigyék fel...

Balázs hátrált. Nem mert hozzá nyúlni. Erre elvesztette türelmét a pap.

— Vigyék fel tüstént, haszontalan gonosz emberek... nem szégyenlik, hogy itt hagyták egyedül az éjszakában azt, aki úrrá tette magukat?

Balázs eszmélni kezdett erre a szóra. «Úrrá tette!» Most már úr volt! Az övé volt a 100,000 forint. Kezdte kijózanítani ez a gondolat.

Már szürkületi kezdett az ég, mikor hazatért Fiuméből az orvos. Épen akkor toppant be, a mint a káplán az ágyba fektetett holttest mellett imádkozott. Az ajtó-nál állt Balázs s mögötte térdelt a küszöbön a szakács és Beppo. A káplán lesújtó tekintetet vetett rá s folytatta imáját. Földes alig várta, be az Ament s izgatottan kérdezte Balásztól, hol a végrendelet?

— Miért?

— Jó lesz megkeresni, nehogy rossz kezekbe kerüljön. Egyszerre egészen elszállt Balázs fejéből a borgőz.

Sietve keresett elő néhány kulcsot, nyitogatta, kiforgatta a fiókokat, végre egy iráscsomót szedett ki más irások közül.

— Mi az? — kérdezte a káplán szigorúan.

— A végrendelet.

— Tegye vissza, nem szabad hozzányúlni semmihez, míg itt nem jártak a hivatalos emberek.

— De hiszen a végrendelet — engem érdekel.

— Meg engem is — szólott az orvos utána nyúlva.

Balázs elkapta előle az iratokat s gonoszul mosolygott.

— Dehogy érdekl... azt csak úgy mondtam akkor...

— Mit?...

— Nem kapott a doktor úr semmit!

Földes vérben forgó szemekkel rontott Balázásra.

— Hát hazudott? megcsalt?... gazember?... uszoras! — ordított rá.

Balázs hátrált, a háta mögé rejtve a végrendeletet.

— Én nem vagyok gazember!... az úr a svindler,

a sakál! én tudom, én ismerem! Hiszen nem is igazi orvos, csak svindler! Nincs is diplomája... hát jó lesz hallgatni!

A szakács sírni kezdett.

— Jézuskám! Jézuskám! mi lesz! mi lesz! miért is ittunk, most itt van, ni!

A káplán odalépett, hogy lecsillapítsa a két fenyegető embert. De Földes félrelökte, a komornyikra rontott s kikapta kezéből a végrendeletet. Erre nagy keveredés támadt a halottas szobában. Balázs és Földes egymást öklözték, a káplán pedig Beppóval igyekezett őket szétvonszolni. Egymásra buktak, a földön hemperegtek, villámgyorsan tépte ki egy kéz a másiktól a végrendeletet, ronggyá markolva, szakítva. A szakács meg a falhoz lapulva jajgatott:

— Jézuskám! mi lesz most, mi lesz?...

Végre győztesen rohant ki a szobából Balázs, magásra tartva a végrendeletet. De utána iramodott Beppo.

Ő csak annyit értett meg mindebből, hogy az írásért verekedett Balázs. Azt gondolta, most boszút állhat rajta mindenért, ha elveszi tőle. Elébe ugrott s egy pillanat múlva már a kertben futott a végrendelettel. Balázs utána, mint a szél. Mögöttük futott a káplán és Földes, hátul meg a szakács bukdácsolt.

A sziklafal szélehez közel érte utól Balázs az olaszt. Egymásba ragadtak tajtékzó dühvel, hörögve, vakon, ütre-tépve. A szürkület ég s víz előtt élesen sötéltet a mélység fölött imbolygó, egymásba font két alak.

— Balázs! Beppo! — ordított a káplán.

Egyikök gáncsot vetett. Nagyot dobbant esésük alatt a föld. Égnek állt a káplán haja. Odaugrott s megragadta valamelyik kezét. Összeszorított fogakkal húzta minden erejéből, húzta őket el a mélységtől. A káplánt a szakács fogta derékon, Földes meg egy ruha szegélyét kapta meg... Beppo egyik keze felszabadult. Kinyújtotta a mélység fölé, markában a papir rongyaival. Réműlettel kiáltott föl Balázs... Egyszerre eleresztették egymást s egymás mellett s egymáson keresztben fekvé néztek le kimeredt szemmel a mélység fenekére... Fehér papírdarabok kavargtak, szálltak alá oda lenn, mind mélyebbre ereszkedve. Azután rendesen ráültek a fekete víz lassan himbáló tükrére. Ringottak kissé, majd egy hullám hátrára kapva neki lódultak a szikla tövének, összekeveredtek a megtört taréj fehér porlásával s visszacsúsztak, fölugrottak egy új hullám élére s ismét visszacsúsztak, mind messzebbre-messzebbre a sziklafaltól, mely kísértetiesen tükröződött az ingó víztükörben, a fölötté kinyúló négy rémült emberarczezal együtt.

EGY ÖKRÖSSZEKÉR NYOMÁN.

Irta

BÁRSONY ISTVÁN.

Késő ős az idő. Jóformán tél is lehetne már, csak-hogy késik a hó. A mindent egyforma fehérre varázsló hó. A felséges hó, a melynek a csillogásától elkáprázik a szem; s a melyből csudásan tud a világos szétterjedni a véghetetlen nyugalom hangulata.

A pusztá csöndes. A mezei élet, az emberi sürgés-forgás szünetel már rajta. Nyoma sincs itt most a nyár elevelegének, a miből akkor is gyérén fakadt hang. Nincs pásztor, a ki hosszasan kurjantson. Csikós, gulyás, nem pattogatja ostorát. Még a juhász is eltűnt. Csak a kondás járhatná morcos kondájával a sivár vidéket, a hol a disznó ilyenkor is túr és megfekszik a sarat.

Minden mozgás csak annyi, hogy egy ökrösszekér nyikorog az úton.

Lassan hallag vele a czimeres jószág; semmi oka sincs rá, hogy siessen. Deszkaoldala van a szekérnek s benne hasal a béres, úgy szunyókál. Az ökrök nyugodtan lépegetnek, minthogy elpusztult már a légy s a kinzó bögőly, a mi lesóványítja nyáron az állatot.

A béres a szekér fenekére szúrta kötélstörát egy hasadékbá; azt ott bátran lóbálhatja a szél. A hányat zökken a szekér a kátyuban, annyit suhint a girbe-görbe ostornyél a nagy rándítástól.

Üresen nyikorog a 'szekér; az ökrök egykedvűen hallgatják ezt a fures zenét. Néha-néha összecsattan a párosok szarva; nem izgatja az egyiküket sem. Összetanultak, összeszoktak; egymásnak sehogysémm alkalmatlanokodnak. A két hátulso olyan, mint a bivaly. A hol sárban dagaszt, ott megfeszíti a lábát, s húz-húz, hogy a szeme is kimered belé. Az első könnyebben veszik dolgukat. Tinók még; diákok az ökörtudományban. Arra valóik, hogy parádezzanak; nekik ez nem munka, csak séta. Abból is látni, hogy nem nagyon erőlködnek, mert íme ráérnek kérődni menetközben. Ropp-ropp-ropp; egyre jár a szájak, a mint a széna-gombócokat visszaidézik a bendőjükből.

Ember sehol sincsen. Az úton nyomot se látni. Erre ritkán járnak. A merre a szem lát, csak mező, mező, mező. A messzeségben a mező rétté mélyed. Arra zombikos a talaj, s félkörben kanyarodik a pusztán az ingó-ringó nádas szalagja.

Este lesz nemsokára. A késő őszi nap már csak egy futamodásnyira van az ég szélétől. Ha odáig ér, lehanyatlík majd a felhők közé, a melyek sötétlő kárpitként takarják az ég s a föld határát. Mintha köhlegek rideg körvonala zárna ott el az útát a szem elől. Pedig a szél korbáca egyszerre széthajszolná a ködből épült sziklavárakat. Tornyaik akkor leomlanának; kolosszus testök darabokra hullna.

Az égálja kezd már szinesedni. A széles arcú nap, mintha meghízott volna, olyan pufók, a mint a láthatárhoz közeledik. A déli égen csak félannyinak tetszett, mint most, a mikor pedig ragyogni sem tud úgy. Most már bele nézhetsz. Most már nem vakít el. A mint felhőágyához simul, hágyadtan készül behűyni szemét. Fekete madarak szállanak át a pusztán. Nagy kavargással csapognak össze-vissza az alkonyati égen. Egy csapat mintha ereszkednék s lejjebb-lejjebb buknék a mező szintje fölé. A többi ellenben fölcsap a magasba, onnan ríog le a fáradtabb vándorépre.

Ezek a vetési varjak; a pusztá kóborló cigánymadarai. Alig mozdul a szél, a varjúcsapat mégis úgy hányódik szanaszét, mintha vihar volna. Odafelet bizonyosan nagyobb a légáramlás; talán az elől igyekeztek megszökni a lefelé törekvők. Az ég alján, mintha rózsacerdő nyílnék. Az ilyen pirosság szelet ígér. A varjak előre érzik, tudják, Most épen éjjeli szállásukra igyekeznek, a tanyai nagy fákra.

A szunyókáló béres arra riad föl, hogy veszett nagy kárognás támad fölötté. Egy éleshangú varjúgenerális figyelmezteti valamire a többit. A zombikos táján megáll a «generális» a levegőben s kanyarodik egyet. Éleset sikkant s a társai átvesszik tőle az idéltlen kiáltást. Izgatottá válik valamennyi, s annak nagy kárognás a vége. A vándorlás megakad, szünetel; a vezérvarjú kiterjeszti a szárnyát, úgy libeg egy pont fölött; oda sereglik az egész fekete sereg s lekiabál, mintha káromkodnék. A recsegő lármába egy-egy élesebb «csau» vegyül. Ez a varjuindulat magas «Cs-je. A kárognás, a kavargás, a szokatlan zenebona megriasztja még a tinókat is; azok se restek, összecsapják a szarvukat, s minthogy épen sima gyepen haladnak, megpróbálnak egy kicsit neki rugaszkodni.

Az álmos béres nyög egyet s rámondul a jószágra, rekedt, érdes hangon: Csálé, Bogár, te! hej!!... Föltápaszkodik fektéből s rikuporodik a gubójára. Előveszi az ostort s csördít egyet, Aközben megismétli: Hej te Bogár te! Csálé, hej!!

Az ökrök pislognak az ostorpattanásra s rendben-csendben lépegetnek tovább. A béres körülnez és megbámúlja a károgo varjakat, a melyek nem hiába zsörtölődnek annyit. Csakugyan látni valamit a nádas táján. Egy állat lohól arra a sík pusztán. Ámbár nem sietős az útja, mégis szeretné már elérni a sűrűt. Rósti a sok lármát, a mi fölötté hallik, s elbújna már a nádas közé, hogy ne is lássák a varjak. Meg-meglámul a gazosokban, de ott nem lehet sokáig maradása. Megint

kipattan és ügetni kezd; föl-fölpislog a varjuhadra, a mely kéréltetetlenül ott kóvályog és pörli, átkozza, szítja. Még a béres is azt lesi már: nem akad-e vakmerő, a ki lecsap rá s megtépázza.

Ennyire mégsem terjed a varjú-hősiesség. A

vörös betyár, a mikor háztűznézőben járt, feleség után bomlott. Nincs ebben semmi új sem. Aminthogy az egész nagy pusztán minden olyan egyforma, olyan megszokott már a pusztai embernek.

Nyakába keríti a gubáját s dörmögve biztatja ökreit: — Hej Bodor!... Hej Forgó! Hajsz, te hajsz! Azután elkezd dúdolni, dünyögve dalolgatni.

Valami kis lányról szól a nótája, a kinek cserébe adta oda a szívét, oszt' vissza nem kapta. Ámbár olyan kis leánya tulajdonképen sohasem volt; mert ugyan melyik pusztai virág cserélgetne szívét az ilyen szur-tossal, a ki csak az ökörről tud bántani?!

Annál egyhangúbb, bússabb a nóta, mert csak elfojtott vagy van benne. Az ökrök mintha jobban lépkednének rá. Vagy csak a jászolhoz igyekeznek, mert hogy látni már a tanyát? A szekér arra tart, s kattogása-nyikorgása mind messzebből hallik.

A pusztai rókát most már semmi se zavarja. Előbúvik a nádas közül; felül egy zombikupra, s nagyot ásít. Fehér mellénye megvilan, a mint a fejét fölemeli. Egyéb se igen látszik belőle. Bundája szíve összeolvad a fakó lápfüvel, a mi a zombikost borítja.

Kihalt a tájék; a varjak is elmentek; a béres nótája elhallgatott. Még a nádas se sutlog; nem ontja már a zümmögő szunyogot magából.

A rét szélén egy fogolykakas zsebeg, annak a hangja minden, a mi itt most életet jelent.

A róka arra fordítja fejét s figyel. Keskeny pófájáról az unalom eltűnik. Leszökik a zombikról s óvatosan indul meg a mezőség felé, a merről az eleven pecsenye hangja csalogatja.

Nemsokára egészen eltűnik.

A szürkület ráborul a tájra, s eltakar eget-földet. Mindjárt itt lesz a pusztai éjszakája.

SZÉP ÖREG ASSZONY.

Mosolygó jóság a szemében,
Szeliden bízó s biztató,
Haja nem hó még s már nem ében:
Halvány ezüstbe olvadó, —
Árnyas során nagy, cifra palotáknak,
Hol ezer érdek küzd, rohan,
Szép öreg asszony kér utat magának
A fia karján vigan, boldogan.

S az utca zsongó sokasága
Utat nyit neki szaporán;
Mint méla ősz szelid sugára,
Oly hájos, kedves látomány...
Kíváncsin rebben sok szempár feléje
És vissza-visszanéz megint, —
Szép öreg asszony! — súg az utca népe
És felvidámul, a ki rátekin.

Ő mindezt még csak meg se látja,
Ő nem lát mást, csak engemet;
Szeretet reszket mosolyába,
A hogy mellette lépelek.
De nekem büszkén pirúl ki az arczom,
S szétnézek, mintha mondanám:
Lássátok, mily szép, kedves öreg asszony
Az én egyetlen, édes jó anyám!

Sajó Sándor.

METTERNICH HERCZEG ÉS A SZENT SZÖVETSÉG.

Irta

MARCZALI HENRIK.

1815 karácsony napján jelent meg a szent-pétervári hivatalos újságban azon szövetség oklevele, mely «szent» nevezet alatt egy emberöltőn át döntő hatással volt Európa sorsára. Ferenc császár, I. Sándor cár és III. Friderik Vilmos porosz király kijelentették benne, «hogy alattvalóikkal s hadseregeikkel szemben családtyáknak tekintik magukat, kik mint a gondviselés meghatalmazottjai kormányozzák egyazon családnak három ágát, tanúságot téve így arról, hogy keresztény népek csak egy az uralkodója: az, kinél egyedül vagyon a hatalom».

Ismeretes, hogy a szent szövetség eszméje Sándor cártól ered. A nagy sikerei után Európában az első szerepet játszó daliás czár nagy hatással volt Krüdenerné, egy orosz diplomatának már ötven éves özvegye, ki nem annyira szépségével és szellemével, mint rajongásával hódította meg a nőimádásra és a vallásos elmélyedésre egyaránt hajló uralkodót. Krüdenernének — kit különben a czár már 1818-ban száműzött birodalmából, — hú társa volt Bergasse francia emigráns, ki az 1789-iki nemzetgyűlésen is szerepelt.

Közlésünk bizonyos tekintetben új világlátásban mutatja be a nevezetes szerződés létrejöttét és egyike azon ritka eseteknek, mikor elsőrendű európai politikai eseményt magyar forrás adata is segít megismertetni.

Báró Jósika Sámuel erdélyi kancellár († 1860) föl szokta jegyezni beszélgetéseit a

hatalmas államkancellárral, kivél annak bukása után is sűrű érintkezésben maradt. Papirjaiban, melyek tanulmányozását báró Jósika Sámuel úrnak, a kancellár unoka-öccsének köszönhettem, a következő beszélgetést találtam:

«Tudnia kell, mondá a herceg, hogy mindig a legelszántabb ellensége voltam ennek a szent szövetségnek, nem annyira tartalma, mint formája és kifejezései miatt, melyek a liberális pártnak alapul szolgáltak arra nézve, hogy despotizmussal és vallási elnyomással vádolják. Az egész azon ferde eszméknek volt eredménye, melyekbe Krüdenerné I. Sándor cárt belelovalta. Ő azon nézetben volt, hogy egy külön magasztos kapocsnak kell összekötnie az uralkodókat, minden más befolyás kizárásával. Eleinte azt akarta, hogy ez a terv, melyet sajátkezűleg leírt, csak az öt uralkodóval közöltesse, de miután Ferenc császár engem is beavatott, az egész úton Frankfurtból Párisba (1815. július 1-től, július 12-ig) csaknem minden este órák hosszat társalogtunk a kérdésről, végtére, azt hiszem, engem túlságos nehézkesnek nézett ahhoz, hogy külön felfoghassam. E tervzetben a legfurcsább dolgokról volt szó; pozitív dolgokra pontosan szoktam emlékezni, de tiszta ábrándozásokat elfelejték, mindazáltal azt hiszem, emlékszem arra, hogy az egyik cikelyben egy külön fantasztikus Krisztust konstruált magának. Ferenc császár nekem azt mondta erre vonatkozólag: ezt alá nem írom,

ahhoz nagyon is jó katolikus keresztény vagyok. A porosz király, noha pietista volt, azt állította, hogy jobb protestáns keresztény, semhogy ezt tehetné. Így egy cikelyt kihagytak, a többi javították és létrejött a dolog. Az angol regens-herceg és XVIII. Lajos francia király megtagadták az aláírását. Egyáltalában Sándor cár akkor egészen belebódult a mysticismusba. Hiszi-e, hogy ha ő Krüdenernénél töltötte az estét, a hölgy prédikációinak meghallgatása után, az estebédhez nemcsak a császárnak, Krüdenernének és Bergassenak terítették, ki ott főszerepet játszott, — hanem egy negyedik teríték is volt Krisztus számára? Egyszer a császár engem is meghívott ily lakomához, de én azzal mentegetőztem, hogy sokkal hívőbb keresztény vagyok, hogysem méltónak tarthatnám magamat arra, hogy ötödiknek Krisztussal egy asztalnál foglaljak helyet. Bizony jó és dicséretes dolgok is voltak abban az aktában, de azok maguktól értődtek és felesleges volt ez a formulázás.»

Báró Jósika kérdésére: hivatkozott-e diplomáciai irományokban vagy tárgyalásokban a «szent szövetségre», a herceg azt felelte, hogy ezt soha se tette, mert ezt a szövetséget mindig csak az uralkodók kölcsönös magánügyének akarta tekinteni. A részletektől eltekintve, Metternich megjelent emlékiratában (I. kötet 216. lap) hasonló felfogással találkozunk.

«Friss fonatos!»

Uri társaság a Laczi-konyhán.

SZABADSÁG.

Rajzok a debreczeni vásárról.

Ezen a szón a nép nem azt a szabadságot érti, melyet a népevezér s a szónok emleget, hanem a nagy, az országos vásárt, melyen egy napra kétfőre hétközben veli le a szünhetetlen mezei munka jármát.

Vidékenként «szabadalom»-nak is nevezik, a mit a tudományos nyelvésznélők szintén másképp magyaráznak.

A «szabadalom» ma már «privilegium» nekünk.

Nekünk, de nem a népeknek.

Ezeket a kegyetlen s kegyeletlen újításokat is vádolhatjuk érte, ha a mi paraszt emberünk néha «műveltesen» beszél, a szépen csengő, de félreértelt «mostlet» szóra bizván magyarázatát annak, a mit mondani akar.

A «szabadság» második népies értelme, katona-magyarán szólva: az «urlób». De ez is ugyanazt a fogalmat fűdözi: mert egy darabig vége az egreczérozásnak, a kemény szolgálatnak.

Legsűrűbben a «sokadalom» jelenti az országos vásárt, a mely még ma is ünnepnap számába megyen.

Még ma is.

Mert bizony kiesett régi dicsőségéből a hajdan zajos, vigodalmas vásár, midőn napi járó földről szekeren, lóháton s gyalog szer-

rel gyűlt fel tanyáról, messzi faluról a nép: a szabad szántóvető, a zsellér s a kommentációs cseléd.

De minek ma már vásár, mikor nem tudok az országban oly távol községet, melynek görögje vagy zsidaja — legújabbán fogyasztási egylete — akármilyen portékát: kezdve az árpacukron a «Van Houten kakaóig», az ólompttykétől az arany brosig, galandtól a selyem szalagig, bocskortól a rámás cipőig — ki ne tárna a vevői elé.

A nagy városokban immáron vége is szakadt a szabad ég alatt sátorozó vásárnak. Bécsnek és a régi Pestnek ismertem még évenként négyszer megújuló sokadalmaikat. Amott végkép megszűnt, emitt meg csak a nagy terményczikkre szorították le s egyben a városból ki.

Mégis mily különös a varázsa a vásárnak ott, a hol még fönnáll. Mezővárosaink nagy piacznán a kereskedő boltja öt lépésnyire van a sátrától, a hol ugyanazt az áruját magasztalja, melyet a boltban. A hol szintén eldicsekedik, hogy: «én vagyok az olcsó János, a ki megszalajtom a rőföt!» — pedig a vászon népség a portéka megszalajtatását kéri. Csudálatosképen az európai nagy városokban is éli még világát a vásár: Berlinben karácsony körül, Párisban a júliusi

ünnepe, a Bastille lerombolásának, a szabadság kikiáltásának forduló napjain s karácsony táján szintén. Ugyanazt a rosztal vagy jót mérik a «magazinban», de jobban esik a francia népnek is kívül forgolódni a nagy boulevardokon a snt. clouidi búcsun a város kapui előtt.

S noha országszerte elsugárzó, régi híreben megfogytakozott a debreczeni vásár is, mely annak idején vármegyék népeit mozgósította s a távol idegenből is vonzott oda gyárost és kalmárt, még maiglan egyik nevezetessége Magyarországnak, a hol az őseredeti népet viselkedésében s viseletében megfigyelni, jutalmazó vállalkozás.

Az éven át megtakarított, némelyik háztartásban kicsi vagyonná felgyülemlett heverő pénz ilyenkor kiszabadult a ládából s nagyokat lélezett.

Míg a nép a Laczi-konyhán mulatott, rég nem látott atyafiakkal ölelkezve, újakkal szövö barátságot, a kisebbik, a «malaczbandával» muzsikáltatta magát. A midőn aztán jutott a jajgató koldushadnak is, melynek mindenegy tagját, (mint a hogy azt jól tudták a közhatóságoknál,) vándorló cigányok még gyermekül raboltak el és csontkítottak s vakítottak meg az ő városvégi különrejtekeikben. Hát így vásárcor sűrűen

Áltatsoreglet zenekara.

«Tessék, tessék, most kezdődik!»

PATRONA HUNGARIAE.

Hegedűs László festménye.

húzogatta szét a tüsszője száját, mi közben nagyon nekidámolva véresre is verték az egymás fejét, mert hogy a bujkáló makkhetes miatt zördültek össze a pajtasokkal.

A zajos, zenés, nótás sátor-város fölött mint kellemetes illatfelhő lebegett a gypensült «charmat» süldő-szeletnek ingerlő jó szaga.

De ez is csak volt, ebbe is beleütött a modernség. Padkán sül már a Laczi-pecsenye s van már, mint képünk mutatja, *uri* Laczi-konyha is, a hol művelt modorban udvarolnak a kalapos hölgynek s enyhe duhajkodással «bomolnak» a csapláros lánynyal, a ki dehogy mondja a szerelmes vendégnek, hogy «ugyan ne nyavalyogjon mán, maradhasson az ifjúr!» — hanem fölvilágosodott mosolygással túri az ártatlan legyeskedést, mint a hogy jólnevelt pinczér-kisasszonyhoz illik is.

A komédiás-malom (újmagyarán «körönd-játék») gazdája s az országutakat rovogató talián kőkler, a ki kőczot eszik s malomköveket kőpköd; az utszéli menaszériás, a ki «pappogáj, kió, medfe, libanoni oroszlantus, kajmakán krokodüll, gazella, kamcsatkai kutya és mindenféle egyéb áfrikánus ragadozó fenevadak»-ra hívta fel a nagyságos uraságok és nagyérdemű publikum becses figyelmét — már ezek is hátrább szorulnak a jól rendezett cirkuszi mutatványok s aktuális érdekességű sztereoszkopos panorámák elől. Itt-ott, ha elvéve a «pihegő királynőnek» karikára járó kebelhullámszába kelt még némi bámulatot, s az elektromos búvész fakaszt még sikolyra egy-egy tapasztalatlan Pannit vagy Zsuzsit.

A rohamosan haladó Debreczenben is ma-holnap már legendává lesz a híres vásár. Az utolsóra léghajósok hozták majd Ausztráliából a struczollakat, mint a hogy a debreczeni vásáron már ez idő szerint is amerikai szalonna és széna versenyez a magyar szalonnával s Bugacznak selymes szénájával.

Forgó János.

ÖRÖMHIR.

Ajtómon kis leány Egy gyermek, a ki még
Beszalad vidoran, Olvasni most tanul,
Látszott, hogy valami Ime fölkelkesül
Nagy mondandója van. Lantom húrjaitul!

Olvasta versemet! No, már ez csakugyan
Evel rohan felém, Nagy öröm én nekem!
És öröm tüze ég Több dicsőség alig
Szélid tekintetén. Éri költészetem.

Eljutott messzire,
Szédítő magasig,
Egész az egekig,
A kis angyalokig.

Dalmady Győző.

A vallásos festészet Magyarországon újabb időkben alig talál művelőre. Képiróink közül jóformán csak Roskovics Ignácztól és Hegedűs Lászlótól kapunk figyelemre méltó alkotásokat. Az ő műveikben nyilatkozik meg legtöbb erővel a vallásos ihlet, a meghatott kedély tisztá fölbuzdulása. Azonkívül jellemvonása műveiknek az is, hogy mindketten legtöbb előszeretettel s tegyük hozzá: hazafias lendülettel azokat a szenteket szerepeltetik, kiknek élettörténete hazánk viszontagságos eseményeinek van fűzve. Ilyen Hegedűs László legújabb festménye, a *Patrona Hungariae* is.

A kép gobelinszerű hátterén elmosódottan a nemzeti zimer látható s az ölében a gyermek Jézust tartó Mária körül s a magyar szentek csoportosulnak. Az egyik

MŰMELLÉKLETEINK.

II. Rákóczi Ferencz arcképe Mányoky Ádámtól. — «Kedvenceim» Benczúr Gyulától. — «Duzzogó huszár» Margitay Tihamtól.

II. RÁKÓCZI FERENCZ fejedelemnek legsikerültebb és legjobb arcképe az, melyet színes másolatban műmellékleteink közt kap az olvasó. E kép Mányoky Ádám híres magyar festőművész egyik kiváló alkotása. Mányoky 1673-ban született s 1757-ben halt meg; ifjúkorában Rákóczi maga mellett tartotta mint udvari festőt, sorsa gyászosa fordultával pedig Erős Ágost lengyel királynak és száz fejedelemnek ajánlotta, a ki szintén udvari festőjévé nevezte ki. Mányoky kora legkiválóbb festői közé tartozott; Rákóczi arcképét 1709-ben vagy 1710-ben festette. A képet a drezdai királyi palotában őrzik. Kitűnő művészünk, László Fülöp hű másolatot készített róla a Történelmi Arcképcsarnok számára; képmellékletünk e másolat után készült, teljesen híven adva vissza annak szépségeit. Mányoky festménye nagy gondot fordít — az akkori francia arcképfestők hatása alatt — a külöségekre; nemzeti öltözetben, arannyal kivert kék bársony dolmányban, bíborszínű mentében, hatalmas fekete köcsagtollas prémes kalppal ábrázolja a fejedelemet. Az arcon szépen érvényesül Rákóczi nemes jelleme, gyönyörű kék szemének tüze, az ajkak kifejezésében s a széles áll nyugodt erejében.

A virágok minden időben kedvenc tárgyai voltak a festőművészetnek, sőt voltak képrők, a kik kizárólag a virágok festésével szereztek hírnevet és népszerűséget. Ez nagyon könnyen megokolható. A festőművészet, mely első sorban a színek varázsával és változatosságával hat érzékeinkre, sehol oly hálás térre nem talál, mint az anyatermészetben, a pazar színpompában ékeskedő növények szemet elbűvölő világában. Nem csoda tehát, ha kedvelt mesterünk: BENCZÚR GYULA is, kinek szemei már fiatal korában a velencei renaissance nagy képróinak színgazdag alkotásaitól ittasultak meg, szeretettel fordul a buján díszlő virágos kertekhez, s azoknak színben, illatban büszkélkedő jelenségeit örömet szerepelteti vásznain. Majd mályvarózsák közt játszadozó amoretteket fest, majd pajzán apró faunokat telepit a cserjék és virágok közt. Egyik legújabb képéhez, melynek «*Kedvenceim*» címet adott, a művész bájos hitvesét vette mintául, ki reggeli pongolyában keresi föl virágos kertjét, hogy a teljes pompában díszlő pipacsok, mályvarózsák és a búske napraforgó színeinek gazdag és változatos árnyalataiban gyönyörködje. Pompás kép ez buja előterével s a háttérben emelkedő dombok titokzatos félhomályával. A mester palettájáról elvarázsló színek kerültek a vászonra, melyeket Benczúr kolorisztikus művészetének teljes erejével tudott összhangba hozni a természet gyöngéd szülöttein szeretettel csügögő fiatal nő pongolyájának domináló sárga

oldalon Szent István a koronát ajánlja Mária oltalmát Szent Imre pedig térdepelve a szüzességet jelképező liliumot nyújtja feléje. A másik (bal) oldalon Szen, László áll a keresztes lobogóval, mint korának egyik legnagyobb vitéze, Szent Margit (egyszerű apácza-öltönyében áhitattal tekint a szüz anyja felé, míg az előtérben Szent Erzsébet áll, kinek kosarában a kenyér — a legenda szerint — rózsává változott át. Hegedűs László ez új műve fényes bizonyítéka annak, hogy hitetlennek hirdett korunk is alkothat megkapó vallásos festményeket, ha a művész lelkeben benne él a meggyőződés ereje s a földieken felülemelkedni tudó, megnyugvást a hit vigaszában kereső gondolkozás.

színfoltjával. A kik Benczúrban ezideig még nem ismerték eléggé a nagy koloristát, álljanak e képe elé s el fognak csodálkozni színhalmazának összhangzatos varázsán.

MARGITAY TIHAMÉR már hosszabb idő óta úgy ismeretes, mint a mindennapi élet apró mozzanatainak szeretetreméltó festője. Figyelő szeme gyorsan fölfedez az eredeti vagy tetszetős momentumokat, s a mit meglátott, sok frissességgel és közvetlenséggel tudja ábrázolni képein. A művész pályáján a legutóbbi időkben figyelemre méltó fordulat állott be. Míg előbb rendszeresen izlésesen butorozott szalonokban vezette elénk alakjait, újabban nagy előszeretettel keresi föl a szabad természetet, az erdők, kertek magányát, az apró boglyákkal behintett, letarolt mezőket. Művészete eként a tájkép változatosságával gazdagodott s maga Margitay alkalmat talált arra, hogy képein a plein air-festés nagy előnyeit is kizsákmányolhassa. És csakugyan, újabb képei nem csak színesebbek, de egyúttal életteljesebbek is, mióta a műterem sajátos homályából az Isten szabad ege alá vitte ki festőállványát. Újabb alkotásain többé nem tetszetős képeket látunk, hanem magát az igazságával és közvetlenségével ható életet. Ennek a korszaknak a termeléséből mutatunk be jelenleg egy igen tetszetős művet, melynek címe: «*A duzzogó huszár*». A festmény azt a gyorsan jövő és gyorsan elvonuló felletet mutatja, mely neheztelés képeben szokott letelepülni a családi boldogság egére. Egy hadnagyocska, hihetileg fiatal férj vagy vőlegény, hátat fordít szíve választottjának s elkedvetlenedve néz maga elé. Látjuk, hogy neheztel valamiért, de látjuk egyúttal azt is, hogy ez a kedélyhangulat nem tarthat sokáig, mert a bájos nő már hamiskásan mosolygó arccal fordul feléje, mintha csak mondaná: «Úgy, hát ez is ok a félreértésre? A művész helyes megfigyeléssel és sok közvetlenséggel leste el az életből ezt a nem épen szokatlan, s rendszeren vidám kacajban végződő jelenetet.

Úgy Mányoky, mint BENCZÚR GYULA és MARGITAY TIHAMÉR képeit színes másolatban mutatjuk be olvasóinknak; Margitayt a tulajdonos «Könyves Kálmán» részvénytársaság engedélyével. Ezek a reprodukciók, melyeket a *Franklin-Társulat* nyomdájá állít elő, teljesen hű másai az eredetieknek s a sokszorosító művészet nagy haladásáról tesznek tanúságot. Az ilyen másolatok teszik lehetővé azt, hogy a festőművészet jobb alkotásaiban még azok is teljes élvezetet találhassanak, a kiknek a sors nem adott módot arra, hogy szobájuk falaira eredeti műveket függeszthessenek.

Rákóczi szülőháza, bőséje, kardja, buzogánya és Rákóczi korabeli zászló.

Háry Gyula rajza.

RÁKÓCZI EMLÉKEZETE.

dőzés, harcz a végkimerülésig nemzete felszabadításáért bent a hazában, majd diplomáciai erőfeszítések a külföldön s a végén meg nem törve a világi hatalom által, de meghajolva az isteni végzet előtt, csöndes remeteségben, mint buzgó keresztény, imádja Istenét, hogy szenvedései által az Ő ismeretére és tiszteletére megtanította.

Ilyen sors, a szerencsének és a szerencsétlenségeknek ennyi változata és ellentéte ritkán jutott halandónak osztályrészul s már ez magában véve is mélyen hatott a kortársakra, még az idegenekre is, és részvétet ébresztett Rákóczi iránt világszerte. Hát még a honfitársakra, kik Rákóczi sorsában a magyar nemzetenek százados keserveit látták megtestesülve.

Recrudescunt vulnera... felújultak a nemes magyar nemzet régi sebei! mondja *Rákóczi* kiáltványa, melyben az egész világ elé tárja a nemzet sérelmeit és elnyomatását. Es ezek a sérelmek már türhetetlenek voltak. Lenni vagy nem lenni! — ez előtt a kérdés előtt állott a magyar nemzet.

Sokszor megújultak a mohácsi vész óta azok a törekvések, melyek Magyarország állami, nemzeti létét megsemmisíteni törekedtek. Bocskay, Bethlen, Rákóczi György, Thököly felkelései mind megannyi végső szükség által kényszerített önvédelmi harcok voltak. De egyszer sem forgott még olyan veszélyben Magyarország állami és nemzeti létele, mint épen a Rákóczi-forradalom előtt. Egyszer sem volt oly tervszerűen előkészítve s oly nyíltan munkába véve Magyarország beolvasztása a császári birodalomba, mint a török kiűzése után.

A királyválasztás eltörlését követte az arany bulla ellenállási záradékának, mely a magyar fölkeléseknek törvényes alapot adott, megsemmisítése, Caraffa eperjesi vértörvényszéke a kurucok és protestánsok halálra üldözésével vérbefojtani igyekezett a magyar szabadságtörekvéseket. Az erdélyi fejedelemség erőszakos

eltörlése, a Habsburg-ház alá hajtása és császári katonasággal megszállása útját vágta annak, hogy a kisebbik testvérország nemzeti fejedelmek alatt védelmére kelhessen (mint eddig többször tette) az anyaország jogainak. Az új szerzeményi bizottság a töröktől visszafoglalt földet idegenítette el. Az ú. n. «Kollonics-rendszer» kiforgatta az országot addigi államszervezetéből, jogait elkobozta, adóterheit elviselhetetlenné tette, nemzetiségétől, politikai és vallási szabadságától teljesen megfosztani törekedett. Úgy hogy ha Kollonics nem mondotta is a neki tulajdonított hirhadt szavakat hogy Magyarországot előbb koldússá, aztán rabbá, végül katolikussá teszi: a tények megfeleltek ennek a törekvésnek.

Ennek a politikai rendszernek diadala érdekében törekedett Kollonics megsemmisíteni a *Rákóczi*-házat s mindazokat, kik útjában állottak. Ezért vette gyámnoksága alá a Rákóczi árvákat, szakította el anyjuktól, Zrínyi Ilonától és egymástól s a leánykát apáczává, az ifjú fejedelmi sarjat jezsuitává igyekezett neveltetni, hogy végkép elidegenítse őket a nemzetől. Felháborító az a durva erőszak, melylyel őket Munkács árulással feladása után (1688) Bécsbe vitetvén, egymástól elválasztják. Rákóczi önéletírásának ezt a részét senki sem olvashatja mély megindulás és megbotránkozás nélkül. Rákóczi nem is látta többé édes anyját s csak a sirban találkoztak újra. Még sírfelirata is felpanaszolja, hogy «12 éves korában anyjától elszakított és csak a halál által a sirban adatott vissza melléje.»

A mi időközben Rákóczival történt, annak tudata főbb vonásaiban minden magyar szívébe van vésve, fölösleges volna bővebben ismételni. O maga is elégnék tartotta sírkövére nevének és erdélyi fejedelmi címén kívül a fennebb mondott szavakhoz még csak ennyit vésetni: «Isten csodálatos gondviseléséből fogságon, száműzetésen s az élet sokféle viszontagságán át vezetelve, a nyugalmat,

mit életében nem ismert, az Urban találta meg 1735 április 8-án.»

Életének viszontagságait maga írta meg legszívesebben Önéletírásában (Confessiones) és Emlékirataiban a szabadságharcról (Memoires etc.). Ezekből megismerjük az ő tragikus életének legbensőbb titkait s a magyarországi köz állapotokat is, melyek őt a szabadságharcra kényszerítették.

«Az udvar politikájának titkos tervében — úgymond — elhatározott dolog volt az én tönkretételém és házamnak Magyarországból való gyökerezés kiirtása.» Ez volt az ő magán sérelme, mely őt önvédelemre kényszerítette. De ez nem ragadta volna őt felkelésre, ha az üldözéssel úgyszólván bele nem kergetik. Nem ő készíti elő a mozgalmat, azt a kormányrendszer zsarnoksága szítja és ragadja kitörésre. Rákóczi előbb maga is menekül a nép felkelése elől, és pedig egyenesen Bécsbe, de a gyanúsítás, fogság és üldözés a nép karjaiba, a nemzet élére sodorja őt. Az egyaránt üldözött nemzet és nemzeti fejedelmi sarj egymásra találván, úgy vált a szerveztelen népmozgalom általános nemzeti felkeléssé «Istenért, hazáért és szabadságért».

Valóban nem a magyar nép lázongásokra hajlandó természete s a vezérek önző nagyra-vágása idézte elő a szabadságharcot (miként a császári kormányférfiak a világgal elhitetni igyekeztek); hanem a császári kormány jegy- és nemzettípró elnyomása, az alkotmány fel-forgatása, az idegen katonaság rabló garázdálkodása és kegyetlenkedése s az új adókkal való fosztogatás kergette a népet a felkelésbe.

Már 1697-ben a tokaj-hegylajai zendüléskor méltán keseregtek a hazafiak, hogy

Hol van országunknak öröme s vigása?
Hol szép régulája, privilegiuma?
Hol tündöklő napja, ragyogó csillaga? ...
Eltűntek, — vagyunk idegenek rabjai!

A nép már akkor is — vezér nélkül — megkísérelte lerázni az idegen igát. Thököly kuruczainak maradványai a Hegyalján (épen a Rákóczi birtokain, de az ő tudtán kívül) rajta-űtnek a német zsoldosokon, lekasabolják őket s elfoglalják Sárospatak és Tokaj várát. A Szerencsen tartózkodó Rákóczit el akarják fogni vezérnek, de ő Bécsbe menekül.

E népfelkelés ekkor (1697-ben) vezér és kellő előkészítés hiányában csakhamar elnyomott, de a bécsi kormány nem a nép sérelmei orvoslásával akarta meggyógyítani a kifakadt sebet, hanem rémuralommal s Kollonics nemzetölő rendszerével akarta még inkább lenyűgözni az országot. A nemzetáruló Kollonics érsek az volt, papi talárban — mondja Salamon Ferencz — a mi Caraffa, tábornoki egyenruhában.

Rákóczi azt írja Emlékirataiban, «hogy könnyen vettem a köznyomort, mindaddig, míg lakásomat a hazába tettem át, midőn sérelmei érzékenyebben éreztették velem az elnyomást, mely alatt nyögött».

Rákóczi alig szabadult ki az idegen gyám-nokság alól s vette át magyarországi birtokai kezelését: nemsokára önönmagán is tapasztalta a nép keservesen igazságát, hogy:

Idegen nemzetre szállott szép országod,
Töred elvéteztet arany szabadságod!

Midőn aztán személyében is üldözöbe vétett, fogságba hurcoltatott s a vérpádot csak Isten különös gondviselő kegyelméből kerülte ki: belátta, hogy «semmi remény arra nézve,

hogy a dolgok rendje megváltozzék, hanem az iga lerázására, melyet nyakukra nehezdedni éreztek», kell immár gondolni. Így történt aztán, hogy midőn 1703 tavaszán a nép a Felső-Tisza vidékén újra feltámadt, a bécsi-újhegyi fogságából elmenekült és Lengyelországban bujdosó Rákóczi nem vonakodott többé elnyomott nemzete élére állani, belátván, hogy Magyarország államisága és nemzeti létele megmentésének utolsó eszköze immár csak a fegyveres ellenállás lehet. Rákóczit nem vezette önérdék, sem nagyra-vágás; de a haza iránti kötelesség magasztos érzete.

«Egyedül a szabadság szeretete — írja Emlékirataiban — és a vágy, hazám az idegen járom alól fölmenteni, volt czélja minden lettemnek. Nem vezérlett bosszúvágy, nem a koronára vagy fejedelemségre törekvő nagyra-vágás, sem uralkodási ösztön; hanem egyedül az, hogy elegend legyen hazám iránti kötelességemnek.»

És ezt a kötelességet ő híven teljesítette. A népfelkelést csak ő tehetette nemzeti szabadságharczczá. «Mert — méltán írhatta — egyedül az én személyem volt az, a mely az én hazám, az én őseim tekintélyénél fogva a nemzetet egyesíteni bírta és a külföld keresz-

II. Rákóczi Ferencz 1690-ben.

tény uralkodóinak baráti támogatását kieszközölhette. Én rá várakozott inkább, mint bárki másra a dédapám I. Rákóczi György által Ferdinánd császárral kötött nagyszombati békének helyreállítása, mely akkor az ország szabadságait megerősítette. A francia és svéd királyokkal akkor kötött szövetségi utódaira is kiterjedt és azért egyedül engem illetett ahhoz folyamodni.»

Rákóczit így a kötelességérzet, hivatásának jogos tudata és a nép sürgető kérélmé állította a nemzet élére. Az ő történeti dicső emlékektől megszentelt neve s egyéniségének varázsa vitte harcába a nemzetet és lelkesítette a hosszú küzdelem alatt. A Rákóczi név már magában is zászló volt, melyhez a nemzetnek minden vágya, reménye fűződött; de az ő jellemének nemes vonásai magyarázzák meg azt a szívós lelkesedést, melylyel a nemzet oly híven, egész a végkimerülésig kitartott mellette.

Rákóczi saját vallomásaiban (hol pedig hibáit és bűneit leplezetlenül feltárja) a legfőbb bíró előtt is önértettel vallja, hogy «az erkölcsi derékségnek igen sokszor adtam tanújelét és az országot kormányozva igazságot szolgáltatam, jót cselekedtem a szűkölködőkkel, a kegyesség gyakorlatait folytattam, tartózkodtam a fényűzéstől, mértéktelen

éltem, a balszerencsét erős lélekkel hordoztam, a szerencsében el nem bízkodtam, a közügyet magánügyeim elébe tettem, a napokat és éjeket nyughatatlan-ságban és munkában töltöttem, a gazdagságot megvettem, egészségemet, életemet és házam javát a közjó-nak alárendeltem».

Ezek a jellemvonások méltán kelthettek lelkesedést és tiszteletet.

Megvallja hibáit és fogyatkozásait is, hogy t. i. járattan volt a hadvezérletben, kifejezi aggályát, hogy «kevés ügyességet és előrelátást találnd az utókor a külfölddel vitt alkudozásaiban».

Tényleg behízyonyult, hogy nem volt szerencsés hadvezér, ravasz, fortélyos diplomatának sem bizonyult, (XIV. Lajos francia király kihasználta, de formális szövetséget nem kötött vele; Nagy Péter császár ámitotta és cserbenhagyta); de még így is olyan sikereket ért el, melyekért örök hálával tartozik emlékének a magyar nemzet. A szabadságharc, ha nem végződhetett is teljes diadallal: de megmentette Magyarország állami és nemzeti lételet s visszaállította a nemzetnek már tőből kiforgatva volt legfőbb jogait és szabadságának alapelveit.

Rákóczi az eredménnyel nem volt megelégedve s nem fogadta el a szatmári békét, mely neki is élet- és vagyonbiztonságot kínált, ha leteszi a hűség esküt. Ő inkább veszendőbe hagyta vármegyékre terjedő fejedelmi vagyonát s inkább választotta a hontalanul bujdosás keserű kenyerét, mint hogy nemzete jogaiból valamit elengedjen.

Azt hitte, hogy a külföldről többet tehet hazájáért, mintha meghódolva itthon marad. És az kétségtelen, hogy az emigráció pusztán létezésével is elősegítette a nemzet jogai érvényesülését. A szabadságharc után egy év-tizeddel a pragmatika szankcióban a törvény már határozottan hirdeti Magyarország külön államiságát és minden más államtól függetlenségét.

S ez az, a miért Rákóczi küzdött és magát feláldozta.

Ebben a nemzeti jogokért való kitartó küzdelemben áll Rákóczinak örök dicsősége. Az önzetlen és rajongó hazaszeretet s a nemzeti szabadság eszményképe volt és marad ő mindvégig.

A szabadságharc elviharása után is az ő neve maradt a teljesületlen nemzeti kívánságok reménycsillaga. Ő mindent feláldozott és mindent elvesztett, a mi saját anyagi értéke volt, de mindent megmentett, a mi a haza legfőbb erkölcsi javát képezte: a magyar szabadság eszméjét, jogát, igazságát!

Ez az, a mi Rákóczi emléket dicsőfényre övezi; ezért rajongott érte mindig nemzete; ez az, a miért emléke el nem homályosodik időközön, századokon át s megrezgetteti szívünk húrjait.

A Rákóczi név ma már nem egy embert, de egy eszmét jelent; azt az eszmét, melyet körülírni alig lehet, de melyet minden jó hazafi féltékenyen őriz és ápol szívében: egy hatalmas, erős, önálló, szabad Magyarország eszméjét.

Ezért éltek, haltak Rákócziék; ezért dicsőítjük emlékezetüket s tulajdonképp ezért lelkesülünk, midőn Rákóczi-ünnepeket rendezve, a multakat emlegetve, a jövő reménye lebeg előttünk.

Szebb jelszót ma sem ismerünk, mint a Rákócziét: Istenért, hazáért s a szabadságért!

RÁKÓCZI RODOSTÓN.

Nyolcz évig tartó elszánt küzdelem után az elszegényedett és pestis által is megtizedelt nemzet kiegyezett királyával s a béke megkötött. A «vezérő fejedelem» azonban nem hódolt meg, inkább veszendőben hagyta fejedelmi vagyonát s a cselekvés szabadsága kedvéért a számkivetés keserves sorsát választotta.

Megnyugodott a végzetben, hogy a nemzetnek meg kellett alkudnia a körülményekkel, de magát lekötöni nem akarta, mert még mindig bízott és remélt, hogy idegen segítséggel megújíthatja a harcot s «a magyar nemzet ügyét újra lábra állíthatja».

«A békekötést — úgymond — sohasem tulajdonítam a nemzet könnyelműségének, hűtelenségének, avagy személyemtől való elfordulásának, mert hiszen, hogy hozzám ragaszkodott, annak folyvást a legmegindítóbb jeleit adta.» Ilyen volt az is, hogy a magyarországi főbb tábornokok s a senatorok követék őt Lengyelországba s az erdélyi tanácsosok, kik a határon tartózkodtak, szintén felajánlották kivándorlásukat, ha ellátást nyerne; de Rákóczi nem bízott senkit, mert maga sem volt biztosítva a jövőről. «Oly fájdalmasan váltak el tőlem — úgymond — hogy soha el nem feledhetem.»

Valóban ez a jövőre igen erős megpróbáltatásokat fejtegetett a személyes bravurokat kedvelő fejedelem számára.

A hontalanság nehéz próbái, a balsors évei behízyonyították, hogy benne nemcsak «az ifjú lélek gyönyörködött az akadályok legyőzésében», a mely «szerette a veszélyeket», hanem megvolt a férfias erély és a rettenthetetlen lelki erő is a sors csapásainak elvise-lésére.

És Rákóczi igazi nagysága ekkor tűnt ki leginkább.

Nagy Péter csárban (a kit ő részeges, megbízhatatlan embernek ismert meg) családott. Egyénisége sem nyerte meg rokonszenvét. A fejedelmi álláshoz méltatlannak tartotta (miben a csárnak kedve telt) «a nyilvános csapszéki mulatozásokat», «a muszka szokások egyáltalános nem tetszették» neki s az orosz-török háború bevégzése után csakhamar megszakította vele összeköttetését.

Lengyelországban két évet töltött, részben jaroszlavi birtokán, nagyobb részt Danczkában «Sárosi gróf» név alatt a lengyel főurak társaságában, szövögetve a diplomácia szá-lait, hogy a spanyol örökösödési háborút befejező általános békebe Magyarország is belefoglaltassék.

Ennek meghíusulása volt bujdosásának második nagy csalódása, a mi már Franciaországban érte, hová viharos tengeri út és az életére törő ellenséges leselkedések között jutott el 1713 elején.

Négy esztendeig lakott Franciaországban. Egykori szövetségese, XIV. Lajos király kitüntető szívességgel bánt vele, gondoskodott fejedelmi ellátásáról, bujdosó társairól, személyes barátságával tisztelte meg, részt kellett vennie nemcsak az udvari élet szórakozásaiban, ünnepeiben, hanem a király magános vadászatain is. A királyi hercegek és hercegnők is elhalmozták a tisztelet és szeretet nyilvánításai-val.

Rákóczi erre nemcsak rangjánál és múltjánál, de egyéniségénél fogva is érdemes volt. Sikerült neki, a mire gondosan törekedett: «állása méltóságát fentartani, a fejedelmek barátságát, az előkelőkkel való szíves viszonyt ápolni, udvariasnak lenni, de egyszersmind tekintélyét megőrizni».

El is érte mindezt. Saint Simon jellemzése szerint egészen olyan volt, mint a minő lenni igyekezett: tekintélyt tartó, erőltetés nélkül, ildomos, szerény és értelmes; udvarias, könyved modorú s mégis méltóságos; igen becsületes, igazságos, őszinte, egyszerű; rendkívül bátor, kegyes és istenfélő.

A «nap-király» halála, kit Rákóczi úgy szeretett és tisztelt, mintha atyja lett volna («fűti indulatot érezett iránta»), nagy változást idézett elő Rákóczi életében.

Lengyelországban készült 1702. évi miniatűr festmény után: Thaly Kálmán gyűjteményéből.

II. Rákóczi Ferencz ifjúkori arcképe.

Leleki világa, az élet tapasztalatai s csalódásai következtében, nagy átalakuláson ment keresztül. Megelégette a világi élet csalogó örömeit, hiábavalóságait s a világtól elvonulni, szellemi és lelki életet élni vágyakozott. A francia kormányváltozás is aggodalommal töltte el a jövője iránt, mert «látta előre és félt az inségtől». Így érlelődött meg benne a gondolat, hogy visszavonul az udvartól, a nagy világtól s valamely kolostor csendes magánya közelében huzódik meg.

Visszapillant eddigi életére és úgy találja, hogy volt része a szerencse és balsors minden változatában és lelki nyugalmat egyik sem nyújtott. Híres nemzetség gazdag ivadéka volt, hazája történetében nagy szerepet játszott, szelleme sok ismerettel volt kiművelve, hazáját szerető polgár, szabadsága védelmezője, koronákat megvető, igazságszerető fejedelem, ki a kincsekkel kevésre becsülte, kit népe szeretett és ragaszkodásat ma is bírja, a balsorsot egykedvűen hordozza, a sorsváltozással, trónvesztéssel, szegénységgel nem törődik, a számkivetést, üldözéseket, veszedelmeket rettenthetetlen lélekkel viseli el, fejedelmek barátja, kit az egész francia udvar tisztelt, szeret, senki meg nem sért. S mindezek után kérde: «melyik világi gyönyör hiányzott nekem e külön-böző állapotokban?» Felelete ez: «mindezek-

ben sem magam nem találtam nyugalmat, sem mások nem találtak az én tapasztalatom szerint.»

Ez az életbölcseleti tapasztalás bírta rá, hogy a világtól elvonuljon s a kolostori élet magányában «meglelte azt az igazi békét, melyet annyi országban és tartományban, tengeren és szárazon keresett, de sem a fejedelmi rangban, sem a magánember életviszonyai közt, sem a pártfogó barát, a királyok legnagyobbikának udvarában nem birt megtalálni.»

Ezt a lelki békét nyújtó magányt a kamalduli szerzetesek grosboisi zárdájában lelte föl, a hol olvasással, imádkozással s önéletírása szerkesztésével töltötte idejét. Ennek a zárdának hagyta szívét is végrendeletében.

De Rákóczi hiába akart a világ számára meghalni, — hazáját nem felejtette.

Midőn a török a császárral háborúba keveredett (1716.), sietett felajánlani szolgálatát a szultánnak Magyarország felszabadítása érdekében. És a szultán meghívására 1717 őszén Törökországba vitorlázott.

Itt éri bujdosása harmadik s legnagyobb csalódása. A török Belgrád alatt megveretvén, csakhamar megkötik a békét s Rákóczi bujdosó társaival és a Lengyelországból odasereglett emigránsokkal Törökországba szorul. Franciaország új kormányzója, az Orleansi herceg az császárral szövetkezvén, nem engedte meg visszatérését.

A török szultán nagylelkűen gondoskodott ellátásukról s letelepítette őket előbb a Boszporusz partján, Jenikőn, majd 1720-ban véglegesen a Márvány-tenger kies partvidékén, Rodostón.

Rákóczinak és társainak itt kellett kiállniuk a legnagyobb megpróbáltatást, itt volt szükség a «rettenthetetlen lélekre», de itt is tündöklők legfényesebben az ő lelki nagysága.

Bercsényi a megérkezés napján anagrammát csinál Rodostó nevéből s az jó ki belőle, hogy *ostorod*. A sors bizony erősen ostorozta a szegény bujdosó kuruczokat, kik nagy «unadalomban» töltik ott az időt és erősen vágyakoznak a földi hazába vissza, mígnem lassanként az égi hazába költözgetnek el.

Csak Rákóczi «hordozta egykedvűen a balsorsot», ő megtalálta itt is azt a fenséges lelki nyugalmat, melylyel mindent az isteni végzet bölcse intézkedésének tartott s mindennap há-lát adott az Istennek, hogy őt erre «a világ szinpadán annyi éveken keresztül-kasul bolyongva» megtanította.

Mikes Kelemen leveleiben csodálattal emlegeti az ő szeretett fejedelmének ezt a bámulatos lelki nyugalmát.

«Hogy pedig minden úgy töltse az időt, mint a mi urunk (írja 1728 márczius 24-én), arra az Isten ajándéka kívántatik, mert ebédig az írásban és olvasásban tölti az időt, ebéd után pedig, a ki látná, azt mondhatná, hogy valamely mesterember: vagy fű, farag, vagy az esztergában dolgozik. És szakála sokszor tele forgácsal, hogy maga is neveti magát. És úgy izzad, mintha munkája után kellene ennie kenyerét. Őt mindenki csudálja, ő pedig neveti az olyat, a ki azon panaszkodik, hogy elűnjá magát. Ritka, a ki úgy tudja az időhöz alkalmaztatni magát, mind pedig, hogy úgy mondjam, az időt magához alkalmaztatni.»

Rodostó (törökül Tekirdag) a Márványtenger nyugati partján fekszik, Konstantinápolytól délnyugatra, 25 mérföldnyire. Termékeny, gazdag vidéken, szőlőhegyek alatt, melyekből pompás rubintszínű bort szűrnek. Főterméke ezenkívül a gyapot. Kormányzósági székhely, élén egy mutaszeriffel. Négyféle nemzetiség lakta és lakja ma is: török, görög, örmény és zsidó.

Itt telepítette le a szultán a bujdosókat a város déli végén, az örmény városrészben, az örményektől bérelt házakban, egy egész utcát bocsátván rendelkezésükre, melyet ma is «Magyarok utcája»-nak neveznek.

Mikes Kelemen azt írja, hogy «Mi itt igen szép, kies helyt. vagyunk. A város elég nagy és elég szép, a tengerparton lévő kies és tágas oldalon fekszik... Az bizonyos, hogy sehol a fejedelemnek jobb lakóhelyt nem adhattak volna. Akármely felé megyen az ember, mindenütt a szép mező, de nem pusztá mező... a földje olyan művelt, valamint egy jól megművelt kert... Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna... Gyapotot pedig sehol annyit nem vetnek, mint itt és a gyapotból való kereskedés itt igen nagy. Az egész szállásaink a város szélén vannak, csak egyet lépek, már a mezőn vagyok. Kinek-kinek pedig bőven, elegendő és tágas szállása vagyon, — csak én egy szolgálóval egy gazdag örménynek az egész házat birom és mindenik háznak vagyon egy kis kertje».

A hű Mikes meg is verseli a bujdosók új lakóhelyét.

«Lakunk partján a tengernek,
Töltjük napját életünknek;
Annak gyakran nagy zúgását
Látjuk s halljuk hánykódását...
Város kies helyen fekszik,
Mely a szemnek szépnek tetszik,
Szép oldalra van építve,
Szőlőhegygel körülveve.»

Rákóczi a maga udvartartását pontosan beosztott rendtartáshoz szabtta. Volt udvarmestere (Sibrik Miklós), főkamara (Mikes Kelemen), főpapja, káplánja, lovászmesterei, ellenőre, csarnokőre, ajtónállója, konyhamesterei, apródjai, testőrsége, ezeknek tisztjei, komornyikjai, libériás inasai, belső és külső cselédsége, 30 főből álló janicsár őrsége a kapukon, stb.

Ezeket kívül külön háztartást vittek az előkelő bujdosók, mint gróf Bercsényi Miklós főtábornok, (a ki eleinte távol a török városrészben lakott, később a többiek mellé költözött), gróf Esterházy Antal tábornagy, gróf Csáky Mihály altábornagy, gróf Forgách Simon (a ki csakhamar visszatért Lengyelországba), br. Zay Zsigmond, Máriássy Ádám ezredes, Pápay Gáspár alezredes, Horváth Ferencz, Krucsay István, stb. stb.

Rákóczi udvarában a napirend pontosan meg volt határozva. «Egy klostromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejedelem házában». Reggel hatodfél órakor doboltak felkelésre, hatkor misére, utána az ebédlőházban kávéztak s dohányoztak. Nyolczkor újra mise, utána szabad foglalkozás. Tizenkettőkor volt az ebéd. Három órakor a fejedelem magánosan imádkozott a kápolnában, ötkor volt az esti ima, hetedfélkor a vacsora. Közben a fejedelem «csak a sok írásban töltte az időt». (Ott írta *Emlékiratait* is, *Vallomásait* már előbb Grosboisban és Jenikőiben.) Hetenként kétszer vadászott, leginkább nyúlra és fogolyra.

A Magyarok utcája Rodostóban sok emléket őrzött meg abból az időből, mikor Rákócziék ott laktak. Megvan a kápolna, melyet ő állíttatott és rendezett be.

Az utca felső végén álló sarokházban van ez a kápolna, mely ma a Rodostóban élő csekély számú római katolikus híveknek temploma s olasz minoriták végzik benne az isteni tiszteletet. Az egyházat Rákóczi alapította s ma is a tőle örökölt házak és szántóföldek jövedelméből tartják fenn.

A rendházban, mely Rákóczi idejében is parochia volt, 2–3 minorita lakik, a «parochus» egy ősszakálú, kedves öreg páter, *Francesco Randazzo*, a ki igen lelkes tisztelője a «princeps fundator» emlékének. Mély meghatottsággal mutogatta meg a fejedelemtől származó egyházi felszereléseket, bútorokat és ereklyéket a sekrestyében és a kápolnában.

Rákóczi Ferenc
1707.

Rákóczi adományából származik ott egy *misemondó ruha*, piros selyemből, ezüst szálakkal átszöve, arany csipke szegélyvel; egy *casula*, piros selyem alapon remekül himzett virágokkal, ezüst csipke szegélyvel; másik *casula* zöld selyemből; arany skófiummal díszítve; egy *stola* zöld selyemből aranynyal átszöve; egy másik ezüst-brokát, színes selyemvirágokkal kihímézve. Legszebb a harmadik *stola*, aranszálakkal átszött zöld selyem-brokátból, virágokkal kivarrrva, melynek egyik vége arany-brokát szövetből áll s borsónyvirágokkal van díszítve. Mindkét szövet eredetileg a fejedelem díszruhája lehetett. Igen szép, valódi fejedelmi díszszövetek.

A templomi műkincsek között van egy *Urmutató*, aranyozott ezüst, barokk munka, piros, fehér és zöld kövekkel ékítve, felette aranyozott ezüstkereszttel. Egy *ezüst pohár*, talpzatán S. P. F. P. betűkkel, mi a plebános értelmezése szerint azt jelentené: Serenissimus princeps fecit parare (azaz: a fenséges fejedelem készítette).

A sekrestyében álló ruhaszekrény fölött egy faragott, kékszerű virágokkal kifestett párkánydísz állítólag a fejedelem saját munkája. Remek munka, magyaros motívumokkal.

A sekrestyében máig is használt *csengettyű* a fejedelem idejéből való, az ő címerének sasaival díszítve.

A kápolna belsejében két oltár áll. A főoltár képe (újabbkori) Mária mennybemenetelét ábrázolja, a mellékoltár képe a fejedelem idejéből való s a szenvedő Máriát ábrázolja; valamely elsőrangú festő ecsetjéből származhat, ott azt hiszik, hogy maga a fejedelem festette. A főoltár feletti mennyezet festése is egykorú; alsó szegélyén ez a felirat áll:

Virgo gloriosa, quae coelos ascendisti, intercede pro nobis ad dominum Jesum Christum. (Dicsőséges Szűz, ki mennybe szálltál; légy közbenjáró éretünk az Úr Jézus Krisztusnál.)

Tudva lévő ugyanis, hogy Rákóczi ezt a kápolnát Magyarország védasszonyának, a Boldogságos Szűznek szentelte.

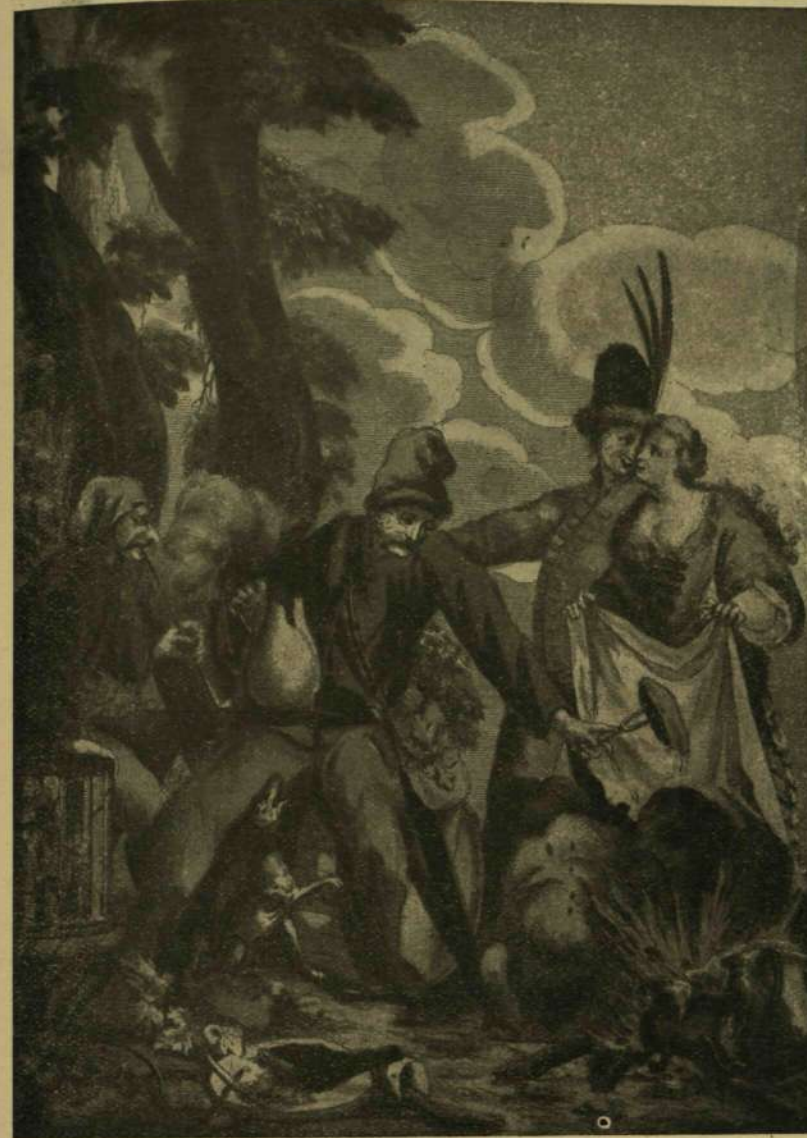
A mellékoltáron van egy szentségtartó szekrény, fából faragva, domborművekkel, angyalfejekkel díszítve, melyet a fejedelem sajátkezű munkájaként nagy kegyelettel őriznek. Maradt nyolcz darab gyertyatartó is az ő korából, esztergályozott famunka, oroszlánckörmös talpakon, melyeket a fejedelem művének tartanak. A legszebb famunka azonban, a mi kétségtelenül az ő remeke, egy nagy *karosszék*, melyben üldögélve hallgatta a misét. Még egy kevésbé díszes karosszékét őrizik a plebánián. Az ereklyék között tartogatták a plebánián a fejedelem *ivópoharát* s két *feketékávés csészéjét*. Az utóbbiak egyikét és a poharat a derék öreg plebános nekem adta emlékül búcsúzásunk alkalmával, látván — úgymond — menyinyi kegyelettel viseltetem én is a dicsőemlékü «princeps fundator» emléke iránt.

A templomi könyvek között egy 1718-iki Antiphonarium és egy Graduale 1720-iki kiadásban maradt a fejedelemtől.

Megvannak a plebánián a régi *anyakönyvek* is, melyeknek magyar vonatkozású bejegyzéseit *Thaly* Kálmán 1888-ban kiirrogatta. Mi lefényképeztettük a *gróf Csáky Mihály* és *Mikes Kelemen* haláláról szóló eredeti bejegyzéseket egy ottan élő magyar emigránsfi, *dr. Szeim C. J.* által, a ki Budapesten született, atyjá a szabadságharc után kivándorolt, a szultán fogorvosa lett, ő maga pedig most Rodostóban fogorvos, de magyarul már nem tud. Tőle, ki nagy honfitársi rokonszenvvel forgott körülöttünk, származnak a Rákóczi emlékeket feltűntető képeink.

A magyarok utcájában még eredeti mivoltában áll a *fejedelem ebédlő palotája*, az utca tenger felőli sarkán. Fedeles kapuja faragott mívű homlokzatán még látszik Rákóczi sasos címerének a nyoma. Fent az emeleten az *ebédlő terem* romladozó állapotában is meglepő szép s egykori díszét még teljes pompájában visszatükrözi. A 9–10 méter hosszú és 6 méter széles terem nagyúri pompával van díszítve minden részében. Mennyezete művészileg összerótt cédrusfa kockákból áll, falait domborművű faragványokból gyümölcs-csoportozatok ékítik, három oldalán két-két sor ablak, az alsók farácsosattal ellátott nyitható ablakok, a felsők mór stílusú, remekművű, zárt díszablakok, apró, formás táblákra osztva, középen színes üvegekből virágesorok és keresztalakokkal díszítve.

A 14 ablakból most már csak hét áll épen; az épen akkor kitérve állott nyolczadiknak egy részét magunkhoz váltottuk emlékül. A hatalmas pohárszék még épen megvan, remekül kifestve virágokkal, szintúgy a csibuktartó állvány. A terem falain köröskörül művészileg festett virágszalag-éktímenyek pompáznak.

Mutató kurucok.

Tánczó kurucz.

Kurucz huszárezred a támadás előtt.

Rákóczi-ereklék a rodostói kápolnában.

Mily kár ezeknek itt elpusztulni. Valóságos bűn meg nem menteni, míg nem késő!

Hasonló s némi tekintetben még szebb műemlék-maradványokat találhatunk egy másik palotában, mely a *Bercsényi* s halála után sógoráé, *gr. Csáky Mihály* altábornagyé lehetett. A nagyrúri pompának a finom műz-léssel párosult emlékei vannak itt valóság-gal felhalmozva. A tágas oszlopcsarnokok fa-
ragott és festett díszítései, a falak virágokkal kifestett, galambokkal ékített stukkói, a meny-
nyezet kifestett szegélydeszkái és apró kocz-
kákra osztott mezeje, az ablakok színes üve-
gekből alkotott virágdíszei, a falakon még
meglévő tájkép-festmények látása, míg egyrészt
gyönyörrel töltötték el lelkünket, másrészt
mély hazafiúi bánattal keseregünk a felett,
hogy ezeket a kegyeletes, műtörténelmileg is
kincseket érő magyar emlékeket elpusztulni
engedi és nem siet megmenteni, — míg nem
késő — a honfiúi kegyelet.

Még meg lehetne menteni annyit belőlük,
hogy valamelyik múzeumunk számára egy
Rákóczi- és Bercsényi-terem kitelnék e mű-
kincsekből, de néhány év múlva elpusztul
minden. A bomladozó fal- és mennyezeti dísz-
ítés stukkóiból és festett deszkáiból hoztunk
mutatványokat valamelyik múzeumunk szá-
mára, hogy legalább hírmondóul maradjon
valami, ha mindent veszni engednénk.

A többi, egykor magyar-lakta házakban is,
melyek azóta át nem építettek, van egy-két
kedves emlék a bujdosók korából, de ezekre
itt nem terjeszkedhetem ki.

Megjártuk a magyarok földjeit is a város
déli nyugati végén, a hol a bujdosók a gya-
korta dúló pestis elől menekülve, vagy nyá-
ranként üdülésül sátorok alatt táborozni szok-
tak volt. Itt az út mentében áll maig is a

«magyarok kútja» (Madsar cseszme), melyet
Rákóczi csináltatott s egy bujdosó magyar
ivadék, Kőszegi György jelöltetett meg 1802-ben
márvány táblával. A feliratos márványtáblát
Thaly Kálmán találta meg 1888-ban a plébánia
fáskamrájában s Beszédes festőművész honfi-
társunk állíttatta fel újra és helyezte vissza a
csorgókút fölébe 1892-ben.

Még egy kegyeletes helyről kell megemlé-
keznem, a hol a bujdosók közül három elő-
kelő főúr el van temetve: ez a görög tem-
plom. Gróf Bercsényi Miklós, gróf Esterházy
Antal és Sibrik Miklós hamvai nyugosznak ott,
hatalmas márványtáblák alatt. A templom át-
alakításai következtében megbolygatták a régi
sírokat s a bujdosók maradványait új sírokba
helyezték át, de hogy csontjaik megvannak a
sírkövek alatt, arról a Bercsényi márvány-
sírkövének felemelése által meggyőződést sze-
reztünk. A csontokat koporsó nélkül találván,

A magyarok főjaja Rodostón.

egy érclemezzel díszesen beborított falá-
dában temették el újra (lefényképezés után) Ber-
csényi drága csontjait.

Bizony idegenben vannak ők ott, mostoha
gondviselés alatt. Az ő hamvaik hazahozatala
nem ütköznék legőzhetően akadályokba:
a görögök a templomnak teendő némi alapít-
vány fejében bizonyára kiadnák s a török
kormány sem gátolná, főként mostanában, a
magyarok iránt oly kedvező hangulat mellett.

A Rákóczi-zarándoklat alkalmával bősé-
sen tapasztaltuk mi is a törökök rokonszen-
vének megnyilatkozását. Főképp az a három
tagból álló kis társaság (Márton Mátyás ó-ka-
nizsai prépost-plébános, Vinczehidj Ernő toron-
tálmegyei főjegyző és én), kik Rodostóba el-
látogattunk, annyi szíves vendégszeretettel
halmozattunk el, hogy elég lett volna az
egész zarándokseregnek.

Megérkezésünk alkalmával napfölkeltkor
már a hajón üdvözöltetett a rodostói szandsák
(kerület) kormányzó basája, Ahmed Cheref
mutaszerif, adjutánsa Spiraky bey által és a
város polgármestere, Mehmed Adil személye-
sen. A kormányzóság díszcsónakján vittek a
partra, hol a város tisztikara, a főkapitánynyal
és nagy néptömeg várakozott reánk. A kor-
mányzó basa — ámbár kora reggel volt — már
várt reánk a konakban, nagy ünnepiességgel
fogadott, megvendégtelt és beszéddel üdvözölte
bennünk a magyar nemzet fiait s a szultán ven-
dégeit. Látogatásunkat egy óra múlva viszo-
noztá, másnap ebédre hívott, török nemzeti
ételekből s italokból álló gazdag lakomával
vendégtelt, a búcsulátogatást a kerület és város
tisztikara (a mufti, a kádi) jelenlétében ünne-
piesen fogadta s a szárazföldön való visszatérő
éjjeli utunkra a vasúti állomásig katonai dísz-
kíséretet rendelt mellénk egy kapitány veze-
tése alatt.

A város lakossága is rokonszenves érde-
klődéssel kísérte kutatásainkat; a magyarok
utczájának apraja-nagya körülöttünk rajzolt
s úgy jártunk-keltünk, szemlélődtünk s jegyez-
gettünk a bujdosók egykori házaiban, mintha
otthon lettünk volna.

Vezetőink a bujdosók ivadékaik voltak, az
előkelő Aszlán család tagjai, kik női ágon a
Kőszeghyektől (Kőszeghy Györgytől, Bercsényi
ungvári tisztartójától, kinek unokája, Zsu-
zsánna Bercsényiné harmadik neje volt) szár-
maznak. A család feje Aszlán Péter, magyar-
oszlák konzuli ügyvivő s fia: György és
Arthur állandóan velünk voltak, a család női
tagjai pedig házuknál magyar vendégszeretel-
tel halmoztak el. Első sorban az Aszlán esa-
ládnak és magyar honpolgártársunknak, Szeim
doktorának köszönhetjük, hogy kutatásaink oly
szép eredménnyel jártak, miről részletesen a

Bercsényi csontjai az új sírládjában.

Magyar Történelmi Társulat februári közgyű-
lésén fogok beszámolni.

A rodostóiak előzékenysége általánosan élén-
ken emlékeztetett Mikes szavaira, a mivel a
törököket s az ottani lakosokat dícsérte:
«Nem segítik úgy a bujdosókat — úgy mond —
másutt, mint ebben az országban... Nem
tudok olyan nemzetet, a ki olyan csendesség-
ben éljen, mint ez, és sehol olyan békességes
maradásunk nem lehetne, mint itt... Akár-
hol találunk törököket, mindenütt jó szívvel
látnak minket; mert a török leginkább a
magyarokat szereti.»

*

Ilyen környezetben éltek, haltak a mi sza-
badságunk vértanúi a kies fekvésű Rodos-
tón, saját utcájokban, házaikban — egy kis
magyar köztársaságot alkotva. Itt haltak el
rendre egymásután s többnyire az örmények
temetőjébe temetkeztek, mely a város végén,
a magyarok szántóföldjei felé terjedt. A város
később tovább terjeszkedvén, a csontokat ösz-
szeszedték és az örmények új temetőjében kö-
zös sirba tették. Ide kerültek hamvai való-
színűleg a hű Mikes Kelemennek is, a ki a
végén «egyedül hallgatta tenger mormolását,
futószél zúgását», írogatva az ő örökszép
leveleit, melyek jóformán egyedüli forrásaink
a bujdosók rodostói életéről.

A jó öreg plébános, páter Randazzo is mind-
egyre őt idézte magyarázatai közben: «come
dice Mikes!» (úgy mond), mert Beszédes lefor-
dította neki Mikes leveleinek a kápolnára és
házakra vonatkozó részeit.

Mily meghatóan írja le 1735 ápr. 8-án az
utolsó nagy gyászt, a fejedelem halálát; év-
századok múlva sem olvashatjuk meghatott-
ság nélkül.

«Az Isten árvására teve bennünket és ki-
vevé ma közülünk a mi édes urunkat és
atyánkat. Ma nagypéntek lévén, mind a
mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat
kell siratnunk. Az Isten mára halasztotta ha-
lálát urunknak azért, hogy megszentelje halá-
lának áldozatját annak érdemével, a ki ma
meghalt érettünk... Virágvasárnap a gyen-
geség miatt nem mehetett a templomba, ha-
nem a közel való házból hallgatta a misét.»
Ez a szoba ma is megvan, most pater Ran-
dazzo hálószobája.

«Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sirás
és keserűség vagon itt mi közöttünk...
Olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nél-
kül» — írja tovább Mikes.

«A testet másnap felbontattuk és az apró-
lékját egy ládába tévén, a görög templomba
eltemettük.»

Ennek többé semmi nyoma; a templom át-
alakításai alkalmával valószínűleg megse-
misült.

«A szívét Franciaországba hagyta, hogy
küldjék». A grosboisi kamalduli zárdába, hol
lelki nyugalmát feltalálta.

Rákóczi halála napján minden évben gyász-
misét mondanak a rodostói kápolnában most
is a dicső emlékü alapító lelki üdvéért. Mi is
kegyelettel róvtuk le ily formában is hódola-
tunkat emléke iránt, Márton Mátyás prépost
úti társunk miséjével, a Rákóczi csemettyűje
ájtatosságra hívó szava mellett, Rákóczi kápol-
nájában, a rodostói hívők kicsiny, de buzgó
seregében, köztük a katolikus Aszlán család
tagjaival.

Rákóczi csemettyűje a rodostói kápolnában.

A fejedelem végrendeletileg úgy intézked-
vén, hogy holttestét Konstantinápolyba vigyék
s ott a jezsuiták galatai templomában édes
anya sirjába temessék: Mikes a koporsót
hajóra tette s elvívén a török fővárosba,
eltemettette oda, «a hová temették volt az
urunk anyját».

A francia szerzetesek (most szent Benedek-
rendiek) nagy kegyelettel őrzik a nagy magyar
fejedelem — a legnagyobb francia király ha-

Rákóczi saját készítésű széke.

rátja — szentelt hamvait s nem szívesen fog-
nak attól megválni, ha a hazahozatal felől a
tárgyalások megindulnak.

Addig is, míg a nemzet eme hő óhaja — a
bujdosók hamvainak hazahozatala — telje-
sülne, el-elzárándokolunk hozzájuk, mint a
nagy év kétszázados fordulóján ez ősz folya-
mán tettük volt, hogy hazaszeretettel és önfel-
áldozással tanuljunk a dicső magyar szabadság-
hős és bujdosó társai szellemétől.

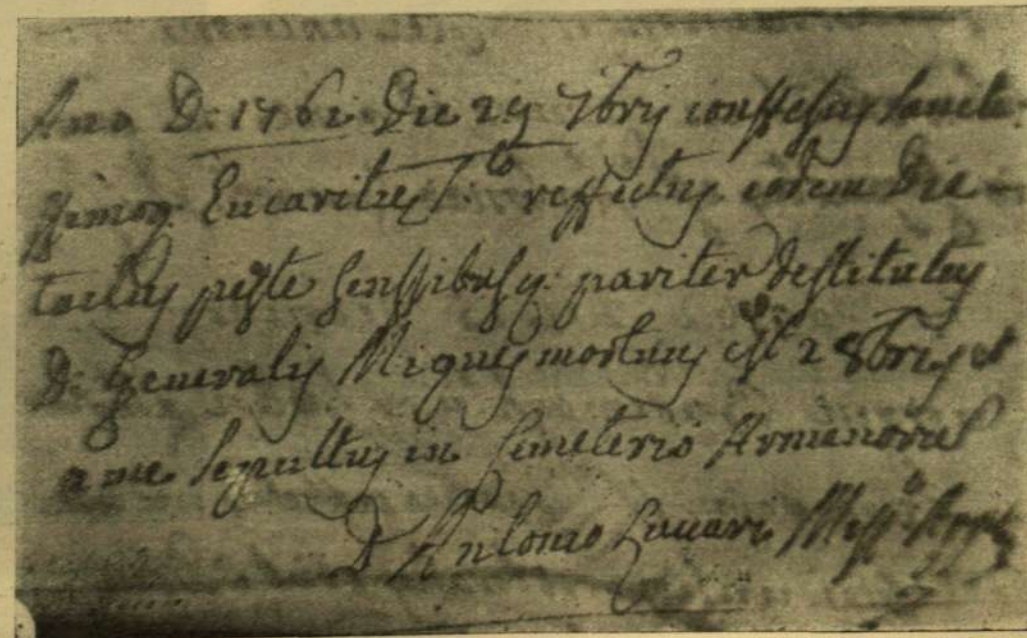
Mert immár általános nemzeti közérzület
az, mit a Rákóczi-kor történetírója, Thaly
Kálmán, Rodostón 1888-ban írt költeményé-
ben oly szépen fejez ki:

«Am dieshimnusz zeng nevedre
Immár hálás nemzeted;
Hajh Rákóczi, hajh Bercsényi —
Szent, szent, szent emléketek!

Vértanuk, kiket kesergve
Látott itt e bús avar:
Nálatok nélkül nem volna
A magyar többé magyar!...

A Te honszerelmed óvja
Vészről, bajtól a hazát;
Élve karod védte, — halva
Védje a hont hő imád!...

Szédeczky Lajos.

A rodostói képek dr. Szeim házának falán.

Mikes Kelemen halála bejegyzése a rodostói anyakönyvben.

Egykorú festmény, Bathi nemesi úrban.

Zrínyi Ilona.

Kupcsy János festménye után.

I. Rákóczi Ferenc.

Mányoki Ádám festménye, báró Radetzky Béla kértében.

II. Rákóczi Ferenc.

Eperjes városi képtárában levő olajfestmény után.

Sarolta Amália hesseni hercegnő, II. Rákóczi Ferenc neje.

Rákóczi György.

Báró Radetzky Béla kértében levő olajfestmény után.

II. Rákóczi Ferenc fiatal.

Rákóczi József.

As Órások Képtárában levő olajfestmény után.

II. Rákóczi Ferenc nyolcz éves korában.

Graf Erdődy György kértében levő olajfestmény után.

Rákóczi Juliánna, II. Rákóczi Ferenc nővére.

KRAY JAKAB ÉS VÉRTANUTÁRSAI.

Kézmárk szab. kir. városának evangélikus temetőjében a magyar szabadság- és hazaszeretnek ma is méltó kegyelettel őrzött emlékü három martíra aluszsza örök álmait. Közöttük a legelőkelőbb, a nevezetes szerepet vitt nagyműveltségű kézmárki főbíró, II. Rákóczi Ferencnek hú és bizalmas udvari főembere, külföldi hadfőszereplési megbízottja: Kray Jakab vala a fő, az első és mellette két vértanu-társa, a szintén közdolgozokban is hasznos levékenységű Lányi Márton s a hazafiás, lelkes po'gár Toperczer Sebestyén.

Egy napon, együtt szenvedtek az osztrák főtlábornoktól, gróf Heister Siebertől kegyetlen, vértanu-halált és ma együtt pihennek a kézmárkiak hálás kegyeletéből felújított díszes sírkápolnában.

Szóljunk legfőképpen Kray Jakabról, a később báróvá lett vitéz hadvezér, krajovai ifj. Kray Pál tábornak nagyatyjáról s a ma is jeles tagokban élő Kray-család ősről.

Idősb Kray Pál a XVII. század első felében, mint látszik Bethlen Gábor korában, egy buzgó protestáns papi családból született Morvaország Prerau városában; de ott az idők mostoha sága miatt magasb fokú protestáns iskolák akkor meg nem tűrte, hogy a tehetséges fiú ily irányú nevelést nyerhessen: gondos szülői 14 éves korában Magyarországra küldötték őt, hol is tanulmányait Lőcsén, Kézmárkon, majd Bártfán folytatta s azután a thornivégül a híres wittenbergi egyetemen fejezte be. Leginkább otthon találta magát Bártfán, melynek nagy és népes ág. hitv. evang. egyházközsége 1656-ban lelkészévé választá az idegenből ideszakadt, de köztünk egészen magyarrá lett nagytudományú ifjút, ki is ugyanott nőül vevén Klösz Jakab bártfai polgár leányát, sokáig jámbor életet élt és mint buzgó lelkipásztor áldatosan működött s 1662-ben magyar nemességre emeltetett. Az ő fia vala Kray Jakab, ki 1661. ápril 24-én született s atyjához hasonló gondos nevelésben részesült, eleinte ennek felügyelete alatt szülővárosában, Bártfán; majd, hogy a magyar nyelvet tökéletesen elsajátítsa: felsőbb tanulmányait, nevezetesen a jogi tudományokat a reformátusok főiskolájában, Debreczenben végezte. Ezek befejezése után Sáros megye főjegyzője, Szent-Pétery oldalánál joggyakornokoskodott Eperjesen; míg nem mint már jónévű jogászt, az 1685 évben Kézmárk városa főjegyzőjévé választotta. Ide telepedett tehát s 1686. évi február 12-én házasságra lépett Cornides Tamás fiatal özvegyével, szepes-szombati Rózer Máriával.

Kray Jakab kiváló képzettsége, értelmisége, tevékenysége s becsületes, szilárd jelleménél fogva köztiszteltben részesült és tekintélyt házasságával, de meg a saját iparkodásával is szerzett telemes vagyona is emelte. Kézmárk városa a hazai történelmünkben örök nevezetességű 1687-ik évi pozsonyi országgyűlésre őt küldte követül, továbbá a gróf Thököly-féle, utóbb a kir. kincstár kezére került vár és hozzátartozó jószágoknak a város részére való megszerzésével is őt bízta meg. Ezen és más fontos ügyekben ő tárgyalta az udvari kamarával Bécs-

ben 1690., 1691., 1692., 1694., 1700., 1701. és 1703-ik években, mindenkor nagy ügyességgel, polgártársai teljes megelégedésére. Ily alkalmakkor a császári udvari körökben, valamint a nádornál, Kollonics primásnál és más országos méltóságoknál is gyakran megfordult és ismeretessé vált. Feladatának sikeres megoldásáért jutalmul Kézmárk városa 1693 ápril 2-án örök bevallás utján

Kray Jakab.

Kray Jakab, Lányi Márton és Toperczer Sebestyén sírkápolnája a kézmárki ev. temetőben.

a szepesi káptalan előtt átruházta reá a volt Thököly-uradalomból a szepesvármegyei Rókusz helységben birt nemesi kúriát, tartozékaival együtt, valamint zálogjogon, kedvező feltételek mellett, a krompachi részjószágot, jobbágytelkeivel és regálejogaival. Ugyancsak Krompachon, továbbá Felső-Láposon, Berzevizy Jánostól is szerzett Kray jószág részeket és rókuszi birtokait is szaporította a zálogjogon birt Horváth- és Marschalkó-kúriák tartozékaival. Mindezeket kivül, mint az azon korbéli felvidéki vagyonos nemesek szokták: a Tokaj-Hegyallyán is szerzett Kray Jakab drága bortermő, nagylelkű szőlőket, nevezetesen Tállyán, Bártfa városától 10720 ftért a «Péterdeák» nevű nagy szőlőt örök jogon és 1698-ban ugyanott 4000 forintért zálogjogon «Palotameg» nevű szőlőt Rákócziól, de a melyet a fejedelem 1704-ben visszaváltott tőle. Továbbá Tokaj városában egy szabad házát és szőlőket vett 1400 forintért örök áron báró Palocsay Istvánné, szül. báró Károlyi Judit úrnótól, Veress Istvánnétól pedig 3000 forintért ugyanott szőlőket. Szülővárosában, Bártfán is birt fekvőségekkel, lakóhelyén, Kézmárkon pedig két házzal s ezek tartozékaival, majorokkal és majorföldekkel.

Mind e lelkintéyes vagyont leginkább Lengyelországba évtizedeken át nagyban űzött és akkoriban gazdagon jövedelmező tokaji borkereskedéssel szerezte. Ezen üzleti viszonyai érdekében személyesen is sokat járt Lengyelországban, különösen Krakó, Varsó és Danczka (Danzig) fővárosokban s az ottani kereskedelmi körökkel állandó összeköttetést tartott.

E körülmény hozta aztán szorosabb kapcsolatba az ügyesnél ügyesebb, úgy jogi, mint kereskedelmi kiváló képzettségű, becsületes jellemű és buzgó hazafias lelkületű embert, az 1703. évben a letiprott haza szabadságáért zászlót emelt II. Rákóczi Ferenc fejedelemmel, a kinek Lengyelországban, főként a Danczkán székelő Bonnac marquis francia követtel a háborúra nagy fontosságú közgazdasági s hadfőszereplési összeköttetései valának. Ez a követ kezelte ugyanis a XIV. Lajos francia királytól a magyar szabadság táplálására negyedévenként érkező segélyösszegeket s az ezeken bevásárolt fegyvereket, katonapozsztókat és egyéb főszereplési cikkeket, sőt a lengyel földön francia pénzen fogadott idegen katonaság (kurucz-dragonosok) zsold fizetését s főszereplését is. Ily sokoldalú és nagyarányú pénzügyi tevékenység természetesen kiterjedt számvitellel is járván, a fejedelemnek ott, Danczkán, Bonnac mellett állandó ügykezelő biztost és teljes hitelű számviteli ügyvivőt kelle tartania. S e nagyfontosságú, nagy felelősségű feladatra keresve sem találhatott volna mindenképpen alkalmasabb s megbízhatóbb egyént Kray Jakabnál. És így lón Kézmárk városának 1704-ben megválasztott jeles főbírája, ezen hivataláról 1706-ban lemondván, e jelzett időtől kezdve a fejedelem főszólítására a Rákóczi-forradalom lengyelországi hadfőszereplő és külföldi segélypénzkezelő főbiztosává s e hivatalában állandóul Bonnac őgróf mellett Danczkán tartózkodik vala, a hol a francia pénzen ő fogadta zsoldba és szereléstől fejedelme számára 1707-ben a Bielk-féle dragonyosezredet is, de a melyet a hatalmaskodó XII. Károly svéd király erőszakosan elvett és a maga hadai-

hoz csatolt, úgy, hogy csak a svédek veresége után, 1709. végén került annak egy löredéke Magyarországra.

A lankadatlan szorgalmú s munkásságú Kray Jakabnak — ki az 1707-iki ónodi híres országgyűlésen Kézmárk kövele vala, — lengyelországi biztos korából, az 1706—1709-ik évekből a fejedelemhez írott igen sok levele, jelentése és tömördek (vaskos csomagokra menő) számadásai maradtak fenn a vörösvári Rákóczi (jelenleg gróf Erdődy)-levéltárban, a melyek nagyszabású tevékenységét a legjobban mutatják. E hazafias működése lón azonban szomorú végzetének földidő-jévé. Ugyanis, részint számadásait a fejedelmi udvarnál benyújtandó s újabb utasításokat veendő, részint pedig Kézmárkon hagyott nejét és kisebb gyermekeit meglátogatandó, — mert az idősebb fiú, Kray Pál szüntelen vele volt s ottkűnn iskolázott, — koronként egy-egy kis időre haza szokott térni. Így látogatott el kedves otthonába az 1709-ik év december elején is, Pál fiával együtt, tán hogy a karácsonyt családjával töltse, s Krakón át Lőcsére és innét e hó 11-én családi házába Kézmárkra érkezett, öröm helyett szerencsétlenségére. Mert a császáriaktól már megszállva tartott Lip-tóbtól másnap, decz. 12-én gróf Heister Siebert császári fővezér ostrom-tüzérséggel is bíró hadseregével egész váratlanul a Szepességbe nyomulván, a gyöngye erősségű Kézmárk vára és városa alá csapott és azt ostrom alá fogva, heves bombázással lángba borította. A Rákóczihoz szilárdul ragaszkodó hű városi fegyveres polgárőrség rettenthetlenül védte falait, azonban a várból levő 400 tót hajdú megriadva, kapitulálni készült; mire a fejt vesztett parancsnokló alezredes, Bajcsy György, néhány tisztjével a nagy füst alatt lőháton gyáván elmeneküle Szepesvárra, a miért utóbb börtönnel bünhődött. Az ekként ott hagyott

város azután, természetesen, meghódolni kényszerült és prédára hányatott.

Ekkor került a győző császáriak fogságába Kray Jakab is, a kit a zord kegyetlenségéről

Gróf Bercsényi Miklós.

ismert Heister tábornok, mint Rákóczi külföldi ügyvivőjét s hadfőszereplő biztost, két társával, a polgárságot ellentállásra leginkább tüzelő Lányi Mártonnal és Toperczer Sebestyénnel hadi törvényszék elé állíttatván s a polgárság elremlítésére fej- és jószágvesztésre ítélte, a lengyel Lubomirsky Tivadar herceg, a szepesi XIII. város helytartójának közbenjárását visszautasítva, december 16-án Kézmárk főterén hóhérpalossal mindhármuknak fejelet vételét.

Így lón a hű és derék Kray Jakab társaival a nemzeti ügy vértanújává. Kray szepesmegyei és egyebütt fekvő jószágai, kúriái, földjei és majorjai a császári fűcsüs által elkoboztatván, azokat Heister — mint teljhatalmú császári megbízott — Besztercebányán 1709. decz. 22-én kelt s a Kray-család levéltárában eredetiben most is meglevő adománylevelével gróf Steinville lovassági tábornoknak adományozá, a ki hogy azokat (legalább a szepesmegyeieket) a Kézmárkon lefoglalt ingó javakkal együtt át is vette, báró Löfelfholz szepességi vezénylő császári tábornoknak Lőcsén 1710 márczius 4-én Horváth Imre szepesi alispánhoz intézett parancsa s ezen alispánnak ugyancsak Lőcsén 1710 július 4-én Grotkovsky János szolgabíróra kiadott rendelete tanúsítja. (Mindkettő szintén a Kray-család levéltárában.)

A vértanú Kray Jakab hamvainak szép sírhol-tot építtetett gyászoló özvegye a kézmárki ev. temetőben, czimeres és gyönyörű, megható latin feliratos márványemlékkel, mely ma is megvan. A kegyetes utódok pedig díszes kápolnát emelének a közszabadságért s városuk védelméért vértanúhalált szenvedett három hű kézmárki polgár nyughelye fölé, melyet a hazafias látogatók sűrűn keresnek föl. Ennek rajzát s Kray Jakabnak a család birtokában levő arczképét, — a korabeli francziás polgári viseletben — imé itt közöljük, dédunokájának, Kray István pozsonyi kir. főügyész úrnak szíveségéből, a kinek a család levéltárbéli adatokat is köszönjük.

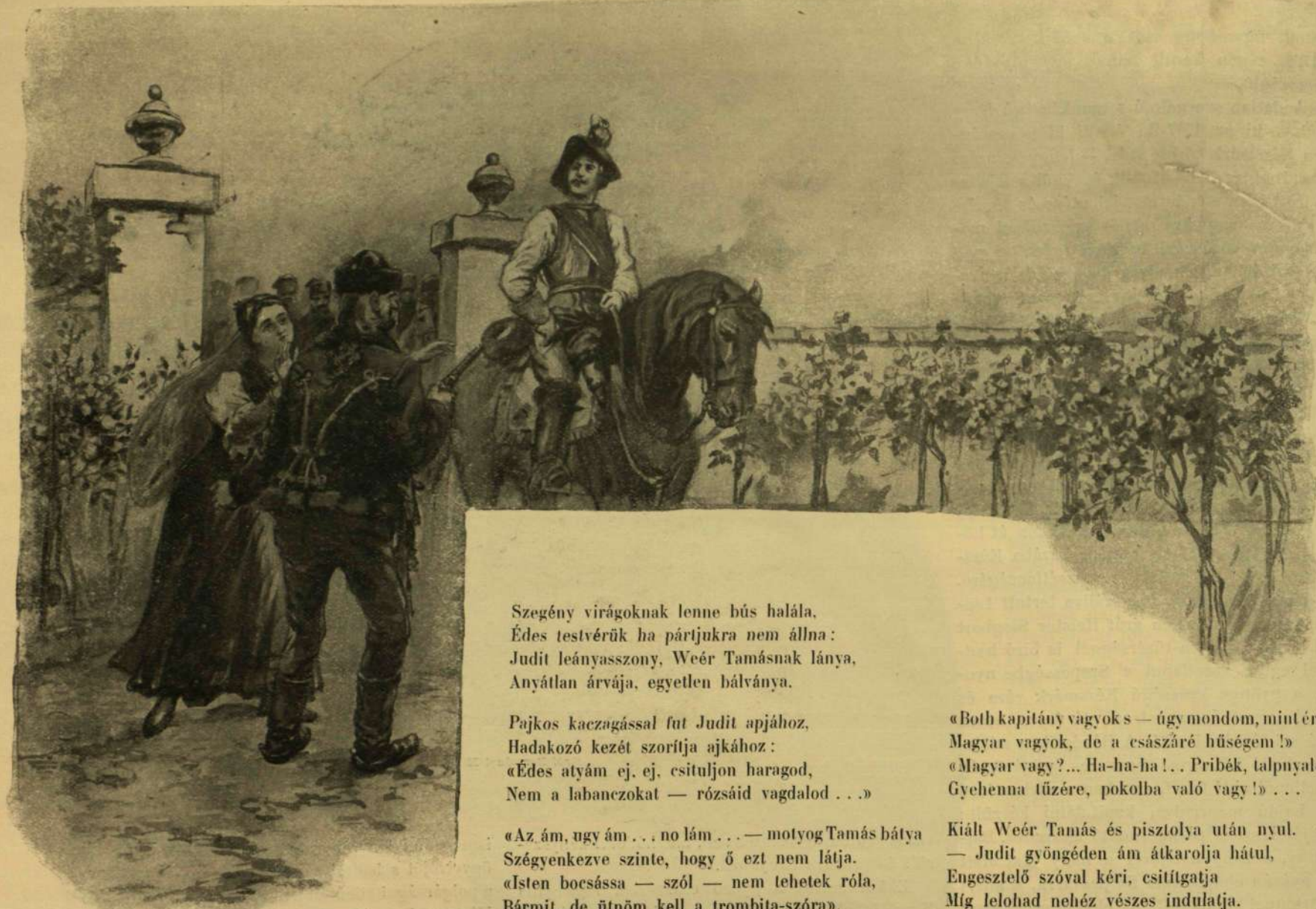
Thaly Kálmán.

A gróf Csáky György Napoleón börtönből való elűzöttség után fegyvéste Léay István.

Gróf Bercsényi Miklósé, Csáky Krisztina grótné.

* Ezen 1804-ben elhunyt híres katonának művészi becsü síremléke a pest-bélvárosi templomban látható.

WEÉR JUDIT RÓZSÁJA.

Költői beszély a kuruczvilágból.

Irtá

LAMPÉRTH GÉZA.

Weér Tamásék kúriája
— Derűs öröm nézni rája:
Messzi látszó szép fehérben
Áll egy halom tetelében.

Fehér a ház, zöld a halom,
S a hullámos domb-oldalon
Rácsos kert az ablak alatt,
Benn rózsák pirosanak.

Weér Tamásék háza tája
— Gyönyörűség nézni rája:
Piros-fehér-zöld a színe,
Szín-magyar a gazda szíve.

Deli kurucz, hős levente,
Azaz csak — volt ökegyelme
Valamikor... egyszer... régen:
Thökölyék idejében.

Hajh, de hol a «kurucz király»!
— Hellespontus partjainál
Öleli már síri béke...
— S rózsát nevel agg vitéze.

*

Rózsát ojt, szemeget jó Weér Tamás bátya,
Hej, pedig — szándokát a jó Isten látja —
De szívesen menne inkább véres harciba
Sulyos fringijával a beste labanczra!

Ki a sikra, hol most Rákócziék vére
Fest piros rózsákat a mező fűvére...
De szívesen menne... Hiába, hiába,
A szíve még küldné — nem viszi a lába.

Szép nyári estéken, virágot ápolva,
Sokszor elrövedez lelke a távolba:
Hol vérvörös fényben ég a mennybolt alja...
S tárogatók szavát, ágyúk zaját hallja.

Most is így révedez... Szemében tűz gyúlad,
Elfutja a lelkét nagy erős indulat,
Megtárogatja botját, mintha szablya volna.
S ártatlan rózsáit vágja, kaszabolja.

Szegény virágoknak lenne bús halála,
Édes testvérük ha pártjukra nem állna:
Judit leányasszony, Weér Tamásnak lánya,
Anyátlan árvája, egyetlen bálványja.

Pajkos kacagással fut Judit apjához,
Hadakozó kezét szorítja ajkához:
«Édes atyám ej. ej. csituljon haragod,
Nem a labanczokat — rózsáid vagdalod...»

«Az ám, ugy ám... no lám... — motyog Tamás bátya
Szégyenkezve szinte, hogy ő ezt nem látja.
«Isten bocsássa — szól — nem tehetek róla,
Bármit, de ütnöm kell a trombita-szóra».

«Tenne az ég esodát: ifjú hogy lehetnék,
Kezembe még egyszer fringit vehetnék!
S úgy mehetnék hajrá! — Rajta kurucz, rajta!
— Hej, megkeserülne a selyma labancza!...»

Gyöngéd szeretettel Juditra néz aztán,
S küzd, hogy ki ne csuszszék valahogy az ajkán
Mi szívét furdalja, a vád, a kegyetlen:
— Mért nem vagy *fiú*, hogy te mennél helyettem!?

De ha nem is mondja, Judit érti atyját,
Szeméből olvassa már a gondolatját,
S valami hő vágytól szíve úgy megdobbán.
... Estharangszó esendül lágyan a toronyban.

Estharang szavára száll Judit fohásza,
Belé is szövődik szíve ohajtása:
— Oh, ha gyöngé lány én oly erős lehetnék,
Hazámért hogy én is valamit tehetnék!

Estvéli harangszó alighogy elhangzik,
A falúvág felől trombitaszó hallik.
Paripák patkója döngeti a földet,
Sebes vágatással im, katonák jönnek.

Veszik az utirányt a Weér kúriának,
Tárt kapuja előtt rendbe meg is állnak.
Kapitányuk vigan békőszön a házba:
«Légy üdvöz, szép virág, adjon Isten, bátya!»

Judit a hogy ránéz a deli vitézre,
Csodás édes érzés nyíllallik szívébe,
Hajnál rózsapírja két arcát előnti...
Apja a jövevényt szívesen köszönti:

«Fogadj Isten, öcsém, ha mi jóban fáradsz».
«Császárom nevében! — szól a hetyke a válasz —
Jó abrakot, zabot lovaink számára,
Magunknak vacsorát s kvártélyt éjczakára!»

«Szavad' ha jól hallom, képed' ha jól látom,
Ruhád bár labanczos — magyar vagy barátom.
Hogy szólhatsz hát hozzám ily hetyke-kevélyen,
Rákóczi hívéhez — a császár nevében?!

Magyarral állsz szemben, kurucz Weér Tamással,
Ha tréfálni akarsz, tedd azt öcsém, mással,
Komoly szót értek én — Rákóczi nevével
Hozzám hogyha jöttél, az ingen' is kérd el».

«Both kapitány vagyok s — úgy mondom, mint érzem —
Magyar vagyok, de a császáré hűségem!»
«Magyar vagy?... Ha-ha-ha!... Pribék, talpnyaló vagy!
Gyehenna tűzére, pokolba való vagy!...»

Kiált Weér Tamás és pisztolya után nyul.
— Judit gyöngéden ám átkarolja hátul,
Engesztelő szóval kéri, csitogatja
Míg lelohadt nehéz vészese indulatja.

Both elhalaványul... majd vér fut arcába,
Érzi: szörnyű vád volt az öreg szavába
Mi szíven ütötte könyörtelen-zordul,
Kardjához kap... visszahökken és elfordul.

Visszanéz Juditra, majd meg a vádlóra,
Szólni akar s nem lel hamarjába' szóra...
«Köszönöm»... ennyit mond, de szemébe' bent ég:
— Egyiknek életmet, másiknak a leczkét...

Judit viszi apját a belső szobába,
Lefekteti szépen mennyezetes ágyba,
Az álom-tündérnek gondjaira bízva,
S maga úgy lopózik az udvarra vissza.

Mint a bűnös félve, halkán lép, osonva,
Valami marasztal... valami meg vonja...
Vonaglik a szíve gyötrő-édes kintul,
Megáll... visszafordul... megint csak elindul...

Mint az alvajárót, bár maga sem tudja,
Egy bűvös pont felé viszi vészese útja,
Előtte is áll már labancz-kapitányak:
«Bocsáss meg, vitéz úr, bocsáss meg atyámnak.

S távozz innét, kérlek, vissza se jöjj többé,
Felejtés fátylával ezt a napot főd b...»
«Bocsánatot, szép lány, töletek én kérek
Most is... de igazán majd ha visszatérek.

Oh, mert nem felejttem e napot, ez órát!
Édes emlékeül adj, csak egy szál rózsát,
Ezt a most pattanó kicsi bimbócskát itt,
Melyen hájos arcod üde pírja játszik»...

Mint harmat a tikkadt virágok kelyhébe,
Ugy hullnak e szavak Weér Judit lelkébe.
S ha most azt tehetné, mit szíve süg neki:
Az egész kert rózsát le köllene tépni!

Bibor színt ölt arca... majd elhalaványul...
S hogy letépje, már-már a bimbó után nyul...
De véget vet szava a szívbéli harcának:
«Weér Judit rózsája nem nyílik — labancznak!»

«Ha nem *annak* nyílik, akkor leszakítom».
«Nem értem... mit mondasz?»... «Az holnapigittkom».
Szól Both kapitány és jelt ad indulóra,
Fényes csákójába' vigan leng a rózsza.

Másnap kora reggel, alighogy pítymallik,
A szomszéd hegyekből ágyú-dörgés hallik.
Ropog a karabin... füst-felhő sötétlik...
Szűn a harc, meg újul hajnalul estvélig.

Estharang szavára elnémúl a lárma.
— Jó Bercesényi Miklós győzelmes dandára.
Weér Tamás már messze integet elébe:
Vívát! Hozta Isten! Legyen a vendége!

Köszöni a jó szót kuruczok vezére,
Szívesen bétékint egy kis pihenésre,
Szíverősítőre, egy-két kupa borra —
Labancz veszte fölött vig győzelmi torra.

Ürülnek a kancsók, fogy Tokaj tűz-nedve,
Fölébred Weér Tamás rég alvó jókedve.
Ősi fakupáját kezébe ragadva
Nyílik ajka lelkes üdvözlő szavakra:

«Bercesényi! — Rákóczi ifjú oroszlánja!
Köszönt im, Thököly öreg katonája:
Isten sok ily vezért, sok ily napot adjon,
Hogy a labancznak itt magja se maradjon!»

«Vitéz öreg bátyám, csókolom a szíved',
E nap dicsősége de nem engem illet.
— Így felel Bercesényi — ám egy hős labanczot,
Ki diadalunkra dönté el a harcot.

Kemény tusánk vala, kora reggel kezdtük,
Déltre a labanczot jól meg is feleztük.
De az én hadam is ijjesztően győrelt,
Új sáska-csapatban özönlött a német...

S az utolsó perczben, im — csudák csudája! —
Egyik labancz brigád a másikat vágja.
Magyarul harsog egy labancz-vezér ajka:
— Utánam fiam — a németre — rajta!

Ő szerze meg nekünk így a győzedelmet —
Egy rózsza piroslott a csákója mellett,
S deli szép legény volt... Mást sem tudunk róla».
— Fölsikolt Judit: «Egy rózsza... ah, egy rózsza!...»

Weér Tamás megintlen a kupát ragadja:
«Gyünk kuruczok hát a rózsás labanczra!»
S míg harsog a terem mennydörgő vívát-tul,
Trombita riad künn... az ajtó kitáru.

Both kapitány lép be... imbolyog a lépte,
Judithoz tart s szóltan leroskad elébe...
Vértől piroslik szép halavány orcája,
Hűlő szíven hervad — Weér Judit rózsája.

Kimnach László rajza.

Bukharai rekonstrukció az Országos Képtárban.
Kurucz tiszti és közlegény.

Harczó kuruczok.

Dobos András, Rákóczi lovas dobosa.

II. Rákóczi Ferenc „Libertas” pénze.

Bécs környékén elfogott kurucz.

Mulató kuruczok. (A háttérben Yak Dettján tábornok látható.)

A Rákócziak eredete a középkor homályos időibe nyúlik. A krónikák szerint az Árpád-kori Bogát-Radván nemzetségből erednek, ősi birtokaik Zemplén vármegyében feküdtek. A család ivadékaik szerény köznemesi sorban éltek, ősi földjeiket; egyik águk, a mely mindig megtartotta a *rákóczi* előnevet, meg is maradt egyszerű helyzetében magvaszakadtáig, a XVIII. század közepéig. A másik ág azonban, mely nem sokkal a mohácsi vész előtt az abaújmegyei Felsővadász községről a felső-vadászi előnevet vette föl, mind tovább emelkedett. A felső-vadászi Rákócziak a XVI. század második felében kezdtek nagyobb szerepet játszani a néhány évtized alatt a legelőkelőbb helyre jutottak. A család óriási vagyonának és tekintélyének megalapítója Rákóczi Zsigmond (1544–1608) volt, a ki egyszerre az ország vezető szerepet játszó családjai közé emelte a Rákócziakat, midőn 1607-ben megválasztották Erdély fejedelmévé. Néhány hónapig, a következő év márciusának elejéig viselte ugyan csak a fejedelemséget, aztán átengedte Báthory Istvánnak; de maga az a tény, hogy a rendek méltónak tartották a fejedelmi székre, valamint rengeteg vagyon a Rákóczi nevet a legfényesebbek egyikévé tette az országban. Legidősebb fia, I. Rákóczi György már zavartalanul ültetett a fejedelmi széken, mint a magyar nemzeti ügy és a vallászabadság védője Bécsben szemben a átadhatta hatalmát fiának, II. Rákóczi Györgynek is. Ezt azonban, mint ismeretes, becsvágya tragikus sorsra juttatta. Lengyel király szeretett volna lenni s e célért vezetett szerencsétlen kimenetelű hadjáratával erdélyi fejedelemségét, is elvesztette, midőn pedig vissza akarta azt vinni, vítézi halált halt a török ellen Gyalu és Fenes közt vívott csatában.

A Rákócziakat, kik addig buzgó protestánsok voltak, II. Rákóczi György neje, Báthory Zsófia tette katolikusá. Az ő fiuk, I. Rákóczi Ferenc (1645–1676), még atyja életében megválasztották ugyan Erdély fejedelmévé, de trónját sohasem foglalhatta el. Magyarországi birtokain élt, vagyonához s állásához mért fényes udvartartás közepette, többnyire Sárospatakon és Makoviczán, a hol pompás kastélyai voltak. 1666-ban nőül vette Zrínyi Ilonát, a magyar történet egyik legeszményibb nőalakját. Nagyobb közéleti szerepléstől tartózkodott, a vasvári szégyenletes békekötés hatása alatt azonban ő is belebolygódott az e miatt keletkezett összeesküvésbe, melynek vezetői Wesselényi Ferenc nádor, Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc voltak. Az összeesküvés felfedeztetvén, ő utána is kinyúl-

A RÁKÓCZI-CSALÁD.

totta kezét a bécsi udvar boszúállása, s csak nagy nehezen sikerült óriási váltásdíj lefizetésével megmenekülnie. Korán, alig 31 éves korában halt meg. Arczvonásait Kupeczky János azon korbeli magyar származású festő örökölte meg. A kép mint hadvezért, páncélosan ábrázolja, a mint kardját épen kihúzni készül. I. Rákóczi Ferenc egy négy éves leányt, *Juliánát* s egy negyedfél hónapos fiút hagyott maga után. Ez a fiú, II. Rákóczi Ferenc volt hivatva arra, hogy mint a magyar nemzet legszentebb vágyainak megszemélyesítője, a magyar történelem legragyogóbb nevei közé iktassa a Rákóczi nevet. A leány, *Juliánna* (1672–1717) 1691-ben gróf Aspremont Reckheim Ferdinánd Róbert altábornagy neje lett s öccsét, férjével együtt, hathatósan támogatta, különösen ifjú korában, önállóságra jutása és házassága ügyeiben. Arczképe leszámazói révén az Erdődy és Károlyi grófi családoknál maradt fenn a gypűfűzési kastély családi képtárában. A jelenleg gr. Erdődy György tulajdonában levő kép a hercegnőt kora divathoz képest antik vértetben, mint Diánát ábrázolja hermelines paláttal; valószínűleg Mátyók Ádám műve.

Zrínyi Ilonának (1643–1703) neve, élete, nemes alakja sokkal inkább benne él a nemzet köztudatában, semhogy szükséges volna részletesen tárgyalni. Első házasságában, mely két, valósággal nemzeti jelszóvá lett nevet hozott családi kapcsolathoz, elég nyugodtan teltek napjai, hitvesi és anyai foglalatosságok közepette. Mikor azonban első férje halála után újból férjhez ment 1682-ben Thököly Imréhez, a vitéz kurucz-vezérhez, sorsa zivatárosra fordult. Attól fogva csupa küzdelem lett az élete; e küzdelemben érvényesült lelkiének az a hősi vonása, mely multunk fényes nőalakjai között kivételes állást biztosított neki. A míg Thökölynek biztatón ragyogott szerencsecsillaga, hitvese segítette, a hogy erejétől telt s a mikor sorsa rosra fordult, a hű nő bámulatos lelki erővel védte, míg védhette, férje ügyét, a mely egyuttal a nemzet ügye is volt. Munkács várának három éven át tartott vitéz és elszánt védelme hősi babérrel övezte homlokát, gyermekeiről való gondoskodása, hozzájuk való ragaszkodása anyai szeretetét tette a magyar anyák példájává, az a készség és odaadás, melylyel férjét a számkivetés zaklatott, keserves sorsában is követte, mellette végső lehelletéig kitartott: hitvesi hűségét dicsőítette meg.

A hős anyának méltó fia, II. Rákóczi Ferenc, nemzeti ünneplésünk tárgya a most nyugovóra hajló évben. Róla egyéb cikkeink emlékeznek; e helyütt csak azon arczképeit kísérjük néhány szóval, melyeket e

lapokon talál az olvasó. Legifjabb korából való arczképe, mely mint nyolcz esztendő gyermekét ábrázolja, 1684-ben készült, születése napja alkalmából. Telt, üde képű fiút látunk magunk előtt e képen, a ki koránál valamivel idősebbet mutat, élénk, sötét szemekkel, dús hajfürtökkel. Őstökét anyja piros szallaggal fonta be. Ruházata egészen magyaros: arany szegélyezett piros dolmány, drága gyönggyel készült zsinórkapcsokkal, fölötté panyókára vetett szintén piros mente, aranyos és gyöngyös himzéssel, nyuszt prémme, a melyet a nyakán esakorra kötött arany zsinór tart együtt.

Ez arczkép kelte, az 1684. év, a gyermek Rákócziára a csöndes, boldog gyermekkor végét s a hányatás és szenvedés kezdetét jelenti. Anyja ekkor már két éve neje volt Thökölynak s csakhamar ezután megkezdődött Munkács hosszantartó ostroma. Ez volt Rákóczi katonai iskolája. Munkács elestével (1688) meg kellett válnia anyjától és testvérétől. A csehországi Neuhausba vitték, a Jesuiták iskolájába, míg nővére, a 16 éves Julia az Orsolya-szűzek klostromába került. Az ifjú Rákóczi megnyerte a Jesuiták rokonszenvét is. Hogy milyen volt tizenkét éves korában, azt vonzón írja le egyik tanítója: „oly nagy és kifejlett termetű, hogy 3–4 évvel idősebbnek látszik. Magyarul beszél és latinul is ügyszólván tökéletesen tud. Arcza pirosas barna, gesztenyeszínű dús hajfürtjei hosszan omlnak le vállaira. Egész valójában semmi sem közpszerű, szavai, magatartása, járása csupa méltóság, úgy hogy minden fejedelmre emlékeztet benne, de kevélység nélkül, mert a mily nemes, ép oly emberséges, bár tekintélyét megőrzi.”

Az ily szépen jellemzett ifjút két évvel később, tizennégy éves korából, 1690-ből tántelt fel az a kép, melyet Guttwirth Menyhért Jesuita íktott tanítványának. Rákócziának ajánlott „Amores Mariani” című latin versében írt vallásos könyvébe. Az arczképet, mely a későbbi fejedelmet az akkoriban divatos francziás spanyol öltözetben mutatja be, egy Müller Antal nevű művész rajzolta s Kilián P. készítette róla metszetet.

Rákóczi tizennyolcz éves korában gróf Aspremontnak, Rákóczi Julia férjének közbenjárására nagykorúsították. E sógora fivérével Rákóczi beutazta Olaszországot egész Nápolyig, aztán 1694-ben nőül vette Sarolta Amáliát, a hessen-rheinfelsi fejedelemnek gróf Leiningen-Westerburg Alexandra Juliától született leányát. Rákóczi tizenhat éves volt férjhezmenetele idején; igazi német szépség: kékszemű, aranyárga hajú, fehér-

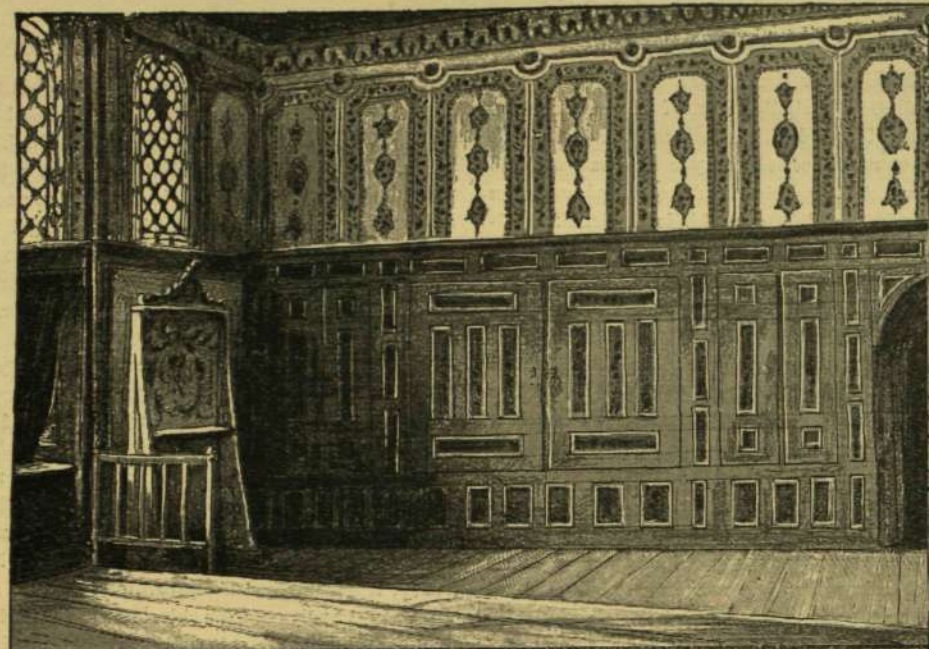

Gregus Imre festménye.

Gróf Stahrenberg Miksa elfogatása a kuruczok által 1708 február 16-án.

RODOS TÓ.

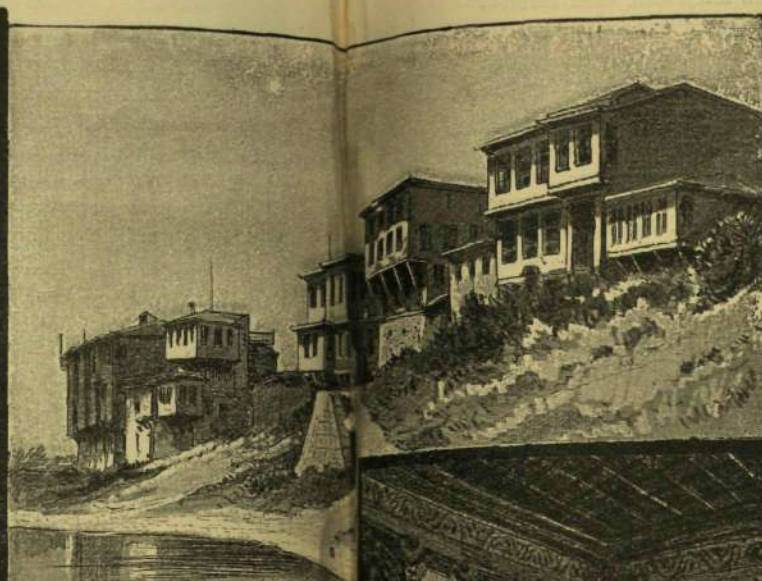
Rákóczi ebédipalotájának nyugati oldala.

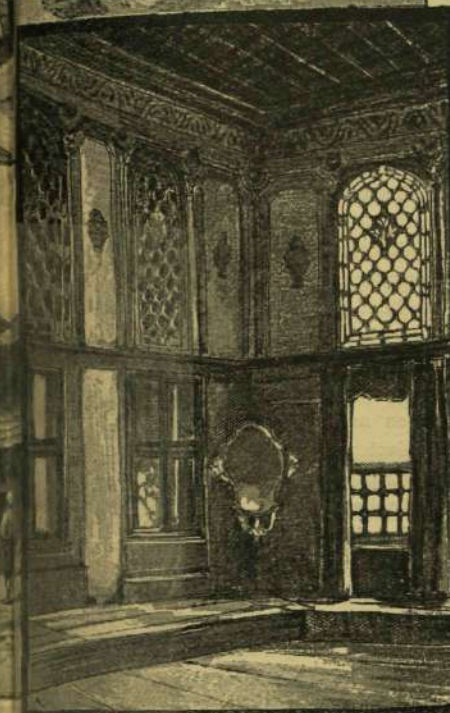
Rákóczi háznak utcai oldalkapuja.

A magyarok utcája a tengerparti felől.

Rákóczi ebédipalotája keletről.

A török főmeccset és a lycium.

Részlet a tengerpartiról.

A kikötő, vámház, parti házak és szőlőhegyek északról.

Rákóczi ebédipalotájának észak-keleti oldala.

A magyarok kútja (Madsar csezmé) Rodostón.

Rákóczi és Zrínyi Ióna sírja a gyalmai templomban.

Bercsényi, Esterházy és Sibirik síremléke a rodostói görög templomban.

A görög templom Rodostón.

Kurucz vitéz.

piros arcú nő, csupa báj és minden mozdulatában előkelő. Az esküvőt a kölni templomban, Németország legnagyobb székesegyházában tartották meg fejedelmi fényvel. Rákóczi házassága nagy haragot keltett Bécsben, Lipót császár szobafogságra ítélte az ifjú férjet, melyből csak nagy nehezen tudott szabadulni. Az új házaspár tehát örült, mikor elvonulhatott az udvar közeléből magyarországi birtokaira.

Itt élt Rákóczi békésen néhány évig, felváltva a pataki várban, Szerencsen és Eperjesen, s ez idő alatt ismerte meg nemzete szomorú helyzetét, melynek nyomasztó hatását maga is érezte. A lelkes, tüzes Beresényivel kötött benső barátsága is szította elégedetlenségét. Lassankint készülődni kezdett feladatára: hogy kezébe vegye a magyar nemzeti ügy zászlaját. 1700-ban úgy látszott, a spanyol örökösödési háború meghozta a kedvező alkalmat arra, hogy a tettek mezejére lépjen; összeköttetésbe lépett XIV. Lajos francia királlyal. Azonban terveit egy Longueval nevű belga eredetű császári hadnagy rútul elárulta. Rákóczi, kit nővére idején értesített a veszedelemről, elmenekülhetett volna, de neje beteg volt s ő nem akarta elhagyni. 1701 április 18-án Sáros várában elfogták, Bécsűj helybe vitték s ugyanabba a börtönbe zárták, melyből nagyatya, Zrínyi Péter, azelőtt 30 évvel a vörpadra lépett. Rákóczi tagadta

a csupa osztrák urakból összeállított rendkívüli törvényszék illetékességét; mint magyar mágus és német bírói herceg, csakis e két állam törvényszékeit ismerte el törvényes bírójának. Ezzel azonban az udvar nem sokat törődött. El is ítélték volna, ha nem sikerül a börtönből megmenekülnie. Felesége, a ki az ő elfogatása után nyomban Bécsben termelt, kieszközte az angol, porosz, mainzi és hannoveri követek támogatását, majd megnyerte ügyének Lehmann Godofréd dragonyos kapitányt, ki zászlótartó öccsével maga szökött meg Rákóczit dragonyos közlegény ruhában. Börtönből Lengyelországba menekült s Varsóban találkozott Beresényivel. Ez időből, 1701-ből való róla készült harmadik arcképe.

Ekkor már el volt szánva arra, hogy legközelebb, a mint lehet, kibontja a fölkelés zászlóját. Ez időközben készült, Lengyelországban, 1702-iki arcképe, valami ott időzött francia művész elefántsontra igen finomul festett miniature-festménye. E kép lengyel pánczélingben ábrázolja a fejedelmet, mintegy ezzel is jelezve hadi készülődését.

Ettől fogva már gyorsan fejlődtek az események. 1703 júniusában Rákóczi csekély haddal a verezkei szoroson át bevonult az országba s megkezdte dicső, de nehéz útját, melynek a rodostói száműzetés lett

végpontja, mely azonban örök dicsőséget szerzett nevének.

Még egy arcképet mutatjuk be Rákóczinak, melyet 1705-ben festett *Mányoky* Ádám egykorú híres magyar festőművész. E kép a fejedelmet mint javakorbeli, daliás férfit mutatja be, élénk kifejezésű, okos szemekkel, gyönyörű szabályos, magyaros arcvonásokkal s a szépen ápolott hajusz alatt kissé daczos ajkkal. Födetlen fejéről messze omlik vállaira dús, fekete haja. Nyakán többszörösen csavart fehér selyemkendőt visel. Öltözte selyem-fodros szegélyű diszvértet, könnyedén reávetett hermelinprémes hercegi palásttal, melyet drágaköves és gyöngyös aranyboglár-lánc tart össze. Ez Rákóczinak legelterjedtebb képe, különösen azóta, mióta a fejedelemlen Hagában 1739-ben kinyomatott önéletrajza mellett is megjelent. Eredetije jelenleg báró Radvánszky Béla tulajdona.

Rákóczi nejének, Sarolta Amália hercegnőnek itt között arcképe 1704-ből való, eredetije Eperjes város birtokában van.

Rákóczi két fiának arcképet is bemutatjuk. Rákóczinak összesen négy gyermeke volt, de kettőn korán elhunytak: Lipót fia négy éves korában, Sarolta leánya csecsemő korban. Élethen maradt két fia közül az idősebbik József (1700–1738) atya börtönbe hurcoltatása után a bécsi udvar kezébe került, mely hallani sem akarva a gyűlölt Rákóczi-nevet, marchese di San Carlo nevet adott neki, később azután az atyjától kapott munkácsi herceg címet vette fel. Nevelését nagyon elhanyagolták s ennek tulajdonítható, hogy nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Bécsből megszökövén, kalandor-életet élt különböző udvaroknál, majd a török, hogy mint politikai eszköz kéznél legyen, Rodostóba hívta s erdélyi fejedelemmé jelölte. A Rodostóban élő száműzött magyarok nem igen kedvelték, Mikes azt írja róla, hogy igen messze esett az alma fájától. Mint trónkövetelő részt vett az 1737–38-diki hadjáratban, de sikertelenül. Csak egy leánya maradt, a ki mint apácza halt meg Párisban.

Rákóczi kisebbik fiát, *Györgyöt* (1701–1756) hasonlóan nevelték a bécsi udvarnál, mint bátyját s így belőle sem lehetett kiválóbb ember. 1727-ben fölkereste Rodostóban atyját, ki őt makoviczai hercegnek nevezte. Mikes így emlékszik meg róla: «Legnagyobb fogyatkozást azt találok benne, hogy magyarul nem tud. De az nem az ő vétké. Németnek nevelték, a kik csak a Miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja.» Életét Párisban fejezte be. Benne kihalt fiágon a Rákóczi-család.

A két Rákóczi-fiú itt között arcképei a báró Radvánszky Béla tulajdonában levő eredeti után készültek. A két gyermek szép arca az akkori divat szerint pánczéliba van öltözve; csaknem ikreknek látszanak, a mi nem is csoda, mert csak egy év volt köztük a kor-különbség.

Kegyetlen érzéseket keltett fel a kassai Rákóczi-kiállításán Rákóczi gyermekkori *abécés könyve*, melyet a kegyesrendiek budapesti rendháza állított ki s melynek czimlapját, valamint Rákóczi gyermekkori névbeírásával és íráspótlásával ellátott betétlapjait másolatban közöljük. A fejedelem gyermekkorának kedves emléke e könyvecske; nyilván az első könyv, a melyet valaha forgatott s a melyből későbbi nagy műveltsége elemeit merítette. A latin és magyar czimvel nyomtatott kis könyv 1674-ben Kassán jelent meg a jezsuiták nyomdájában a szépesi kamara költségén.

II. Rákóczi Ferencz 4-b-e és könyvének előlapja, gyermekkori névbeírásai és íráspótlákkal.

II. Rákóczi Ferencz 4-b-e és könyvének czimlapja.

GRÓF BERCSÉNYI MIKLÓS ÉS NEJE.

A Rákóczi szabadságharcnak a fejedem mellett gróf *Beresényi* Miklós a legnevezetesebb szereplője.

Beresényi tüzelte leginkább Rákóczit arra, hogy lépjen a cselekvés terére, s később, mikor a harc kitört, ő lett a kurucz sereg fővezére. Maga is egyike volt a legdagdagabb főuraknak, nagy fényben élt pompásan berendezett ungvári kastélyában, nyílt udvart tartott, a tudományokban és művészetekben is kedvét lelte. Együtt mulatoztak, vadásztak Rákóczival, de e mulatságok inkább csak a nagy dolgokra való készülődés időközéit töltötték ki s ürügyül szolgáltak a hazafiúi tervezetekre.

Rákóczi elfogatása után *Beresényi* Lengyelországba menekült, majd miután a fejedelem csekély haddal benyomult az országba, csakhamar utána jött hat század jól felszerelt dragonyossal. A hadjáratok folyamán óriási tevékenységet fejtett ki, mint fővezér, a hadak szervezésében és vezetésében, a békéről folyt tanácskozásokban, később a Nagy Péter czárral folytatott szövetségi tárgyalásokban, mint Rákóczi megbízottja, a szécsényi és ónodi országgyűléseken, mint Rákóczi legfőbb szószólója. Hadi dicsőségét, hadvezéri képességét hirdeti sok kisebb nyert csatán kívül a szomolányi diadal, számos ügyes hadmozdulat, melyekkel a császáriak terveit megzavarta; még ha vesztett is csatákat, mindig látjuk kitűnő hadvezéri intézkedéseit. Vezérszerepet játszott az országgyűléseken, mint a legnagyobb tekintélyű szónokok egyike s mint diplomata is sikerrel működött.

A kuruczok szerencsésének hanyatlása után *Beresényi* kiment Nagy Péter czárhoz segítséget kérni. Nemsokára követte ide Rákóczi is. Míg a fejedelem és fővezére

külföldön időztek, Károlyi Sándor megkötötte a szatmári békét. *Beresényi* Oroszországban maradt még akkor is, mikor Rákóczi Franciaországba ment; a III. Károlylyal háborúskodó török hívására 1716-ban bújdosó társaival az Al-Dunához jött. Be is ütött Magyarországra, melyet ekkor látott utoljára. A török

Mikes Kelemen.

nándorfejevári veresége azonban véget vetett a kuruczok reményeinek s *Beresényi* a közben szintén török földre lépett Rákóczival s a többi bujdosókkal Rodostóba vonult meg.

A Márvány-tenger partján fekvő városkában töltötte mozgalmas élete végnapjait, téltenségre kárhóztatva Rákóczinak hű embere, benső barátja maradt a száműzetésben is, a mint hogy hazafiságának s fejedelméhez való hűségének feláldozta mindenét: nagy vagyonát, a hazában elfoglalt előkelő állását, a hazába való visszatérés reményét. 1726-ban halt meg Rodostóban, fejedelme és barátja karjai között. Hamvait a rodostói görög templomban márvány-síremlék jelöli.

Beresényi háromszor nősült. Első neje Homonnai *Drugeth* Krisztina, kinek ő harmadik férje volt, korán elhunyt; négy évnél tovább gyásolta, akkor újra megnősült. Ismét kétszeres özvegyet vett el: gróf *Csáky* István országbíró leányát, Krisztinát, kinek első férje gróf Erdődy Sándor kamaranélök, a második pedig Draskovich Miklós országbíró volt. Csáky Krisztina *Beresényinél* tíz évvel idősebb, de még mindig fel-tűnően szép s nagy műveltségű nő volt. Híven követte férjét a száműzetésbe s Rodostóban három évvel előbb, 1723-ban halt meg. A már öregedő férfit ekkor újabb házasságra lépett Kőszeghy Zsuzsikkával, titkárának, Kőszeghy Pálnak leányával, ki a velük együtt a száműzetés kenyerén élő borongó lelkű Mikes Kelemen szívet is lángra gyullasztotta, a miről «Törökországi levelei» nem egy megható helye tanuskodik. Kőszeghy Zsuzsanna híven ápolta *Beresényit* öregségében, halála után nem ment férjhez, Lengyelországba költözött s száműzetésben maradt élte fogytáig.

A RÁKÓCZI-KOR EMLÉKEI.

Volt idő, a mikor említeni sem volt szabad a *Rákóczi* nevet, és mégis öröklön él a nemzet szívében, mert nincs korszak a magyar történelemben, melynek minden legkisebb emléket több kegyelettel őriznek, mint a melyek nagy szabadságharcunkra s annak vezérlő fejedelmére vonatkoznak.

Megyé és városok levéltárainak kincsei között büszkén mutatják *Rákóczi* felhívó szöveit, melyek hangjában százados honfi fájdalom nyilatkozik meg a leg-tisztabb magyar nyelven. Alatta a fejedelem férfias szép aláírása s nagy vörös viaszpecsétje, közepén hercegi korona alatt a Rákócziak félkerék fölött lebegő koronás, sasos czimere s körül a fölirat: *Franciscus Dei Gratia Princeps Rákóczi Comes de Saarus Dux Munkácsie et Makoviczie: Dominus Perpetuus. De Sárospatak; Tokaj, Regéc, Ecsed, Somló, Lednitze, Szerencs, Ónod.*

Régi nemesi családok mint szent ereklyét őrzik és sokért nem adnák a rezes fringját, mely egykor a hős fejedelem csatáin villogott.

Hány művelt magyar család ékszeres ládikájában tartogatnak az arany és ezüstök között egy nagy vörösréz kongó garast, egyik oldalán Magyarország védasszonyának, a Boldogságos Szűznek képével, s a «Pro Libertate» (A szabadsáért) fölirattal. A híres «Libertas» ez, *Rákóczi* pénze, a mely a nemzeti ügy bukása után elvesztette értékét, de azért az aranyból is többre becsüli a kegyelet.

Azt a kis czimeres bölcset, mely századokkal ezelőtt a nagy fejedelem gyermekálmait ringatta, a kassai kiállításon a koszorúk és virágok özőnével árasztotta el a nemzet.

A szabadsáért esengő bús kurucz dalok a tárogatóval együtt új életre kelnek s nemzeti köz-kincséssé lettek. A fegyverek és hadi jelvények gazdag sorozatából legnevezetesebbek a zászlók. Különösen ritka az ép zászló a Rákóczi-korból. Nem díszül szolgáltak azok, hanem a véres ütközetek vezérlő sasai voltak, rongyokká tépte őket a csaták zivatarja, a legtöbbnek csak kopjás nyele maradt meg. A legképebb közöttük az, a melyet a Pozsony városi muzeum őriz.

Zöld damaszt selyemből készült s virágok vannak beleszőve. Vége fecskefarkszerűen van kivágva, keskeny aranyos szegélyvel. Egyik oldalán aranyos körben a Rákóczi család czimere, az 1706. évszám, a másik oldalra hasonló körben Magyarország czimere «Pro Libertate» körirattal van ráfestve. A köröket barna festésű barokk növényi díszítés köríti, míg a zászló többi részén aranyos lángnyelvek vannak szétszórva.

A Rákóczi-családra vonatkozó régi fegyverek közül különösen nevezetes a gróf Andrássy Géza gyűjteményében levő szablya, mely az 1684-ben Nagyvárad ostrománál vitézül elesett *Rákóczi László* volt. Ennek pengéjébe Achilles és Hektor alakján kívül a Rákóczi család czimere és «Pro deo et Patria» fölirat van bevéve. A penge tövébe sollingeni fegyverkovács ütötte bele helyegét.

Nem kevésbé becses hadi emléke e kornak *Béri Balogh Ádám* kurucz ezredes kardja, melyet 1707-ben az ónodi országgyűlés alkalmára XIV. Lajos francia király küldött ajándékba szövetségeseinek, II. Rákóczi Ferencz fejedelemlnek; a ki viszont 1708 szeptember 1-én vívott kölesdi győzelméért Balogh Ádámnak ajándékozta. A különben magyaros formájú kard tömör

Zrínyi Ilona ékszerládája.

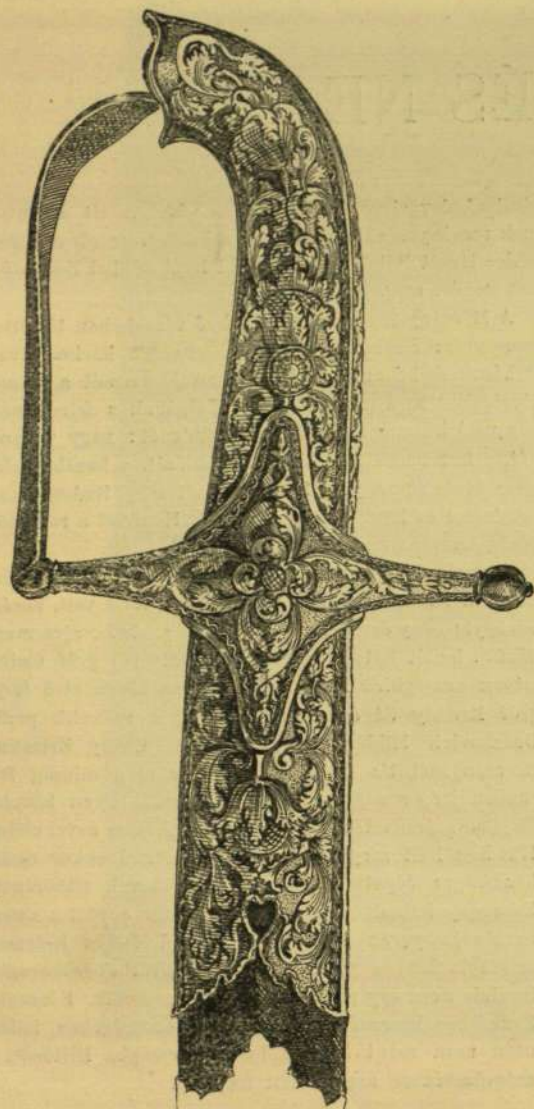
ezüst markolata finom francia barokk-éktípusokkal van művészi módon kivésve. A pengén következő francia mondat olvasható: «Ne me tire pas sans Raison ne me Remette point sans Honneur.» (Ne vonj ki ok nélkül és ne tégy vissza becsület nélkül.) A családi emlékek közül nevezetes a *Zrínyi Ilona* ékszeres ládája, mely aranyozott és vésett bronz-díszítményekkel van kiverve, még a XVII. század közepe táján készült s egyike volt a kassai Rákóczi-kiállítás legbecesebb tárgyainak.

A kor gyér számú hazai művészei a Rákóczi-kor alakjainak és eseményeinek megfestésével buzgón foglalkoztak. Különösen kiemelkednek az arcképfestők közül *Kupezsky* és *Mányoky*. De számos külföldi, nevezetesen francia, belga, hollandi, német művész is tartózkodott ez időben hazánkban, festve és rajzolva az egymástól erő ütközeteket és a festői fekvésű várakat.

Különös figyelemre méltó a külföldi művészek sorából a *Rugendas* német festőművészcsalád, melynek tagjai csaknem mindannyian egyszersmind kiváló rézmetszők is voltak, s számos olajfestményben és rézkarczon örökítették meg a festői kurucz lovasságot. Maga az első *Rugendas* Fülöp György még csak Augsburgból vándorolt át hozzánk igazi csatát látni és festeni, de már egyik fia Pozsonyban telepedett meg.

A kurucz lovas igazi típusát adja *Rugendas* egyik lovasképén, melyen megismerkedünk e lovasság könnyű huszáros öltözetével. A tiszték a szűk magyar nadrágon és szattyán csizmán kívül végig gombos dalmányt, zsinórövet, panyókára vetett párdurc, vagy farkas kacagányt s keskeny prémes zacskós kucsmát viseltek. Fegyverzetük a könnyű szablya, mellette a tarsoly, a nyeregkapában a pisztolyok s a jobb kézben rendszerint a tisztí jelvény: a kurtanyelű szárnyas buzogány vagy fók. Tisztí jelvény volt még a kucsma mellett a hármas tollforgó is. A lövészszám elmaradhatatlan kelléke volt a zsinóros, fecskefarkú lótarakó.

A magyar történeti képcsarnok gazdag anyagából bemutatott *Rugendas*-képek közül különösen szép az, a mely egy kurucz huszárezredet ábrázol

Béri Balogh Ádám kuruczrezdes kardja.

a támadás előtt csatarendbe állítva. Az előtérben ül fehér paripáján az ezredes és épen a hírvív tiszttől átvett jelentést olvassa. Az ezredes panyókára vetett kacagányát mellén, lánczon lógó hat fontos ügyügylő tartja. Kedvencz viseletük volt ez akkortájt a kurucziszteknek. Hasonló érdekes képe Rugendasnak az, a mely la-

bancz, azaz német hadi foglyokat kísérő kurucz huszárokat ábrázol.

Ugyancsak Rugendas valamelyik képe után metszette Bickham azt a párducz kacagányos kurucz huszárszert és közlegényt ábrázoló képet, melyet szintén az országos történeti képcsarnok anyagából mutatunk be.

Nem kevésbé korjellemző Rogy G. és Rein M. két színezett rézmetszete, a melyek közül az egyik egy tánczó huszárt s a másik egy tűz körül lakmározó egész kurucz társaságot, közöttük egy szép hölgyet is tüntet föl. Az augsburgi német képkiadó, Schmidt Albert a következő verset íratta a kép alá:

Gut Essen, Trinken ist Husaren wohlgefallen.
Wür fragen nichts darnach, denn Andre müssen zahlen.

(Jól enni, inni a husár gyönyörűsége,
Árárt nem kérdezi, hisz más fizet meg érte.)

Az ismeretlen művészekről származó kuruczképek közül különösen kiválik a Thaly Kálmán tulajdonában levő, szintén mulató kuruczokat ábrázoló kép, melyen az oldalhajtokás süvegű igazi kurucz viselet és a kurucz típusok legjellemzőbb alakjai, közöttük Vak Bottján is felismerhetők. Ott látjuk a tárogatóst is, a mint bús nótáját fújja. Nehány labancz is ott lábatlankodik a társaságban, — bizonyára, valamelyik hosszabb békekötés alatt kerültek össze.

Híres kép még Rákóczi lovas dobosának képe is, mely a krasznahorkai vár történeti kincsei között maradt reánk. Díszes magyaros öltözetén kívül érdekes, hogy a nyeregkapába két oldalt két dob van akasztva s azokon egyszerre két verővel, két kézzel játszik. Hasonló lovasdobosok szerepeltek már a XVI-ik századbeli magyar tornákon is.

A sors változandósága folytán az is megesett, hogy olykor a labanczoknak is sikerült elfogni egy-egy kuruczot. Hogy ez azonban milyen rendkívüli eset volt, mutatja a bécsi kurucz fogoly esete. 1704-ben ugyanis egy kicsiny kurucz csapat beportyázott egészen Bécs külvárosába. A fegyverre kapott császári városnak sikerült közülök egyet, egy kurucz közlegényt elfogni. Ezt azután a város egyik piacán kiállították közszemlére és végül a nevezetes foglyot le is festették csaknem életnagyságú képmén, verset is költve reá. A Bécs városi muzeum őrzi s nekünk most becses adalékot nyújt a kurucz közviselre.

Rákóczi László kardja (XVII. század).

A kor sok történelmi emlékből csak kegyetes szemelvényeket adunk: Ezek is elegendők azonban a hazafias érzés fölkeltésére, mert úgy érezzük, hogy a Rákóczi-kor minden egyes emléke fölött ama dicső idők szelleme s a szabadságszeretet eszméje lebeg.

Dr. Szendrei János.

TARTALOM.

SZÖVEG.

Hymnus karácsony reggelére. Milton költeménye. Fordította Szász Károly.
Lélektámasztás. Elbeszélés a való életből. Irta Jókai Mór.
Karácsony-éj. Költemény. Irta SZABOLCSKA MIHÁLY.
Viktória angol királynőről. Irta VÁMBÉRY ÁRMÁN.
Csak harminckét huszár. Költemény. Irta KOZMA ANDOR.
A fahuszár meg a ló, meg a ló sípja. Elbeszélés. Irta MIKSZÁTH KÁLMÁN.
Szilágyi Dezső és barátai. Irta ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL.
Két bíró kútja. Elbeszélés. Irta EÖTVÖS KÁROLY.
Hit. Költemény. Irta ENDRŐDI SÁNDOR.
Egy kirándulás alatt. Elbeszélés. Irta GYARMATHY ZSIGÁNÉ.
Költőn. Költemény. Irta ZEMPLÉNI ÁRPÁD.
Sakálók. Elbeszélés. Irta ifj. KORÁNYI FRIGYES.
Egy ökrösszekér nyomán. Irta BÍRSONY ISTVÁN.
Szép öreg asszony. Költemény. Irta SÁJÓ SÁNDOR.
Metternich herceg és a szent szövetség. Irta MÁRCZALI HENRIK.
Szabadság. Rajzok a debreczeni vásárból. Irta FORGÓ JÁNOS.
Örmömr. Költemény. Irta DALMADY GYÖZÖ.
Műmellékleteinkről. Irta SZÁDECZKY LAJOS.
Rákóczi emlékezete. Irta SZÁDECZKY LAJOS.
Rákóczi Rodostón. Irta SZÁDECZKY LAJOS.
Kray Jakab és vértanútársai. Irta THALY KÁLMÁN.
Weér Judit rózsája. Költői beszély a kuruczvilágból. Irta LAMPÉRTH GÉZA.
A Rákóczi-család.
Gróf Beresényi Miklós és neje.
A Rákóczi-kor emlékei. Irta dr. SZENDREI JÁNOS.

KÉPEK.

Karácsony. A borított czimképe. R. HIRSCH NELLI festménye.
Patrona Hungarie. HEGEDŰS LÁSZLÓ festménye.
Milton «Hymnus karácsony reggelére» című költeményéhez öt kép.
Kozma Andor «Csak harminckét huszár» című költeményéhez két rajz KIMNACH LÁSZLÓ-tól.
Mikszáth Kálmán «A fahuszár, a ló, meg a sípja» című elbeszéléséhez három rajz KIMNACH LÁSZLÓ-tól.
Eötvös Károly «Két bíró kútja» című elbeszéléséhez két rajz HÁNY GYULÁ-tól (egyik Eötvös Károly vázlata után).
Gyarmathy Zsigáné «Egy kirándulás alatt» című elbeszéléséhez két rajz GORÓ LAJOS-tól.
Zempléni Árpád «Költőn» című költeményéhez rajz HÁNY GYULÁ-tól.
Ifj. Korányi Frigyes «Sakálók» című elbeszéléséhez három rajz GORÓ LAJOS-tól.
Bárony István «Egy ökrös szekér nyomán» című közleményéhez rajz GORÓ LAJOS-tól.
Forgó János «Szabadság» című közleményéhez négy kép a debreczeni vásárról.
Szádeczky Lajos «Rákóczi emlékezete» című közleményéhez rajz HÁNY GYULÁ-tól.
Szádeczky Lajos «Rákóczi Rodostón» című közleményéhez tizenkét kép (közülük tíz dr. SZEIM amateur főlvétele).
Thaly Kálmán «Kray Jakab és vértanútársai» című közleményéhez két kép.

SZINES KÉPMELLÉKLETEINK.

Czímlap a Rákóczi közleményekhez.
II. Rákóczi Ferencz. MÁNYOKY ÁDÁM festménye.
Kedvenczeim. BENCZÜR GYULA festménye.
Duzzogó huszár. MARGITAY THIÁMER festménye.

Az összes képekhez szükséges főlvételek és lemezek a Franklin-Társulat chromo-photographikai osztályában készültek.

Szerkesztette:

NAGY MIKLÓS.

Minden jog fentartva.

51. SZ. 1903. (50. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
NAGY MIKLÓS.FŐMUNKATÁRS
MIKSZÁTH KÁLMÁN.

BUDAPEST, DECEMBER 20.

A közlatheti és feldolgozottak: VASÁRNAPI UJSÁG és
POLITIKAI UJDONSÁGOK (a Világkrónikával) együttegyes évre 24 korona
félre 12Csupán a
VASÁRNAPI UJSÁGegyes évre 16 korona
félre 8A POLITIKAI UJDONSÁGOK
(a Világkrónikával)egyes évre 10 korona
félre 5Külföldi előfizetőknek a postailag
meghatározott vitélőli le csatolandó.

HERBERT SPENCER.

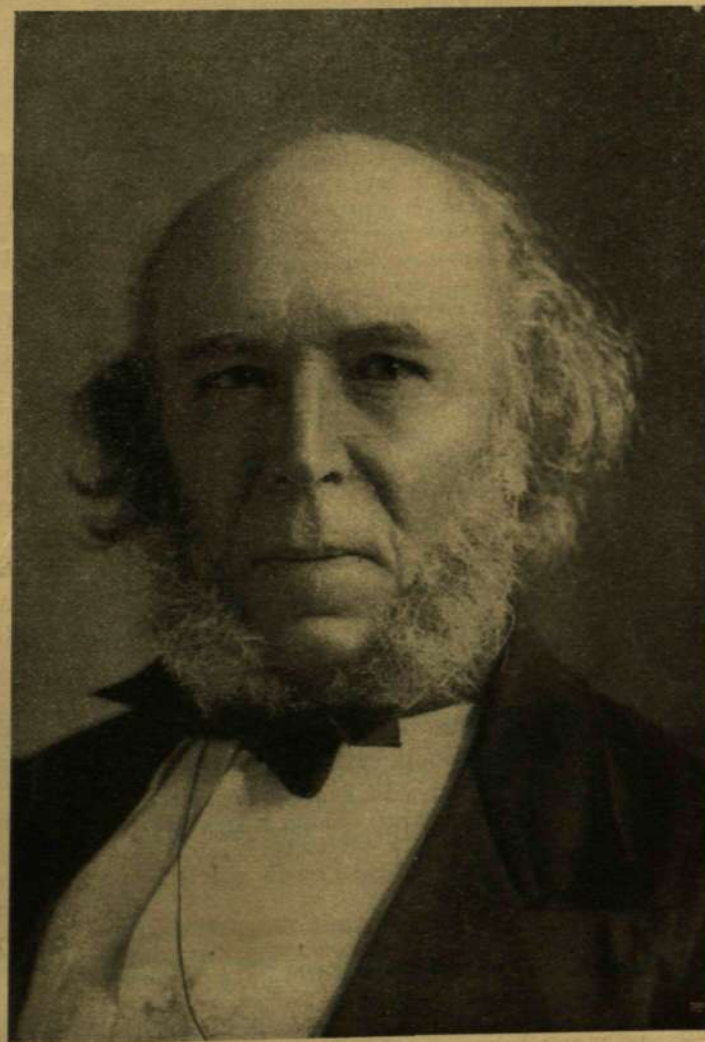
1820—1903.

LONDON egyik legelső képcsarnokában, a National Gallery for British Arts-ban van közszemlére állítva Herbert Spencernek életnagyságú képmása s alatta ez írás olvasható: «A brit közönségnek ajándékozzák Spencer tisztelői, emlékeztetve annak, hogy a Szinhetikus Filozofia rendszere befejeztet. 1896.» Ez az évszám a modern gondolkodás történetének főfontosságú időjelzője: tetőpontját és teljességét jelenti annak az életnek, mely — mint a nagy folyók — csöndesen hömpölyggette mélyseges hullámaint majd egy századnak kiterjedt területén keresztül s a múlt héten ismét belészakadt abba a Megismerhetetlenbe (Unknowable), melynek titkait kívánta túkrözni, mint a folyó habja az eget.

Maga Spencer oly egyszerű és átlátszósságukban oly meghatározó szavakkal jelentette a század egyik legnagyobb elme-alkotásának befejezését, hogy kristálycsengésű mondataiból az emberi bölcsesség harmoniája hangzott. Ott állott óriási műve, mely alapvető filozófiai könyvének (First Principles) kívül az élettan rendszerét, azután a lélektan törvényeit dolgozta föl, ezt a három kötetes szociologia követte, az emberi társas együttélés szükségszerű törvényeinek természettudományi alapon való fölépítése; a sort az etika zárta be. E rendszerbe öntötte belé egész életét s harminczhat esztendő munkáját annak a csodálatosan átfogó elmének, mely nevének örök hirt szerzett. Csak végig nézve is emelkedő rendszerének hatalmas tagozatain, eszünkbe jut az a hasonlat, melylyel Macaulay Bacont jellemezte, azt irván róla, hogy agya nem olyan, mint a helyi térkép, mely kis távolságok méreteit ábrázolja, hanem egy földgömbhöz hasonlítható, melyet azért forgatunk, hogy nagy területek összehasonlításáról és

arányairól nyerjünk fogalmat. S midőn ő maga teljesnek láthatta nagy alkotását, így írta meg elbocsátó szavait: «Ha visszanézek a harminczhat évre, esodálkozom, hogy volt bátorságom a munkát elkezdni s még jobban meglep az, hogy be is tudtam fejezni. 1860-ban ott állottam, hogy kis pénzemet majd mind elköltöttem könyveim megírására és kiadásaira, melyek nem fedezték a költséget; állandóan betegeskedtem azóta, hogy 1855-ban túleröltöttem agyamat, annyira, hogy 18 hónapon át semmit sem dolgozhattam s azután is alig három órát naponként, de rendszeren kevesebbet. Hogy tervem mily esztelennek tűnhetett föl mások előtt, arra elegendő példa az, hogy mielőtt az első kötet első fejezetét befejeztem volna, idegzetem ismét felmondta a szolgálatot s abba kellett hagynom az írást. De az esztelen vállalkozások néha sikerülnek. Olykor a reménytelen reményt beteljesíti a jövő. Bár sok akadály riasztott s szervezetem annyszor visszaesett hetekre, többször hónapokra s egyszer évekre, úgy hogy azt hittem, nem érem meg a végét, — mégis megérttem. Ha korábban tudtam volna befejezni a munkát: ma örömtől repesnék; de a mint a kor nő, úgy gyöngül az érzés s ma főgyönyörűségem az, hogy önmagammat fölszabadítottam. És elégtételelem van abban az öntudatban is, hogy veszteségek, elbátortalanítások és senyvedő egészségem nem birtak megállítani abban, hogy életem munkáját, czélját betöltssem.»

E nagy életnek ez a nagy munkája már nem Spenceré, hanem az egész századé. Hasztalanul vitatkoznak azon, hogy az evolúciónak bölcsészettét ő kezdte-e előbb törvényekbe önteni, vagy nagy kortársa: Darwin, s megint, hogy Darvint kik előzheték meg? Mennél több nyom mutatja azt, hogy e diadalmas gondolatok a 60-as évek legelején itt is, ott is felmerültek a kutató elmékben, annál erőteljesebben, annál kézzelfoghatóbban tetszik meg az, hogy a kor élő, ellenállhatatlan törekvéseinek, tehát igazságainak tett eleget Spencer, a midőn az új kutatásokat, sőt vágyakat új, egységes világnézetbe gyűjtötte össze. A küzdő igazságoknak ez a találkozása, mely bölcsészetté s egységes rendszerré fogta egybe őket, oly óriási constructiót kívánt, melyet csak oly gondolkodó adhatott, ki a legnagyobbak közül való. És hogy e hivatásra Spencer vállalkozhatott, azon nem esodálkozhatik senki, a ki elmélyed a szinhetikus filozofia gyönyörű bizonyításai, melyek, mint kiforrott golyók, oly teljességgel gördülnek, vagy a ki végig halad igazságainak egy-egy cserkésző ösvényén, melyet az ismeretlen rengetegbe vág s honnan új, meg új távlatokat mutat. Szó-

HERBERT SPENCER.

Fénykép után.